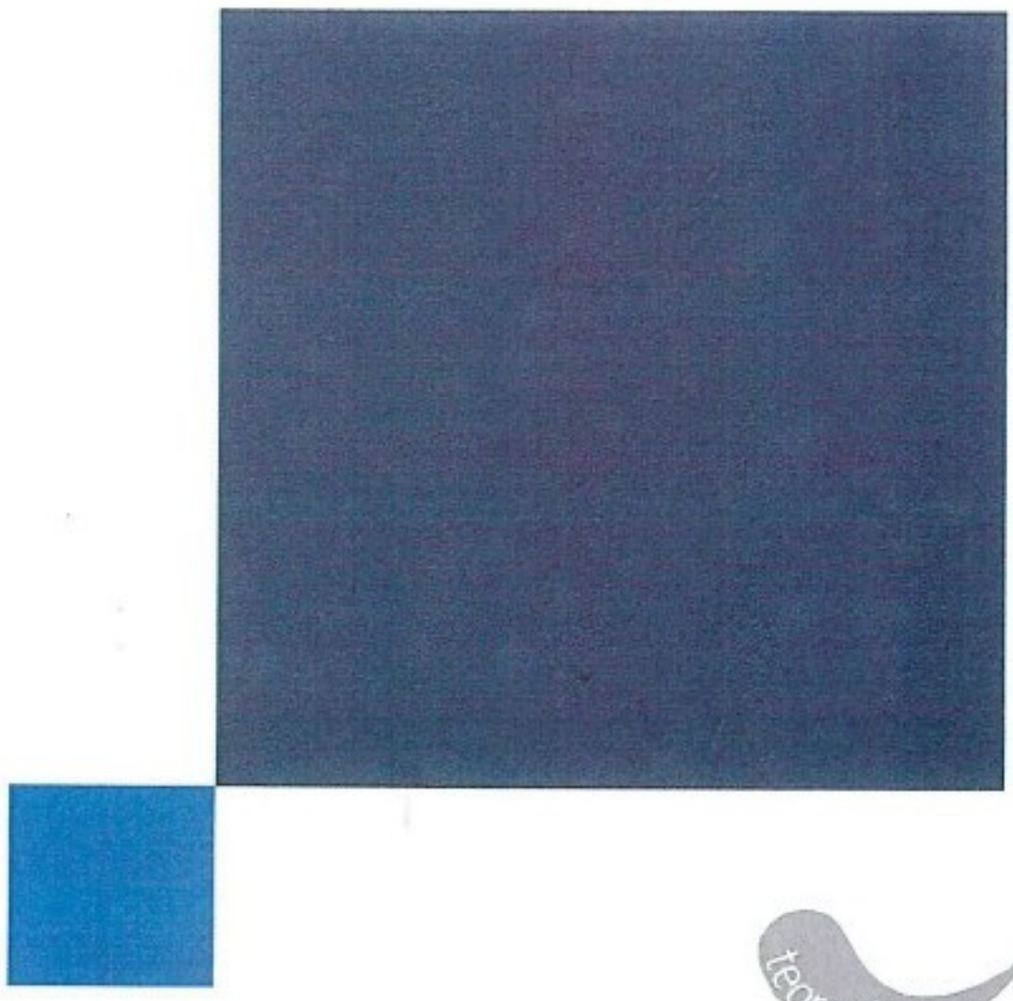
Leges

Miroslava Vráblová (ed.)

Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu

teoretik

TRESTNOPRÁVNE A KRIMINOLOGICKÉ MOŽNOSTI ELIMINÁCIE EXTRÉMIZMU

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

TRESTNOPRÁVNE A KRIMINOLOGICKÉ MOŽNOSTI ELIMINÁCIE EXTRÉMIZMU

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

Miroslava Vráblová (ed.)

Leges

Vzor citácie:
Vráblová, M. (ed.). Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2019. 389 s.

Editor:
doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Recenzenti:
prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.
doc. JUDr. Ondrej Laciak, PhD.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie usporiadanej Katedrou trestného práva a kriminológie, Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave v rámci riešenia vedeckovýskumného projektu VEGA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied č. 1/0585/17 pod názvom „Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu", zodpovedná riešiteľka projektu doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD., uskutočnenej v septembri 2019.

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 61, Praha 2,
v roce 2019 jako svou 621. publikaci.
Edice Teoretik
Vydání první
Obálku navrhla Michaela Vydrová
Redakce Mgr. Mária Pavláková, Mgr. Iveta Havlíčková
Tisk powerprint, s. r. o., Horoměřice

www.knihyleges.cz

Miroslava Vráblová et al., 2019
ISBN 978-80-7502-420-6

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu (konference) (2019 : Trnava, Slovensko)
Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie / Miroslava Vráblová (ed.). – Vydání první. – Praha : Leges, 2019. – 389 stran. – (Teoretik)
Částečně český text, anglická, česká a slovenská resumé
Sborník stejnojmenné konference konané na Právnické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě dne 26. 9. 2019 – Nad názvem: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta.
– Obsahuje bibliografie a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7502-420-6 (vázáno)

* 329.055 * 351.75:329.055 * 343 * (437.3) * (437.6) * (062.534)
– extremismus
– boj proti extremismu
– trestní právo – Česko
– trestní právo – Slovensko
– sborníky konferencí

343 – Trestní právo [16]

PREDHOVOR

Extrémizmus je negatívny, dynamicky rozmáhajúci sa celospoločenský fenomén, ktorý je hrozbou pre spoločnosť, pre demokratické princípy a ústavné hodnoty. Ohrozuje primárnu hodnotu ľudských práv a základných slobôd, pôsobí deštruktívne na existujúci demokratický systém a jeho usporiadanie, na základy právneho štátu, na riadny výkon štátnej moci, môže ohrozovať aj územnú celistvosť jednotlivých štátov či nedotknuteľnosť ich štátnych hraníc. Tento nebezpečný sociálno-patologický jav môže viesť k sociálnym konfliktom a k trestnej činnosti. Skúmanie trestnoprávnych a kriminologických aspektov extrémizmu je nevyhnutným predpokladom na zvýšenie efektívnosti monitorovania, odhaľovania a objasňovania trestných činov extrémizmu. V záujme eliminácie extrémizmu je nevyhnutná dôkladná analýza a monitoring tejto problematiky, identifikácia legislatívnych a aplikačných problémov, formulovanie návrhov právnych i mimoprávnych opatrení a následná komplexná kampaň a osveta so zameraním na verejnosť.

Katedra trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave rieši vedeckovýskumný projekt VEGA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied č. 1/0585/17. V nadväznosti na tento projekt usporiadal riešiteľský kolektív Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave medzinárodnú vedeckú konferenciu pod názvom „*Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu*“, ktorá sa uskutočnila 26. septembra 2019 v Trnave. Vedecké podujatie i recenzovaný zborník príspevkov boli financované z prostriedkov grantu VEGA č. 1/0585/17.

Cieľom konferencie bolo zhodnotiť na základe analýzy medzinárodných dokumentov a analýzy zákonnej úpravy, či právne a mimoprávne prostriedky eliminácie extrémizmu sú dostatočné a v spoločnosti efektívne a súčasne v prípade zistených nedostatkov navrhnúť možnosti legislatívnych zmien právnej úpravy. V kriminologickej oblasti zámerom konferencie bolo zhodnotiť súčasný stav a prejavy extrémizmu v Slovenskej republike, identifikovať príčiny a podmienky páchania extrémistických trestných činov, priblížiť osobnosť páchateľa a obete a následne formulovať účinné programy prevencie eliminácie extrémizmu.

Na konferencii počas vedeckej diskusie odznelo mnoho zaujímavých príspevkov, boli pomenované kľúčové otázky v rovine teoretickej, legislatívnej i aplikačnej, najmä pokiaľ ide o dokazovanie extrémistických trestných činov, ako aj formulované návrhy legislatívnych opatrení. Na úspešnom priebehu konferencie a naplnení jej cieľov sa podieľali mnohí významní odborníci trestného práva a kriminológie z akademického prostredia právnických fakúlt Slovenskej a Českej republiky, Policajnej akadémie v Prahe, Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu v Prahe, zástupcovia z oblasti väzenstva (Generálneho riaditeľstva Zboru väzenskej a justičnej stráže, Väzenskej služby ČR), ako aj odborníci z aplikačnej praxe (vyšetrovatelia Policajného zboru, advokáti v trestných veciach).

Odbornými garantmi konferencie boli prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc., prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc. a doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD. V súvislosti s organizáciou konferencie si dovoľujem vysloviť úprimné poďakovanie doc. JUDr. Eve Szabovej, PhD., vedúcej Katedry trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, ďalej interným doktorandkám Mgr. Lucii Hrdličkovej a Mgr. Karin Vrtíkovej za všestrannú pomoc a úsilie spojené s organizáciou tohto vedeckého podujatia.

Týmto predkladáme zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorý je ďalším z výstupov riešenia uvedeného vedeckého projektu. Zborník obsahuje v neskrátenej forme všetky príspevky, ktoré na medzinárodnej vedeckej konferencii odzneli.

Trnava, október 2019

Miroslava Vráblová

OBSAH

Sprehľadnenie protiextrémistickej legislatívy 13
doc. JUDr. Eduard Burda, PhD.

Limity spoločenskej akceptovateľnosti fenoménu a trestných činov extrémizmu 31
doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.

Extrémizmus a psychika 43
prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.

Extremismus, Hate Crime, nebo obojí? 56
Mgr. Jakub Holas

Význam trestního práva pro boj s extremismem ve Spojeném království 63
Mgr. Jakub Honzík LL.M.

Extrémizmus a nenávistné prejavy na sociálnych sieťach 82
Mgr. Lucia Hrdličková

Extrémizmus vo väzenských zariadeniach v Slovenskej republike 97
mjr. JUDr. Mgr. Andrea Jecková, PhD.

Trestnoprávne aspekty podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti 110
doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu na verejných športových podujatiach 130
pplk. Ing. Pavol Kocán

Monitorování projevů extremismu v prostředí českých věznic 141
mjr. Mgr. Ondřej Kolář

Niektoré aspekty protiextrémistickej novely a jej dosahy na aplikačnú prax 152
Mgr. Matúš Kováč, JUDr. Stanislav Mihálik, Mgr. Filip Vincent

Náboženský extrémizmus – skrytá hrozba spoločnosti 172
Mgr. Anna Kucejová

Znalecké dokazovanie pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu 189
Mgr. Marián Kušnier, PhD.

Je požadavek eliminace extremismu reálný? 202
PhDr. Alena Marešová, Ph.D.

Extrémizmus ako jedna z dôležitých súčastí činnosti príslušníkov PZ, význam poznania právnej úpravy a jej vývoj 212
pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.

K niektorým kriminologickým aspektom problematiky extrémizmu v podmienkach SR 241
doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc., JUDr. Štefan Zeman, PhD.

Ochrana spoločnosti pred nenávistnými prejavmi ako dôvod obmedzenia slobody prejavu 256
doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD.

Extrémizmus a možnosti jeho kontroly podľa legislatívy Európskej únie 271
prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

Pravicový extrémizmus a právne nástroje na jeho potlačenie v existencii samostatnej Slovenskej republiky 292
JUDr. Veronika Poliaková

Desatoro téz k trestnoprávnej regulácii sociálnych sietí so zameraním na nenávistné prejavy 308
JUDr. Ivan Smieško, PhD.

Kriminologické aspekty extrémizmu 321
prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD., Mgr. Lukáš Turay

Pojímání extremistických hnutí v českém trestním právu 334
doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D.

Trestnoprávne aspekty a limity zákonnej úpravy extrémistického materiálu 348
JUDr. Lenka Vráblová

Sankcionovanie páchateľov extrémistických trestných činov 360
doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Potrebujeme špeciálne dôkazné prostriedky na odhaľovanie a vyšetrovanie extrémizmu? 374
prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

SPREHĽADNENIE PROTIEXTRÉMISTICKEJ LEGISLATÍVY

Eduard Burda

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt
Autor sa vo svojom príspevku venuje vývoju protiextrémistickej legislatívy na Slovensku, jej zhodnoteniu a náčrtu ďalšieho vhodného vývoja. Na základe analýzy hmotnoprávnej úpravy extrémistických trestných činov autor formuluje návrhy *de lege ferenda*. Kriticky sa stavia k administratívnoprávnej, priestupkovej zodpovednosti za prejavy extrémizmu.

Kľúčové slová:
protiextrémistická legislatíva, trestné činy extrémizmu, priestupky proti extrémizmu.

Abstract
The author deals with the development of anti-extremism legislation in Slovakia, its evaluation and outline of further suitable development. Based on the analysis of the substantive penal regulation of extremist crimes, the author formulates proposals de lege ferenda. The author criticizes the administrative-legal responsibility for manifestations of extremism.

Key words:
Anti-extremism legislation, extremism crimes, offenses against extremism.

Úvod

„Extrémizmus – negatívne nastavený pojem, označuje postoj, ktorý spája bezpodmienečnosť a výlučnosť v politických a spoločenských cieľoch vždy so spochybňovaním alebo popretím princípu právneho štátu a spoločenského pluralizmu a ktorý principiálne nevylučuje ako prostriedok politiky násilie (napr. použitie teroru). Extrémizmus je protikladom k hodnotám

demokracie a prejavuje sa – keď disponuje mocou – ako diktatúra (popretie opozície).“[1]

„Pod pojem extrémizmus sú zahrňované aktivity so spravidla ideologickou motiváciou, ktoré vybočujú zo zákonných noriem, vyznačujú sa prvkami netolerancie a útočia proti demokratickým princípom a spoločenskému usporiadaniu. Extrémizmus je tak dieťaťom demokracie. Iste nie jediným a určite nechceným, avšak veľmi skutočným.“[2] „Charakterizuje protisystémový postoj, je postojom krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie postojov a názorov, ktoré sa objavujú v pozadí deštruktívnych aktivít. Pritom za deštruktívne, nežiaduce a nebezpečné je nutné považovať také aktivity, ktoré pôsobia či už priamo, alebo v určitom horizonte deštruktívne na existujúci demokratický systém, ktorý sa snažia nahradiť systémom antagonistického typu totalitného režimu, diktatúry, anarchie a pod. Cieľom a dôsledkom týchto aktivít je rozpoznať a zničiť demokratický systém. Na druhej strane sú za extrémistické označené i také aktivity, ktoré používajú na dosahovanie svojich inak legitímnych cieľov neadekvátne, najmä nezákonné alebo tzv. subverzné metódy.“[3]

Fakt, že sú extrémizmus, jeho prejavy a najmä extrémistické názory zakorenené pomerne v značnej časti populácie (podľa predvolebných prieskumov zhruba 10 % až 12 % pre politickú stranu mnohými za extrémistickú považovanú) problémom aj v Slovenskej republike, nespochybňuje dnes už nikto (aj keď sám som ešte v roku 2013 vychádzal z mylnej hypotézy, že táto problematika je u nás v skutočnosti len okrajovou záležitosťou, ktorú „nafukujú“ médiá). Riešenie závažných spoločenských problémov je na Slovensku často spájané so zmenou legislatívy, a to bez ohľadu na to, či je takáto zmena potrebná, alebo nie. Dôvod? Simplexný! Zmena legislatívy je v podstate jednoduchý proces, určite podstatne jednoduchší než reálne vyriešenie problému. A tak nám zmena legislatívy z politického hľadiska pomerne spoľahlivo plní funkciu „Potemkinovskej dediny“. Cieľom tohto príspevku je pohľad na vývoj protiextrémistickej legislatívy na Slovensku, jeho zhodnotenie a náčrt ďalšieho vhodného vývoja, pričom sa zameriam na hmotnoprávnu oblasť, pretože z procesnoprávneho hľadiska, podľa mo-

[1] BROCKHAUS ENZYKLOPÄDIE. *Neunzehnte, völlig neu bearbeitete Auflage.* Siebenter Band. Mannheim: F. A. Brockhaus, 1988, s. 36.

[2] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2007, s. 13.

[3] CHMELÍK, J. *Extrémismus a jeho právní a sociologické aspekty.* Praha: Linde, 2001, s. 13.

jej mienky, majú príslušné orgány právne dostatočné prostriedky na boj proti extrémizmu, aké len v právnom štáte možno poskytnúť.

1 Vývoj protiextrémistickej legislatívy v súčasnom slovenskom Trestnom zákone

S trestnými činmi, ktoré postihujú prvky extrémizmu sa na dnešnom území stretávame už v uhorskom zákonnom článku č. V/1878 Trestný zákonník (TZ) o zločinoch a prečinoch. V tomto zákone síce nenájdeme extrémistické trestné činy v modernom chápaní, ktoré sú založené už na verbálnych útokoch, IV. hlava II. dielu uhorského TZ pod názvom „Vzbura" obsahuje v niekoľkých ustanoveniach trestný čin, ktorého objektom sú ako právo osôb definovaných na základe ich príslušnosti k triede, národnosti alebo náboženskej spoločnosti na bezpečný život, tak aj verejný poriadok v štáte a stabilita štátu. V ďalších trestných zákonoch boli extrémistické trestné činy postupne dopĺňané, pre pochopenie súčasného stavu protiextrémistickej legislatívy je podstatný až jej búrlivý vývoj v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon" alebo „TZ").

Trestný zákon v pôvodnom znení ešte nereflektoval pojem trestné činy extrémizmu. Preto aj XII. hlava osobitnej časti TZ mala názov Trestné činy proti mieru, trestné činy proti ľudskosti a trestné činy vojnové (I. diel – Trestné činy proti mieru a ľudskosti) a neuvádzala neskôr doplnený názov „Trestné činy terorizmu, extrémizmu" (v názve dielu „trestné činy terorizmu a extrémizmu"). Z dnešných trestných činov extrémizmu obsahoval TZ iba tri trestné činy: podpora a propagácia skupín smerujúcich k potláčaniu základných práv a slobôd podľa § 421 TZ a § 422 TZ, hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ, podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 TZ. Ostatné extrémistické trestné činy ako hrubý nátlak podľa § 190 ods. 2 TZ, genocídium podľa § 418 TZ a neľudskosť podľa § 425 TZ boli už v pôvodnom znení TZ a okrem § 425 TZ neľudskosť boli v súčasnej podobe.

V pôvodnom znení TZ kvalifikačný znak „osobitný motív" ustanovoval osobitný motív s extrémistickým charakterom iba ten, ktorý je dnes uvedený v § 140 písm. f) TZ (avšak vtedy ešte bez nenávisti pre sexuálnu orien-

táciu – doplnené až zákonom č. 204/2013 Z. z.); vtedy uvedený ako § 140 písm. d) TZ [súčasný § 140 písm. d) TZ v tom čase chýbal].

Trestný čin prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd (do novely TZ zákonom č. 316/2016 Z. z. podpora a propagácia skupín smerujúcich k potláčaniu základných práv a slobôd) podľa § 422 ods. 2 TZ mal úplne iný charakter ako v súčasnosti a sústredil sa na potieranie relativizácie holokaustu: „*Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto verejne popiera, spochybňuje, schvaľuje alebo sa snaží ospravedlniť holokaust.*"

Trestný čin hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 ods. 1 písm. b) TZ bol značne užší, pretože sa zameriaval iba na skupinu osôb (opomínal jednotlivca), a to iba z dôvodu vyznania.[4] Praktický dosah bol však z hľadiska hanobenia jednotlivca či skupiny osôb z dôvodu ich príslušnosti k národu, jeho jazyku, rasy alebo etnickej skupiny rovnaký, lebo hanobenie jednotlivca z týchto dôvodov môžeme chápať ako hanobenie celého národa, rasy či etnickej skupiny. Toto ustanovenie ešte opomínalo pôvod rodu.

Trestný čin „podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti" podľa § 424 ods. 1 TZ bol v pôvodnom znení prehľadnejší než v znení od účinnosti zákona č. 257/2009 Z. z. Do účinnosti zákona č. 316/2016 Z. z. sa delil na písm. a) a b) podľa predmetu útoku. Sústredil sa však len na vyhrážanie sa obmedzovaním práv skupiny osôb alebo jednotlivca (neobsahoval ešte vyhrážanie sa spáchaním zločinu) alebo vykonaním takéhoto obmedzenia a opomínal pojmy „pôvod rodu i náboženské vyznanie".[5]

Všetky uvedené odlišnosti (okrem doplnenia nenávisti pre sexuálnu orientáciu) oproti pôvodnému zneniu upravila **novela TZ, zákon č. 257/2009 Z. z. s účinnosťou od 1. 9. 2009. Predmetná novela mala naozaj zásadný charakter na vnímanie trestnoprávnej úpravy extrémizmu**

[4] Pôvodné znenie § 423 ods. 2 písm. b) TZ: „*Skupinu osôb pre jeho vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania.*"

[5] Trestný čin podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 ods. 1 TZ v pôvodnom znení: „*Kto verejne*
a) sa vyhráža jednotlivcovi alebo skupine osôb pre ich príslušnosť k niektorému národu, národnosti, rase alebo etnickej skupine alebo pre ich farbu pleti, obmedzovaním ich práv a slobôd alebo kto takéto obmedzenie vykonal, alebo
b) podnecuje k obmedzovaniu práv a slobôd niektorého národa, národnosti, rasy alebo etnickej skupiny,
potrestá sa odňatím slobody až na tri roky."

na Slovensku, pretože zároveň zaviedla pojmy: trestné činy extrémizmu, extrémistická skupina, extrémistický materiál (akurát extrémistický materiál upravila v § 130 ods. 8 a 9 TZ, pričom ods. 7 vynechala, čo napravil až zákon č. 204/2013 Z. z.) **i nové trestné činy extrémizmu:** výroba extrémistických materiálov podľa § 422a TZ, rozširovanie extrémistických materiálov podľa § 422b TZ, prechovávanie extrémistických materiálov podľa § 422c TZ, podnecovanie, hanobenie a vyhrážanie osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu podľa § 424a TZ. Táto novela však zabudla vyňať nové trestné činy extrémizmu z nepremlčateľnosti trestného stíhania podľa ustanovenia § 88 TZ a z nepremlčateľnosti výkonu trestu podľa ustanovenia § 91 TZ, ktorú tieto ustanovenia zakotvujú pri trestných činoch dvanástej hlavy TZ. Pritom § 421 TZ, § 422 TZ, § 423 TZ i § 424 TZ v týchto ustanoveniach ostali vyňaté z nepremlčateľnosti.

Novela TZ, zákon č. 262/2011 Z. z. doplnil medzi extrémistické trestné činy aj súčasnú podobu § 422d TZ, avšak názov „popieranie a schvaľovanie holokaustu a zločinov politických režimov" mu dala až novela TZ, zákon č. 204/2013 Z. z., ktorý ho zároveň zaradil medzi trestné činy extrémizmu v ustanovení § 140a TZ. Tento zákon zároveň doplnil do osobitného motívu podľa § 140 písm. f) TZ aj nenávisť pre sexuálnu orientáciu.

Keďže pod pojem extrémizmus zaraďujeme aj výtržnícke správania na verejných podujatiach, najmä športového charakteru, protiextrémistická legislatíva bola značne posilnená prijatím zákona č. 1/2014 o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý do Trestného zákona doplnil trest zákazu účasti na verejných podujatiach, ktorý je fakticky namierený na zabránenie extrémistom vo výtržníckom správaní a šírení extrémistických myšlienok na verejných podujatiach.

Od roku 2005 teda dve zásadné novely Trestného zákona z roku 2009 a 2011 značne skomplikovali a zneprehľadnili hmotnoprávnu trestnoprávnu protiextrémistickú legislatívu, ktorá sa navyše stala vnútorne rozporná (na vyjadrenie tých istých skutočností používa rôzne pojmy) a pripúšťala značný počet ťažko riešiteľných jednočinných súbehov, v dôsledku čoho orientácia a správna kvalifikácia trestných činov bola v praxi mimoriadne sťažená. Uvedené krásne dokumentuje môj obľúbený príklad pomerne jednoduchého správania: neonacista oblečený v uniforme SS nesie vlajku

tretej ríše, pritom vykrikuje protižidovské heslá, zároveň vykrikuje, že ich pozabíja a ešte na to nabáda aj ostatných. Aj keď vylúčime súbehy s viažucimi sa trestnými činmi a extrémistický materiál (ktoré tiež nie sú zanedbateľné), páchateľ sa naraz dopúšťa štyroch trestných činov extrémizmu: neonacista oblečený v uniforme SS nesie vlajku tretej ríše – § 421 TZ, a pritom vykrikuje protižidovské heslá, čím Židov hanobí – § 423 TZ, zároveň vykrikuje, že ich pozabíja, čím sa im vyhráža – § 424 TZ a ešte na to nabáda aj ostatných – § 424a ods. 1 písm. a) TZ.

Prvá rozumná novela Trestného zákona týkajúca sa boja proti extrémizmu, ktorá aspoň čiastočne zmiernila zmätok v protiextrémistickej hmotnoprávnej trestnoprávnej legislatíve, prišla až v roku 2016, konkrétne zákon č. 316/2016 Z. z., ktorý vyňal novšie trestné činy extrémizmu z nepremlčateľnosti, zjednodušil pojem extrémistický materiál, upravil extrémistický osobitný motív, upravil znenie trestných činov extrémizmu podľa § 421 TZ, § 422 TZ (pričom tento trestný čin oddelil od § 421 TZ), § 422d TZ, § 423 TZ a § 424 TZ i trestného činu neľudskosti podľa § 425 TZ. Za **najväčší prínos tejto novely považujem zmenu § 424a TZ, v ktorom bol komplikovaný trestný čin podnecovanie, hanobenie a vyhrážanie osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu, ktorý spravidla spôsoboval množstvo zbytočných súbehov, nahradený trestným činom apartheidu a diskriminácie skupiny osôb.**

Pre úplnosť treba dodať, že nálezom Ústavného súdu SR č. 38/2019 Z. z. bol konštatovaný nesúlad časti ustanovenia § 421 TZ a § 423 TZ, ktoré boli novelizované práve zákonom č. 316/2016. V prípade § 421 TZ nie je podľa tohto nálezu možné trestať založenie, podporu alebo propagáciu skupín, hnutí a ideológií, ktoré šíria nenávisť voči inej skupine osôb a v prípade § 423 TZ nie je možné trestať hanobenie za politické presvedčenie. Osobne s týmto názorom hlboko nesúhlasím, pretože obe ustanovenia postihovali šírenie nenávisti, ktoré ohrozuje ľudí a integritu spoločnosti, nepostihovalo bežné šírenie názorov, nepostihovalo slobodu slova, ktorá je v súlade s limitmi právneho štátu. A vzhľadom na to, že aj s rozvojom sociálnych médií po celom svete, Slovensko nevynímajúc, sa extrémistická nenávisť na základe rôznych pseudokritérií značne rozmáha, bude jej nebezpečnosť ešte narastať. A právo na tento trend bude musieť reagovať, ak nechce následne čeliť mnohým trestným činom proti životu a zdraviu, ma-

jetku a verejnému poriadku, ktoré z tejto nepotlačovanej nenávisti veľmi pravdepodobne vzídu.

2 Návrh de lege ferenda vedúci k sprehľadneniu protiextrémistickej trestnoprávnej hmotnoprávnej legislatívy

Ako teda sprehľadniť protiextrémistickú trestnoprávnu hmotnoprávnu legislatívu, keď táto musí postihovať množstvo typovo podobných, a predsa pojmovo odlišných konaní, ktoré sa často prekrývajú? Jednoducho. Zloženými alternatívnymi skutkovými podstatami, ktoré by sa oddelili akurát na základe závažnosti. Preto by bolo vhodné **sústrediť všetky menej závažné trestné činy extrémizmu, ktoré majú samostatné základné skutkové podstaty do jedného paragrafu a do druhého paragrafu sústrediť závažnejšie trestné činy extrémizmu, ktoré majú samostatné základné skutkové podstaty** (prakticky trestný čin, ktorý v súčasnej právnej úprave poznáme ako hrubý nátlak podľa § 190 ods. 2 TZ; trestný čin genocídia podľa § 418 TZ a trestný čin neľudskosti podľa § 425 TZ, pochopiteľne, ostanú zachované v súčasnej podobe, prípadne len s drobnými úpravami). Je tiež vhodné **rozumne zvážiť kvalifikačné znaky a sústrediť sa iba na tie, ktoré naozaj budú viesť k zvýšeniu závažnosti daného extrémistického útoku.** Osobne považujem za takéto nasledujúce kvalifikačné znaky: a) ako člen extrémistickej skupiny, b) v spojení s cudzou mocou alebo cudzím činiteľom, c) ako verejný činiteľ alebo d) za krízovej situácie. V prípade závažnejších útokov proti telesnej integrite aj spáchanie tohto činu na chránenej osobe či spôsobenie ublíženia na zdraví, ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti, prípadne aj škody. Znak verejne je totiž použitý v mnohých alineách základných skutkových podstát a znaky závažnejší spôsob konania, osobitný motív a nebezpečné zoskupenie považujem v danom kontexte za príliš široké a nevystihujúce podstatu predmetných útokov.

Zároveň by bolo vhodné tieto trestné činy systematicky preradiť z dvanástej hlavy osobitnej časti TZ do inej hlavy. Väčšina trestných činov dvanástej hlavy osobitnej časti TZ je totiž natoľko závažná a do tej miery porušujúca ľudské práva a princípy ľudskosti, že nie je možné pripustiť, aby tieto trestné činy mohli byť premlčané. Čo potom robia medzi týmito

trestnými činmi trestné činy extrémizmu? Áno, trestný čin genocídia podľa § 418 TZ svojím charakterom patrí tiež medzi extrémistické trestné činy (podobne trestný čin neľudskosť podľa § 425 TZ) a extrémistický motív je obligatórnym znakom jeho skutkovej podstaty, ale jeho závažnosť spočíva predovšetkým v tvrdých, neľudských následkoch, ktoré spôsobí. Áno, trestné činy extrémizmu založené na podpore a propagácii skupín, hnutí a ideológií potierajúcich základné ľudské práva a slobody, respektíve šíriace rasovú, národnostnú, etnickú, náboženskú a obdobnú neznášanlivosť sú síce „živnou pôdou" pre budúce trestné činy proti ľudskosti najzávažnejšieho charakteru, avšak aby mohli prerásť do takýchto monštróznych rozmerov, celková klíma v spoločnosti musí byť naklonená nenávistným násilným riešeniam. Preto možno len ťažko porovnávať vyvraždenie dediny inej národnosti v podstate s primitívnym vyvádzaním partie opitých „hajlujúcich" pubertálnych detí niekedy v noci po diskotéke. Z uvedeného dôvodu považujem zaradenie trestných činov extrémizmu medzi trestné činy proti mieru, ľudskosti, terorizmu a trestné činy vojnové za systematicky nevhodné a prehnané. *De lege ferenda* by sme mali uvažovať skôr o ich zaradení do deviatej hlavy osobitnej časti TZ medzi trestné činy proti iným právam, ktoré sú v skutočnosti bývalé trestné činy proti občianskemu spolunažívaniu,[6] modernejším výrazom trestné činy proti medziľudským vzťahom, kam trestné činy extrémizmu rozhodne skôr patria. Veď ich podstata je práve v zásadnom narúšaní medziľudských vzťahov. Zaiste by si však táto problematika zaslúžila osobitný diel.

Predpokladom pre uvedené je však najskôr urobiť poriadok vo všeobecnej časti Trestného zákona. *De lege ferenda* preto navrhujem zjednotenie a zjednodušenie zaraďovania trestných činov medzi trestné činy extrémizmu. V prvom rade, nie som fanúšik širokého poňatia osobitných kvalifikačných pojmov (v zmysle druhého dielu piatej hlavy všeobecnej časti TZ), pretože podľa môjho najhlbšieho presvedčenia v mnohých prípadoch zbytočne rozširujú trestnosť, a to aj pri trestných činoch, pri ktorých zohľadňovanie určitých znakov pre zvýšenie trestnej sadzby nemá žiadny význam a zároveň spôsobujú chaos pri konkrétnej právnej kvalifikácii, prípadne nezmyselné súbehy. Preto moja koncepcia trestných činov extrémizmu bude vychádzať z takej filozofie, aby bola použiteľná či už

[6] Podľa predchodcu súčasného Trestného zákona, zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

v prípade zachovania širokého poňatia osobitných kvalifikačných pojmov, ale aj v prípade opustenia tejto koncepcie.

Navrhujem z definície osobitného motívu vypustiť oba extrémistické motívy, teda § 140 písm. d) i f) TZ. Následne by extrémistické motívy boli redefinované v rámci ustanovenia o trestných činoch extrémizmu v osobitnom odseku. Potom by mali byť doplnené samostatne do tých kvalifikovaných skutkových podstát trestných činov, ktoré sa najčastejšie páchajú v súvislosti s extrémistickými motívmi a sú pomerne závažné (úkladná vražda, vražda, zabitie, úmyselné ublíženie na zdraví, lúpež, znásilnenie, sexuálne násilie a podobne). V definícii trestných činov extrémizmu by sa tieto činy okrem výslovného výpočtu viazali na všetky úmyselné trestné činy skutočne spáchané z extrémistického motívu bez ohľadu na znenie ich základných či kvalifikovaných skutkových podstát. A právnu úpravu by uzatváralo ustanovenie § 38 TZ (prípadne systematicky iné vhodné ustanovenie, napríklad aj definujúce trestné činy extrémizmu), podľa ktorého pri trestnom čine extrémizmu spáchaného z extrémistického motívu – ak nejde o výslovne vypočítané trestné činy extrémizmu ani trestné činy, ktorého kvalifikačný znak je extrémistický motív – dolná hranica trestnej sadzby sa zvyšuje o jednu tretinu alebo o jednu polovicu (to je už otázka politického rozhodnutia). Extrémistické motívy by tak boli negatívne zohľadnené pri všetkých úmyselných trestných činoch, pričom zastávam názor, že aj zvýšenie dolnej hranice trestnej sadzby by bolo dostatočným trestom so solídnym prvkom represívnej prevýchovy, nie je nevyhnutné hneď preraďovať extrémistický trestný čin do kvalifikovanej skutkovej podstaty. Tiež by sa mohol extrémistický motív doplniť o úmysel podporovať skupiny osôb alebo hnutia, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd. Prípadne by sme mohli ustanoviť, že ak je trestný čin spáchaný z extrémistického motívu a zároveň ho páchateľ spácha ako člen extrémistickej skupiny, dolná hranica trestnej sadzby sa zvýši o jednu polovicu alebo o dve tretiny (opäť otázka politického rozhodnutia).

Samotnú definíciu trestných činov extrémizmu by sme mohli uviesť v novom ustanovení, § 122a TZ a do nasledujúcich odsekov by sme mohli sústrediť ďalšie pojmy súvisiace s trestnými činmi extrémizmu.

A tu sú už popísané návrhy v podobe paragrafového znenia:

V ustanoveniach § 88 TZ (premlčanie trestného stíhania) a § 91 TZ (premlčanie výkonu trestu) sa vypúšťa: *„okrem trestného činu založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421, trestného činu prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422, trestného činu výroby extrémistických materiálov podľa § 422a, trestného činu rozširovania extrémistických materiálov podľa § 422b, trestného činu prechovávania extrémistických materiálov podľa § 422c, trestného činu popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa § 422d, trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 a trestného činu podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424“*.

Za ustanovenie § 122 TZ sa doplní ustanovenie § 122a TZ nazvané „Trestné činy extrémizmu“, ktoré bude znieť:

§ 122a
Trestné činy extrémizmu

1) Trestné činy extrémizmu sú extrémistické trestné činy uvedené v druhom diele deviatej hlavy osobitnej časti a trestné činy spáchané z extrémistického motívu.

2) Trestným činom spáchaným z extrémistického motívu sa rozumie spáchanie trestného činu

a) v úmysle verejne podnecovať, podporovať alebo obhajovať násilie, nenávisť, neodôvodnene odlišné zaobchádzanie alebo obmedzovanie práv a slobôd voči jednotlivcovi alebo skupine osôb pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť, sympatiu alebo súnáležitosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu, sexuálnej orientácii, sexuálnej identite, pre ich skutočné alebo domnelé náboženské vyznanie alebo preto, že sú skutočne alebo domnele bez vyznania, alebo pre ich skutočnú alebo domnelú sympatiu alebo spolunáležitosť k tomuto náboženskému vyznaniu alebo presvedčeniu bez vyznania alebo k osobe, ktorá ho skutočne alebo domnele vyznáva,
b) v úmysle založiť, podporovať alebo propagovať skupinu osôb alebo hnutie, ktoré smeruje k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd osôb, alebo

c) z rasovej, národnostnej, etnickej alebo náboženskej nenávisti, nenávisti z dôvodu farby pleti alebo pôvodu rodu alebo nenávisti pre sexuálnu orientáciu alebo pre sexuálnu identitu.

3) Extrémistickou skupinou sa na účely tohto zákona rozumie spolčenie najmenej troch osôb na účely spáchania trestného činu extrémizmu.

4) Ak je trestný čin spáchaný z extrémistického motívu, okrem extrémistických trestných činov uvedených v druhom diele deviatej hlavy osobitnej časti, trestných činov úkladnej vraždy podľa § 144, vraždy podľa § 145, zabitia podľa § 147 alebo § 148, ublíženie na zdraví podľa § 155 alebo § 156, lúpeže podľa § 188, znásilnenia podľa § 199, sexuálneho násilia podľa § 200, genocídia podľa § 418 alebo neľudskosti podľa § 425, zvýši sa dolná hranica trestnej sadzby o jednu tretinu.

5) Ak je trestný čin spáchaný z extrémistického motívu a zároveň ho páchateľ spácha ako člen extrémistickej skupiny okrem extrémistických trestných činov uvedených v druhom diele deviatej hlavy osobitnej časti, trestných činov úkladnej vraždy podľa § 144, vraždy podľa § 145, zabitia podľa § 147 alebo § 148, ublíženie na zdraví podľa § 155 alebo § 156, lúpeže podľa § 188, znásilnenia podľa § 199, sexuálneho násilia podľa § 200, genocídia podľa § 418 alebo neľudskosti podľa § 425, zvýši sa dolná hranica trestnej sadzby o jednu polovicu.

6) Extrémistickým materiálom sa na účely tohto zákona rozumie písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie

a) textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov skupín a hnutí, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,
b) programov alebo ideológií skupín a hnutí, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,
c) obhajujúce, podporujúce alebo podnecujúce nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie alebo iné obmedzovanie práv a slobôd voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre predchádzajúce dôvody, alebo
d) verejne popierajúce, spochybňujúce, schvaľujúce alebo sa snažiace ospravedlniť činy, ktoré sú spôsobilé naplniť skutkové podstaty trest-

ných činov uvedených v dvanástej hlave osobitnej časti tohto zákona, okrem trestných činov extrémizmu, alebo skutkové podstaty trestných činov úkladnej vraždy podľa § 144 alebo vraždy podľa § 145 alebo pozbavenia osobnej slobody podľa § 182 páchaných v spojení so štátnym alebo politickým režimom.

7) Za extrémistický materiál sa považuje materiál podľa odseku 6, ak sa s ním nakladá

a) v úmysle podnecovať alebo šíriť nenávisť, násilie, neodôvodnene odlišné zaobchádzanie alebo iné neoprávnené obmedzovanie práv a slobôd osôb alebo potláčanie základných ľudských práv a slobôd osôb,
b) v úmysle založiť, podporovať alebo propagovať skupinu osôb alebo hnutie, ktoré smeruje k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd osôb,
c) v úmysle verejne hanobiť:
   1. niektorý národ, národnosť, niektorú rasu, etnickú skupinu, náboženskú skupinu, alebo skupinu na základe sexuálnej orientáciu alebo sexuálnej identity alebo
   2. jednotlivca alebo skupinu osôb pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť, sympatiu alebo súnáležitosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu, sexuálnej orientácii, sexuálnej identite pre ich skutočné alebo domnelé náboženské vyznanie alebo preto, že sú skutočne alebo domnele bez vyznania, alebo pre ich skutočnú alebo domnelú sympatiu alebo súnáležitosť k tomuto náboženskému vyznaniu alebo presvedčeniu bez vyznania alebo k osobe, ktorá ho skutočne alebo domnele vyznáva,
d) v úmysle vyhrážať sa niektorému národu, národnosti, niektorej rase, etnickej skupine, náboženskej skupine, alebo skupine na základe sexuálnej orientácie alebo sexuálnej identity, alebo jednotlivcovi alebo skupine osôb uvedených v písm. c) bod 2.

Pochopiteľne, súčasné ustanovenia § 129 ods. 3 TZ, § 130 ods. 7 a 8 TZ, § 140 písm. d) a f) TZ a § 140a TZ sa vypúšťajú.

Do kvalifikovaných skutkových podstát trestných činov úkladnej vraždy podľa § 144 TZ, vraždy podľa § 145 TZ, zabitia podľa § 147 TZ a § 148 TZ, ublíženie na zdraví podľa § 155 TZ a § 156 TZ, lúpeže podľa § 188 TZ,

znásilnenia podľa § 199 TZ a sexuálneho násilia podľa § 200 TZ sa doplní kvalifikačný pojem „z extrémistického motívu“ a kvalifikačný pojem „ako člen extrémistickej skupiny“ do ešte prísnejšej skutkovej podstaty.

Deviata hlava osobitnej časti Trestného zákona sa premenuje na „Trestné činy proti medziľudským vzťahom a extrémistické trestné činy“ a bude sa deliť na dva diely. Do prvého budú patriť súčasné trestné činy deviatej hlavy osobitnej časti TZ a bude sa nazývať „Trestné činy proti medziľudským vzťahom“ (posledný z týchto trestných činov zanedbanie starostlivosti o zvieratá podľa § 378a TZ by som predradil pred § 378 TZ ako ustanovenie § 377a TZ, aby sa extrémistické trestné činy začínali § 378a a nie § 378b). Druhý diel ponesie názov „Extrémistické trestné činy“ (aby sa názov dielu neplietol s pojmom „trestné činy extrémizmu“) a budú doň zaradené tieto dva trestné činy:

§ 378a
Šírenie extrémizmu

1) Kto
a) založí, podporuje alebo propaguje skupinu osôb alebo hnutie, ktoré smeruje k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd osôb,
b) verejne hanobí:
   1. niektorý národ, národnosť, niektorú rasu, etnickú skupinu, náboženskú skupinu, sexuálnu orientáciu alebo sexuálnu identitu, alebo
   2. jednotlivca alebo skupinu osôb pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť, sympatiu alebo súnáležitosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu, sexuálnej orientácii, sexuálnej identite pre ich skutočné alebo domnelé náboženské vyznanie alebo preto, že sú skutočne alebo domnele bez vyznania, alebo pre ich skutočnú alebo domnelú sympatiu alebo súnáležitosť k tomuto náboženskému vyznaniu alebo presvedčeniu bez vyznania alebo k osobe, ktorá ho skutočne alebo domnele vyznáva,
c) sa vyhráža spáchaním trestného činu, násilím, neodôvodnene odlišným zaobchádzaním alebo obmedzením práv a slobôd alebo kto podnecuje, podporuje alebo obhajuje spáchanie trestného činu, násil-

lie, nenávisť, neodôvodnene odlišné zaobchádzanie alebo obmedzovanie práv a slobôd voči:

1. niektorému národu, národnosti, niektorej rase, etnickej skupine, náboženskej skupine alebo skupine na základe sexuálnej orientácie alebo sexuálnej identity, alebo
2. jednotlivcovi alebo skupine osôb pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť, sympatiu alebo súnáležitosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu, sexuálnej orientácii, sexuálnej identite pre ich skutočné alebo domnelé náboženské vyznanie alebo preto, že sú skutočne alebo domnele bez vyznania, alebo pre ich skutočnú alebo domnelú sympatiu alebo súnáležitosť k tomuto náboženskému vyznaniu alebo presvedčeniu bez vyznania alebo k osobe, ktorá ho skutočne alebo domnele vyznáva,

d) verejne popiera, spochybňuje, schvaľuje alebo sa snaží ospravedlniť činy, ktoré sú spôsobilé naplniť skutkové podstaty trestných činov uvedených v deviatej hlave osobitnej časti tohto zákona alebo skutkové podstaty trestných činov úkladnej vraždy podľa § 144 alebo vraždy podľa § 145 alebo pozbavenia osobnej slobody podľa § 182 páchané v spojení so štátnym alebo politickým režimom v úmysle:
   1. vyhrážať sa inému alebo hanobiť iného,
   2. hanobiť niektorý národ, národnosť, niektorú rasu, etnickú skupinu, náboženskú skupinu, sexuálnu orientáciu alebo sexuálnu identitu, alebo
   3. podnecovať nenávisť, násilie, neodôvodnene odlišné zaobchádzanie alebo obmedzovanie práv a slobôd voči inému alebo voči niektorému národu, národnosti, niektorej rase, etnickej skupine, náboženskej skupine, sexuálnej orientácii alebo sexuálnej identite, alebo
e) rozširuje extrémistický materiál alebo v úmysle rozširovať extrémistický materiál taký materiál:
   1. vyrába alebo sa podieľa na takejto výrobe,
   2. rozmnožuje, prepravuje, dováža, vyváža,
   3. sprístupňuje, uvádza do obehu, ponúka, alebo
   4. prechováva,

potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.

2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto sa spolčí alebo zhlukne na spáchanie činu uvedeného v odseku 1.

3) Odňatím slobody na dva roky až šesť rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2
a) ako člen extrémistickej skupiny,
b) v spojení s cudzou mocou alebo cudzím činiteľom,
c) ako verejný činiteľ, alebo
d) za krízovej situácie.

4) Rovnako ako v odseku tri sa potrestá, kto vykonal obmedzenie práv a slobôd, neodôvodnene odlišné zaobchádzanie, obmedzenie osobnej slobody alebo násilie voči
a) niektorému národu, národnosti, niektorej rase, etnickej skupine, náboženskej skupine alebo skupine na základe sexuálnej orientácie alebo sexuálnej identity, alebo
b) jednotlivcovi alebo skupine osôb pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť, sympatiu alebo súnáležitosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu, sexuálnej orientácii, sexuálnej identite, pre ich skutočné alebo domnelé náboženské vyznanie alebo preto, že sú skutočne alebo domnele bez vyznania, alebo pre ich skutočnú alebo domnelú sympatiu alebo súnáležitosť k tomuto náboženskému vyznaniu alebo presvedčeniu bez vyznania alebo k osobe, ktorá ho skutočne alebo domnele vyznáva.

5) Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 4
a) ako člen extrémistickej skupiny,
b) v spojení s cudzou mocou alebo cudzím činiteľom,
c) ako verejný činiteľ,
d) za krízovej situácie, alebo
e) inému čo aj z nedbanlivosti spôsobí ublíženie na zdraví.

6) Odňatím slobody na štyri roky až desať rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 4, a tým inému z nedbanlivosti spôsobí ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť.

7) Odňatím slobody až na tri roky sa potrestá, kto verejne, najmä používaním pravých alebo pozmenených zástav, odznakov, rovnošiat, hesiel,

vyhlásení, textov alebo symbolov prejavuje sympatie k skupine osôb alebo hnutiu, ktoré smeruje k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd osôb.

§ 378b
Extrémistické týranie a vydieranie

1) Kto jednotlivca alebo skupinu osôb pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť, sympatiu alebo súnáležitosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu, sexuálnej orientácii, sexuálnej identite, pre ich skutočné alebo domnelé náboženské vyznanie alebo preto, že sú skutočne alebo domnele bez vyznania, alebo pre ich skutočnú alebo domnelú sympatiu alebo súnáležitosť k tomuto náboženskému vyznaniu alebo presvedčeniu bez vyznania, alebo k osobe, ktorá ho skutočne alebo domnele vyznáva

a) pozbaví osobnej slobody,
b) násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy neoprávnene núti, aby niečo konali, opomenuli alebo trpeli, alebo
c) týra alebo s nimi zaobchádza podobným iným neľudským a krutým spôsobom,

potrestá sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov.

2) Odňatím slobody na päť rokov až dvanásť rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) ako člen extrémistickej skupiny,
b) v spojení s cudzou mocou alebo cudzím činiteľom,
c) ako verejný činiteľ,
d) a spôsobí ním značnú škodu,
e) na chránenej osobe, alebo
f) za krízovej situácie.

3) Odňatím slobody na dvanásť rokov až dvadsať rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť, alebo
b) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu.

4) Odňatím slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a spôsobí ním smrť viacerých osôb.

Vypúšťajú sa ustanovenia § 190 ods. 2 TZ, § 421 až § 424a TZ a z názvu dvanástej hlavy osobitnej časti TZ i jej prvého dielu sa vypúšťa pojem „extrémizmu".

3 Administratívnoprávna protitextrémistická legislatíva

Mnohí odborníci z praxe, policajti i prokurátori dlhý čas volali aj po zavedení správnoprávnej, priestupkovoprávnej zodpovednosti za prejavy extrémizmu, aby tak mohli účinne postihovať menej závažné prípady extrémizmu. Toto volanie bolo vypočuté prijatím zákona č. 1/2014 o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý do zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch vsunul v § 47a priestupky extrémizmu.

Podľa môjho názoru bol toto najhorší z krokov v boji proti extrémizmu, ktorý sa na Slovensku urobil. Prečo? Skutkové podstaty priestupkov proti extrémizmu, podobne ako iných priestupkov, sa do značnej miery formálnym vyjadrením prekrývajú s formálnym vyjadrením skutkových podstát trestných činov. Rozdiel medzi nimi predstavuje často iba závažnosť činu, materiálny znak, respektíve materiálny korektív prečinov. Takže pokiaľ sme tu do roku 2014 museli určovať jednu tenkú hranicu medzi verbálnym extrémistickým trestným činom a síce politicky nekorektným, morálne často zavrhnutiahodným, ale stále nie protiprávnym vyjadrením vlastného názoru, od roku 2014 musíme určovať takéto hranice dve: prvú medzi trestným činom a priestupkom a druhú medzi priestupkom a vyjadrením názoru v súlade s právom. Nie je to jasná komplikácia? A to v situácii, keď miera latencie extrémizmu je vysoká a viac ako 10 % populácie sa verejne priznáva k podpore politickej strany, ktorá je mnohými považovaná za extrémistickú (minimálne balansuje na hrane extrémizmu). Pritom jednotlivé verbálne prejavy, ktoré môžeme považovať za extrémistické naozaj majú jednu ako-tak badateľnú hranicu, buď úmysel smeroval k nenávisti, hanobeniu, propagácii, podpore, alebo nie. Určovanie dvoch hraníc znamená akurát to, že väčšina extrémistických prejavov bude postihovaná len ako priestupok (pretože je to jednoduchšie), a to pri všetkej úcte k administratívnoprávnej zodpovednosti nie je dostačujúce, pretože extrémisti sú spravidla fanatici a nejaká smiešna pokuta ich nemôže odstrašiť.

Takže *de lege ferenda* navrhujem vypustenie priestupkov extrémizmu z právneho poriadku Slovenskej republiky a sústredenie sa na efektívnejšie vyvodzovanie trestnej zodpovednosti voči extrémistom.

Literatúra:

[1] BROCKHAUS ENZYKLOPÄDIE. *Neunzehnte, völlig neu bearbeitete Auflage.* Siebenter Band. Mannheim: F. A. Brockhaus, 1988.

[2] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2007, s. 13.

[3] CHMELÍK, J. *Extrémismus a jeho právní a sociologické aspekty.* Praha: Linde, 2001.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

doc. JUDr. Eduard Burda, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
e-mail: eduard.burda@flaw.uniba.sk

LIMITY SPOLOČENSKEJ AKCEPTOVATEĽNOSTI FENOMÉNU A TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU

Miloš Deset

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta

Abstrakt
Tento príspevok nie je zameraný na podrobnú analýzu skutkových podstát príslušných trestných činov extrémizmu, ani príslušných výkladových pojmov. Jeho zameranie je iné a týka sa kriminológie, pretože najmä prostredníctvom analýzy niektorých medializovaných správ sa zaoberá populistickým zneužívaním tém, ako je napríklad migrácia či Rómovia, čo má priamy dosah na exogénne kriminogénne faktory. Škola, rodina či širšie spoločenské komunity sú v dôsledku takýchto primitívnych verejných diskusií či prejavov vystavované negatívnym vplyvom. Okrem toho, že sa príspevok zaoberá týmito problémami, pokúša sa aj navrhnúť možné riešenia, vďaka ktorým by jednotlivci vrátane mladých ľudí (študentov základných a stredných škôl) mohli byť imúnnejší voči takýmto negatívnym vplyvom.

Kľúčové slová:
extrémizmus, xenofóbia, migrácia, populizmus, prevencia extrémistických trestných činov.

Abstract
This paper is not focused on the detail analysis of extremist crimes as soon as the interpreting terms. It is focused on the social and criminological connections with extremism. Considering and analysing the information in media, the paper points out the abusing of themes like the migration or Roma people, which has the direct impact on the exogenous criminological factors. The family, the school or the wider social communities are exposed to the negative influences because of the primitive public debates or speeches. Furthermore, the paper does not contain only these problems, but it tries to propose their possible solutions, which could help to individuals, including young people (students of primary schools and secondary schools), to became more immune against these negative influences.

Keywords:
The extremism, the xenophobia, the populism, the prevention of the extremist crimes.

Úvod

„Extrémizmus označuje netolerantnú antidemokratickú ideovú pozíciu, vedome zameranú proti základom demokratického právneho štátu a jeho základným hodnotám. Prejavuje sa v činnostiach, ktoré či už priamo, alebo v dlhšom časovom horizonte smerujú k odstráneniu demokratického zriadenia alebo jeho dôležitých súčastí.“[1]

Charakteristickou črtou extrémizmu je, že útočí na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými dokumentmi alebo sa snaží svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv určitej skupine obyvateľov sťažiť alebo znemožniť.

To znamená, že extrémizmus je vo svojej podstate zameraný na samotné základy a hodnoty ľudskosti a občianskej spoločnosti. Zatiaľ čo v liberálnej demokracii panujú hodnoty demokracie a právneho štátu, vzájomná tolerancia a rešpekt jedného voči druhému k jeho právam a slobodám alebo zákaz diskriminácie, pre extrémizmus je príznačná neznášanlivosť, intolerancia či diskriminácia na základe rozdielnej rasy, národnosti či etnickej príslušnosti.

Extrémizmus je v súčasnosti problémom vo viacerých rovinách. O extrémizme sa diskutuje napríklad v súvislosti s prejavmi na sociálnych sieťach či šírením a propagáciou extrémistických ideí na školách. Dôvodom neznášanlivých prejavov sa v posledných rokoch okrem Rómov stala aj migrácia. Tieto témy sú neraz populisticky zneužívané, čo má vplyv nielen na formovanie verejnej mienky, ale aj na exogénne kriminogénne faktory. Zľahčovanie závažnosti extrémizmu v primitívnych verejných diskusiách či prejavoch má priamy dosah na rodinu, školu či širšie spoločenské komunity a jednotlivci, ktorí sa v nich pohybujú, sú tak vystavení hrozbe, že voči nim nebudú dostatočne imúnni. Aj takýmito súvislosťami extrémizmu sa v ďalších častiach zaoberá tento príspevok.

[1] RITOMSKÝ, M. *Daniel Milo: Najúčinnejšie v boji s extrémizmom je kritické myslenie.* 5. júna 2014 [online]. Dostupné na: https://www.priestori.sk/daniel-milo-najucinnejsie-v-boji-s-extremizmom-je-kriticke-myslenie/ [cit. 2010-10-03].

1 Extrémizmus, migrácia a populizmus

Migračná kríza je jedným z najpálčivejších politických problémov súčasnosti. Podpísali sa pod ňu najmä vyše päť rokov trvajúca vojna v Sýrii, ale aj chudoba v niektorých krajinách tretieho sveta poznačených vojnou či nestabilnými pomermi. Pri riešení migračnej krízy Stredný východ nemôže byť považovaný za takpovediac tradičnú vojnovú zónu, pretože je to miesto na tomto svete, ktoré má bohaté kultúrne a náboženské tradície a na ktorom žijú ľudia, ktorí si zaslúžia právo na život v mieri. Po vyše piatich rokoch občianskej vojny v Sýrii, počas ktorých približne polovica 22-miliónovej populácie tejto krajiny prišla o svoje domovy, je však toto právo pre Sýrčanov stále utópiou. Obyvatelia Sýrie nachádzali útočisko v Iráne, Jordánsku, Turecku, Grécku a po takzvanej balkánskej trase či po mori sa mnohí z nich dostali až do strednej či západnej Európy.

Faktu, že Sýrčania, Afganci či obyvatelia iných štátov prichádzajú práve do Európy, sa nemožno diviť, pretože je pochopiteľné, že ľudia žijúci v chudobných či vojnou zmietaných krajinách si hľadajú útočisko vo vyspelejšej a bohatšej časti sveta. A Európa je región s vysokými štandardmi ochrany ľudských práv, s vysokovyvinutým systémom sociálneho zabezpečenia a zdravotnej starostlivosti, vzdelávania, vedy a vžitými hodnotami demokracie a právneho štátu i hodnotami občianskej spoločnosti. Všetky tieto veci sú však pre ľudí v rôznych kútoch sveta vrátane Stredného východu iba nerealistickými predstavami, preto migranti, ktorí prichádzajú do Európy, majú prirodzené očakávania, že sa im dostane adekvátnej pomoci.

Odhliadnuc od toho, že migrácia bola do značnej miery organizovaná rôznymi skupinami prevádzačov a že medzi migrantmi neboli iba ľudia z postihnutých regiónov, Európa mala možnosti i dostatočné kapacity na to, aby skutočným obetiam vojny mohla pomôcť a treba povedať, že miliónom sa potrebnej pomoci aj dostalo.

Humanitárny rozmer migračnej krízy a s ním spojená otázka pomoci pre migrantov je však iba jednou z viacerých, ktoré sú relevantné pri riešení tejto krízy. Ďalšou nemenej dôležitou otázkou je otázka bezpečnosti, ktorú môžeme posudzovať hneď z niekoľkých hľadísk vrátane prevencie, odhaľovania a objasňovania takých závažných foriem trestnej činnosti, ako je extrémizmus či terorizmus (aj keď sa našej krajiny, našťastie, zatiaľ bezprostredne nedotýka).

V prvom rade si treba uvedomiť, že migračná kríza by nemala byť zneužívanou témou na politické účely. Téma migračnej krízy by nemala byť v politických agendách prezentovaná nekorektne, s postojom zameraným proti migrantom, či dokonca moslimom. Ak si uvedomíme, že medzi migrantmi sú primárne skutočné obete vojny, predsudky, napríklad pre rozdielne náboženstvo, kultúru, zvyky či jazyk, nemôžu mať miesto v politických prejavoch, pretože by to v spoločnosti mohlo viesť k šíreniu nenávisti a xenofóbie a nárastu vplyvu politických strán s extrémistickou agendou.[2] To by mohlo vyvolať sympatie s takýmito politickými stranami a prejavmi extrémizmu, ktoré by sa mohli dostať až do trestnoprávnej roviny. K tým, samozrejme, môže dochádzať aj bez takpovediac, pričinenia nenávistných politických prejavov, no faktom je, že takéto prejavy sú na očiach celej spoločnosti, a preto majú nezanedbateľný vplyv.

V správe Ministerstva vnútra Českej republiky o extrémizme sa napríklad píše, že prostredníctvom niektorých politikov boli často prezentované skreslené či nepravdivé informácie o fenoméne prisťahovalectva či islame. Týmto spôsobom dochádzalo k postupnému prenikaniu či šíreniu vyhranených názorov do spoločnosti.[3] V správe sa – okrem iného – ďalej píše, že pre extrémistické islamofóbne a protiprisťahovalecké hnutia, ako napríklad „Islam v ČR nechceme" či „Blok proti islamu", bolo typické paušálne označovanie všetkých imigrantov a moslimov za páchateľov kriminality a zároveň stotožňovanie islamu s militantným islamom. Tieto subjekty mohli a naďalej môžu prispievať k šíreniu obáv v spoločnosti, príp. aj k jej radikalizovaniu. Experti Ministerstva vnútra ČR, ktorí správu napísali, zároveň predpokladajú, že v budúcnosti možno očakávať, že populistická islamofóbna a protiimigračná scéna bude stupňovať svoje aktivity. Rovnako tak podľa nich možno predpokladať, že sa témy aktívnejšie chopia i tradiční pravicoví extrémisti, napr. formou organizovania protestných zhromaždení. Tieto aktivity budú smerovať do miest, kde budú extrémisti cítiť možnú podporu verejnosti.[4]

[2] BECKER, J. Neoliberálna sociálna atomizácia. In: *Pravda.* 2016, roč. XXVI, č. 59, s. 31.

[3] Ministerstvo vnútra Českej republiky, Odbor bezpečnostnej politiky a prevencie kriminality. Extrémizmus. Súhrnná situačná správa, 2. štvrťrok 2015, s. 4 [online]. Dostupné na: http://www.mvcr.cz/clanek/ctvrtletni-zprava-mv-o-extremismu-331549.aspx [cit. 2019-10-03].

[4] Ministerstvo vnútra Českej republiky, Odbor bezpečnostnej politiky a prevencie kriminality. Extrémizmus. Súhrnná situačná správa, 2. štvrťrok 2015, s. 4 – 5 [online]. Do-

A treba povedať, že predpoklady expertov z Ministerstva vnútra ČR sa aj naplnili. Svedčia o tom početné protimigračné a protiislamské demonštrácie, ktoré sa organizovali v Prahe či v iných mestách Českej republiky,[5] ale aj niektoré ďalšie udalosti, ako napríklad nenávistné protimigračné správy na Facebooku,[6] nasprejované nenávistné protimigračné nápisy na viacerých miestach v Prahe,[7] či dokonca fyzické útoky na kaviarne a iné podniky a ich zamestnancov za ich podporu migrantom.[8]

Český politológ Jan Charvát však tvrdí, že v západnej Európe je situácia ešte dramatickejšia. Podľa neho v okolitých štátoch, ako napr. v Nemecku, je násilia relatívne veľa. Ako hovorí, ani si neuvedomujeme, ale v Nemecku sa pravidelne odohrávajú veľké demonštrácie, na ktorých dochádza k zrážkam s políciou. Za posledný rok tam tiež bolo takmer tisíc útokov na ubytovne pre utečencov. A zároveň dodáva, že v Česku sa takéto veci nedejú.[9]

Charvát má podistým pravdu, no Nemecko nie je zďaleka jedinou krajinou, v ktorej pre migrantov dochádzalo/dochádza k takýmto ostrým stretom radikálov s policajnými zložkami. Napríklad vo Fínsku skupina asi štyridsiatich extrémistov napadla autobus plný žiadateľov o azyl, kto-

stupné na: http://www.mvcr.cz/clanek/ctvrtletni-zprava-mv-o-extremismu331549.aspx [cit.2019-10-03].

[5] BAROCHOVÁ, A. *Islamofobních akcií přibívá, vnitro se bojí spojení s krajní pravicí* 15. 7. 2015 [online]. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/islamofobni-proud-v-cesku-nabyva-na-sile-fd3-/domaci.aspx?c=A150715_172256_domaci_aba [cit. 2019-10-03].

[6] NĚMEC, A. *Xenofobní výroky na Facebooku zaměstnávají policii. Hrozí za ně tři roky.* 9. septembra 2015 [online]. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/nenavist-vuci-uprchlikum-na-internetu-roste-f39-/domaci.aspx?c=A150909_092626_domaci_ane [cit. 2019-10-03].

[7] ČTK. *Policie zkoumá štyři potenciálne extremistické nápisy v Praze.* 24. 4. 2016 [online]. Dostupné na: http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/policie-zkouma-ctyri-potencialne-extremisticke-napisy-v-praze/1342128 [cit. 2019-10-03].

[8] TAUŠOVÁ, Z. *Kavárna v Brně čelila zastrašování chuligánů. Za podporu uprchlíků.* 28. 6. 2015 [online]. Dostupné na: http://brno.idnes.cz/kavarna-v-brne-celila-zastrasovani-chuliganu-fn4-/brno-zpravy.aspx?c=A150628_204118_brno-zpravy_vh [cit. 2019-10-03].

[9] HELLER, J. *Politolog: I Prahu mohou čekat kvůli uprchlíkům demonstrace plné násilí.* 5. 2. 2016 [online]. Dostupné na: http://praha.idnes.cz/rozhovor-o-extremismu-s-politologem-janem-charvatem-p0g-/praha-zpravy.aspx? c=A160205_2223636_praha-zpravy_nub [cit. 2019-10-03].

rý smeroval do záchytného centra v Lahti. Použili pritom delobuchy a kamene.[10]

Na Slovensku sa podobne ako v Česku taktiež konali demonštrácie proti migrantom. Napríklad 20. 6. 2015, na Svetový deň utečencov, sa konala v Bratislave demonštrácia proti migrantom, pri ktorej došlo k viacerým incidentom, a to nielen k stretom radikálov s políciou, ale aj s civilistami.[11] Extrémisti – okrem iného – napadli tri zahalené ženy zo Saudskej Arábie, ktoré v tom čase mali pri sebe kočík s malým dieťaťom; hádzali na nich kamene, fľaše naplnené vodou a vulgárne pritom pokrikovali.[12]

Avšak aj napriek takýmto incidentom pre situáciu v našej krajine platí obdobné, čo prezentoval český politológ Charvát o problémoch u našich západných susedov, t. j. že nie je až taká vážna ako v niektorých krajinách západnej Európy. Ale aj keď na Slovensku nedochádza k podobným násilným incidentom ako trebárs v Nemecku či Fínsku, problém extrémizmu nemožno podceniť, pretože ide o veľmi vážny problém s celospoločenským dosahom.

Podobne ako migrácia sú politicky zneužívanou témou aj Rómovia. Po právoplatnom odsúdení jedného poslanca Národnej rady Slovenskej republiky z Ľudovej strany Naše Slovensko za trestný čin hanobenia rasy, národa a presvedčenia podľa § 423 Trestného zákona, iný poslanec NR SR a bývalý predseda vlády Slovenskej republiky mu nepochopiteľne vyjadril sympatie. V čom je problém? Podobne, ako píše Becker či Charvát, takéto prejavy politikov spočívajúce jednak v páchaní trestnej činnosti, alebo aj v prejavoch sympatií s odsúdenými, sa podieľajú na tvorbe verejnej mienky. Akékoľvek zľahčovanie extrémistických prejavov a bagatelizovanie závažnosti tejto trestnej činnosti má priamy dosah na vytyčovanie spoločenských hraníc či limitov dovoleného a nedovoleného, ktoré sa posúvajú viac

[10] BENÍŠKOVÁ, A. *Finští radikálové napadly autobus s migranty. Jeden dorazil v habitu KKK*. 25. septembra 2015 [online]. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/rachejtle-proti-uprchlikum-ve-finsku-dwu-/zahranicni.aspx?c=A150925_164429_zahranicni_ale [cit. 2019-10-03].

[11] KYSEĽ, T. *Protesty proti migrantom boli plné výtržností. Extrémisti napadli aj rodinu zo Saudskej Arábie*. 20. 6. 2015 [online]. Dostupné na: http://www.aktuality.sk/clanok/278174/v-bratislave-budu-protestovat-proti-islamizacii-policia-je-na-chuligan-novpripravena/ [cit. 2019-10-03].

[12] KYSEĽ, T. *Video: Extrémisti hádzali kamene na arabskú rodinu s dieťaťom v kočíku*. 21. 6. 2015 [online]. Dostupné na: http://www.aktuality.sk/clanok/278213/video-extremisti-hadzali-kamene-na-arabsku-rodinu-s-dietatom-v-kociku/ [cit. 2019-10-03].

k nedovolenému. No v tomto prípade sa už od spoločenskej témy dostávame do oblasti kriminológie, pretože problém spočíva aj v tom, že primitívne verejné diskusie či prejavy, ktoré zľahčujú závažnosť extrémizmu, sa podieľajú na formovaní exogénnych kriminogénnych faktorov. Zľahčovaním závažnosti extrémizmu sú rodina, škola či iné širšie spoločenské komunity zbytočne negatívne ovplyvňované a jednotlivci vrátane mladých ľudí, ktorí sa v nich nachádzajú, sú zasa zbytočne vystavovaní skúškam kritického myslenia, ktoré niekedy jednoducho nezvládajú.

Pozrime sa na trestnú činnosť trochu z iného pohľadu. Trestný čin možno vnímať vo viacerých rovinách. Z trestnoprávneho hľadiska ide o protiprávny čin, ktorého znaky upravuje Trestný zákon. Jeho spáchaním vzniká trestnoprávny vzťah medzi štátom a páchateľom, v ktorom štát reprezentovaný orgánmi činnými v trestnom konaní uplatňuje svoju právomoc s cieľom objasniť tento čin a zistiť jeho páchateľa, aby mu mohol byť uložený spravodlivý trest.

No zo širšieho hodnotového pohľadu nejde len o to, či bol spáchaný čin, ktorý zákonodarca v Trestnom zákone zakázal pod hrozbou trestnoprávnej sankcie. Z hodnotového hľadiska totiž ide o zlo, ktoré páchateľ vniesol do spoločnosti tým, že sa trestného činu dopustil. Nastolenie spravodlivosti preto nevyhnutne ide ruka v ruke s obnovením rovnováhy hodnôt v spoločnosti, ktoré boli páchateľovým trestným konaním porušené.

Ak je ale trestný čin možné z hodnotového hľadiska považovať za zlo, nemožno ho stotožňovať s pravdou. Ak páchateľ spáchal trestný čin, povedzme verbálne a hrubo urazil (hanobil) členov minority, spáchal zlo, a preto jeho hanobiace výroky nemôžu byť pravdivé.

V posledných dňoch sa ukázalo, aké nebezpečné je nielen páchanie trestnej činnosti, ale aj zamieňanie si pravdy so lžou a dobra so zlom. Vyhlasovať lži za pravdu môže len ten, kto pravdu nepozná alebo ten, kto sám rozpráva lži.

Nebezpečenstvo extrémistickej lži je pritom rozpoznateľné celkom jednoducho. Hovorí totiž, že ľudské práva a hodnoty liberálnej demokracie a právneho štátu neplatia pre každého rovnako. Že ľudia nie sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Že základné práva a slobody nie sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné a že sa na území Slovenskej republiky nezaručujú všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo

sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie.

2 Extrémizmus, sociálne siete a sympatie s extrémizmom na školách

Problémom je, že nie každý si takéto negatívne súvislosti extrémizmu dokáže uvedomiť, rovnako si niektorí ľudia neuvedomujú ani význam základných práv a slobôd, ktoré sú jasným rozpoznávacím kritériom medzi tým, čo extrémizmus je a tým, čo nie je. Najmä mladí ľudia, študenti základných či stredných škôl, ktorých osobnostné črty sa ešte len formujú, sú náchylnejší osvojovať si aj negatívne vplyvy okolia. Tie sa k nim dostávajú nielen prostredníctvom médií, ale aj internetu.

Predovšetkým sociálne siete, ako napríklad Facebook, predstavujú virtuálnu platformu, v rámci ktorej sa môžu takéto idey šíriť relatívne anonymne a neobmedzene. Užívatelia tu môžu zverejňovať rôzne materiály s extrémistickým obsahom, a pritom sa cítiť relatívne bezpečne a neohrozene. Ostatní užívatelia takéto materiály môžu ďalej šíriť prostredníctvom reakčných tlačidiel, ako napríklad „like". Mladý človek, ktorého osobnosť sa utvára na základe rodinného, školského či mimoškolského prostredia a ktorý je oveľa viac náchylný podľahnúť pomýleným ideológiám, sa zapojením do šírenia extrémistických materiálov takýmto spôsobom stáva médiom, ktoré ovplyvňuje jeho bezprostredné reálne či virtuálne komunity.

Sociálne siete patria medzi najziskovejšie projekty na svete, no zároveň nie sú ochotné prevziať zodpovednosť za extrémizmus, ktorý umožňujú šíriť. Takpovediac súkromná konverzácia medzi dvoma užívateľmi pritom ešte nemusí znamenať šírenie extrémizmu na sociálnej sieti, práve pre súkromnú povahu takejto konverzácie. Problémom je šírenie materiálov s extrémistickým obsahom bližšie neurčenému počtu užívateľov.

Vyšetrovanie trestných činov extrémizmu páchaných takouto formou je o to zložitejšie, že sa páchajú vo virtuálnej realite. V takomto prípade by sa dalo napríklad uvažovať o preskúmaní profilu konkrétnych užívateľov, resp. výpisov dát uchovávaných prevádzkovateľom sociálnej siete.

No z hľadiska prevencie je dôležitejšie čosi iné. Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 (ďalej len „koncepcia“) stanovila štyri strategické ciele, ktorými sú:

a) posilniť odolnosť komunít a jednotlivcov voči nedemokratickým ideológiám a extrémizmu,
b) zvyšovať povedomie o prejavoch a spoločenskej závažnosti extrémizmu a následkoch radikalizácie,
c) efektívne monitorovať a odhaľovať trestné činy extrémizmu, stíhať ich páchateľov,
d) vytvárať inštitucionálne a personálne kapacity pre štátne orgány plniace úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu.[13]

A práve prvý a druhý z uvedených štyroch strategických cieľov koncepcie idú ruka v ruke so vzdelávaním, pretože iba kvalitné vzdelávanie v oblasti boja proti extrémizmu, neznášanlivosti a xenofóbii, dostupnosť objektívnych a korektných informácií o tejto problematike, ich kritické vnímanie, správna interpretácia môžu zvýšiť povedomie o extrémizme či posilniť odolnosť komunít a jednotlivcov, vrátane mladých ľudí proti nedemokratickým ideológiám a extrémizmu.

Ak by sme sa mali vrátiť k načrtnutým problémom spomenutých v prvej časti tohto príspevku, ktoré súvisia s migráciou, vytváraním rôznych dobrovoľníckych komunít, do ktorých by sa mohli zapájať aj žiaci základných či študenti stredných škôl a ktoré by pre migrantov poskytovali rôzne výchovné či vzdelávacie aktivity, napríklad v oblasti náboženstva, jazykov či náuky o spoločnosti, mohlo by to pomôcť nielen migrantom lepšie sa začleniť do spoločnosti, ale aj mladým ľuďom na Slovensku, aby lepšie pochopili rozdiely v náboženstvách, národnostiach a etnicitách. Islam by sa tak nemusel spájať iba s terorizmom, ale s bohatými historickými a kultúrnymi tradíciami, rozdiely národností, farieb pleti či kultúrnych a náboženských zvyklostí by nemuseli živiť predsudky a spôsobovať odcudzenosť či izolovanosť, ale mohli by byť príležitosťou na vzájomné spoznávanie sa, obohacovanie a budovanie tolerancie a vzájomného rešpektu.

[13] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019.

Záver

Zo stručných analýz niektorých medializovaných správ v predchádzajúcich častiach tohto príspevku je zrejmé, že témy ako migrácia či Rómovia sú populisticky zneužívané v rôznych primitívnych verejných diskusiách či prejavoch a neraz vedú až k extrémistickým trestným činom. Takéto prejavy majú negatívne vplyvy nielen na tvorbu verejnej mienky, keďže majú potenciál posúvať spoločenské limity či hranice smerom k extrémizmu, ale aj exogénne kriminogénne faktory. Negatívne totiž ovplyvňujú aj rodiny, školy a širšie spoločenské prostredia a jednotlivci, ktorí sa v nich nachádzajú, resp. do nich patria, sú tak vystavení hrozbám extrémistických lží či poloprávd. Dotýkajú sa, samozrejme, nielen dospelých, ale aj neplnoletých osôb – detí a mladých ľudí študujúcich na základných alebo stredných školách, ktoré môžu byť náchylnejšie osvojovať si extrémistické idey pre nedostatok kritického myslenia.

Extrémizmus deformuje osobnosť a charakter mladých ľudí. Každý mladý človek, ktorý sa nechá ovplyvniť pomýlenými názormi a prekrútenou a nesprávnou interpretáciou histórie či náboženstiev, sa so svojím profilom na sociálnej sieti stáva akýmsi médiom na šírenie a propagáciu extrémistických myšlienok a ďalej ovplyvňuje svoje bezprostredné či vzdialenejšie okolie. Na to, aby sa extrémistické dezinterpretácie rôznych skutočností (historických, náboženských či politických) neudomácňovali v osobnosti mladého človeka a nešírili v spoločnosti ako kruhy na hladine, je potrebné, aby si každý dospievajúci osvojoval kritické myslenie a aby bol v rámci vzdelávacieho procesu upozorňovaný na existujúce či potenciálne nebezpečenstvá extrémizmu, ktoré by mohli škodiť jemu aj celej spoločnosti. Vzdelávanie a informovanosť korektnými a hodnovernými zdrojmi totiž zohráva dôležitú rolu pri formovaní osobnosti každého človeka a budovaní pevného a pozitívneho vzťahu k hodnotám demokracie, právneho štátu i občianskej spoločnosti, no zároveň dokáže aj jasne pomenovať hrozby, ktoré sú proti týmto hodnotám priamo namierené, ktoré ich rôznym spôsobom ohrozujú a medzi ktoré patrí aj extrémizmus.

Vzdelávanie a informovanosť sa však nemusí podieľať len na formovaní osobnosti mladého človeka, ale môže zohrať rolu aj pri prevencii trestných činov extrémizmu. Rôzne vzdelávacie a výchovné aktivity, do ktorých by sa zapojili žiaci či študenti môžu vytvárať predpoklady pre spoznávanie

iných národností, náboženstiev či kultúrnych zvykov, a tak prispieť k predchádzaniu radikálnosti, nenávistných prejavov či páchaniu trestných činov extrémizmu.

Literatúra:

[1] BAROCHOVÁ, A. *Islamofobních akcií přibívá, vnitro se bojí spojení s krajní pravicí.* 15. 7. 2015 [online]. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/islamofobni-proud-v-cesku-nabyva-na-sile-fd3-/domaci.aspx?c=A150715_172256_domaci_aba [cit. 2019-10-03].

[2] BECKER, J. Neoliberálna sociálna atomizácia. In: *Pravda.* 2016, roč. XXVI, č. 59, s. 31.

[3] BENÍŠKOVÁ, A. *Finští radikálové napadly autobus s migranty. Jeden dorazil v habitu KKK.* 25. septembra 2015 [online]. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/rachejtle-proti-uprchlikum-ve-finsku-dwu-/zahranicni.aspx?c=A150925_164429_zahranicni_ale [cit. 2019-10-03].

[4] ČTK. Policie zkoumá štyři potenciálne extremistické nápisy v Praze. 24. 4. 2016. (Online). Dostupné na: http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/policie-zkouma-ctyri-potencialne-extremisticke-napisy-v-praze/1342128 [cit. 2019-10-03].

[5] HELLER, J. *Politolog: I Prahu mohou čekat kvůli uprchlíkům demonstrace plné násilí.* 5. 2. 2016 [online]. Dostupné na: http://praha.idnes.cz/rozhovor-o-extremismus-politologem-janem-charvatem-p0g-/praha-zpravy.aspx? c=A160205_2223636_praha-zpravy_nub [cit. 2019-10-03].

[6] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019.

[7] KYSEĽ, T. *Protesty proti migrantom boli plné výtržností. Extrémisti napadli aj rodinu zo Saudskej Arábie.* 20. 6. 2015 [online]. Dostupné na: http://www.aktuality.sk/clanok/278174/v-bratislave-budu-protestovat-proti-islamizacii-policia-je-na-chuliganovpripravena/ [cit. 2019-10-03].

[8] KYSEĽ, T. *Video: Extrémisti hádzali kamene na arabskú rodinu s dieťaťom v kočíku.* 21. 6. 2015 [online]. Dostupné na: http://www.aktuality.sk/clanok/278213/video-extremisti-hadzali-kamene-na-arabsku-rodinu-s-dietatom-v-kociku/ [cit. 2019-10-03].

[9] Ministerstvo vnútra Českej republiky, Odbor bezpečnostnej politiky a prevencie kriminality. Extrémizmus. Súhrnná situačná správa, 2. štvrťrok 2015, s. 4 [online]. Dostupné na: http://www.mvcr.cz/clanek/ctvrtletni-zprava-mv-o-extremismu-331549.aspx [cit. 2019-10-03].

[10] NĚMEC, A. *Xenofobní výroky na Facebooku zaměstnávají policii. Hrozí za ně tři roky.* 9. 9. 2015 [online]. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/nenavist-vuci-

uprchlikum-na-internetu-roste-f39-/domaci.aspx?c=A150909_092626_domaci_ane [cit. 2019-10-03].

[11] RITOMSKÝ, M. *Daniel Milo: Najúčinnejšie v boji s extrémizmom je kritické myslenie.* 5. 6. 2014 [online]. Dostupné na: https://www.priestori.sk/daniel-milo-najucinnejsie-v-boji-s-extremizmom-je-kriticke-myslenie/ [cit. 2019-10-03].

[12] TAUŠOVÁ, Z. *Kavárna v Brně čelila zastrašování chuligánů. Za podporu uprchlíků.* 28. 6. 2015 [online]. Dostupné na: http://brno.idnes.cz/kavarna-v-brne-celila-zastrasovani-chuliganu-fn4-/brno-zpravy.aspx?c=A150628_204118_brno-zpravy_vh [cit. 2019-10-03].

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
Komenského 20
974 01 Banská Bystrica
e-mail: deset.milos@gmail.com

EXTRÉMIZMUS A PSYCHIKA[1]

Gustáv Dianiška

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt
Extrémizmus je spoločenský fenomén, ktorý zároveň významne ovplyvňuje psychiku človeka. Podľa názoru autora príspevku je (psychologicky) extrémizmus spôsob negatívneho prežívania a správania, ktorý narušuje sociálnu interakciu v rovine sociálnej percepcie, sociálnej komunikácie a sociálneho správania. Jeho dôsledkom je psychická záťaž, ktorá produkuje neprimerané životné situácie, stres, konflikty, ktoré môžu spôsobiť deštrukciu osobnosti, medziľudských vzťahov a spoločnosti ako celku. Medzi vážne psychologické determinanty týchto dôsledkov patrí nerovnováha či nedostatok pozitívnej energie osobnosti človeka, ako aj ním osvojené duchovné dedičstvo ľudstva.

Kľúčové slová:
extrémizmus a psychika, regulačná úloha psychických javov, osobnosť ako bio-psychosociálny produkt, vedomie a kolektívne nevedomie.

Abstract
Extremism is cultural phenomenon by which also psyche of a man is influenced. In opinion of the author´s article is (psychologically) extremism the way of negative living and behaviour, which can interrupt social interaction in the level of social perception, social communication and social behaviour. Its consequence is a psychological burden that produces inadequate life situations, stress, conflicts that can cause destruction of personality, interpersonal relationships and society as an unit. Among serious psychological determinants of these consequences belong lack of positive energy of personality the same as the spiritual heritage of mankind.

Key words:
Extremism and psyche, the regulatory role of psychic phenomena, personality as a bio-psycho social product, consciousness and collective unconsciousness.

[1] Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0585/17 – Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu.

Úvod

Extrémizmus je spoločenský fenomén, ktorý významne pôsobí na spoločenské dianie vo všeobecnosti a ktorý ale zároveň silne ovplyvňuje psychiku človeka. Čitateľ zrejme vie, že psychika či psychické javy (psychické procesy, psychické stavy, psychické vlastnosti osobnosti) sú predmetom skúmania psychológie. Autorovi príspevku však nejde a nemôže ísť o „psychologizovanie" problematiky extrémizmu, ktorý, ako sme už zdôraznili, je spoločenský jav aj konfliktný spoločenský problém. Ide skôr o to, aby sme v rozporných, nezmieriteľných spoločenských diskusiách, činoch a marazme rôznych „izmov" týkajúcich sa extrémizmu vedúcich k tomu, že sa nevieme dohodnúť ani o jeho obsahu či definícii, nezabúdali, že objektom je človek, t. j. každý z nás. Bolo by si v tejto súvislosti dobré uvedomiť, že psychika nie je čierna, bezmocná skrinka, ale že ako súhrn všetkého duševného diania jednotlivého človeka aktivizuje integračnú a regulačnú funkciu a významne ovplyvňuje existenciu človeka ako biologickej a sociálnej bytosti. Zároveň umožňuje príjem podnetov, t. j. i extrémistických, z vonkajšieho i vnútorného prostredia, ich spracovanie i reakciu na ne.

1 Psychické javy a ich regulačná úloha

Ako sme už spomenuli, medzi najdôležitejšie funkcie psychiky boli uznané zákonitosti psychickej integrácie a regulácie správania. Psychológia má nástroje na to, ako poznávať vznik psychického odrazu spoločenskej reality a ako tento odraz integruje a reguluje správanie človeka. Výsledným efektom a najvýznamnejším znakom fungovania psychiky (psychického systému) je jej regulačná funkcia. Dokonca v slovenskej psychológii táto myšlienka viedla k tomu, že psychológia je považovaná za vedu o psychickej regulácii správania (D. Kováč, 1985).

Intrapsychické prežívanie extrémistických javov môže narušiť integračnú funkciu psychiky, ale výsledok správania u každého jedinca bude rozdielny. Tento človek svoje správanie reguluje podľa toho, ako pozná okolitý svet i seba samého, aký citový a hodnotový vzťah si vytvoril k okolitému svetu i k sebe.

Psychický obraz extrémizmu na úrovni psychických procesov začína poznávaním jeho javov a dejov v okolitom svete. Pokračuje prežívaním poznaného, čo vedie k vzniku určitých emócií či citov. Život človeka zároveň tvorí nepretržitý rad bežných činností súvisiacich s realizáciou cieľov, rozhodovaním a prekonávaním prekážok, čo vyžaduje aktivizáciu jeho vôle. Extrémizmus môže byť pre niektorého človeka cieľ a pre ďalšieho človeka vážna prekážka na životnej ceste. Tak či onak, vôľa tu funguje v obidvoch prípadoch.

Psychické stavy predstavujú významné pozadie pre prežívanie a správanie človeka. Autor príspevku nemá konkrétne údaje o psychickom stave extrémistov pri ich činnosti, zrejme je však rozdielny od bežných občanov. Pre väčšinu z nich je extrémizmus obťažujúci, negatívny spoločenský jav a môže sa prejaviť negatívne na ich nálade, výkonnosti (únava) a vyvolávať strach, úzkosť a neurotické reakcie. Odozvou ľudí na tieto negatívne psychické stavy je často úsilie ich „vytesňovať" či ignorovať. Efektívnosť tohto úsilia je však závislá od kvalít osobnosti každého človeka.

Psychické vlastnosti sú relatívne stále a trvalé, avšak nie strnulé a nemenné. Vznikajú na základe psychických procesov a stavov a spätne ich ovplyvňujú. Ich regulačný vplyv na správanie človeka je najvýznamnejší. K najviac frekventovaným zložkám psychickej štruktúry osobnosti patria štyri skupiny osobnostných vlastností: motivácia a zameranosť, charakter, schopnosti a temperament. Podľa skúseností vyšetrovateľov extrémistických trestných činov, ktorí spolupracujú so znalcami – psychológmi, ich zaujíma predovšetkým motivácia a charakter páchateľov, v ktorom sa prejavujú jeho negatívne črty. Pre ľudí, na ktorých extrémizmus pôsobí, regulačnú úlohu v ich správaní plnia schopnosti, osobitne všeobecná rozumová schopnosť (IQ) a vyvážený charakter s črtami podporujúcimi jeho profesionálny profil. Tieto črty (vlastnosti) pozitívne pôsobia na motiváciu človeka, ovplyvňujú hierarchiu jeho hodnotovej orientácie a postoje k negatívnym spoločenským javom.

Hodnoty, ktoré sa odvíjajú z noriem (obyčaje, mravy, zákony) definujú skupinové (spoločenské) pojatie toho, čo ľudia považujú za dobré, žiaduce a vhodné a na druhej strane to, čo je špatné, nežiaduce a nevhodné v danej kultúre. Hodnota je tak vnímaná ako dobro, a preto extrémizmus je ohrozením tohto dobra, spojený s obavou človeka o jeho integritu a bezpečnosť. Podľa viacerých odborníkov (napr. G. Allport, 2015) hodnoty, ktoré človek

vyznáva, nám veľmi povedia o človeku a jeho psychike. Hodnoty vytvárajú hierarchicky usporiadaný hodnotový systém, ktorý môže byť viac či menej stabilný. Treba však zároveň brať do úvahy, že hodnotová orientácia sa môže meniť pod vplyvom zmien v spoločnosti. Veľký vplyv na zmenu hodnotovej orientácie jedinca majú aj životné traumy. Takúto traumu môže u mnohých ľudí spôsobiť aj extrémistický postoj či čin. Aj v súčasnosti sme svedkami, že sa značne menia hodnoty života našej spoločnosti (napr. spotrebný spôsob života, ústup od osobnej medziľudskej komunikácie, hrozba digitálnej demencie a pod. Niektorí vzdelanci a spisovatelia (napr. J. M. Kašparů, rozhovor v Českom rozhlase 14. 4. 2019) si vážne kladú otázky, ako sa zmenili hodnoty.

Uvažujme spolu o nich:

- z peňazí sa stal totálny fetiš,
- z pýchy sa stalo zdravé sebavedomie,
- smilstvo sa chápe ako prevencia proti neurózam,
- lenivosť sa premenila na prokrastináciu (tendenciu odkladať plnenie úloh na neskorší čas),
- sloboda sa povýšila na svojvôľu jednotlivca,
- tolerancia sa premenila na ustupovanie zlu,
- korektnosť sa premenila na povinný názorový koridor.

Treba vnímať tieto premeny ako hypotetické otázky, ktoré by bolo treba overiť vedeckým výskumom súčasnej hodnotovej orientácie. Treba zároveň uvažovať, či môžu takéto premeny, ak by boli potvrdené výskumom, obsahovať prvky extrémizmu. Keď áno, čo je treba urobiť v spoločnosti, aby došlo k zmene? Je to veľmi dôležité, lebo sloboda bez zodpovednosti je škodlivá (J. Figeľ, rozhovor pre Pravdu 18. 9. 2019).

Hodnotová orientácia sa výrazne odráža v postojoch ľudí. Postoje sa v sociálnej psychológii vymedzujú ako relatívne trvalé sústavy hodnotenia, cítenia a sklonov konať určitým spôsobom vzhľadom na určitý predmet. Postoje ľudí k extrémizmu sú vždy postojmi k niečomu a za niečo. Pritom tieto postoje nie sú jednosmerné či slepé, ale pohybujú sa v širokej škále medzi pozitívnym a negatívnym vzťahom k vnímanému extrémistickému objektu a jeho činnosti. Pre posudzovanie extrémizmu sa zaujímavým druhom postojov javia predsudky. Ide o negatívne postoje, v štruktúre ktorých je porušená rovnováha už spomínaných troch zložiek: poznávacej, citovej a konatívnej. V extrémizme dominuje zložka emocionálna, ktorá je prepo-

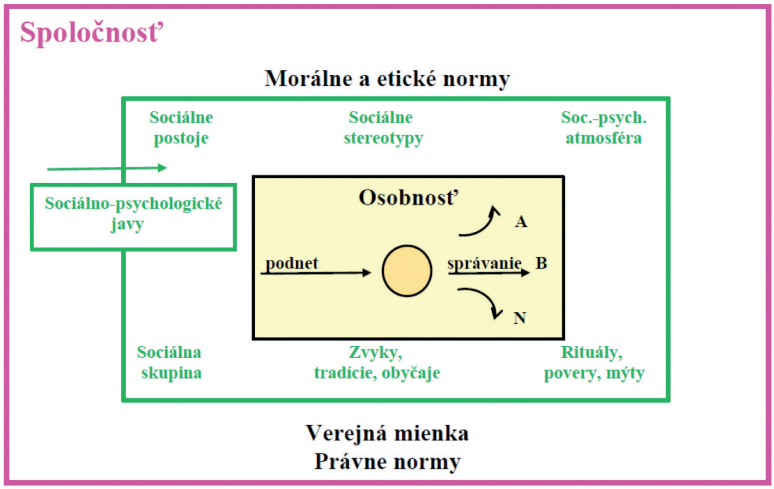
jená s iracionalitou a hostilitou. Nebezpečenstvo predsudkov je v tom, že sa veľmi ťažko menia. Postoje sú ovplyvňované individuálnou skúsenosťou, sociálnymi okolnosťami a taktiež verejnou mienkou. Verejná mienka má veľmi silný vplyv na formovanie či zmenu postojov k negatívnym spoločenským javom, t. j. aj k extrémizmu.

2 Osobnosť ako biopsychosociálny produkt

V úvode príspevku sme zdôraznili, že extrémizmus je negatívny spoločenský jav. Krátkou úvahou o úlohe hodnotovej orientácie a postojov sme načrtli, že osobnosť človeka nežije vo vzduchoprázdne, ale v ľudskej spoločnosti, ktorá výrazne determinuje jeho prežívanie a správanie.

Spoločnosť je štruktúrovaný priestor, v ktorom spoločne pôsobia sociálno-psychologické a spoločenské javy a inštitúcie. Tie významne ovplyvňujú psychiku človeka a regulujú jeho správanie. Osobnosť sa v tomto priestore nestráca. Výnimku môže predstavovať správanie jedinca v dave, kde výrazne podlieha manipulácii. Vplyv sociálnych skupín spoločnosti ako celku je sprostredkovaný osobnosťou. Veľmi záleží na tom, či osobnosť tento vplyv prijme alebo neprijme. Ak si podnet z tohto prostredia človek osvojí, je tu veľký predpoklad, že sa „zvnútornenie" podnetu prejaví aj na jeho vonkajšom správaní.

Predchádzajúce tvrdenie by bolo veľmi jednoduché, keby sme zároveň neuviedli, že každý podnet je „filtrovaný" jedinečnosťou a neopakovateľnosťou psychiky osobnosti každého z nás. Výsledok pôsobenia akýchkoľvek podnetov je tak u každého jedinca rôznorodý (pozri obr. 1).

Obrázok 1 Pôsobenie podnetov na správanie jedinca

Sociálno-psychologické javy sú ďalším filtrom, ktorý môže značne ovplyvniť správanie osobnosti človeka. Tento môže mať ako jedinec svoj názor na extrémizmus, ale to nevylučuje, že ho nezmení pod tlakom skupiny, ktorej je členom. Nešíri už svoj pôvodný názor, ale modifikovaný, obohatený o skupinovú či verejnú mienku, hodnotovú orientáciu skupiny a jej spoločné ciele. Diapazón sociálno-psychologických javov, ako naznačuje obrázok 1, je bohatý. Príkladom silného pôsobenia sociálno-psychologických javov, okrem sociálnych postojov a predsudkov, sú sociálne stereotypy. Mnohé z nich môžu byť zdrojom (motívom) extrémneho správania.

Podľa L. Čírtkovej (*Forenzní psychologie,* 1994, s. 28) ide o ustálené schematické súdy, ktoré mnohokrát dosahujú stupeň iracionálnych predsudkov, ktoré sa šíria v rámci procesov socializácie. Všeobecne sú známe sociálne stereotypy voči nezvyklému zovňajšku (napr. vrodený vrah podľa C. Lombrossa), voči iným rasám a národom a určitým spoločenským menšinám (u nás napr. voči Rómom). Sociálne stereotypy ovplyvňujú predovšetkým sociálnu percepciu. Iných ľudí tak vnímame na pozadí sociálnych vzťahov, ktoré ovplyvnil tento sociálno-psychologický jav a mnohých ľudí to podnecuje aj takto konať. Pôsobenie sociálnych stereotypov využí-

va predovšetkým propaganda a určite aj propaganda extrémistických názorov. V súvislosti s extrémizmom je dôležité všímať si pôsobenie rituálov, povier a mýtov. Tieto sociálno-psychologické javy spolu s činiteľmi socializácie (napr. sociálne učenie a jeho formy, rodina, priatelia, škola, štýly vedenia a pod.) patria k vážnym činiteľom sociálnej determinácie osobnosti človeka a formujú pozitívne alebo negatívne stránky procesu socializácie.

Zamyslite sa:
Smiešni cudzinci (J. Paxman, 2006, s. 48, s. 55)
V anglických novinách raz vyšiel titulok, ktorý vošiel do análov žurnalistiky a ktorý v mnohom hovorí, čo je treba vedieť o vzťahu Anglicka k Európe (prípadne k svetu):

„Hmla nad kanálom – Európa odrezaná“

George Orwel, ktorý si dávnejšie všimol, ako málo je anglický vojak ovplyvnený stretnutím s cudzou kultúrou, obrátil pozornosť na chlapčenské časopisy Gem a Magnet. Tieto časopisy automaticky predpokladajú, že cudzinci sú „jeden ako druhý“, že sa na nich vzťahuje táto charakteristika:

- Francúz: nosí fúzy, divoko gestikuluje,
- Talian: popudlivý, hrá na verklíku, nosí dýku,
- Španiel, Mexičan a pod.: zlovestný, ľstivý,
- Arab, Afganec: zlovestný, ľstivý,
- Číňan: zlovestný, ľstivý, nosí vrkoč,
- Švéd, Dán: dobrák, hlupák,
- Černoch: komický, veľmi oddaný.

Otázka pre zamýšľajúcich sa: prekvapuje vás Brexit?

Štruktúrovaný spoločenský priestor, ktorý zahrňuje jedinečnú osobnosť (mikroprostredie), sociálno-psychologické javy (mezoprostredie) a spoločnosť (makroprostredie), ak by bol v súlade (čo je žiaduce pre boj s extrémnymi javmi), podporil by aj súlad v rámci osobnosti. Avšak ako svedčia mnohé sociologické, právne a kriminologické analýzy, často dochádza medzi týmito rovinami k nesúladu. Tu sa vytvára medzera, ktorá nahráva extrémnym náladám, postojom a činom. Spoločnosť (etika, morálka) a právo (právne normy) extrémizmus vníma ako ohrozenie bezpečnosti (vo vzťahu človek – človek) a právo a kriminológia cez narastajúcu (či kle-

sajúcu) kriminalitu a delikvenciu. V tejto súvislosti si v pozadí všíma negatívne spoločenské javy ako je prostitúcia, alkoholizmus, toxikománia, rozvodovosť, xenofóbia, promiskuitné sexuálne správanie (Z. Freud sa zo súčasnosti obracia v hrobe), samovražednosť, anarchizmus a ďalšie. Široké pozadie, ktoré tvoria negatívne spoločenské javy, svedčí o mnohonásobných podobách extrémizmu, i keď pre spoločnosť ako celok je najnebezpečnejšia extrémna ideológia a politický extrémizmus, ktorý sa sústreďuje na boj o politickú moc.

Kriminológia, v ktorej dôležitú úlohu plní aj psychológia (osobitne forenzná psychológia), nás upozorňuje, že extrémizmus má nielen svojho páchateľa, ale aj svoju obeť. Osobnosť sa stáva obeťou vtedy, keď sú svojvoľne narušené jej práva a keď toto narušenie je sprevádzané silným emocionálnym prežívaním a chaotickým správaním. Vzťah osobnosti a obete extrémistických trestných činov vnímame ako špecifickú, zvrátenú formu sociálnej interakcie, v rovinách sociálnej percepcie, sociálnej komunikácie a sociálneho správania. Priebeh tejto interakcie ovplyvňuje nielen štruktúra a dynamika osobnosti (páchateľa a obete), ale aj kvalita či nekvalita sociálnych vzťahov a intenzita sociálnych situačných faktorov.

Riešením týchto problémov sa zaoberá viktimológia, ktorá sa tradične charakterizuje ako súčasť kriminologickej vedy. Jej základné pojmy sú dôkazom toho, že v riešení vzťahu „obeť – páchateľ" sa vzájomne prelínajú a dopĺňajú osobnostné a spoločenské faktory. Viktimológia ako veda o obeti sa zaoberá procesom stávania sa obeťou, t. j. viktimizáciou. V procese viktimizácie zohráva dôležitú úlohu viktimita, čiže predispozícia osobnosti stať sa obeťou trestného činu. Dá sa predpokladať, že tak ako pri tradičných trestných činoch, tak aj pri extrémistických trestných činoch je to vlastnosť, ktorá sa dá výhodne zneužiť.

Ďalším príkladom prelínania osobnostných a spoločenských kriminogénnych faktorov je teória agresológie. Aj extrémistické ideológie často vedú k agresívnym činom, i keď tam nie je vždy priamočiara súvislosť (extrémizmus – terorizmus). V agresívnom správaní je angažovaná aj osobnostná vlastnosť, t. j. agresivita. Táto vlastnosť je výrazne prítomná v niektorých typológiách páchateľov. Ako príklad môžeme uviesť citový chlad, bezohľadnosť a brutálnosť páchania trestných činov schizoidným psychopatom. Aktivizáciu agresivity, jej dynamiku, podporuje sociálnopsychologický jav, ktorým je hostilita (nepriateľstvo). Hostilita ako sociál-

no-psychologický jav je tiež zdrojom situačného hnevu, čo predstavuje nepríjemný, emóciami podporovaný psychický stav. Niektorí autori (napr. J. Tomášek, 2010) upozorňujú, že hostilita je často prítomná v rámci verejnej mienky. Hostilita verejnej mienky s koreláciou hostility jedinca má niekedy nábeh nadobudnúť obludné rozmery a môže ju extrémizmus výhodne využiť pre svoje zámery.

3 Vedomie a kolektívne nevedomie

Vedomie je uvedomelé bytie. Uvedomiť si vlastné prežívanie, je výsadou človeka. Umožňuje mu získavať vedomosti o objektívnej realite (aj extrémizmus je objektívna realita), sebavedomie (Ja), sebavydeľovanie (nie Ja), cieľavedome reguluje jeho činnosť a vytvára a reguluje vzťah k svojmu okoliu. Vedomie je užší pojem než psychika, ale zároveň ako jej integrujúca forma predstavuje jej najvyššiu kvalitu. Tieto teoretické závery sú nasmerované na harmonický rozvoj osobnosti človeka a spoločnosti ako celku. Ale proces postupného uvedomovania seba samého a okolitého sveta je dynamický, často protirečivý, mnohokrát až tak, že ohrozuje jeho existenciu. Publicista J. Hoffman (Pravda 6. 9. 2019) v úvahe o problémoch súčasnej spoločnosti píše: „Náš problém je obyčajný. Spočíva v legalizácii a glorifikácii chamtivcov. ...mladší, skôr než sa stanú skromnými, by boli radi aspoň na chvíľu boháčmi." Nedostatok či povrchnosť vedomej psychickej energie často vedie k ignorovaniu nových spoločenských procesov, ktoré sebauvedomenie osobnosti poškodzuje a vyžadovali by skôr sebavydelenie (nie Ja, nie takto). Na báze plytkého, povrchného procesu sebauvedomovania, vznikajú zbytočné, prudké a vulgárne (t. j. plné emócií) hádky a konflikty medzi ľuďmi. Stretávanie osobnosti človeka v procese sebauvedomovania s rôznymi extrémnymi situáciami evokuje neprimerané situácie, znásobuje stres a rozvíja permanentný konflikt. Bývalý poslanec NR SR J. Mikloško (brat F. Miklošku) sa zamýšľa nad tým, čo ničí charaktery a životy mladých: „Netreba mať svoju históriu, úspechy, prácu, vzdelanie. Treba mať veľký balík peňazí, schopnú agentúru, sponzorov, oligarchov, ktorí nie sú sv. Mikuláši, lebo dávajú a budú niečo za to chcieť." (Portál krestandnes.cz 24. 3. 2019).

Vedomie nevyčerpáva ani zďaleka celý obsah psychického života človeka. Čo si človek z vlastného psychického života neuvedomuje, nazývame nevedomím. Nevedomie patrí k základným pojmom psychoanalytickej teórie Z. Freuda, ktorá zožala úspech i značnú kritiku, ale pojem nevedomie je trvalým dedičstvom psychológie. Nevedomie vystupuje ako čiastočný, málo adekvátny odraz skutočnosti. Predstavuje takú formu odrazu, ktorú si v činnosti neuvedomujeme. Sú to napríklad vlastnosti a skúsenosti, na ktoré práve nemyslíme, ale aj zautomatizovaná činnosť či neuvedomované (podprahové) podnety, ktoré zostávajú pri pôsobení reklamy a bizarných životných situácií. O existencii ich pôsobenia svedčia sny, náhodne či mimovoľne vybavené spomienky, fantazijné obrazy, nevysvetliteľná nálada a pod.

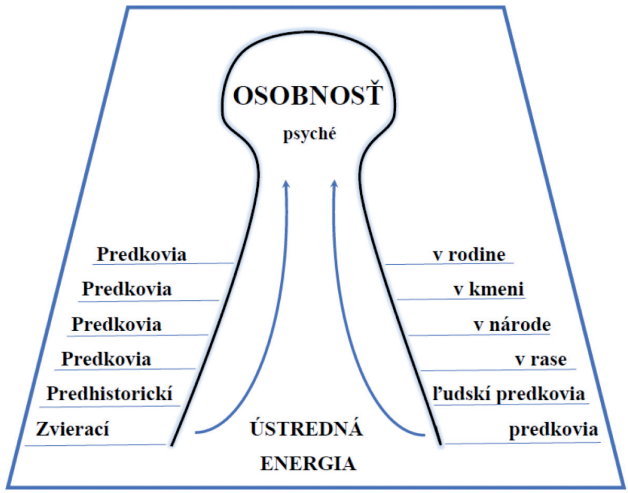
Neuvedomenie vlastného prežívania znižuje úroveň orientácie v čase a priestore a narušuje sa poznávacia regulácia správania. Dochádza k tomu aj preto, lebo nevedomie zahrňuje aj rozlične potláčané túžby, želania a neuvedomované pôsobenie pudov a inštinktov. Niektorí bádatelia sa preto domnievajú, že ľudská prirodzenosť sa napriek dynamickej zmene životného prostredia nemení, vrátane túžby po moci alebo bohatstve. Nevedomé tendencie nemožno vylúčiť ani pri príklone človeka k extrémnemu správaniu, extrémnym náladám a konfliktným, emocionálne nadopovaným medziľudským vzťahom.

V súvislosti s tým, že extrémizmus nie je len súčasný jav, ale má aj svoju históriu, je potrebné spomenúť aj pojem „kolektívne nevedomie". Autorom tohto pojmu je K. G. Jung, žiak i kritik Z. Freuda. Jung rozoznáva okrem personálneho nevedomia ešte aj kolektívne nevedomie. Tento pojem predstavuje „mohutné duchovné dedičstvo ľudstva znovuzrodené v každom indivíduu" zahrňujúce archaické predstavy a pojmy. Podľa neskoršej Jungovej verzie zahrňuje tiež fylogeneticky pôvodné pudy a emócie. Obsahy kolektívneho nevedomia sa manifestujú v rozprávkach a mýtoch, ktoré sú zdrojom inšpirácie umelcov i vedcov (M. Nakonečný, 1973). Mýty, povery a rituály sú často prítomné v postojoch a vo vonkajších prejavoch či symboloch extrémistov.

Pojem „kolektívne nevedomie" vyvolal veľkú pozornosť, ale i búrlivú kritiku, ktorá odmietala tento pojem a zároveň aj „dušu davu" (G. Le Bon). Racionálna podstata kritiky je však v tom, že táto teória nie je dostatočne empiricky doložená. Zároveň je zhoda na tom, že ide o výnimočnú teóriu

21. storočia a že je dôležité v tomto smere pokračovať a rozvíjať vedecký výskum.

Pojem „kolektívne nevedomie“ umožňuje pochopiť, ako sa v duchovnom dedičstve ľudstva objavili tendencie extrémizmu a zároveň pomenovať determinanty, ktoré v historickom kontexte ovplyvnili psychiku osobnosti človeka. V. J. Drapela (2004) v prehľade teórií osobnosti uvádza zaujímavú schému prenikania ústrednej energie do psyché (s. 34).

Obrázok 2 Prenikanie ústrednej energie do psyché

Aj tento obrázok svedčí o zložitej genéze extrémizmu a o jeho rôznorodých zdrojoch, prejavoch či činoch. Psychologická analýza extrémizmu upozorňuje nielen na zložitosť eliminácie extrémizmu, ale aj na to, že je potrebné, aby táto bola logickou súčasťou spoločenskej a právnej analýzy, ktoré by zároveň napomáhali efektívnejšie riešiť tento negatívny spoločenský problém, ktorý sa mnohým javí ako vhodný nástroj politického boja.

Záver

V príspevku sme rozobrali tému „Extrémizmus a psychika" v troch rovinách: 1. Psychické javy a ich regulačná rovina, 2. Osobnosť ako biopsychosociálny produkt a 3. Vedomie a kolektívne nevedomie. Je pochopiteľné, že možnosti analýzy tejto témy sú ďaleko širšie. Čitateľovi adresujeme svoje úvahy, ktoré majú sčasti hypotetickú podobu a potrebovali by solídne vedecké overenie. Zároveň dúfame, že čitateľ sa aj tak zamyslí nad ich obsahom a pokúsi sa sformulovať svoj názor.

Hypotetickou je aj moja psychologicky ladená definícia extrémizmu, ku ktorej som dospel po naplnení obsahu troch rovín príspevku: Extrémizmus je spôsob negatívneho prežívania a správania, ktorý narušuje sociálnu interakciu vo sfére sociálnej percepcie, sociálnej komunikácie a sociálneho správania. Jeho dôsledkom je psychická záťaž, ktorá produkuje neprimerané životné situácie, stres, konflikty, ktoré môžu spôsobiť deštrukciu osobnosti, medziľudských vzťahov a spoločnosti ako celku. Medzi vážne psychologické determinanty týchto dôsledkov patrí nerovnováha či nedostatok psychickej energie osobnosti človeka, ako aj ním osvojené duchovné dedičstvo ľudstva.

Literatúra:

[1] DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 408 s. ISBN 978-80-7380-620-0.

[2] ČÍRTKOVÁ, L., F., ČERVINKA. *Forenzní psychologie,* Praha: Support, 1994. 206 s.

[3] GAJDOŠOVÁ, E. a kol. *Prehľad psychológie.* Bratislava: Príroda, 2009. 255 s. ISBN 978-80-0701-511-1.

[4] HALL, C. S., LINDZEY, G. *Úvod do teórie osobnosti.* Bratislava: SPN, 1997. 510 s. ISBN 80-080-0994-2.

[5] HYKLÍK, F., NAKONEČNÝ, M. *Malá encyklopedie současné psychologie.* Praha: SPN, 1973. 286 s.

[6] KOVÁČ, D. *Teória všeobecnej psychológie.* Bratislava: Veda, 1985. 348 s.

[7] LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén.* Bratislava: Veda, 2008. 212 s. ISBN 978-80-2241-051-9.

[8] NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti.* Praha: Akademia, 1997. 336 s. ISBN 80-200-1289-3.

[9] PAXMAN, J. *Angličané – portrét národa.* Praha: Akademia, 2006. 355 s. ISBN 80-200-1383-0.

[10] SPITZER, M. *Digitální demence.* Brno: Host, 2014. 343 s. ISBN 978-80-7294-872-7.

[11] TOMÁŠEK, J. *Úvod do kriminologie – jak studovat zločin.* Praha: Grada Publishing, 2010. 216 s. ISBN 978-80-2472-982-4.

[12] WEEKS, M. *Psychológie pre násťročných.* Bratislava: Ikar, 2015. 160 s. ISBN 978-80-5514-446-7.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Katedra propedeutiky právnických predmetov
Kollárova 10
917 01 Trnava
e-mail: gustav.dianiska@truni.sk, gustav@dianiska.sk

EXTREMISMUS, HATE CRIME, NEBO OBOJÍ?

Jakub Holas

Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Ministerstvo spravedlnosti ČR

Abstrakt
Příspěvek se věnuje aktuální diskusi o tom, jakým způsobem uchopit ideologicky motivovanou trestnou činnost. Bezpečnostními složkami doposud užívaný diskurs „extremistické trestné činnosti" se jeví jako nepostačující, neboť velká část tam řazených trestných činů není dílem osob pohybujících se v extrémně ideologicky orientovaných kruzích. Většina takových skutků je motivována nějakým druhem předsudku, a proto v České republice dochází k zavádění pojmu „Hate Crime", resp. „předsudečně motivovaná trestná činnost".

Klíčová slova:
extremismus, Hate Crime, předsudky.

Abstract
The paper deals with the current discussion on how to comprehend ideologically motivated crime. Security forces so far used the discourse of "extremist crime" appears to be insufficient, since a large part of collated crime there is not the activity of people moving in extremely ideologically oriented groups. Most of these acts are motivated by some kind of prejudice, and therefore the term "Hate Crime" ("Bias Crime") is being introduced in the Czech Republic.

Key Words:
Extremism, Hate Crime, prejudice.

Pojmy „extremismus", „extremisté" či „extremistická trestná činnost" již v České republice zcela zdomácněly u laické i odborné veřejnosti. Lze dokonce říci, že snad až příliš. Dikce žurnalistů či aktivistů z neziskových organizací se prolíná s policejními statistikami a promluvami právníků, politiků i akademiků. Je přitom zřejmé, že jde o pojmy nejasné, což souvisí s absencí jednotící definice extremistického jednání. To je v pojetí našich bezpečnostních institucí chápáno jako taková činnost, která směřuje pro-

ti základním demokratickým ústavním principům. Tento pohled je blízký německému pojetí tzv. politicky motivované kriminality, kdy je extremismus chápán primárně jako zločiny proti státnímu zřízení a ústavnímu pořádku. Extremistické jednání může vycházet z nejrůznějších ideologických premis; hovoří se pak o extremismu pravicovém, levicovém, náboženském (v poslední době často ve spojení s islamistickými skupinami) a environmentálním.

Extremismus jako jev je pak v tomto širokém pojetí směsí aktivit od organizovaně prováděných politických antisystémových činností (ve škále od propagandy po terorismus), až po běžnou pouliční kriminalitu, u níž byl zaznamenán možný např. etnický podtext. Komplexnost pojmu pak způsobuje řadu možných sporných situací, náročných na posouzení, zda se jedná o tzv. extremistický trestný čin; lze si tak například představit situaci, kdy příslušník krajně pravicové scény spáchá delikt, u kterého není zjevné, zda byl ideologicky podmíněn. Na druhé straně dochází nezřídka např. k verbálním projevům, které sice nesou rasistický náboj, ale jejich původce není žádným způsobem spjat s extremistickým hnutím a k události dojde v emocionálně vypjaté situaci běžného občanského konfliktu.

Extremismus je tedy pojem značně problematický. Odborníci z oblasti společenských věd ho vesměs označují za vágní, obtížně uchopitelný, a dokonce stigmatizační, často používaný k dehonestaci politických postojů a názorů. Zkoumání extremismu mimo striktně akademickou debatu totiž není vedeno snahou o jeho definici a kategorizaci. Studium extremismu se často kryje s požadavky policejní praxe, tedy identifikovat případná nebezpečí pro společnost. Neexistuje-li však jasná definice extremismu, je velmi obtížné hodnotit, zda je nějaká ideologie extremistická, či nikoli. Vzhledem k souvislostem spjatým s tímto termínem se žádná skupina sama za extremistickou neoznačuje a naopak má tendenci se mu bránit tím, že se verbálně hlásí k podpoře demokratického zřízení. Navíc mezi skupinami, které se obvykle řadí pod pojem „extrémní", existuje řada významných rozdílů. Od sociálního složení jejich příznivců, přes používané metody, až k jejich cílům. Vzhledem k tomu, že významným poznávacím znamením řady skupin označovaných za extremistické je jejich ochota uchylovat se k násilí, používá se toto označení intenzivně v rámci policejní práce, která následky tohoto násilí musí řešit, případně se mu snažit předejít.

Extremismus jako termín tak představuje obecný pojem pro všechny ideologie, které vystupují proti stávajícímu režimu, bez ohledu na to, z ja-

kých pozic režim kritizují. V žurnalistice může být často jednodušší použít tento střechový termín než vysvětlovat, zda se jedná o skupiny například neonacistů, ultrakonzervativní křesťanské pravice, anarchistů či bolševiků a – zejména – jaké jsou mezi těmito skupinami rozdíly.

Z uvedeného je zřejmé, že sledování, vykazování a porovnávání úrovně takto motivované kriminality je nanejvýš nesnadné. Český trestní zákoník obsahuje zvláštní „extremistické" skutkové podstaty – § 403 tr. zák. Založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka, § 404 tr. zák. Projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka a § 405 tr. zák. Popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia (tyto bývají v německojazyčném prostředí označovány jako propagandistické delikty). Dále náleží do extremistických projevů i delikty „rasové", resp. „předsudečné" (§ 355 tr. zák. – Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, § 356 tr. zák. – Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod). Kromě toho je extremistická motivace (tedy byl-li čin spáchán pro příslušnost k určité rase, národnosti, politické příslušnosti…) obsažena v kvalifikované skutkové podstatě; typicky např. v případech ublížení na zdraví, vydírání atd.

Souhrnně je ve „Zprávě o problematice extremismu" (od roku 2018 nazývané Zpráva o projevech extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky), vydávané MV ČR, kde údaje vycházejí ze statistického systému Policie ČR, užíváno termínu „trestné činy s extremistickým podtextem". Jak ovšem sami autoři zprávy uvádějí, „dokument nezachycuje všechny rasistické a xenofobní projevy zaregistrované na území ČR v roce 2017. Zpráva se primárně soustřeďuje na příslušníky či sympatizanty extremistických uskupení". Policie navíc jako zvláštní podskupinu těchto činů eviduje trestné činy s antisemitským podtextem.

U statistik soudních je užíváno termínu „trestné činy s rasovým podtextem"; Nejvyšší státní zastupitelství užívalo ve výročních zprávách dříve pojmu „trestné činy spáchané z rasových, národnostních nebo jiných nenávistných pohnutek", nyní „extremismus a trestné činy spáchané z předsudečné nenávisti".

A právě nenávistné pohnutky jsou jádrem konceptu **hate crime**, vzniklého před několika desítkami let v USA. Jádrem tohoto přístupu je důraz na poškození jednotlivce nebo skupiny vykazující nějakou kolektivní od-

lišnost, která je obětí předsudků. Původně byl tento přístup orientován na násilné útoky proti etnickým a náboženským minoritám (včetně antisemitských útoků), postupně rozšířen i na další viktimizační faktory, jako jsou sexuální orientace, postižení, věk, politická orientace, sociální postavení apod. Napadený je definován svou skupinovou charakteristikou; tu buď nemůže změnit (rasa, věk apod.), nebo není spravedlivé tuto změnu po něm požadovat (např. náboženské vyznání).

Koncept hate crime se rozšířil do Kanady, Velké Británie, Skandinávie a některých dalších zemí. Užíván je v různých konotacích – jako pojem vědecký, legální či statistický. Často je užíván v mezinárodních dokumentech a v činnosti nevládních organizací monitorujících oblast lidských práv.

Jednotlivé země mají tento termín různým způsobem implementován ve svých trestních kodexech (jako speciální delikty, jako zpřísňující okolnost). Zvláštní kategorii představují ataky verbální (tzv. „hate speech"), v posledních letech realizované velmi často prostřednictvím sociálních sítí. Dopady zločinů z nenávisti jsou komplexní, trpí jimi napadený jedinec, mají zastrašující účinek na jeho skupinu (komunitu), vzrůstá tím rovněž společenské pnutí mezi různými skupinami. Tyto aktivity mohou přerůst do teroristické činnosti, která je vždy vedena nějakým druhem nenávisti nebo předsudku. Dokonce se objevují názory, že všechny hate crimes by měly být považovány za akty terorismu, protože směřují k zastrašení cílové skupiny, k níž oběť patří. Feministicky orientovaná kriminologie někdy razí i názor, že veškeré sexuální delikty mají charakter hate crime, neboť směřují k ponížení oběti, plynoucímu z pocitu nadřazenosti pachatele.

Koncept je mimo jiné snahou opustit a nahradit vágní pojem „extremismus", a sejmout tak ze stíhání antidemokratických projevů jistou nálepku „ideologických zločinů", jak své jednání někdy interpretují příznivci okrajových politických hnutí. Je prosazován i v Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), které je Česká republika členem. OBSE ale přímo nenabádá k tomu, aby členské státy přijaly model hate crime jako jediný možný; cílem je efektivní boj proti tomuto fenoménu a srovnatelné statistiky. V doporučeních Rady Evropy je navíc kladen důraz na opatření v boji proti diskriminaci na základě sexuální orientace, genderové identity nebo věku.

Hlavním propagátorem přístupu hate crime v České republice je nezisková organizace In Iustitia (IU), která se zabývá monitorováním těch-

to činů a pomocí jejich obětem. Samotný výraz „násilí z nenávisti" však již ani tato organizace nepoužívá, hovoří o „předsudečném násilí", což odpovídá anglickému „bias crime". Podle vyjádření organizace je tento pojem vhodnější, pokud jde o porozumění povaze útoků zacílených na různé osoby z důvodu jejich jinakosti.

IU podává ve své Zprávě o násilí z nenávisti tento poměrně široce pojatý výčet charakteristik, které zakládají možnost posoudit útok jako hate crime (resp. předsudečné násilí): barva pleti, bezdomovectví, HIV pozitivita/AIDS, náboženské vyznání (včetně bezvěrectví), národnost či etnická příslušnost, politické přesvědčení, příslušnost k subkultuře, sexuální orientace či identita, užívání drog, věk, zdravotní postižení. Zároveň upozorňuje na fakt, že „nenávistná kvalifikace činu" bývá užívána i při např. verbálních útocích příslušníků „stigmatizovaných skupin" na policisty, což je podle IU zcela nesprávné.

Je ale třeba říci, že i koncept „zločinů z nenávisti" je **objektem kritiky**. Především je to sám pojem „nenávisti" – podle řady názorů je velká část násilných zločinů motivována nějakým druhem nenávisti (zášti), tedy nikoli pouze ty spadající pod hate crime. Proto je někdy snaha zavést výše již zmíněný pojem „bias crime", tedy trestný čin z předsudku, předpojatosti; v českém prostředí je podle některých odborníků nejpřesnější termín „trestné činy s kolektivní předsudečnou motivací". Další kritickou výhradou je kulturní podmíněnost pojmu, která omezuje jeho použití pouze na liberální euroatlantické prostředí. Kriticky je někdy přijímán i fakt určitého „zvýhodňování" některých skupin obětí, resp. rozšiřování kategorií těchto obětí. Zastáncům široce („americky") pojaté svobody slova vadí také kriminalizace hate speech, tedy stíhání některých výroků, především na internetu. Pro orgány činné v trestním řízení je problémem obtížnější kvalifikace daného činu – zločin z nenávisti je do značné míry sociální konstrukt, jenž se soustředí spíše na vnitřní motivace pachatele nežli na vlastní způsob jednání. To pochopitelně vyvolává mnoho nejasností a praktických dilemat při jeho objasňování a prokazování.

Důležité je zmínit, jakým způsobem dochází v zemích, kde je tento přístup aplikován, k zařazení určitého činu jako hate crime. Vychází se ze subjektivního posouzení oběti (anebo i např. svědka) – ve Velké Británii používané vymezení tzv. nenávistného jednání je „každý případ, který může a nemusí být trestným činem a který oběť nebo kterákoli jiná osoba vnímá

tak, že je motivován zaujatostí nebo nenávistí". Není divu, že státní orgány evidují obrovské množství reportovaných případů: v Anglii a Walesu to bylo 80 393 případů za rok (období 2016/2017); jen londýnská Metropolitní policie eviduje mezi 10–20 tisíci kauz ročně. Výsledkem nejednotného chápání a definice takto motivovaných činů je stav, kdy ani v anglosaském prostředí nefunguje komparace statistik – neporovnatelné jsou například i údaje mezi městy New York a Londýn. Nicméně především země severní a severozápadní Evropy na hate crime přístupu staví svou politiku boje proti xenofobii.

Extremismus jako termín avšak není ve světové kriminologii, a především v bezpečnostní politice opuštěn. Jeho užívání se však zaměřuje na působení více či méně organizovaných skupin (nebo i jednotlivců), jejichž pohnutkou činnosti je militantní odpor k politicko-společenským poměrům a ústavnímu pořádku. Takové skupiny mohou být často motivovány čistě nebo částečně nábožensky (salafismus, krajní křesťanská pravice) a jejich činnost se může snadno vyvinout v teroristické aktivity. V USA tak bývá vedle pojmu „extremism" užíván termín „domestic terrorism".

Koncept extremistické trestné činnosti je v ČR poměrně pevně zakotven v pojetí klíčových složek – ministerstva vnitra a jeho zpráv, policie i BIS, a nelze předpokládat rychlý přechod na jinou platformu. Oba přístupy by však bylo možno kombinovat – „zločiny z nenávisti" lze chápat jako určitou podmnožinu extremisticky motivované trestné činnosti. Jejich evidence by pak pomohla zpřesnit data o kriminalitě s extremistickým podtextem. Je třeba si uvědomit, že podstatná část pachatelů předsudečných deliktů není součástí ani sympatizanty tzv. extremistické scény. Činy nespáchané příslušníky extremistických struktur by bylo možno evidovat jako trestné činy s předsudečnou motivací (aby se ve statistikách oddělila právě činnost extremistů a „běžných občanů").

Problémem ve všech oblastech kriminality je nepropojenost statistik soudů, státního zastupitelství (kde navíc není pojem extremismus jasně konceptualizovaný) a Policie ČR (Evidenčně statistického systému kriminality Policejního prezidia ČR). Následně pak není jasné, které činy, evidované policií jako trestné, byly dovedeny do stadia obžaloby, a které byly následně pravomocně odsouzeny.

Literatúra:

[1] Goodeyová Joanna, Aromaa Kauko. 2012. Trestné činy z nenávisti. Příspěvky ze Stockholmského kriminologického sympozia 2006 a 2007. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci

[2] Herczeg, Jiří. 2008. Trestné činy z nenávisti. Praha: Wolters Kluwer

[3] Mareš, Miroslav. 2011. Problematika Hate Crime: Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům. Praha: Ministerstvo vnitra ČR (Dostupné na http://www.mvcr.cz/soubor/problematika-hate-crime.aspx)

[4] Kalibová, Klára. 2012. Stanovisko In IUSTITIA, o.s., k textu doc. JUDr. PhDr. Miroslava Mareše, PhD. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. (Dostupné na https://www.in-ius.cz/dwn/tz-stanoviska/anovisko-k-pojeti-hate-crime-a-extremismu.pdf)

[5] In IUSTITIA, o.s. 2012. Zpráva o násilí z nenávisti v České republice za rok 2011.

[6] In IUSTITIA, o.s., Zpráva o předsudečném násilí v České republice v roce 2017 (Dostupné na https://www.in-ius.cz/dwn/zpravy-o-nzn/zpn2017final-cze-web.pdf)

[7] Zpráva o projevech extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2018. Praha Ministerstvo vnitra, Odbor bezpečnostní politiky, Dostupné na: (https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocni-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx)

[8] Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2018 – Zpráva o činnosti národního korespondenta pro boj proti terorismu, extremismu a trestným činům spáchaným z nenávisti za rok 2018. Dostupné na (http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2018/2_Zprava_NK_za_rok_2018-terorismus.pdf)

Kontaktní údaje na autora – e-mail:

Mgr. Jakub Holas
Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Náměstí 14. října 12
150 00 Praha 5
Česká republika
e-mail: JHolas@iksp.justice.cz

VÝZNAM TRESTNÍHO PRÁVA PRO BOJ S EXTREMISMEM VE SPOJENÉM KRÁLOVSTVÍ

Jakub Honzík

Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta

Abstrakt
Předmětem tohoto příspěvku je anglická zkušenost s využitím trestního práva jakožto nástroje pro boj s extremismem a jeho projevy. Spojené království se v poslední době potýká s domácími dopady boje proti terorismu, narůstajícím pravicovým extremismem a latentními separatistickými tendencemi v jednotlivých částech země. Tento příspěvek analyzuje legislativní vývoj, úspěšnost zavádění nových právních institutů a nástrojů pro potlačování extremismu a zaměřuje se na užití trestní represe za účelem zhodnocení jejího významu v rámci širší vládní strategie.

Klíčová slova:
extremismus, terorismus, Spojené království.

Abstract
The object of this article is the English experience with the use of criminal law as a tool for combating extremism and its impacts. The United Kingdom has been recently forced to tackle issues ranging from domestic consequences of the war against terrorism, to the rise of right-wing extremism, to latent separatist tendencies in its constituent parts. This article analyses legislative development, effectivity of the introduction of new legal instruments for combating extremism and it specifically focuses on the use of criminal repression in order to evaluate its place in the context of wider governmental strategy.

Key words:
Extremism, terrorism, United Kingdom.

Úvod

Tento příspěvek si klade za cíl analyzovat význam trestního práva jakožto nástroje pro boj s extremismem ve Spojeném království. Spojené království

má v kontextu boje s extremismem mezi evropskými zeměmi mimořádné postavení. Specifika anglického přístupu k boji proti extremismu mají své kořeny především v mimořádně obsáhlé historické zkušenosti této země se správou impéria zahrnujícího přímo či nepřímo cca třetinu zemského povrchu a čtvrtinu světové populace. Spojené království tak disponuje mnohasetletou zkušeností s bojem proti extremismu pramenícímu z etnických, náboženských a v poslední době především politických konfliktů.

Významný je v tomto ohledu irský separatismus motivovaný mimo jiné spory mezi římskokatolickou a protestantskou částí obyvatel dnešního Severního Irska, který měl za následek zhruba 30letý konflikt, který ukončila až Belfastská dohoda z roku 1998.[1] Latentní tendence k obnovení tohoto konfliktu, který provázelo mnoho projevů náboženského a nacionalistického extremismu a který si vyžádal více než 3.500 mrtvých,[2] existují dodnes a jsou v současné době silně umocňovány problematickým odchodem Spojeného království z Evropské unie. Politický proces tzv. brexitu ostatně stimuluje anglickou extremistickou scénu i v jiných oblastech – především skrze znatelný nárůst ve frekvenci projevů pravicového extremismu.[3] Nárůst xenofobie a etnické nesnášenlivosti v britské společnosti je však dlouhodobý a jeho příčiny lze hledat i v poměrně aktivní angažovanosti Spojeného království v mezinárodním boji proti terorismu v reakci na domácí teroristické útoky.[4] Významným faktorem zde byl především boj proti tzv. Islámskému státu a problematika občanů Spojeného království, kteří se účastnili bojů na straně tohoto nestátního útvaru a po jejich ukončení se vracejí zpět do své vlasti. V důsledku těchto okolností a jejich

[1] Belfastská dohoda nebo také Velkopáteční dohoda z 10. 4. 1998, uzavřená mezi vládami Spojeného království a Irské republiky a významnými politickými stranami Severního Irska. Celý text dohody je dostupný online na stránkách url: https://www.gov.uk/government/publications/the-belfast-agreement.

[2] Velmi dobré shrnutí tzv. „Problémů" (z anglického označení pro severoirský konflikt „The Troubles") a jejich etnicko-náboženského rozměru obsahuje monografie ENGLISH, R.: *Armed Struggle: The History of the IRA*, New York: OUP, 2005, 495 s., ISBN 978-0-19-517753-4.

[3] Stručné shrnutí pozice ministerstva vnitra (The Home Office) k nárůstu incidentů spojených s pravicovým extremismem je dostupné online na stránkách url: https://homeofficemedia.blog.gov.uk/2019/09/20/fact-sheet-right-wing-terrorism/.

[4] Například série teroristických útoků; z roku 2017: útok Khalida Masooda, který 22. 3. 2017 zaútočil dodávkou na dav lidí na Westminsterském mostu, sebevražedný útok Salmana Abediho v Manchesteru, ke kterému došlo 22. 5. 2017, či útok tří islamistických teroristů na London Bridge ze dne 3. 6. 2017.

intenzivní medializace došlo podobně jako v jiných zemích v britské společnosti k nárůstu tzv. islamofobie a prudkému zvýšení výskytu zločinů motivovaných nesnášenlivostí – tzv. zločinů z nenávisti, které jsou v anglickém právu označovány jako hate crimes.[5]

V tomto kontextu je třeba připomenout, že britská společnost je značně kosmopolitní a důsledné dodržování lidských práv je zde považováno za významnou hodnotu. Ve Spojeném království je značně rozvinutá a aktivní občanská společnost a probíhá zde živá společenská debata. V kontextu boje proti extremismu se ve Spojeném království tato debata zaměřovala především na typické otázky týkající se proporcionality mezi potřebou účinných nástrojů pro boj prosti extremismu na straně jedné a nezbytným zásahem do některých lidských práv a svobod na straně druhé. Následkem značného společenského tlaku na britskou vládu pak došlo v nedávné době k rozsáhlému přehodnocení vládní strategie pro boj s extremismem mající za následek změny ve vládní strategii a novelizaci klíčového protiteroristického zákona (viz níže).

Tento příspěvek obsahuje přehled legislativního rámce boje proti extremismu a zabývá se různými vládními strategiemi pro boj s extremismem a jejich vývojem. Zvláštní důraz je pak kladen na vývoj trestněprávních norem a jejich synergii s dalšími právními a mimoprávními nástroji, které byly ve Spojeném království během poslední dekády v boji s extremismem nasazeny. Příspěvek dále analyzuje výsledky a efektivitu použití trestního práva v kontextu britské snahy o potlačování projevů extremismu a shrnuje výstupy veřejného diskursu na toto téma, který vedl k významnému přehodnocení nejvýznamnějších vládních strategií a novelizaci nejdůležitějších trestněprávních norem. Poslední část pak obsahuje obecné úvahy nad efektivitou trestního práva při potlačování projevů extremismu, které jsou zasazeny do teoretického rámce vybraných studií extremismu ve Spojeném království. Ačkoli Spojené království vychází na rozdíl od kontinentální Evropy z anglosaské právní kultury, je autor tohoto příspěvku

[5] Statistický přehled zločinů z nenávisti je každý rok publikován na stránkách britského ministerstva vnitra (The Home Office). Z každoročních přehledů vyplývá zjevný trend nárůstu zločinů z nenávisti a zvyšujícího se podílu těchto zločinů, které jsou motivovány náboženskou nesnášenlivostí, viz Home Office. 2018. Hate Crime, England and Wales, 2017/18. In *Statistical Bulletin* [online]. 2018, vol 20/18, [cit 2019-30-09]. Dostupný online na stránkách url: https://www.gov.uk/government/collections/hate-crime-statistics. ISBN 978-1-78655-706-3.

přesvědčený, že anglická zkušenost s bojem proti extremismu a jeho projevům představuje plodný materiál pro studium různých způsobů aplikace trestního práva jakožto nástroje pro boj s extremismem a jejich efektivity v dynamickém společenském a právním prostředí.

Legislativní rámec potlačování extremismu – definiční problém, aplikační praxe

Tak jako v jiných zemích se i ve Spojeném království musel zákonodárce (Parlament) vypořádat s požadavkem na určitost právních norem, tj. s nutností vytvořit legální definici extremismu. Na toto téma proběhla ve Spojeném království intenzivní odborná debata. Základem definičního problému byl od počátku problém proporcionality. Příliš extenzivní definice extremismu mohla vést ke kriminalizaci legitimních projevů (např. politického) názoru, a dostat se tak do kolize s právem svobodného projevu. Příliš restriktivní definice naopak mohla způsobit „bezzubost" právních institutů určených k potlačování projevů extremismu. Ve Spojeném království rovněž proběhla zajímavá diskuse na téma nenásilného extremismu a vhodných právních prostředků pro jeho potlačování. Tato debata probíhá dodnes a Spojené království stále nemá zákonnou definici extremismu. V reakci na toto právní vakuum vzniklo několik definic extremismu používaných různými vládními agenturami, odbornou veřejností či nevládními organizacemi, doprovázených opatrnou snahou o judikaturní definici extremismu ze strany vyšších soudů.

Nejvýznamnějším výstupem snahy o vyřešení legislativně-definičního problému extremismu je definice v oficiální Vládní strategii proti extremismu z roku 2015, podle které je extremismus „vokální či aktivní opozice proti sdíleným hodnotám, které zahrnují demokracii, vládu práva a vzájemný respekt a toleranci jiných náboženství a názorů. Za extremismus lze považovat i výzvy k útokům proti našim ozbrojeným silám, ať již na území Spojeného království či v zahraničí."[6] Tato definice je obecně považována za příliš vágní a neurčitou, aby splňovala požadavky na určitost právních

[6] HM Government. 2015. *Counter-Extremism Strategy*. [Online]. Crown copyright, 2015. 41 s. [cit. 2019-09-30]. Dostupné online na stránkách url: https://www.gov.uk/government/publications/counter-extremism-strategy. ISBN 9781474125420.

norem, a je tudíž jen obtížně použitelná k legitimizaci užití správní, či dokonce trestněprávní represe. V reakci na teroristické útoky v Manchesteru, ke kterým došlo v roce 2017 (viz výše), byla zřízena tzv. Manchesterská komise pro prevenci nesnášenlivého extremismu a pro podporu společenské soudržnosti, která poskytla definici tzv. nenávistného extremismu (hateful extremism), který měl zahrnovat: „ideje a chování nenávistné vůči specifickým ‚jiným' osobám, které je současně zaměřeno na podkopávání společenské soudržnosti".[7] Tato definice přiblížila pojem extremismu k zločinům z nenávisti, které však v této době byly stále postihovány dle zvláštní úpravy.[8] Z praktických důvodů vznikla snaha o přesnější definici extremismu ze strany policejních složek, která měla za účel usnadnit identifikaci předmětných kriminogenních faktorů spojených s extremismem, a zajistit tak efektivnější rozpoznávání a potlačování takto definovaného chování.

V tomto kontextu vznikla např. definice „domácího extremismu", který měl zahrnovat „aktivitu skupin či jedinců, kteří spáchají či připravují závažnou trestnou činnost motivovanou politickým či ideologickým přesvědčením". Z této definice je podobně jako v předchozím případě opět jasně patrná snaha o pojetí extremismu jakožto zvláštní pohnutky ke spáchání zločinů z nenávisti, jejichž postihování již anglické trestní právo upravuje (viz výše). Z extremismu se tedy stal spíše předmět kriminologického výzkumu nežli samostatný předmět trestního práva vedoucí k zavedení zvláštního druhu trestných činů nad rámec již existujících zločinů z nenávisti. Extremismus jakožto zvláštní kriminogenní faktor a identifikátor zvláštní podskupiny pachatelů se rovněž stal předmětem zájmu Královské vězeňské služby (HM Prison Service) a Národní probační služby (National Probation Service), které zavedly zvláštní postupy vůči vězňům a propuš-

[7] *A Shared Future – a report of the Manchester Preventing Hateful Extremism and Promoting Social Cohesion Commission*, strana 21. Dostupné na https://www.greatermanchester-ca.gov.uk/media/1170/preventing-hateful-extremism-and-promoting-social-cohesion-report.pdf.

[8] V Anglii a Walesu se za zločin z nenávisti považuje „jakýkoli trestný čin, který je vnímán obětí či jinou osobou jako trestný čin motivovaný nepřátelstvím či nenávistí vyplývající ze skutečné či domnělé rasy, náboženství, sexuální orientace či identity či postižení". Tyto zločiny jsou postihovány především podle odstavců 28-32 Zákona o zločinu a nepokojích z roku 1998 (the Crime and Disorder Act 1998) a odstavců 145 a 146 Zákona o trestní spravedlnosti z roku 2003 (the Criminal Justice Act 2003).

těným s extremistickým pozadím.[9] Co se týče přispění odborné veřejnosti ke snaze o formalizaci právního pojetí extremismu, lze zmínit např. Bergerovu definici extremismu jakožto „přesvědčení, že úspěch a přežití členů exklusivně pojaté skupiny nelze separovat od potřeby nepřátelského jednání vůči nečlenům".[10]

Další pokusy o definici extremismu zahrnují především typizaci jednání či témat, která jsou imanentní extremistické scéně. Již v roce 2013 vytvořil Schmidt definici extremistických skupin založenou na základních elementech typických pro programy extremistických skupin: „protiústavní, antidemokratické, antipluralistické a autoritářské; fanatické, netolerantní, nekompromisní, založené na černo-bílém myšlení; odmítající vládu práva a odkazující se na filosofii účelu světícího prostředky; cílící na realizaci cílů jakýmkoli způsobem, včetně oportunistického masivního politického nátlaku a násilí vůči oponentům."[11] Podobně jako ostatní definice, i tato má zjevně sloužit především k odlišení jednání s extremistickým pozadím od ostatních podobných jednání. Není překvapivé, že z hlediska aplikace v justičním systému se tyto definice nijak neprosadily, jelikož jim chybí síla zákona a mohou pro soudy sloužit pouze jako argumenty *obiter dictum* při posuzování společenské nebezpečnosti individuálních pachatelů. Co se justiční praxe týče, odůvodnění rozhodnutí v případech s extremistickým pozadím většinou zahrnují vlastní ad-hoc vytvořené definice týkající se povětšinou snahy o definici „extremistických islamistických pozic" – průlomovým případem zde byla trestní kauza před vyšším soudem *Shakeel Begg and BBC* z roku 2016, ve které soudce Haddon-Cave ve svém odůvodnění odkázal na deset kritérií, která lze dle rozhodnutí považovat za „indicie extremistické islamistické pozice", tyto indicie obecně zahrnují filosofii překrucující islámské náboženské učení za účelem jeho militantní

[9] Klíčovým podkladovým dokumentem pro spolupráci těchto dvou agentur v kontextu nakládání s vězni a propuštěnými s extremistickým pozadím je tzv. MAPPA Guidance 2012 (version 4.5–2019), který je dostupný online na stránkách url: https://www.justice.gov.uk/downloads/offenders/mappa/mappa-guidance-2012-part1.pdf.

[10] BERGER, J. M.: *Extremism*, Cambridge: The MIT Press, 2018, 214 stran, ISBN 978-0262535878.

[11] Schmid, A. 2013. *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. [online]. ICCT – The Hague: 2013, strana 9. [cit. 2019-09-30]. Dostupné online na stránkách url: https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf.

interpretace prosazující bezvýhradnou nesnášenlivost vůči nemuslimům, vyzdvihující ozbrojený džihád a upozaďující či přímo ignorující jakákoli omezení vztahující se na užití násilí, která vyplývají z konsensuální interpretace islámských náboženských textů.[12] Za účelem sjednocení vládního přístupu k potlačování extremismu byla vytvořena zvláštní skupina mající za úkol poskytovat specializovanou platformu pro diskuzi nad jednotlivými návrhy na reformu vládních strategií – tzv. Komise pro boj s extremismem (Commission for Countering Extremism).[13]

Z výše uvedeného vyplývá, že pokusy o nalezení ucelené definice extremismu, která by byla použitelná jako legální definice extremismu umožňující přímou postižitelnost projevů extremismu trestněprávními normami skrze samostatné skutkové podstaty, nebyly úspěšné. Současná roztříštěnost definic extremistického chování tak z trestněprávního hlediska vedla k zachování praxe postihování projevů extremismu výlučně v rámci již existujících skutkových podstat obsahujících zločiny z nenávisti (viz výše). Výjimkou je postihování zločinů souvisejících s terorismem, který lze považovat za zvlášť závažný projev násilného extremismu, a také některé specifické správní sankce omezující činnost určitých skupin, kterými se tento příspěvek zabývá níže.

Legislativní rámec boje proti terorismu – definice, skutkové podstaty

Terorismus na rozdíl od prostého extremismu disponuje v rámci anglického práva svou legální definicí. Tato definice je obsažena v prvním odstavci zákona o terorismu[14] z roku 2000. Dle tohoto zákona lze za terorismus považovat jednání či pohrůžku jednáním, které kumulativně splňuje následující podmínky: směřuje k ovlivnění vlády či mezinárodní organizace nebo zastrašení veřejnosti či části veřejnosti a je zároveň motivová-

[12] [2016] EWHC 2688 (QB), odstavce 118 – 128, text rozhodnutí je dostupný online na stránkách url: https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2016/10/shakeel-begg-v-bbc-judgment-final-20161028.pdf.

[13] Jednotlivé výstupy z činnosti této komise jsou publikovány online na stránkách url: https://www.gov.uk/government/organisations/commission-for-countering-extremism.

[14] The Terrorism Act 2000 (2000 c. 11) obsahuje základní výčet skutkových podstat trestných činů spojených s terorismem.

no snahou o prosazování politických, náboženských, rasových[15] či ideologických cílů. Aby výše uvedená jednání spadala pod definici terorismu, musí zahrnovat alternativně závažné násilí vůči osobě, způsobení závažné škody na majetku, ohrožení lidského života, vytvořit závažné ohrožení veřejného zdraví či veřejné bezpečnosti, anebo směřovat k závažnému narušení elektronických systémů. Co se týče teritoriální působnosti tohoto zákona, je nutné zmínit, že předmětné jednání zákon považuje za terorismus bez ohledu na to, zda k němu došlo ve Spojeném království či mimo něj, bez ohledu na to, kde se nacházely postižené osoby či jaké byly národnosti, a bez ohledu na to, zda mělo jednání kvalifikovaným způsobem ovlivnit vládu Spojeného království či jiné země. Zákonodárce zde tedy uplatňuje zásadu univerzality. Zákon zároveň postihuje přípravu a formy účastenství – do přípravy je pak výslovně zahrnut i samotný sběr informací o způsobech, jak se dopustit kvalifikovaného jednání (dále jen „teroristický čin"). Trestní stíhání teroristických činů probíhá z procesního hlediska obdobě jako trestní stíhání ostatních druhů trestné činnosti. Hlavní rozdíl odlišující trestné činy spojené s terorismem od ostatních druhů trestných činů spočívá především v kvalifikované pohnutce, kterou je výše zmíněné prosazování politických, náboženských, (nově i) rasových či ideologických cílů. Na trestním stíhání teroristických činů se podílí specializované policejní útvary ve spolupráci se zvláštním útvarem Královské prokuratury (CPS – Crown Prosecution Service).

Konkrétní skutkové podstaty vycházejí z výše uvedené definice terorismu a postihují přípravu, pokus, různé formy účastenství a samozřejmě samotné dokončení teroristického činu. Zákony z roku 2000 a z roku 2006 navíc zahrnují skutkové podstaty vytvořené za účelem trestního postihu sběru a šíření informací o způsobech spáchání teroristických činů. Odstavec 58 zákona o terorismu z roku 2000 činí trestným sběr a záznam informací jakéhokoli typu, který může jinému posloužit k přípravě či spáchání teroristického činu. Zákon o terorismu z roku 2006 (Terrorism Act 2006) v odstavci 2 pak zakotvuje trestnost šíření teroristických publikací s tím, že z hlediska naplnění subjektivní stránky této skutkové podstaty je vyžadován úmysl podnítit jiného ke spáchání teroristického činu – jedná se tedy fakticky o formu trestání veřejného podněcování k teroristickým činům.

[15] Alternativní podmínka prosazování „rasových cílů" byla vložena do této definice novelizací v roce 2009 skrze odstavec 75 protiteroristického zákona z roku 2008 (the Counter-Terrorism Act 2008).

Významným milníkem v aktuálním vývoji protiteroristické legislativy ve Spojeném království byl nedávno přijatý zákon o boji s terorismem a pohraniční bezpečnosti z roku 2019 (Counter-Terrorism and Border Security Act 2019), který vstoupil v platnost 12. 4. 2019.[16] Smyslem tohoto zákona o boji s terorismem a pohraniční bezpečnosti z roku 2019 bylo vyřešit nedostatky dosavadní úpravy a přizpůsobit protiteroristickou legislativu požadavkům digitální doby a soudobým radikalizačním trendům. V rámci tohoto zákona došlo k navýšení trestů odnětí svobody, rozšíření policejních pravomocí za účelem umožnění včasného zásahu proti pachatelům podílejícím se na přípravě teroristických činů a zavedení nových skutkových podstat.[17] Jedná se však o právní normu, která vzbudila značné kontroverze. Odstavec 3 tohoto zákona novelizoval skutkovou podstatu obsaženou v odstavci 58 zákona o terorismu z roku 2000 tím způsobem, že nově kriminalizoval i samotné shlédnutí (včetně streamování přes internet) obsahu, který může být užitečný při plánování teroristického činu. Takto extenzivní pojetí skutkové podstaty, která je de facto předčasně dokončeným trestným činem, jelikož kriminalizuje jednání, které je fakticky přípravou, vyvolalo značné rozpaky již v rámci projednávání zákona o boji s terorismem a pohraniční bezpečnosti z roku 2019. Z důvodu silné společenské poptávky tak před přijetím této právní normy došlo k částečné úpravě, která do finálního znění této skutkové podstaty vložila možnost vyvinění v podobě omluvitelné pohnutky (tzv. reasonable excuse). Konflikt s lidskými právy způsobený příliš extenzivním pojetím skutkových podstat trestných činů spojených s terorismem však dodnes zůstává významným společenským tématem.[18] I přes tyto aplikační problémy však

[16] Counter-Terrorism and Border Security Act 2019 (c. 3), celé znění je dostupné online na stránkách url: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2019/3/contents/enacted.

[17] Například trestný čin vstupu a pobytu v oblasti mimo Spojené království, která byla vyznačena dle této normy ministrem zahraničí z důvodu ochrany veřejnosti před hrozbami terorismu. Smyslem této skutkové podstaty je blanketní kriminalizace pobytu britských občanů v oblastech ovládaných teroristickými organizacemi (např. tzv. Islámským státem), za účelem jejich snazšího trestněprávního postihu po jejich návratu, kdy je z praktických důvodů často obtížné prokazovat takto se navrátivším britským občanům spáchání konkrétních trestných činů v souvislosti s terorismem.

[18] Základní lidská práva a svobody jsou ve Spojeném království legislativně zaručeny Zákonem o lidských právech z roku 1998 (the Human Rights Act 1998), který do anglického práva implementuje Evropskou úmluvu o lidských právech z roku 1950 a zakotvuje jurisdikci Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Osud tohoto zákona je v současné době nejistý v důsledku plánovaného vystoupení Spojeného království

lze dojít k závěru, že anglické trestní právo disponuje silnými nástroji pro postihování terorismu a s ním spojeného jednání. Na rozdíl od projevů prostého extremismu, které nedosahují intenzity zakládající trestní odpovědnost dle ostatních již existujících právních norem, jsou teroristické činy konkrétně definované a postihované trestněprávními normami, které pro tento účel obsahují samostatné skutkové podstaty.

Zákaz extremistických organizací

Jak již bylo uvedeno výše, trestněprávní postih projevů extremismu ve Spojeném království narazil na úskalí vyplývající především z chybějící legální definice extremismu jako takového. Pokud jednání spojené s extremismem nenaplňuje znaky skutkových podstat postihujících terorismus, musí se Královská prokuratura spokojit s právní kvalifikací podle již existující úpravy zločinů z nenávisti. Tímto způsobem je však možné postihovat pouze násilnou činnost, resp. tzv. násilný extremismus. V případě tzv. nenásilného extremismu, na jehož společenské nebezpečnosti panuje široký společenský konsenzus, naráží snahy o trestněprávní postih jednak na lidská práva – typicky právo na svobodu projevu – a dále na chybějící legální definici extremismu, která by umožnila postihovat projevy extremismu již ve stadiu, kdy zatím nedochází k útokům proti životu, zdraví či majetku cílových skupin. Nenásilný extremismus je přitom významným kriminogenním faktorem, jelikož spočívá v šíření, organizaci a propagaci extremistického myšlení jakožto alternativní politické ideologie, čímž vytváří podmínky pro vznik jednotlivých incidentů, které již spočívají v páchání trestné činnosti.

Jelikož postižení individuálního projevu názoru (jakkoli tento názor podrývá společenskou soudržnost a hraničí s podněcováním k protiústavní činnosti a užití násilí) naráží na mantinely liberální společnosti respektující základní lidská práva, došlo ve Spojeném království k určité extenzi aplikace protiteroristických norem, které začaly být využívány proti organizacím definovaným jako extremistické spíše než teroristické. Možnost

z Evropské unie (což je paradoxní díky skutečnosti, že tento soud není součástí struktur Evropské unie jako takové). Diskuse o reformě zákonného ukotvení lidských práv tak v současné době probíhá ve Spojeném království v kontextu brexitu a jejich kolize s protiteroristickou legislativou je významnou součástí této diskuse.

zakázat organizaci[19] vychází z úpravy v protiteroristickém zákoně z roku 2000, který zakotvil pravomoc britského ministra vnitra (the Home Secretary) zakázat organizace, které považuje za teroristické, v případech, kdy to považuje za proporcionální.

Jakmile je organizace takto oficiálně zakázaná, je trestné nejenom členství v této organizaci, ale i široká škála dalších aktivit spojených se zakázanou organizací. Tyto trestně postižitelné aktivity zahrnují vyjadřování podpory, nabádání k podpoře, organizace schůzí, nošení či šíření symbolů spojených s činností organizace či rozšiřování publikací vytvořených v rámci činnosti organizace. Skutkové podstaty jsou naformulovány značně extenzivně a maximální sazba trestu odnětí svobody je stanovena na 10 let (s výjimkou nošení symbolů či šíření publikací, kdy je hranice trestu odnětí svobody stanovena na 6 měsíců). Zákon navíc vůči občanům Spojeného království (a osobám majícím na jeho území trvalý pobyt) výslovně zakotvuje extrateritoriální jurisdikci – tj. postihuje i aktivity konané výlučně v zahraničí.

Zákon poskytuje taxativní výčet kritérií, která stačí splnit alternativně, aby bylo možné organizaci dle této úpravy zakázat: organizace páchá či se podílí na teroristických činech či jejich přípravě; organizace podporuje a propaguje terorismus (včetně tzv. glorifikace terorismu); anebo je organizace jiným způsoben zapojena do teroristických aktivit. Z těchto kritérií vyplývá, že z teleologického hlediska je smyslem této úpravy zákaz těch organizací, jejichž činnost směřuje alespoň k nepřímé podpoře teroristických činů ve smyslu definice terorismu v tomtéž zákoně (viz výše). Výkladem a contrario lze tedy dojít k závěru, že pokud organizace nepropaguje, neúčastní se a ani nepodněcuje k „závažnému násilí" ve smyslu výše uvedené definice teroristického činu, neměla by být postižitelná dle této úpravy.

Ke konci roku 2019 se na seznamu zakázaných organizací nachází celkem 76 mezinárodních teroristických organizací a skupin a 14 organizací ze Severního Irska.[20] Poměrně kontroverzním se stalo užití této právní normy k zákazu organizace zvané „Národní akce" (the National Action) v prosinci roku 2016. Národní akce byla otevřeně rasistická, neonacistic-

[19] V terminologii anglického práva tzv. „proscription".

[20] Seznam zakázaných organizací (proscribed organisations) je dostupný online na adrese url: https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2.

ká skupina založená v roce 2013, činná na území celého Spojeného království. Její činnost spočívala v pořádání demonstrací a incidentů směřujících k zastrašování místních komunit. Skupina se zaměřovala na nábor mládeže a propagovala rasistickou, antisemitskou a homofobní ideologii, jejíž součástí byla neurčitá apokalyptická vize rasové války, na kterou se měla skupina ostentativně připravovat. Tato skupina se tak stala první extrémně pravicovou skupinou zakázanou dle protiteroristického zákona. Je přitom zarážející, že i samotná vláda tuto skupinu označila za extremistickou a ultrapravicovou, nikoliv však přímo teroristickou.[21] Národní akce nikdy otevřeně nepodněcovala k násilným akcím, a ačkoli odmítala demokracii a politiku prakticky jakékoli britské vlády, tak se činnost skupiny vždy omezovala pouze na verbální útoky a demonstrace, i když některé skupinové publikace obsahovaly grafické výjevy násilí a silně agitační rétoriku – např. označování členů parlamentu jako „rasových zrádců" (race traitors). I přesto, že činnost skupiny lze považovat za hraničící s trestnou činností, jednalo by se z hlediska právní kvalifikace stále spíše o podněcování ke spáchání trestných činů z nenávisti, spíše než o podněcování ke spáchání teroristických činů. V každém případě, skupina fungovala více než 3 roky (příslušná právní úprava existovala již od roku 2000). Hlavním spouštěčem vládního zakročení vůči Národní akci za použití protiteroristického zákona z roku 2000 byly nakonec internetové „tweety" této organizace schvalující vraždu členky parlamentu Jo Coxové v červnu roku 2016. Tato vražda byla již dříve označena jako teroristický čin. Odůvodněním zákazu skupiny byly tyto tweety, které vyjadřovaly implicitní podporu a schvalování tohoto konkrétního teroristického činu, a tudíž byly posouzeny jako glorifikace terorismu.

Extenzivní výklad definice terorismu umožňující aplikaci protiteroristických nástrojů v rámci potlačování nenásilného extremismu má svá teoretická úskalí, vyplývající především z nejasné definiční hranice mezi terorismem a extremismem. Terorismus je obecně vnímán jako extrémní projev extremistických ideologií, jehož významnou složkou je násilné prosazování těchto ideologií – tedy jako jakási podskupina násilného extremismu. Hranice mezi nenásilným extremismem a terorismem je však dle

[21] Např.: *National action becomes first extreme right-wing group to be banned in UK*, tiskové vyjádření britského ministerstva vnitra z 16. prosince 2016, které je dostupné online na stránkách na adrese url: https://www.gov.uk/government/news/national-action-becomes-first-extreme-right-wing-group-to-be-banned-in-uk.

autora tohoto příspěvku zřetelnější a užití protiteroristických zákonů proti extremistickým organizacím, které přímo nepodněcují k násilné trestné činnosti, je z tohoto důvodu značně problematické a mohlo by představovat porušení zásad nullum crimen sine lege a subsidiarity trestní represe. Na druhou stranu, jak již bylo zmíněno výše, představují tyto organizace často významný kriminogenní faktor, jelikož fungují jako často velmi sofistikované platformy pro artikulaci a propagaci extremistických myšlenek, které dále představují významný motivátor, na jehož základě se mohou jednotlivci dopouštět násilné trestné činnosti. Zákaz Národní akce vzbudil ve Spojeném království debatu především v odborných kruzích, zda jsou protiteroristické zákony vhodným nástrojem pro potlačování extremismu. Kontroverzní je především užití těchto norem při potlačování nenásilného extremismu – na jedné straně nelze popřít, že nenásilný extremismus je často prekursorem extremismu násilného, na druhou stranu je však třeba důsledně zohledňovat lidskoprávní rozměr potlačování svobody projevu, ať již se jedná o projev názoru spadajícího do mainstreamu či nikoliv.

Vládní strategie pro potlačování extremismu – strategie předcházení extremismu

Vládní strategie pro potlačování extremismu byla formalizovaná v podobě protiextremistické strategie z roku 2015 (viz výše). Tato iniciativa je komplementární s vládní strategií pro boj s terorismem – tzv. strategií CONTEST,[22] která se skládá ze čtyř zvláštních iniciativ zaměřených na boj s terorismem. První z těchto iniciativ, tzv. Prevent (dále jen „strategie předcházení"), je fakticky snahou o potlačování extremismu, šíření extremistické ideologie a deradikalizaci osob ohrožených extremistickým myšlením a propagandou. Strategie předcházení je celospolečenskou snahou o komplexní řešení narůstajícího extremismu ve společnosti, která si klade za cíl zabránit rozšiřování extremismu mezi tzv. zranitelné osoby, tj. osoby, které

[22] Detailnější popis této vládní strategie pro boj s terorismem včetně pravidelných statistických výstupů je dostupný online, viz HM Government. 2011. *CONTEST: the United Kingdom´s Strategy for Countering Terrorism.* [online]. Crown copyright, 2011. 18 s. [cit 2019-09-30]. Dostupné online na stránkách na adrese url: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97994/contest-summary.pdf.

jsou vystaveny extremistické propagandě a u kterých hrozí jejich radikalizace. Spojené království implementací strategie předcházení zašlo dále než většina jiných zemí – ačkoli deradikalizační programy jsou užívány pro boj s extremismem napříč Evropou, ve Spojeném království se na identifikaci cílových osob a případné intervenci podílí povinně prakticky všichni státní zaměstnanci včetně místní samosprávy.

Strategie předcházení je legislativně ukotvena v odstavci 26 zákona o boji s terorismem a bezpečnosti z roku 2015. Toto ustanovení ukládá vybraným orgánům státní správy a orgánům samosprávy povinnost „dbát v rámci jejich činnosti na nutnost bránit v radikalizaci osob, které mohou být vtaženy do terorismu".[23] Za účelem bližší specifikace této plošně zavedené a velmi vágně naformulované povinnosti vydala vláda v roce 2015 extenzivní doprovodnou literaturu.[24] Účelem této povinnosti má být zabránit zranitelným osobám, které jsou vystaveny extremistickým myšlenkám, v radikalizaci. Strategie předcházení ukládá státní správě a samosprávě ve Spojeném království,[25] aby všem zaměstnancům, kteří přichází do přímého kontaktu s občany, poskytla náležité školení, které jim má umožnit identifikaci osob potenciálně ohrožených extremistickým myšlením. Tato povinnost tak postihuje např. úředníky v sociálních službách, lékařský personál v nemocnicích, učitele ve školách (i mateřských, avšak s výjimkou vysokých škol a univerzit), personál věznic atd. Osoby, jejichž projevy, okolnosti či jednání zavdají příčinu k podezření z radikalizace musí poté být ohlášeny nadřízeným autoritám. Hlášení vždy skončí u příslušných útvarů policie (fáze tzv. Police Case Management), jež následně vyhodnotí, u kterých osob existuje reálné riziko radikalizace, zda již hrozí příklon k násilnému extremismu/terorismu či zda již osoba není vyšetřována ve spojitosti s relevantní trestnou činností. Pokud je příslušná osoba vyhodnocena jako riziková (avšak doposud nepodléhající trestnímu řize-

[23] Původní formulace zní: „to have due regard to the need to prevent people from being drawn into terrorism".

[24] HM Government. 2015. *Revised Prevent Duty Guidance for England and Wales*. [online]. Crown Copyright, 2015. 14 s. [cit 2019-09-30]. Dostupné online na stránkách na adrese url: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/445977/3799_Revised_Prevent_Duty_Guidance__England_Wales_V2-Interactive.pdf. ISBN 978-1-78246-7933-9.

[25] Povinnosti vyplývající ze strategie předcházení se vztahují na místní samosprávu, sociální služby, školská zařízení (s výjimkou vysokých škol), veřejná zdravotnická zařízení, věznice, probační službu a policii.

ní), je její „případ" postoupen specializovanému panelu pro deradikalizační program (the Channel programme), který vyhodnotí úroveň ohrožení a určí nejvhodnější typ podpory, která by dotčené osobě měla být nabídnuta. Účast na deradikalizačním programu je anonymní a dobrovolná. Tyto programy mají zpravidla formu individuálních konzultací s odborníky na daný typ extremismu (např. v případě zranitelných osob vystavených islamistickým myšlenkám bude těmto osobám nabídnuta účast na sezeních s liberálně orientovanými odborníky na islám). Každý individuální případ je průběžně vyhodnocován.

Značnou výhodou této strategie jsou statistické přehledy, ze kterých lze napřímo vyčíst zajímavé informace o britské extremistické scéně. Vláda má díky těmto přehledům přístup k informacím jako např., v jakých částech země je hlášeno nejvíce případů extremistických projevů, jaká je struktura ohlášených osob (z hlediska pohlaví, věku, sociálního zázemí bydliště, atd…), navíc je z příslušné statistiky možné vyčíst, jaký typ extremistických projevů je nejčastěji ohlašován – tj. zda se např. jedná o extremistické myšlenky pramenící z islamistického extremismu či extremismu pravicového. Z průběžně publikovaného statistického přehledu k výsledkům strategie předcházení[26] vyplývá, že nejčastěji (v 57 % případů) jsou v rámci strategie hlášeny osoby mladší než 20 let. Tyto osoby rovněž představují 62 % případů postoupených k intervenci. Drtivá většina jsou muži (87 %) a největší část hlášených případů pocházela z velkých měst. Zajímavý byl rovněž závěr, že zatímco 44 % ohlášených případů se týkalo obavy z islamistického extremismu a pouze 18 % případů se týkalo pravicového extremismu, tak zhruba stejný počet případů obou typů extremismu byl nakonec postoupen k intervenci (45 % islámský extremismus a 44 % pravicový extremismus).

Není překvapivé, že strategie předcházení podobně jako protiteroristická legislativa vzbudila značné kontroverze. Jelikož program cílí na potlačování nenásilného extremismu a cílovými osobami jsou v drtivé většině osoby, které se zatím nedopouští žádné trestné činnosti, došlo v aplikační praxi k několika incidentům, které vedly k silné kritice této strategie ze

[26] Home Office. 2018. *Individuals referred to and supported through the PreventProgramme, April 2017 to March 2018*, In Statistical buletin [online]. 2018, vol. 31/18. [cit. 2019-09-30]. Dostupné online na adrese url: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/763254/individuals-referred-supported-prevent-programme-apr2017-mar2018-hosb3118.pdf . ISBN 978-1-78655-759-9.

strany občanské společnosti. Hlavními spornými body byly obavy z posílení negativních stereotypů a nadměrného cílení na islámskou komunitu. Dalšími kritizovanými aspekty této strategie byly ochrana osobních údajů (v rámci strategie došlo k intenzivnímu profilování fyzických osob, včetně zpracování citlivých údajů) a narušení důvěry mezi veřejností a poskytovateli veřejných služeb. Strategie předcházení rovněž trpí obtížemi s posuzováním její efektivity – v roce 2018 evidovaly úřady 7 318 oznámení, z nichž bylo 3 096 (42 %) vyhodnoceno jako zcela nepodložených, dalších 2 902 (40 %) jako nevhodných pro intervenci a pouze 1 314 postoupeno panelu pro deradikalizační program. Z těchto 1 314 případů bylo nakonec pouze 394 případů postoupeno k intervenci (tedy cca 5 % ohlášených případů). Je rovněž sporné, nakolik mohou intervence v rámci programu Channel být efektivní, pokud jsou dobrovolné a potenciální extremisté jsou de facto upozorněni na to, že se jejich projevy zabývají úřady. Toto zjištění může u skutečně přesvědčených extremistů posílit jejich hostilitu vůči vládě a společnosti, a ještě více je tak zatvrdit v jejich extremistickém přesvědčení.

Strategie předcházení představuje v každém případě zajímavý experiment s mobilizací státní správy v boji proti extremismu v jeho raných fázích a potenciálně významný krok směrem k prevenci a ideologické obraně proti radikalizačním tendencím ve společnosti.

Shrnutí a závěr

Je nepopiratelné, že ve Spojeném království v současné době panuje silná společenská poptávka po účinnějším potlačování projevů extremismu. Britské trestní právo disponuje souhrnem skutkových podstat, tzv. hate crimes, které postihují jednání motivované rasovou, náboženskou či ideologickou nesnášenlivostí. V rámci postihování násilného extremismu se rovněž široce uplatňují protiteroristické zákony, které vycházejí z již bezmála 20 let staré definice terorismu. V důsledku absence legální definice extremismu je protiteroristická legislativa často užívaná i při potírání násilného extremismu. Jelikož ne všechny násilné projevy extremismu mohou být bez dalšího označeny za teroristické činy, vyžaduje si tato aplikační praxe protiteroristické legislativy značně extenzivní výklad definice teroris-

mu, která je obsažena v zákoně proti terorismu z roku 2000. Tento přístup ve Spojeném království v poslední době stále častěji naráží na vzrůstající odpor občanské společnosti, která je výjimečně citlivá na jakýkoliv náznak omezování lidských práv.[27] Lze tedy konstatovat, že v současném anglickém právu existuje určité vakuum, spočívající v neexistenci účinného právního nástroje, který by umožnil důslednější potlačování projevů extremismu, a to jak násilného, tak i nenásilného, způsobem, který by adekvátně rozlišoval nuance jednotlivých protispolečenských ideologií a současně ponechal dostatečný prostor pro respektování práva na svobodu projevu.

V současné době na tento problém britská vláda reaguje především hledáním mimoprávních nástrojů v podobě různých strategií a iniciativ, které by problém šíření extremismu ve společnosti alespoň moderovaly. Významným takovým nástrojem je strategie předcházení, která cílí na ideologický boj s extremismem na úrovni jednotlivce. Tato strategie, ačkoli trpí vlastními nedostatky, by mohla představovat zajímavý vzor pro ostatní země při hledání účinného způsobu pro boj s extremismem, který ač představuje významný kriminogenní faktor, nemusí vždy dosahovat intenzity umožňující užití trestní represe, aniž by došlo k faktickému omezení lidských práv. Význam trestního práva jakožto nástroje pro eliminaci extremizmu je tedy značně sporný, jelikož se v civilizované společnosti jedná o prostředek ultima ratio vhodný pouze pro boj s násilným extremismem či pro potlačování myšlenek, které svou nebezpečností a společenskou škodlivostí dosahují takové intenzity, která by mohla užití trestní represe dostatečně legitimizovat. V ostatních případech se trestní právo jeví jako nástroj nevhodný, jehož nadměrné užívání (například za použití extenzivního výkladu příslušných právních norem) by v rámci ideologického souboje s extremistickým myšlením mohlo být spíše kontraproduktivní a mohlo by vést v krajním případě i k legitimizaci konkrétních extremistických názorů. Trestní právo je v rámci Spojeného království účinným ná-

[27] Především v případech, kdy omezení lidských práv lze interpretovat způsobem, ze kterého vyplývá disproporční negativní efekt na určité skupiny lidí – typickým příkladem byly obavy v souvislosti s prevenční strategií (the Prevent Strategy), spočívající v obavě před nadměrným cílením na muslimskou komunitu a její následnou alienaci od většinové společnosti. Tyto obavy byly částečně vyvráceny výše uvedenou statistikou, ze které vyplývá, že ačkoli většina ohlášených případů souvisela s islámským extremismem, tak počet těchto případů, které byly nakonec postoupeny k intervenci, byl velmi podobný počtu případů souvisejících s pravicovým extremismem.

strojem pro potlačování násilného extremismu a terorismu. Pro boj s nenásilným extremismem a pro ideologický boj s extremistickým myšlením je však jeho účinnost přinejmenším sporná.

Literatura:

Knihy/Monografie

[1] ENGLISH, R. *Armed Struggle: The History of the IRA*. New York: OUP, 2005. 495 s. ISBN 978-0-19-517753-4.

[2] BERGER, J. M. *Extremism*. Cambridge: The MIT Press, 2018. 214 s. ISBN 978-0262535878.

Elektronické dokumenty – monografie

[1] HM Government. 2015. *Counter-Extremism Strategy*. [online]. Crown copyright, 2015. 41 s. [cit. 2019-09-30]. Dostupné online na stránkách url: https://www.gov.uk/government/publications/counter-extremism-strategy. ISBN: 9781474125420.

[2] HM Government. 2011. *CONTEST: the United Kingdom´s Strategy for Countering Terrorism.* [online]. Crown copyright, 2011. 18 s. [cit 2019-09-30]. Dostupné online na stránkách na adrese url: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97994/contest-summary.pdf.

[3] HM Government. 2015. *Revised Prevent Duty Guidance for England and Wales*. [online]. Crown Copyright, 2015. 14 s. [cit 2019-09-30]. Dostupné online na stránkách na adrese url: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/445977/3799_Revised_Prevent_Duty_Guidance__England_Wales_V2-Interactive.pdf. ISBN 978-1-78246-7933-9.

Články v elektronických časopisech a jiné příspěvky:

[1] Home Office. 2018. Hate Crime, England and Wales, 2017/18. In *Statistical Bulletin* [online]. 2018, vol 20/18, [cit 2019-30-09]. Dostupný online na stránkách url: https://www.gov.uk/government/collections/hate-crime-statistics. ISBN 978-1-78655-706-3.

[2] Home Office. 2018. *Individuals referred to and supported through the PreventProgramme, April 2017 to March 2018*, In Statistical buletin [online]. 2018, vol. 31/18. [cit. 2019-09-30]. Dostupné online na adrese url: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/763254/individuals-referred-supported-prevent-programme-apr2017-mar2018-hosb3118.pdf . ISBN 978-1-78655-759-9.

Výzkumné zprávy:

[1] SCHMID, A. 2013. *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. [online]. Výzkumná zpráva. ICCT – The Hague: 2013. 97 s. [cit. 2019-09-30]. Dostupné online na stránkách url: https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf.

Kontaktní údaje na autora – e-mail:

Mgr. Jakub Honzík LL.M.
Univerzita Karlova
Právnická fakulta
Nám. Curieových 901/7
116 40 Praha 1
e-mail: jakubhonzik@gmail.com

EXTRÉMIZMUS A NENÁVISTNÉ PREJAVY NA SOCIÁLNYCH SIEŤACH[1]

Lucia Hrdličková

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt
Autorka sa v obsahu predkladaného príspevku venuje problematike nenávistných prejavov a ich výskytu na sociálnych sieťach. Nenávistný prejav je v oblasti extrémisticky orientovaných kriminálnych aktivít jedným z najrozšírenejších javov. Cieľom príspevku je zodpovedať na otázku, či a za akých okolností možno trestnoprávne postihovať nenávistné prejavy, ktoré osoby zverejnili na sociálnych sieťach. Autorka sa snaží dosiahnuť nastolený cieľ prostredníctvom rozboru príslušnej judikatúry Špecializovaného trestného súdu v Pezinku, pričom sa opiera aj o odbornú literatúru z danej oblasti.

Kľúčové slová:
extrémizmus, nenávistné prejavy, sociálne siete, Facebook.

Abstract
In this paper, the author is focusing on the topic of hate speech and its occurrence on social networks. Hate speech is one of the most widespread phenomena in extremist-oriented criminal activities. The aim of this paper is to answer the question whether and under what circumstances it is possible to punish hate speech published by a person on social networks. The paper seeks to achieve this goal by analyzing the relevant case law of the Specialized Criminal Court in Pezinok, while also relying on specialized literature in the field.

Key words:
Extremism, hate speech, social networks, Facebook.

[1] Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0585/17 – Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu.

Úvod

Extrémizmus je globálny fenomén, ktorý sa v ostatnej dobe dostáva čoraz výraznejšie do povedomia ľudí a môže predstavovať hrozbu tak pre celú spoločnosť, ako aj pre jednotlivca. Extrémistické aktivity deformujú demokratické zriadenie štátu. V podmienkach Slovenskej republiky sa problematika extrémizmu zviditeľnila najmä prejavmi rasizmu, intolerancie a xenofóbie. Trestné činy extrémizmu, nenávistné prejavy, extrémistické politické strany, migranti, LGBT či rasizmus sú pojmy, ktoré v súčasnosti otriasajú verejnosťou azda viac než kedykoľvek predtým. História nám však potvrdzuje, že takmer v každom období existovali jednotlivci či skupiny ľudí, ktorí svojím názorom vybočovali z normy a že človek sa dokáže pod vplyvom extrémistických ideológií uchýliť k rôznym neľudskostiam.
Problematika extrémistickej trestnej činnosti je veľmi rozsiahla a zahŕňa v sebe rôzne oblasti. Príspevok sa vo svojom obsahu zameriava na nenávistné prejavy, ktoré sú jedným z najrozšírenejších extrémisticky orientovaných kriminálnych aktivít, a na ich šírenie prostredníctvom sociálnych sietí. Problematiku páchania trestných činov extrémizmu na sociálnych sieťach možno považovať za nanajvýš aktuálnu, čoho dôkazom je okrem aktuálnej judikatúry a médiami prezentovaných prípadov aj Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019, ktorá uvádza, že prejavy rasovej diskriminácie a iných foriem neznášanlivosti sa v ostatnom období presúvajú z ulice do virtuálneho priestoru.[2]

1 Základné vymedzenie pojmov „extrémizmus“ a „nenávistný prejav“

Pokiaľ ide o trestnoprávny význam slova „extrémizmus“, ten sa používa predovšetkým v podmienkach Slovenskej a Českej republiky. V iných krajinách Európskej únie sa najčastejšie používajú pojmy rasizmus a xenofóbia. Na označenie skupiny trestných činov, ktoré sa u nás označujú ako trestné činy extrémizmu, sa v odbornej literatúre používa aj pojem *trest-*

[2] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 [online]. [cit. 2019-08-19]. Dostupné na: http://www.minv.sk/?extremizmus.

né činy z nenávisti alebo *Hate Crimes.*[3] Extrémizmus predstavuje aktuálny a závažný druh protispoločenskej činnosti páchanej čoraz častejšie na území Slovenskej republiky.[4] Extrémistické trestné činy sú nebezpečným a pomerne frekventovaným druhom trestnej činnosti a možno ich zaradiť k bezpečnostným hrozbám súčasnosti. Povinnosť stíhať trestné činy extrémizmu a prejavy rasizmu a xenofóbie vyplýva najmä z rámcového rozhodnutia Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva a z Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie.

Extrémizmus je ideová pozícia, ktorá je namierená proti hodnotám demokracie, právneho štátu, občianskej spoločnosti a obsahuje v sebe nenávisť v jej rôznych formách. Pokiaľ ide o definíciu pojmu extrémizmus, tú nám poskytuje Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 (ďalej len „Koncepcia"), v zmysle ktorej: „*Extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaný ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia namiereného voči*

[3] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné II. Osobitná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s 612.

[4] V roku 2015 bolo zistených 30 rasovo motivovaných trestných činov. V roku 2016 počet zistených extrémistických trestných činov stúpol na 58. Rok 2017 je charakteristický výrazným vzostupom extrémizmu, ktorý dosiahol hodnotu až 145 trestných činov. V roku 2018 dosiahla rasovo motivovaná kriminalita opäť znepokojujúce číslo – 159 trestných činov. Pokiaľ ide o rok 2019, počet zistených trestných činov od 1. 1. 2019 do 30. 4. 2019 je 35.; Dostupné na: https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml.

názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku.“[5] Podľa citovanej Koncepcie možno extrémizmus deliť na:

a) pravicovo orientovaný (presadzuje idey rasizmu, fašizmu, nacizmu a neonacizmu; funguje na princípe a ideológii národného socializmu),

b) ľavicovo orientovaný (je prezentovaný najmä anarchistickými, antiglobalistickými a antikorporativistickými ideálmi či radikálnymi ekológmi),

c) nábožensky orientovaný (prezentujú ho náboženské zoskupenia, ktoré svojimi názormi, ideológiami a vyvíjanými aktivitami môžu ohroziť život, zdravie, majetok osôb alebo porušovať všeobecne záväzné právne predpisy),

d) extrémizmus, ktorý je zameraný na jednu otázku (napr. ekologický extrémizmus, separatizmus a pod.).

Trestné činy extrémizmu sú zaradené v dvanástej hlave osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon“). V zmysle § 140a Trestného zákona sú trestnými činmi extrémizmu:

– trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421,
– prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422,
– výroba extrémistických materiálov podľa § 422a,
– rozširovanie extrémistických materiálov podľa § 422b,
– prechovávanie extrémistických materiálov podľa § 422c,
– popieranie a schvaľovanie holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa § 422d,
– hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423,
– podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424,
– apartheid a diskriminácia skupiny osôb podľa § 424a,
– trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. e).

Trestným činom spáchaným z osobitného motívu podľa § 140 písm. e) je trestný čin spáchaný *„z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti,*

[5] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019, s. 3 [online]. Dostupné na: http://www.minv.sk/?extremizmus [cit. 2019-08-1919].

etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie".

Pojem „nenávistný prejav" (po anglicky *hate speech*) možno označiť ako frekventované slovné spojenie súvisiace s extrémizmom. V súvislosti so slobodou prejavu možno konštatovať, že je to práve nenávistný prejav, ktorý býva v demokratickej spoločnosti často obmedzovaný a sankcionovaný s cieľom dodržiavať základné ľudské práva a slobodu. Nenávistný prejav nemá presnú legálnu definíciu a v medzinárodnoprávnej oblasti je jeho výkladov niekoľko. Významovú nejasnosť pojmu možno v kontexte požiadavky právnej istoty hodnotiť ako nedostatok. Pre úplnosť možno uviesť, že v našich zemepisných podmienkach boli pojmy „extrémistický prejav" a „nenávistný prejav" použité ako synonymá.[6] Nenávistný prejav môžeme podľa projektu eSlovenska, ktorý podporilo aj Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (www.nehejtuj.sk), definovať ako verejný písomný, verbálny, grafický, zvukový alebo audiovizuálny prejav, ktorý podnecuje, rozširuje, propaguje, ospravedlňuje nenávisť voči jednotlivcom alebo skupinám osôb pre ich pohlavie, národnosť, jazyk, náboženstvo, rasu, etnickú príslušnosť, farbu pleti, pôvod, sexuálnu orientáciu, telesné postihnutie či inú obdobnú charakteristiku. Najčastejšie má formu hanobenia alebo podnecovania k nenávisti.[7]

Pokiaľ ide o medzinárodnoprávne definície, odporúčanie Rady Európy z roku 1997 definovalo prejavy nenávisti ako všetky formy vyjadrenia, ktoré rozširujú, podnecujú, podporujú alebo ospravedlňujú rasovú nenávisť, xenofóbiu, antisemitizmus či iné formy diskriminácie a nenávisti založené na neznášanlivosti, vrátane neznášanlivosti prejavujúcej sa agresívnym nacionalizmom a etnocentrizmom, diskrimináciou a nevraživosťou voči menšinám, migrantom a ľuďom imigračného pôvodu.[8] Medzinárodný trestný tribunál pre Rwandu definuje nenávistný prejav ako diskriminačnú formu agresie, ktorá ničí dôstojnosť osoby v napadnutej skupine a zároveň vedie k ponižovaniu statusu osoby nielen v očiach členov skupiny, ale tiež v očiach ostatných, ktorí pozerajú a zaobchádzajú s takouto osobou

[6] Bližšie WILFING, P. *Nenávistné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva*. Banská Bystrica: VIA IURIS, 2017, s. 7.

[7] Bližšie https://nehejtuj.sk/slovnik/.

[8] *Odporúčanie R (97)20 o prejavoch nenávisti* [online]. Dostupné na: http://archiv.rvr.sk/sk/spravy/index.php?aktualitaId=45 [cit. 2019-08-20].

ako s menejcenným človekom. Očierňovanie osoby na základe jej etnickej identity alebo iného členstva môže samo osebe viesť k nenávratnej ujme.[9]

Nenávistné prejavy sú vo vzťahu k trestnému právu zahrnuté v rámci Trestného zákona. Pod nenávistné prejavy v užšom význame možno v zmysle Trestného zákona subsumovať trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutí smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd v zmysle § 421, trestný čin prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422, trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423, trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 a schvaľovanie trestného činu v zmysle § 338 Trestného zákona. V širšom zmysle slova možno v súvislosti s nenávistnými prejavmi uvažovať aj o trestnom čine výroby extrémistických materiálov podľa § 422a, rozširovania extrémistických materiálov podľa § 422b, prechovávania extrémistických materiálov v zmysle § 422c a trestný čin popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti v zmysle § 422d Trestného zákona, keďže ide o sankcionovanie javov bezprostredne súvisiacich s nenávistnými prejavmi.[10] Pokiaľ ide o vzájomný vzťah medzi pojmom „nenávistný prejav" a „trestný čin extrémizmu", možno uviesť, že pojem trestný čin extrémizmu je širším pojmom ako nenávistný prejav, pretože k trestným činom extrémizmu patria aj napríklad vraždy, ublíženia na zdraví či iné trestné činy fyzického charakteru spáchané z osobitného motívu podľa § 140 písm. e).[11]

1.1 Čo je to „cyberhate"?

Pojem „cyberhate" možno preložiť ako protiprávne prejavy nenávisti smerované proti rasovým, národnostným, etnickým, sexuálnym či náboženským skupinám a ich členom, ktoré sú šírené prostredníctvom siete a umiestňované na internete.[12] Cyberhate sa od bežného nenávistného pre-

[9] The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze. Case No. ICTR-99-52-T. § 114 [online]. Dostupné na: http://hrlibrary.umn.edu/instree/ICTR/BARAYAGWIZA_ICTR-99-52/TRIAL_CHAMBER_Summary.html [cit. 2019-08-20].

[10] SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 48.

[11] Tamže, s. 49.

[12] BIHARIOVÁ, I. *Cyberhate – nenávisť na internete*. Bratislava: Zastúpenie Friedrich Ebert Stifung v SR, 2012, s. 7. Dostupné na: https://www.minv.sk › kampan-bez-nenavisti.

javu odlišuje v osobitosti prostredia, ktorým je v prípade cyberhate internet a počítačové siete. V súvislosti s cyberhate je potrebné uviesť dva typy webového prostredia, v rámci ktorého sa tento fenomén vyskytuje:

– webové stránky, ktorých obsah tvorí ich autor, a
– tzv. „user created content".

Pokiaľ ide o prvý typ webového prostredia, je preň typické, že obsah umiestňuje na webovú stránku administrátor, správca, provider, ktorý má povolenie na vstup do obsahovej časti. Osoba, ktorá si webovú stránku prehliada, nemá možnosť do nej vkladať obsah. Druhý spomenutý typ webového prostredia možno charakterizovať ako taký formát webu, ktorého obsah je vytváraný samotnými užívateľmi. Je však potrebné uviesť, že aj „user created content" webová stránka má svojho autora a správcu, ktorý nadstavuje jej základné funkcie a vzhľad. Samotný obsah stránky je však dotváraný vkladaním textov, fotiek či videí užívateľmi tejto webovej stránky. Príkladom takejto web stránky sú najmä sociálne siete, napr. Facebook, Youtube, ale aj rôzne diskusné internetové fóra alebo blogy.[13]

2 Možnosti spáchania trestných činov extrémizmu prostredníctvom sociálnych sietí

Na úvod tejto kapitoly možno konštatovať, že v dnešnej modernej dobe ovládanej internetom a smartfónmi sa stali sociálne siete súčasťou každodenného života takmer každého z nás. Samotný pojem „sociálna sieť" vychádza z anglického termínu „social network". V minulosti bol tento pojem spájaný s komunitou, skupinou ľudí, ktorá sa zoskupovala na základe sociálnej interakcie. Dnes sa však význam tohto termínu spája s internetom a znamená istú formu prepojenia kontaktov medzi ľudmi prostredníctvom jednej komunikačnej platformy. Tento druh služby umožňuje komunikáciu a zdieľanie informácií v podstate trvalým spôsobom, čím sa odlišuje od chatu alebo telefónu. Sociálna sieť pozostáva z profilov, ktoré si vytvárajú a zostavujú jej užívatelia. Každý z týchto užívateľov sa môže spájať s ostatnými užívateľmi a združovať do rôznych skupín podľa spoločných záujmov. Prostredníctvom sociálnych sietí môžu užívatelia zdieľať svoje myšlienky pomocou tzv. statusov fotografie, videá, vytvárať a zúčastňovať sa

[13] Tamže.

udalostí, hrať hry, vytvárať kvízy a pod. Typickým a azda najznámejším príkladom sociálnej siete je Facebook, ktorému sa budeme venovať aj v nasledujúcich častiach. Okrem Facebooku však rozlišujeme napríklad Twitter, Youtube, Instagram, LinkedIn.[14]

Pokiaľ ide o tému nenávistných prejavov na internete, možno uviesť, že táto problematika je veľmi aktuálna aj pre políciu, ktorá sa stretáva s rôznymi prejavmi nenávisti, medzi ktoré môžeme zaradiť upútanie pozornosti, následnú provokáciu prostredníctvom chatu alebo blogov, prezentovanie nenávistných názorov či útokov na sociálnych sieťach, kde sú zverejnené videá, fotografie, symboly extrémistických hnutí či skupín potláčajúcich základné ľudské práva a slobody. Plk. Lučanský uvádza, že: „*Spomínané prejavy nenávisti v priestore internetu sú veľmi nebezpečné, pretože v niektorých prípadoch môžu viesť až k fyzickému násiliu voči osobám, ktoré sú predmetom takejto nenávisti... Kyberpriestor nepozná hranice a extrémisti svoje idey a myšlienky šíria prostredníctvom internetu nekontrolovateľne po celom svete, preto má kampaň opodstatnenie.*“[15]

Nenávistný prejav na sociálnej sieti môže mať viacero podôb. Z hľadiska spôsobu, akým je prejavený, môže ísť o:

- text (diskusný príspevok, článok na blogu, webe, status na Facebooku),
- grafiku (obrázok, fotka, animácia, koláž, fotomontáž),
- grafiku kombinovanú s textom (infografika, online plagát),
- audio (pesnička, diskusný príspevok zavesený na blog),
- video a audiovizuálny záznam (klip, nahrávka s prejavom, live stream).[16]

V kontexte problematiky na sociálnych sieťach je potrebné sa zmieniť o tých trestných činoch extrémizmu, k páchaniu ktorých dochádza v predmetnej oblasti najčastejšie. Podľa judikatúry Špecializovaného trestného súdu v Pezinku sú nimi:

[14] Metodický portál RVP [online]. Dostupné na: https://clanky.rvp.cz/clanek/o/g/15075/UVOD-DO-PROBLEMATIKY-SOCIALNICH-SITI.html/ [cit. 2019-08-28].

[15] Ministersvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky [online]. Dostupné na: https://www.minedu.sk/kampan-bez-nenavisti-na-internete-uz-spustena/ [cit. 2019-08-09].

[16] Ľudia proti rasizmu [oline]. Dostupné na: http://protinenavisti.sk/co-je-cyberhate/ [cit. 2019-08-29].

- založenie, podpora a propagácia hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd,
- prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd,
- rozširovanie extrémistického materiálu,
- popieranie a schvaľovanie holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti,
- hanobenie národa, rasy a presvedčenia,
- podnecovanie k rasovej, etnickej alebo národnostnej nenávisti.

V máji 2016 sa spoločnosti Facebook, Twitter, YouTube a Microsoft v *Kódexe správania pre boj proti nezákonným nenávistným prejavom na internete* zaviazali bojovať proti šíreniu nenávistných prejavov na svojich sieťach v Európe. V roku 2018 sa k tomuto kódexu správania pripojili aj Instagram, Google+, Snapchat a Dailymotion. Zo štvrtého hodnotenia kódexu správania Európskej únie, ktoré bolo vykonané vo februári 2019 v Bruseli vyplýva, že uvedené spoločnosti posudzujú 89 % označeného obsahu do 24 hodín a 72 % obsahu, ktorý možno označiť za nezákonný nenávistný prejav, sa odstráni. Tieto percentá sa oproti roku 2017 zvýšili o 19 %. V roku 2016, keď bol kódex prijatý, bolo posúdených 40 % označeného obsahu, pričom k odstráneniu došlo len v 28 %. Z kódexu vyplýva záväzok preskúmavať oznámenia a odstraňovať nezákonné nenávistné prejavy do 24 hodín. Kódex správania tak dopĺňa právne predpisy na boj proti rasizmu a xenofóbii, v ktorých sa stanovuje, že páchatelia trestných činov podnecovania nenávisti musia byť účinne stíhaní. V priemere až dve pätiny prípadov nahlásených spoločnostiam bolo mimovládnymi organizáciami ohlásené polícii alebo prokuratúram.[17]

2.1 Nenávistné prejavy na Facebooku

Pri nenávistných prejavoch na Facebooku je potrebné brať do úvahy ich reálnu závažnosť. Keďže v súčasnosti sú na Facebooku zaregistrované takmer 2 miliardy populácie, možno bezpochyby konštatovať, že jeho vplyv na okolitý svet a ľudí je značný. Nenávistný prejav možno na Facebooku uverejniť niekoľkými spôsobmi. Prvým z týchto spôsobov je jeho publikovanie na svojom užívateľskom profile. Nižšia závažnosť je v tomto prípade

[17] Európska komisia – tlačová správa [online]. Dostupné na: https://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-805_sk.htm [cit. 2019-08-30].

daná tým, že keď má osoba uzamknutý profil, nenávistný prejav publikovaný ako status môžu vidieť len jej priatelia. Odlišná situácia nastáva v prípade, keď je súkromie statusu upravené ako verejné, čo znamená, že ho môže vidieť každý, kto si klikne na profil danej osoby. Ďalším spôsobom publikovania nenávistného prejavu na Facebooku je jeho uverejnenie v skupine. Facebook v tejto súvislosti rozlišuje súkromné a verejné skupiny. Na to, aby ste boli členom súkromnej skupiny, musíte požiadať o členstvo administrátora skupiny. V dôsledku toho je v skupine limitovaný počet členov, ktorí sa v zásade združujú podľa spoločných záujmov. Tento spôsob uverejnenia nenávistného prejavu je dôležitý z hľadiska definície znaku „verejne", ktorá obsahuje „spáchanie pred viac ako dvoma súčasne prítomnými osobami", ale aj „spáchanie použitím počítačovej siete". Pri verejných skupinách je situácia obdobná ako pri uverejnení verejného statusu na svojom profile. Tretím spôsobom uverejnenia nenávistného prejavu na Facebooku je jeho publikovanie na facebookovej stránke. Tento spôsob uverejnenia možno označiť ako spôsob s najvyšším stupňom závažnosti, pretože na stránke absentuje možnosť upravenia súkromia. V prípade stránky je možné označiť, že sa vám páči prostredníctvom tlačidla „like". Ďalším spôsobom publikovania nenávistného prejavu na Facebooku môže byť napríklad jeho uverejnenie pod status prostredníctvom komentára.[18] Uvedené spôsoby publikovania nenávistných prejavov možno zhodnotiť najmä pri posudzovaní materiálnej stránky trestného činu v rámci určovania jeho závažnosti.

2.1.1 Judikatúra Špecializovaného trestného súdu vzťahujúca sa na nenávistné prejavy na Facebooku

Potreba zaoberať sa problematikou uverejňovania nenávistných prejavov prostredníctvom sociálnej siete Facebook vyplýva priamo z aktuálnej rozhodovacej praxe Špecializovaného trestného súdu. Podľa analýzy vybraných rozhodnutí Špecializovaného trestného súdu možno uviesť, že nenávistné prejavy na Facebooku, ktoré napĺňali znaky trestných činov extrémizmu, majú stúpajúcu tendenciu. V rámci spoločných znakov týchto rozhodnutí možno uviesť, že vo väčšine prípadov prevažuje spomedzi ukladaných druhov trestov podmienečné odsúdenie, prípadne podmienečné odsúdenie s probačným dohľadom. Často tiež dochádza k súbehu

[18] SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 90 – 92.

trestných činov extrémizmu a k uzavretiu dohody o vine a treste medzi obvineným a prokurátorom.

Prvé z analyzovaných rozhodnutí sa týkalo trváceho prečinu podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 ods. 1 Trestného zákona v súbehu s trvácim zločinom rozširovania extrémistických materiálov podľa § 422b ods. 1 a ods. 2 písm. b) Trestného zákona. Obvinený na svojom verejne prístupnom facebookovom profile prejavil extrémistické názory podnecujúce k násiliu a nenávisti voči skupine osôb, a to tým spôsobom, že zverejnil fotografiu vojaka s odstreľovacou puškou, ku ktorej pripojil komentár: „*Cakame na nich... Negrovco sa sem chystaju...*" O pár mesiacov neskôr pripojil k obrázku nemeckého vojaka obsluhujúceho armádny guľomet komentár: „*Jediné uvítanie pre migrantov!!*" Následne postupne na verejne prístupných profiloch vedených na Facebooku sprístupňoval a zverejňoval fotografie, na ktorých boli viditeľné tetovania nápisov a obrázkov, ako sú napr. vlčí hák, písmeno S v tvare monogramu skupiny Screwdriver. Uvedené príspevky ponechal na sociálnej sieti Facebook približne od 11. septembra 2015 do 14. augusta 2017. Na základe domovej prehliadky bolo následne zistené množstvo extrémistických materiálov, v dôsledku čoho bol obvinený uznaný vinným aj z trváceho prečinu prechovávania extrémistických materiálov podľa § 422c Trestného zákona. Obvinený uzavrel dohodu o vine a treste a bol odsúdený k úhrnnému trestu odňatia slobody vo výmere 2 roky, ktorého výkon sa podmienečne odložil so skúšobnou dobou 3 roky. Obvinenému bol taktiež uložený trest prepadnutia vecí nájdených pri domovej prehliadke.[19]

Ďalšie rozhodnutie Špecializovaného trestného súdu spočívalo v konaní obvineného, ktorý na svojom facebookovom profile sprístupňoval svojim priateľom, ale aj iným osobám rôzne obrazové materiály s extrémistickým obsahom. V súvislosti s tematickým obsahom príspevku je pre naše účely zaujímavý najmä farebný obrázok, na ktorom je vyobrazený náboj do pištole s textom: „*VZKAZ VŠEM MUSLIMŮM: ODEJDĚTE Z NAŠÍ ZEMĚ! NEPRIŠLI JSTE V MÍRU, A MY VÁM PŘESTO NABÍZÍME V MÍRU ODEJÍT. ODEJDĚTE DOKUT JE ČAS. TOTO NENÍ VÝHRUŽKA, TO JE VAROVÁNÍ!*" Spolu s ďalšími extrémistickými prejavmi uverejnenými na sieti Facebook bol obvinený uznaný vinným z verejného prejavovania sympatií k skupine, hnutiu a ideológii, ktorá smeruje a v minulosti smerovala k po-

[19] Rozsudok Špecializovaného trestného súdu z 15. 6. 2018, sp. zn. 4T/18/2018.

tlačeniu základných práv a slobôd osôb a ktorá hlása rasovú, etnickú, národnostnú a náboženskú nenávisť. Obvinenému bol uložený trest odňatia slobody vo výmere 6 mesiacov, pričom jeho výkon bol podmienečne odložený na skúšobnú dobu 12 mesiacov.[20]

Posledným analyzovaným rozhodnutím Špecializovaného trestného súdu v oblasti nenávistných prejavov na Facebooku je rozhodnutie týkajúce sa poslanca Ľudovej strany Naše Slovensko, Stanislava Mizíka. Mizík bol obvinený z trestného činu výroby extrémistických materiálov podľa § 422a Trestného zákona, z trestného činu rozširovania extrémistických materiálov podľa § 422b Trestného zákona a z trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 Trestného zákona, pričom mu hrozil trest odňatia slobody na 3 až 5 rokov. Ako vyplýva z okolností prípadu, obhajoba bola postavená na tom, že Mizík neovládal počítač a sociálnu sieť Facebook. Mizík bol obvinený potom, čo došlo k uverejneniu statusu, podľa ktorého bývalý prezident Andrej Kiska otočil zdravý rozum hore nohami, keď udelil slovenské štátne vyznamenania Židom. „*Udeľovanie štátnych vyznamenaní Kiskom otočilo zdravý rozum hore nohami. Z histórie vieme, že slovenskí velikáni Ľudoví Štúr, Michal Miloslav Hodža, Jozef Holuby, Jozef Miloslav Hurban, Svetozár Hurban Vajanský mali negatívny vzťah ku Židom kvôli ožobračovaniu slovenského národa – úžerníctvu a tiež aj kvôli náboženským otázkam. A čuduj sa svete! Občan Kiska, toho času zhodou nešťastných okolností prezident Slovenskej republiky, odovzdal: 1. Rad Ľudovíta Štúra I. triedy Ivanovi Kamencovi, členovi KSČ, kandidátovi tajnej spolupráce vo zväzkoch ŠTB, marxistovi, ktorý sám v rozhovore priznal, že je žid. 2. Rad Ľudovíta Štúra II. triedy Eve Mosnákovej – židovke a Michalovi Kaščákovi – organizátorovi zvráteného festivalu Pohoda, kde sa propaguje islamizmus, homosexualita, slniečkárstvo a ‚zlé jazyky' tvrdia, že sa tam zbiehajú ‚húliči' trávy a iných drog. 3. Rad Bieleho dvojkríža II. triedy udelil českému režisérovi židovského pôvodu Jurajovi Herzovi a Michaelovi Kocábovi – slniečkárovi, ochrancovi cigánov, moslimov, ktorý vrieskal na besede Alexandra Dubčeka: ‚...to by tak bolo, aby bol Slovák prezidentom.' Pribinov kríž tiež dostala in memoriam Daniela Šilanová, zakladateľka rómskeho divadla Romathan, fanatička do cigánskych zvykov.*"[21] Citovaný status bol podpísaný slovami: „Mgr. Stanislav Mizík, Poslanec NR SR." Sudca v pred-

[20] Trestný rozkaz Špecializovaného trestného súdu z 18. 12. 2018, sp. zn. 2T/40/2018.

[21] Peter Kováč [online]. Dostupné na: https://dennikn.sk/1132293/mizik-ma-vysvetlovat-na-sude-extremisticky-status-radsej-mlci/ [cit. 2019-09-01].

metnom prípade uviedol, že nebolo možné dokázať, kto status uverejnil, na čí podnet a že v dnešnej počítačovej ére sú aj iné možnosti ako to, že ho tam publikoval obžalovaný.[22] Vychádzajúc z uvedených skutočností možno uviesť, že v posudzovanom prípade sa orgánom činným v trestnom konaní nepodarilo dokázať, že tento konkrétny text napísala daná konkrétna osoba. S určitosťou však možno konštatovať, že predmetný status bol nenávistným prejavom napĺňajúcim znaky trestného činu extrémizmu a tento čin by nemal zostať nepotrestaný.

Záver

V zmysle informácií uvedených v príspevku možno v jeho závere vysloviť konštatovanie o tom, že nenávistné prejavy šírené na sociálnych sieťach predstavujú jeden z celospoločenských problémov súčasnosti. Extrémistické trestné činy znamenajú priame porušenie základných zásad slobody, demokracie, ideí právneho štátu a dodržiavania základných ľudských práv a slobôd, na ktorých je založená nielen Slovenská republika, ale aj Európska únia a všetky jej členské štáty. Nepriaznivá politická, ekonomická či sociálna situácia súčasnosti vytvára priestor pre radikalizáciu jednotlivcov, a tým aj menšej či väčšej časti spoločnosti. Nenávistné prejavy týkajúce sa národnosti, farby pleti, príslušnosti k etnickej menšine, náboženstva, sexuálnej orientácie či jazyka by za žiadnych okolností nemali mať miesto v prejavoch politikov. Vzhľadom na významný vplyv politických strán na verejné dianie môžu takéto prejavy negatívne ovplyvňovať spoločnosť, ktorá hľadá jednoduché a účinné riešenie nahromadených problémov. Na zabezpečenie ochrany spoločnosti je potrebné kriminalizovať správanie, ktoré napĺňa znaky skutkových podstát trestných činov extrémizmu. Vychádzajúc z rozhodovacej činnosti Špecializovaného trestného súdu možno konštatovať, že problematika nenávistných prejavov na sociálnych sieťach je veľmi aktuálna a naberá na závažnosti. Orgány činné v trestnom konaní a súdy by mali vynaložiť všetko úsilie, aby boli tieto prejavy eliminované prostredníctvom preventívnych aktivít a v prípade ich spáchania účinne potrestané.

[22] Veronika Prušová [online]. Dostupné na: https://domov.sme.sk/c/22164303/mizik-z-lsns-nepojde-za-status-do-vazenia-podcast.html [cit. 2019-09-01].

Literatúra:

[1] BIHARIOVÁ, I. *Cyberhate – nenávisť na internete*. Bratislava: Zastúpenie Friedrich Ebert Stifung v SR, 2012. 30 s. ISBN 978-80-89149-22-3.

[2] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné II. Osobitná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 646 s. ISBN 978-80-8168-585-9.

[3] SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 246 s. ISBN 978-80-7380-691-0.

[4] WILFING, P. *Nenávistné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva*. Banská Bystrica: VIA IURIS, 2017. 129 s. ISBN 978-80-89805-02-0.

Judikatúra:

[1] Rozsudok Špecializovaného trestného súdu z 15. 6. 2018, sp. zn. 4T/18/2018.

[2] Trestný rozkaz Špecializovaného trestného súdu z 18. 12. 2018, sp. zn. 2T/40/2018.

Internetové zdroje:

[1] Európska komisia – Tlačová správa [online]. Dostupné na: https://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-805_sk.htm [cit. 2019-08-30].

[2] https://nehejtuj.sk/slovnik/

[3] https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml

[4] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 [online]. Dostupné na: https://www.minv.sk/?VRAX&subor=225999 [cit. 2019-08-19].

[5] Ľudia proti rasizmu [online]. Dostupné na: http://protinenavisti.sk/co-je-cyberhate/ [cit. 2019-08-29].

[6] Metodický portál RVP [online]. Dostupné na: https://clanky.rvp.cz/clanek/o/g/15075/UVOD-DO-PROBLEMATIKY-SOCIALNICH-SITI.html/ [cit. 2019-08-28].

[7] Ministersvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky [online]. Dostupné na: https://www.minedu.sk/kampan-bez-nenavisti-na-internete-uz-spustena/ [cit. 2019-08-29].

[8] Odporúčanie R (97)20 o prejavoch nenávisti [online]. Dostupné na: http://archiv.rvr.sk/sk/spravy/index.php?aktualitaId=45 [cit. 2019-08-20].

[9] Peter Kováč [online]. Dostupné na: https://domov.sme.sk/c/22164303/mizik-z-lsns-nepojde-za-status-do-vazenia-podcast.html [cit. 2019-09-01].

[10] The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze. Case No. ICTR-99-52-T. § 114 [online]. Dostupné na: http://hrlibrary.umn.edu/instree/ICTR/BARAYAGWIZA_ICTR-9952/TRIAL_CHAMBER_Summary.html [cit. 2019-08-20].

[11] Veronika Prušová [online]. Dostupné na: https://dennikn.sk/1132293/mizik-ma-vysvetlovat-na-sude-extremisticky-status-radsej-mlci/ [cit. 2019-09-01].

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Mgr. Lucia Hrdličková
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Kollárova 10
917 01 Trnava
e-mail: lucia.hrdlickova@gmail.com

EXTRÉMIZMUS VO VÄZENSKÝCH ZARIADENIACH V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Andrea Jecková

Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže

Abstrakt
Predmetom tohto príspevku je snaha o priblíženie extrémizmu vo všeobecnej rovine v podmienkach Slovenskej republiky a zároveň prístup Zboru väzenskej a justičnej stráže k jeho výskytu vo výkone väzby a vo výkone trestu odňatia slobody. Zároveň príspevok predstavuje i opatrenia Zboru väzenskej a justičnej stráže prijaté nielen v oblasti legislatívy, ale i samotnej praxe príslušníkov tohto bezpečnostného zboru k danej problematike.

Kľúčové slová:
extrémizmus, Zbor väzenskej a justičnej stráže, výkon väzby, výkon trestu odňatia slobody.

Abstract
The subject of this paper is an effort to bring extremism closer in the general terms in conditions of the Slovak Republic and also the approach of the Corps of Prison and Court Guard to its occurrence in pre-trial detention and prison sentence execution. At the same time, the paper introduces the measures of the Corps of Prison and Court Guard adopted not only in the field of legislation but also in the practice of the prison officers of this security corps on the issue.

Key words:
Extremism, Corps of Prison and Court Guard, pre-trial detention execution, prison sentence execution.

1 Extrémizmus – podstata pojmu

Vo všeobecnosti v súčasnosti neexistuje v praxi žiadna univerzálna definícia tak stále viac používaného pojmu extrémizmus.

Podľa prezentovania Ministerstva vnútra SR – Prezídia Policajného zboru – Úrad kriminálnej polície **„extrémizmom"** označujeme konanie a pre-

javy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaný ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku.[1]

Extrémizmus je jedným z najnebezpečnejších protispoločenských javov modernej demokratickej spoločnosti. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že individuálne prejavy jednotlivcov so sklonmi k extrémizmu nie sú väčšinou pre bezpečnosť spoločnosti a celkovú stabilitu tak závažné ako skupinové aktivity organizovaných extrémistov. Tie predstavujú reálnu bezpečnostnú hrozbu pre demokratický vývoj v spoločnosti, pre štátne orgány a inštitúty, v neposlednom rade však aj pre život, zdravie a majetok občanov. V prípade, že členovia skupín, ktoré môžu byť v prvotných štádiách označené ako „subkultúry", hlásajú otvorený konflikt so spoločnosťou, prejavujú sa agresívne, násilne a svoju pozornosť zameriavajú na istú časť spoločnosti, sa stávajú hrozbou pre celú spoločnosť.

Kriminalitou extrémistov a kriminalitou extrémistických skupín sa rozumejú trestné činy a iná protispoločenská činnosť s extrémistickým prvkom vrátane trestných činov a priestupkov motivovaných rasovou či národnostnou neznášanlivosťou alebo spáchaných priaznivcami extrémistických skupín, a to bez ohľadu na konečnú trestnoprávnu kvalifikáciu jednotlivých prípadov.

Nie je možné vytvoriť jednu komplexnú definíciu pojmu **„extrémizmus"**, pretože každá oblasť spoločenského života si vyžaduje modifikáciu tohto pojmu zodpovedajúcu oblasti, ktorej sa ten-ktorý pojem dotýka. Definícia pojmu „extrémizmus" by mala obsahovať zoznam, resp. popis hrozieb, ktoré sú zároveň spojené s protiprávnym konaním. Pri absencii

[1] Dostupné na: http://www.minv.sk/?extremizmus.

protiprávnosti takejto hrozby by zrejme nebolo účelné zaraďovať takéto správanie pod pojem extrémizmus (nastane konflikt so základným a ústavne garantovaným princípom, že každý môže konať to, čo mu nie je zákonom zakázané). Postoj či názor možno spájať s extrémizmom až v momente porušovania práv.

Pojem „extrémizmus" je vysoko individuálny a existuje veľké riziko spochybňovania individuálneho výkladu opačnými stranami konania. Definícia pojmu extrémizmus by nemala byť morálnou poučkou, ale mala by stanoviť na jednej strane hranice, ktoré sú spoločnosťou ešte akceptované a na strane druhej tie, ktoré sú neakceptovateľné a zakladajú trestnú zodpovednosť. Takéto vymedzenie pojmu extrémizmus je nevyhnutné pre činnosť bezpečnostných zložiek i orgánov činných v trestnom konaní od okamihu získania informácií o plánovaných, pripravovaných či vykonaných extrémistických aktivitách až po právoplatné odsúdenie zodpovedných páchateľov.

Napriek tomu, že nemáme presnejší obraz o tom, ako o extrémizme zmýšľa slovenská verejnosť a jej jednotlivé súčasti, zaujal nás výskum Inštitútu pre verejné otázky. Ten urobil zber údajov realizovaných agentúrou FOCUS v dňoch 13. 7. – 24. 7. 2017 formou osobných rozhovorov. Výberovú vzorku tvorilo 1 025 respondentov, ktorí reprezentujú populáciu SR vo veku nad 18 rokov. Výskum priniesol kľúčové zistenie, že nástup extrémizmu a rozširovanie jeho vplyvu na Slovensku vnímajú občania ako nebezpečný trend. Takmer tri štvrtiny (71 %) v ňom vidia závažný problém, ktorý ich osobne znepokojuje. Takmer dve tretiny občanov (63 %) sú znepokojené šírením nenávisti a netolerancie prostredníctvom sociálnych sietí a vidia v tom závažný spoločenský problém.[2]

2 Extrémizmus v Slovenskej republike

Právny poriadok Slovenskej republiky pojem extrémizmus nedefinuje. Pre potreby odhaľovania, objasňovania, dokumentovania takejto nezákonnej trestnej činnosti a v neposlednom rade aj pre účely preventívneho pôso-

[2] Dostupné na: http://www.ivo.sk/8171/sk/aktuality/vacsina-ludi-na-slovensku-je-znepokojena-nastupom-a-rozsirovanim-extremizmu.

benia Policajného zboru v Slovenskej republike v súčasnosti sledujeme **tri základné orientácie extrémizmu:**

- **pravicovo orientovaný** – prezentovaný presadzovaním ideí rasizmu, fašizmu, nacizmu, neonacizmu – fungujúcich na princípe a ideológii národného socializmu,
- **ľavicovo orientovaný** – prezentovaný prevažne anarchistickými, antiglobalistickými a antikorporativistickými ideami, radikálnymi ekológmi,
- **nábožensky orientovaný** – prezentovaný náboženskými zoskupeniami, ktoré svojou ideológiou, názormi a z nich následne vyvíjanými aktivitami a činnosťami môžu ohrozovať život, zdravie alebo majetok osôb a porušovať všeobecne záväzné právne predpisy.[3]

Extrémisti sa v Slovenskej republike združujú v subkultúrach, hnutiach, neregistrovaných organizáciách, občianskych združeniach i v politických stranách. Od polovice 90. rokov 20. storočia sa slovenskí extrémisti snažia o legálny prienik na oficiálnu politickú scénu. Po viacerých neúspešných pokusoch o registráciu vlastnej politickej strany sa ako úspešná ukázala stratégia infiltrácie extrémistov, resp. ich sympatizantov do už zaregistrovaného subjektu. Pokusy o oficiálne registrovanie sa formou politických subjektov sú v Slovenskej republike typické najmä pre pravicovo-extrémistické spektrum. Ľavicoví extrémisti majú menší záujem o oficiálne pôsobenie v rámci demokratického politického systému, pričom zostávajú na báze neregistrovaných organizácií.

Početnosť prívržencov a sympatizantov slovenskej extrémistickej scény, tak pravicovej, ako i ľavicovej, sa odhaduje na približne 2 000 osôb, pričom desiatky až stovky z nich sú radikálne a rizikové. Počtom, aktivitami i organizovanosťou výrazne prevyšujú pravicoví extrémisti nad ľavicovými.[4]

Základný právny rámec pre ochranu ľudských práv a slobôd a pre zamedzenie diskriminácie tvoria medzinárodné dohovory a iné právne akty prijaté na pôde Organizácie spojených národov, Rady Európy a Európskej únie, ústavné zákony, zákony a ďalšie všeobecné záväzné predpisy SR.

Každá spoločnosť má nastavené mechanizmy pre boj s extrémizmom. V Slovenskej republike je jedným z najdôležitejších dokumentov **Koncepcia boja proti extrémizmu** (ďalej len „koncepcia"), ktorá je podkladom

[3] Dostupné na: http://www.minv.sk/?extremizmus.

[4] Dostupné na: http://www.minv.sk/swift_data/source/mvsr/kocisova/koncepcia-extremizmus.str.

práce Ministerstva vnútra SR. Koncepcia je dokument dlhodobého charakteru, ktorý stanovuje ciele a špecifikuje ich na konkrétne opatrenia. Cieľom koncepcie je vytvoriť účinný systém opatrení a aktivít zameraných na ochranu občanov a spoločnosti pred protispoločenským konaním extrémisticky zameraných jednotlivcov, skupín a hnutí v určitom časovom horizonte.

2.1 Stav pravicového extrémizmu v Slovenskej republike

Základným východiskom pre pravicový extrémizmus je rasizmus prejavujúci sa ako presvedčenie o „biologickej výnimočnosti a prevahe" bieleho etnika. Biela rasa je nadradená nad všetkými ostatnými rasami. Najtypickejšími formami pravicového extrémizmu sú rasizmus, antisemitizmus, nacionalizmus s modifikáciami fašizmu, neofašizmu, nacizmu a neonacizmu.[5]

Medzi typické prejavy pravicovo-extrémistických organizácií v Slovenskej republike patria: organizovanie násilných i nenásilných pochodov, prezentácia neonacistickej ideológie na internete, diskusie na rôznych extrémistických chatových fórach (zriadených zväčša na amerických serveroch), koncertovanie či obchodovanie na internete s predmetmi s extrémistickou tematikou. Pri propagácii a predaji predmetov s extrémistickou tematikou (hudobné nosiče, literatúra, oblečenie a pod.) pravdepodobne prevažuje obchodný záujem pred samotnou ideológiou. Avšak extrémistickým zameraním tento obchod zaisťuje pomerne stabilný okruh zákazníkov.

V súčasnej dobe sú pravicovo-extrémistické skupiny organizované na diametrálne odlišnej úrovni v porovnaní so stavom z obdobia 90. rokov 20. storočia. V uvedenom období išlo viac o náhodné zoskupenia bez trvalejšieho zamerania a štruktúry. Verejnosť vnímala takéto osoby skôr ako výtržníkov a bitkárov. V posledných rokoch nastala kvalitatívna zmena v aktivitách subjektov smerom k radikalizácii, k snahám o rozširovanie svojej členskej základne a vo vykonávaní aktivít, ktoré sú viac sofistikované. Pri manifestáciách a pochodoch sa prikláňajú k tzv. „black block" štýlu (anonymita davu – všetci sú v čiernom oblečení) a stali sa lepšie organizovanými. Prechádza sa na princíp odporu bez vedenia alebo tiež „leaderless

[5] CHMELÍK, J. *Symbolika extrémistických hnutí*. Praha: Armex, 2000.

resistance". Stratégia „leaderless resistance" sa začala v Slovenskej republike postupne presadzovať rovnako ako v Českej republike. Pri presadzovaní tejto stratégie bol prvým predstaviteľom Národný odpor Nitra. V ostatnom čase boli zaznamenané iniciatívy smerujúce k podpore takejto stratégie v rámci ultrapravice aj u ostatných, ako napr. Autonómni nacionalisti Považie a Národný odpor Čadca.

V poslednom období členovia niektorých týchto skupín zmenili stratégiu a prešli do inej formy odporu voči spoločenskému systému a vyvíjajú aktivity ako členovia registrovaných aj neregistrovaných občianskych združení, spolkov a hnutí (napr. Slovenská pospolitosť, Nové slobodné Slovensko, Slovenské hnutie obrody, Spoločnosť Dr. Jozefa Tisu, Slovenská spoločnosť pre zachovanie tradícií, Jednota slovenskej mládeže, Národná stráž, Národný odpor a Hnutie kreativity). Zlúčením buniek z Považia a Trenčína vznikli Autonómni nacionalisti Považie a Národný odpor Trenčín.

Aktéri pravicových hnutí organizujú okrem tradičných podujatí, ktoré sa orientujú na dni a miesta významné pre slovenskú históriu (Devín, Brezová pod Bradlom, Modra a pod.) a v súvislosti s významnými historickými osobnosťami Slovenskej republiky (Cyril a Metod, Ľudovít Štúr, M. R. Štefánik a ďalší) aj podujatia na výročia súvisiace s vojnovým Slovenským štátom.[6]

2.2 Stav ľavicového extrémizmu v Slovenskej republike

Ľavicový extrémizmus sa všeobecne hodnotí menej prísne a spoločnosťou je vnímaný oveľa tolerantnejšie. Dôvodom je najmä to, že väčšina týchto skupín verejne nedeklaruje potlačovanie práv a slobôd ostatných občanov.

Slovenskú ľavicovo-extrémistickú scénu tvoria najmä anarchistické, antifašistické/nacistické/neonacistické, antiglobalistické a radikálne ekologické i ochranárske združenia. Tieto nie sú zjednotené, nevytvárajú spoločnú platformu a nekoordinujú svoje postupy. Snažia sa o presadzovanie iba svojej úzko profilovanej témy, ideológie a cieľa. Ide o malé skupinky aktivistov, ktoré väčšinou vznikajú ako reakcia na akcie pravicových extrémistov. Verejné protesty ľavicoví extrémisti organizujú na území Slovenskej republiky iba sporadicky, v ostatnom období takmer vôbec.[6]

[6] Dostupné na: https://www.minv.sk › ministerstvo-vnutra, koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014.

Majú svoje zoskupenia, ako sú napríklad: Skinheads Against Racial Prejudice (S.H.A.R.P.), ktoré vzniklo ako reakcia na boj proti rozmachu rasizmu a fašizmu v samotnom hnutí skinheads. Základnou ideológiou hnutia S.H.A.R.P. je odmietanie rasovej nenávisti, rasovej jedinečnosti a odmietanie fašizmu.[7]

Ďalším nemenej známym ľavicovým hnutím je Red Skins, ktorého prívrženci sú považovaní za najradikálnejších. Vyznávajú rôzne marxistické ideológie. Členská základňa je tvorená hlavne mladými ľuďmi. Majú svoje špecifické symboly, ku ktorým patrí deklarovaný odpor proti konzumnému spôsobu života (supermarkety, autá, chemický priemysel).

Ľavicový extrémizmus má podporu hlavne u študentov na akademickej pôde. Časť tzv. „ľavicových extrémistov" pochádza z vyšších vrstiev a nemajú majetkové problémy. Len zriedka však ide o skutočný záujem o idey (o národ, o pracujúcich). Ide skôr o psychickú potrebu identifikovať sa s alternatívnou ideológiou v prostredí podobných ľudí. Akcie ľavicovo orientovaných extrémistických skupín sú v drvivej väčšine vopred oznamované. Ich organizácia je zameraná na získanie podpory verejnosti a dosiahnutie pozitívneho ohlasu v médiách. Problém predstavuje spôsob vyjadrovania ich nesúhlasu. Pri akciách dochádza k porušovaniu verejného poriadku a niekedy aj k poškodzovaniu majetku. Najčastejšie ide o protesty spojené so zastavením verejnej dopravy počas nimi organizovaných protestných akcií a agresívne protesty pred štátnymi budovami s presadzovaním svojich cieľov.

Hlavnými nástrojmi sú manifestácie, verejné protesty, blokády a zhromaždenia. V poslednom období je možné sledovať klesajúcu tendenciu takýchto aktivít, najmä demonštrácií a verejných protestov. Do takýchto akcií sa čiastočne zapája aj širšia verejnosť a v konečnom dôsledku tak poskytujú okrem priestoru na prezentáciu názorov aj priestor na získavanie nových sympatizantov, prípadne členov.

Na území Slovenskej republiky sa ľavicoví extrémisti realizujú najmä formou osvetovej činnosti (prednášky, diskusie) a vydávaním či distribúciou materiálov s anarchistickou ideológiou. Slovenskí ľavicoví extrémisti sa prejavujú najmä na internete, ktorý využívajú na vzájomnú komunikáciu, propagáciu extrémistických ideológií a vyjadrenie si vzájomnej podpory a spolupatričnosti.[6]

[7] CHMELÍK, J. *Symbolika extrémistických hnutí.* Praha: Armex, 2000.

2.3 Nábožensky orientovaný extrémizmus

Existencia a činnosť siekt a deštruktívnych kultov predstavuje závažný, laickej, ale i odbornej verejnosti takmer neznámy fenomén. Vo svojich vonkajších prejavoch, aj keď sú v drvivej väčšine latentné, ohrozuje životy, zdravie a majetok ľudí, ekonomický systém spoločnosti a v neposlednom rade aj samotné demokratické zriadenie spoločnosti.

Väčšina siekt pôsobiacich v súčasnosti na území Slovenskej republiky sa dlhodobejšie prezentuje pod všeobecne uznávanými ideami, ako je rodina, láska, ľudské práva, vzdelávanie, boj proti drogám alebo pomoc mládeži. Impulzom a hlavným cieľom ich činnosti je predovšetkým snaha o ekonomické obohatenie sa vedúcich predstaviteľov.

Na území Slovenskej republiky vyvíjajú činnosť okrem registrovaných cirkví a náboženských spoločností aj viaceré neregistrované náboženské spoločnosti. V Slovenskej republiky pôsobí približne 50 väčších, štátom neregistrovaných duchovných spoločenstiev. K najznámejším patria: Kresťanské spoločenstvá, Slovo života, hnutie Hare Krišna, Cirkev zjednotenia (munisti), Scientologická cirkev, hnutie Grálu, Sri Chinmoy, Sahája jóga, Slobodná ľudová misia a ďalšie.

Niektoré z nich hrubo a vedome zneužívajú náboženstvo a náboženské cítenie na nekalú a netransparentnú činnosť s cieľom podmaniť si človeka a manipulovať s jeho vôľou a vedomím. Podsúvajú verejnosti rôzne katastrofické scenáre, vykresľujú skazený a trpko skúšaný svet a vinu pripisujú zlyhaniu politických či náboženských inštitúcií a ich neschopnosti vyviesť ľudstvo z marazmu. Namiesto racionálnych a reálnych riešení veľakrát iba zneužívajú duchovný a mravný úpadok, stratu hodnotovej orientácie, krízu súčasnej rodiny a oživujú v ľuďoch sklon k poverám, východným mystériám, okultizmu, ezoterike a všetkému, čo speje k úniku od reality a vytvára imaginárny svet plný falošných očakávaní a nádejí. Svet, ktorý sa uzatvára sám do seba a strháva so sebou všetkých, ktorí doň vstúpia.

Na území Slovenskej republiky neboli zaznamenané žiadne násilné sektárske praktiky smerujúce k sexuálnemu zneužívaniu, fyzickej likvidácii či k nabádaniu členov a stúpencov k samovraždám. Vznik náboženských siekt a deštruktívnych kultov priamo podmieňuje rôznorodosť náboženskej scény v štáte. Samotná náboženská scéna je veľmi rôznorodá. Existujú tu spoločenstvá vychádzajúce z kresťanstva, spoločenstvá, ktoré nadväzu-

jú na kresťanstvo, spoločenstvá orientálneho pôvodu a spoločenstvá vychádzajúce z okultizmu. Nie všetky z nich je možné považovať za sektu či deštruktívny kult. Avšak tie, ktoré sú považované za sektu či deštruktívny kult, možno oprávnene zaradiť medzi extrémistické subjekty. Medzi tie, ktoré je možné zaradiť do náboženských extrémistických subjektov, patria najmä satanistické hnutia a skupiny.

Vonkajšie prejavy siekt a deštruktívnych kultov vo forme páchania trestných činov, vzhľadom na existenciu takého rozmanitého spektra jednotlivých skupín, majú veľmi široký záber. Ako základný spoločný znak do popredia vystupuje latencia ich prejavov.[6]

3 Extrémizmus vo väzenských zariadeniach v Slovenskej republike

Problematikou extrémizmu sa vo väzenských zariadeniach Slovenskej republiky zaoberá Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „Generálne riaditeľstvo"), konkrétne jeho organizačná súčasť Odbor preventívno-bezpečnostnej služby a skráteného vyšetrovania. Tento odbor primárne pôsobí vo veciach operatívno-pátracej činnosti vo väzenských zariadeniach, v zmysle § 202 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku i vo veciach skráteného vyšetrovania trestných činov osôb vo výkone väzby alebo vo výkone trestu odňatia slobody, ale i spolupráce s inými bezpečnostnými zložkami, prípadne orgánmi činnými v trestnom konaní.

V reakcii na bezpečnostnú situáciu v Európe po teroristických útokoch vo Francúzsku boli v novembri 2015 na Generálnom riaditeľstve prijaté preventívne opatrenia a následne od 1. januára 2016 nadobudol účinnosť vládny „antiteroristický balíček", ktorým prišlo k novele Ústavy Slovenskej republiky a k zmenám v 16 zákonoch. Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „zbor") sa týkali hlavne zmeny zákona č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže, zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby a zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Inštitúty terorizmu, radikalizmu a extrémizmu sa poňali ako jeden celok, proti ktorému bolo potrebné v ústavoch na výkon väzby a v ústavoch na výkon trestu postupovať jednotne a spoločne.

V zákone č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže to bolo hlavne získanie pôsobnosti zboru na boj proti terorizmu a organizovanému zločinu a s tým spojené podľa § 23 a § 26 tohto zákona oprávnenie príslušníkov zboru na účely predchádzania a odhaľovania pripravovanej trestnej činnosti alebo spáchanej trestnej činnosti obvinených vo výkone väzby, odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, príslušníkov zboru alebo zamestnancov zboru v objektoch zboru používať informačno-technické prostriedky a používať prostriedky operatívno-pátracej činnosti. Prostriedkami operatívno-pátracej činnosti sa na účely tohto zákona rozumejú: sledovanie osôb a vecí, nástrahová a zabezpečovacia technika a využívanie osôb konajúcich v prospech zboru. Zároveň sa posilnila spolupráca s Policajným zborom, Slovenskou informačnou službou, Vojenským spravodajstvom, colnými orgánmi a Vojenskou políciou najmä pri plnení úloh na úseku boja proti terorizmu a organizovanému zločinu, pri odhaľovaní trestných činov, bezprostrednom prenasledovaní osôb na úteku, pri ochrane verejného poriadku a bezpečnosti v objektoch súdu, v objektoch prokuratúry a v ich blízkosti, pri vyhľadávaní omamných látok, psychotropných látok, jedov, prekurzorov, výbušnín, nástražných a výbušných systémov, pri výcviku v oblasti služobnej kynológie a pri výcviku príslušníkov zboru.

V osobitných zákonoch o výkone väzby a o výkone trestu odňatia slobody sa upravilo používanie telefónu obvineným a odsúdeným. Ústav je oprávnený monitorovať a zaznamenávať obsah telefonického hovoru obvineného a odsúdeného s cieľom plniť úlohy na úseku boja proti terorizmu a organizovanému zločinu, zabrániť mareniu účelu výkonu väzby, odhaľovať a objasňovať trestné činy a zabezpečovať ochranu verejného poriadku a bezpečnosti v objektoch, ktorých ochranu zabezpečuje zbor; uvedené sa nevzťahuje na telefonovanie obvineného s jeho obhajcom.

Zbor pristúpil k úprave interných postupov pri riešení tejto problematiky a venuje sa každému jednému smeru, nielen pravicovému, ľavicovému a náboženskému, ale i ostatným latentným druhom.

Pri riešení problematiky sa v prvom rade Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže zameralo na vzdelávanie príslušníkov a zamestnancov zboru v tejto problematike, na vzájomnú komunikáciu a odovzdávanie informácií medzi jednotlivými služobnými úradmi zboru o zistených skutočnostiach a permanentné operatívne vyhodnocovanie všetkých získaných poznatkov v danej oblasti.

Druhou oblasťou a nie menej závažnou bola pozornosť venovaná rizikovým inštitútom v rámci samotného výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody osôb, ako sú správanie obvinených a odsúdených, im doručené balíky, korešpondencia, návštevy iných osôb, telefonovanie, finančné konto atď.

Získané informácie o obvinených a odsúdených osobách vo výkone väzby alebo vo výkone trestu odňatia slobody, u ktorých bol identifikovaný predpoklad, že by mohli byť činné na úseku radikalizácie a extrémizmu, sú pravidelne vyhodnocované a využívajú sa v ďalšej činnosti najmä úsekov preventívno-bezpečnostnej služby, ale v primeranej forme i u ostatného personálu zboru pri zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými.

Treťou oblasťou bolo pristúpenie k vytvoreniu osobitného predpisu, a to Rozkazu generálneho riaditeľa zboru o postupe Zboru väzenskej a justičnej stráže pri riešení problematiky radikalizácie, terorizmu a extrémizmu vo výkone väzby a vo výkone trestu odňatia slobody, kde sú primárne indikátory, podľa ktorých príslušníci zboru identifikujú z radov väznených osôb osoby podozrivé z radikalizmu a extrémizmu. Za identifikáciu rizika pri prijímaní obvineného do výkonu väzby, resp. odsúdeného do výkonu trestu odňatia slobody zodpovedá určený príslušník zboru, ktorý identifikuje takúto osobu tým spôsobom, že v rozsudkových dátach sa nachádzajú ustanovenia § 140 písm. d) a e), § 140a, § 140b alebo § 421 až § 424a Trestného zákona (podľa výkladového ustanovenia § 140a Trestného zákona) alebo § 297 alebo § 419 Trestného zákona.

Príslušníci zboru a zamestnanci zboru prichádzajúci do kontaktu s obvinenými a odsúdenými v súvislosti s identifikáciou rizika pri výkone svojich služobných povinností a pracovných činností a podľa interných predpisov venujú pozornosť najmä odhaľovaniu prejavov správania a ďalších znakov indikujúcich výskyt radikalizácie, terorizmu a extrémizmu, a to najmä:

a) zmena správania (náhla zmena vo vzťahu k dodržiavaniu náboženských pravidiel, prejavy intolerancie, odmietanie spoločenského usporiadania, ovplyvňovanie obvinených a odsúdených alebo príslušníkov zboru prejavmi extrémizmu, okázalé vyjadrovanie podpory extrémistickým náboženským formám a ideológiám),
b) výrazná zmena postoja k opačnému pohlaviu, prejavy rasizmu,
c) zmena vizáže (obvinený alebo odsúdený si nechá narásť bradu, nezastriháva si ju a pod.),

d) náhla zmena stravovania bez vysvetlenia zdravotných dôvodov alebo odôvodnená náhlou zmenou vierovyznania,
e) demonštratívne kritizovanie ostatných náboženstiev,
f) odmietanie autority štátu (prejavy neposlušnosti, agresívne správanie voči väzenskému personálu),
g) vykonávanie náboženských alebo ideologických rituálov,
h) tetovanie,
i) znaky a symboly súvisiace s extrémizmom, terorizmom a radikalizáciou najmä podľa publikácie „Symbolika využívaná extrémistickými a radikálnymi skupinami" vydaná Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky v roku 2016,
j) literatúra s extrémistickým obsahom (radikálna história, radikálna ideológia, plagáty, letáky) s výnimkou bežne dostupnej historickej literatúry a literatúry faktu,
k) osobné veci obvineného alebo odsúdeného v cele (nástroje na vykonávanie náboženských rituálov, náboženské kaligrafie, plagáty extrémistických alebo teroristických skupín),
l) iné bližšie nešpecifikované podozrivé skutočnosti, ktoré môžu vyvolať dojem, že obvinený alebo odsúdený sympatizuje alebo praktizuje činnosti súvisiace s extrémizmom, terorizmom alebo radikálnymi ideologickými hnutiami.

Záver

Extrémizmus je v súčasnosti jedným z najnebezpečnejších protispoločenských javov a myslím si, že ani sami nevieme vždy odhadnúť jeho možné rozmery, prípadne i samotné dosahy na spoločnosť.

Aj napriek tomu, že v ústavoch na výkon väzby a v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody sa v súčasnosti s výraznými problémami radikalizácie a extrémizmu nestretávame, resp. len s jej drobnými latentnými náznakmi, je danej problematike zo strany Generálneho riaditeľstva zboru i jednotlivých služobných úradov zboru aj napriek tomu venovaná náležitá osobitná pozornosť a patričná vysoká priorita, pretože ich následky môžu byť fatálne nielen pre obvinených a odsúdených, ale taktiež pre personál zboru i celú spoločnosť.

Literatúra:

[1] ČENTÉŠ, J. a kolektív. *Trestný zákon. Veľký komentár.* Žilina: Eurokódex. 2015. 880 s. ISBN 978-80-8155-053-9.

[2] ČENTÉŠ, J. a kolektív. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť.* 1. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012. 864 s. ISBN 978-80-89122-75-2.

Právne predpisy:

[1] Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.

[2] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[3] Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

[4] Zákon č. 221/2006 Z .z. o výkone väzby.

[5] Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

Internetové zdroje:

[1] http://www.minv.sk/?extremizmus

[2] http://www.ivo.sk/8171/sk/aktuality/vacsina-ludi-na-slovensku-je-znepokojena-nastupom-a-rozsirovanim-extremizmu

[3] http://www.minv.sk/swift_data/source/mvsr/kocisova/koncepcia-extremizmus

[4] https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2163

[5] https://www.najpravo.sk/clanky/nedavne-opatrenia-v-boji-proti-extremizmu-v-slovenskej-republike.html

[6] https://www.minv.sk › ministerstvo-vnutra, koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Mjr. JUDr. Mgr. Andrea Jecková, PhD.
Generálne riaditeľstvo
Zboru väzenskej a justičnej stráže
Šagátova ul. č. 1
813 04 Bratislava
e-mail: Andrea.Jeckova@zvjs.sk

TRESTNOPRÁVNE ASPEKTY PODNECOVANIA K NÁRODNOSTNEJ, RASOVEJ A ETNICKEJ NENÁVISTI

Jaroslav Klátik

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta

Abstrakt
Príspevok sa zameriava na problematiku trestného činu podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti. Zaoberá sa vznikom extrémistických skupín a hnutí, ako aj ich organizáciou a štruktúrou. Autor rozoberá aj súdnu prax a iné trestnoprávne aspekty súvisiace s týmto trestným činom.

Kľúčové slová:
extrémizmus, podnecovanie, extrémistická skupina, radikalizmus, ľudské práva, sloboda prejavu.

Abstract
The paper focuses on the issue of incitement to national, racial and ethnic hatred. It deals with the emergence of extremist groups and movements as well as their organization and structure. The author also discusses judicial practice and other criminal aspects related to this crime.

Key words:
Extremism, incitement, extremist group, radicalism, human rights, freedom of expression.

Úvod

V súčasnosti je už akýmsi bežným javom, že sa s istou pravidelnosťou stretávame s pojmom „extrémizmus", či vo vyjadreniach médií, politickej obce, širšej verejnosti a podobne, čo možno považovať za určitý novodobý fenomén. S pojmom „extrémizmus" v rôznych gramatických tvaroch pracuje aj zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon") (§ 88, § 91, § 120, § 129 ods. 3, ods. 7, ods. 8, § 140a

a iné), avšak napriek tejto skutočnosti by sme legálnu, jasne stanovenú definíciu tohto pojmu v slovenskom právnom poriadku hľadali márne. Problematika extrémizmu má multidisciplinárny charakter a je predmetom skúmania rôznych vedných odborov: politológie, psychológie, sociológie, kriminológie a pod. Za extrémizmus možno vo všeobecnosti považovať verbálne, grafické, fyzické alebo iné aktivity spojené spravidla s vyhraneným ideologickým alebo iným kontextom, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo všeobecne uznávaných spoločenských noriem, so zreteľnými prvkami intolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, základným ľudským právam, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku. Extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia či hrozba použitia násilia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku. Extrémizmus sa delí na pravicový, ľavicový, náboženský a extrémizmus zameraný na jednu otázku (ekologický, separatizmus a pod.) Za trestné činy extrémizmu podľa ust. § 140a zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona (ďalej aj „Trestný zákon" alebo „TZ") sa považujú trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 TZ, prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ, výroby extrémistických materiálov podľa § 422a TZ, rozširovania extrémistických materiálov podľa § 422b TZ, prechovávania extrémistických materiálov podľa § 422c TZ, popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zlo-

činov proti ľudskosti podľa § 422d TZ, hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 TZ, apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a TZ a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. e) TZ. Podľa § 14 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (ďalej aj „TP") pôsobnosť Špecializovaného trestného súdu sa vzťahuje na trestné činy terorizmu [§ 14 písm. k) TP] a trestné činy extrémizmu podľa (§ 140a TZ). Keďže od pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu sa odvíja aj pôsobnosť Úradu špeciálnej prokuratúry GP SR (§ 55b zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov), týka sa to aj pôsobnosti Úradu špeciálnej prokuratúry od 1. 1. 2017.

1 Ochrana národnosti, rasovej a etnickej skupiny

V nadväznosti na Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie č. 95/1974 Zb. sa premietli ochrana národnosti, rasovej a etnickej skupiny aj do Trestného zákona. Rovnako aj Charta Organizácie Spojených národov je založená na zásadách dôstojnosti a rovnosti všetkých ľudí a všetky členské štáty sa zaviazali vykonávať v spolupráci s Organizáciou Spojených národov tak spoločné, ako aj individuálne akcie, aby sa dosiahol jeden z cieľov Organizácie Spojených národov, ktorým je podpora a posilňovanie všeobecnej úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva a ich zachovávanie.[1] Všeobecná deklarácia ľudských práv vyhlasuje, že všetci ľudia sa rodia slobodní a seberovní čo do dôstojnosti a práv a každý má mať všetky práva a slobody, ktoré sú v nej vyhlásené, bez akéhokoľvek rozlišovania, najmä podľa rasy, farby alebo národnostného pôvodu. Deklarácia Organizácie Spojených národov o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie z 20. 11. 1963 [rezolúcia Valného zhromaždenia 1904 (XVIII)] potvrdzuje, že je nevyhnutné rýchlo odstrániť na celom svete rasovú diskrimináciu vo všetkých jej formách a prejavoch a zabezpečiť porozumenie pre dôstojnosť ľudskej osobnosti a úctu k nej. Rasová diskriminácia znamená akékoľvek rozlišovanie, vylučovanie, obmedzovanie alebo zvýhodňovanie založené na rase, farbe pleti, rodovom alebo na ná-

[1] CHMELÍK, J. *Symbolika extrémistických hnutí.* Praha: Armex, 2000, s. 45 a nasl.

rodnostnom alebo etnickom pôvode, ktorého cieľom alebo následkom je znemožniť alebo obmedziť uznanie, používanie alebo uskutočňovanie ľudských práv a základných slobôd na základe rovnosti v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej alebo v ktorejkoľvek inej oblasti verejného života.[2] Za rasovú diskrimináciu sa nepovažujú osobitné opatrenia urobené výhradne na zabezpečenie primeraného rozvoja niektorých rasových alebo etnických skupín alebo jednotlivcov, ktorí potrebujú takú ochranu, ktorá môže byť nevyhnutná na to, aby im zabezpečila rovnaké používanie alebo výkon ľudských práv a základných slobôd, pokiaľ tieto opatrenia nevedú k zachovaniu rozdielnych práv pre rôzne rasové skupiny a pokiaľ nezostanú v platnosti po dosiahnutí cieľov, pre ktoré boli prijaté.[3]

2 Trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti

Objektom skutkovej podstaty trestného činu je rovnosť ľudí bez ohľadu na ich príslušnosť k niektorému národu, národnosti, rase a etnickej skupine alebo na ich farbu pleti. Trestným činom podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti (§ 424 TZ) sa zabezpečuje ochrana základných práv a slobôd týkajúcich sa príslušnosti k národu, rase alebo farby pleti či etnickej skupine. Objektívna stránka skutkovej podstaty podľa § 424 ods. 1 TZ spočíva v konaní páchateľa, ktorý verejne podnecuje k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu, náboženské vyznanie, alebo preto, že sú bez vyznania, alebo verejne podnecuje k obmedzovaniu ich práv a slobôd. Objektívna stránka skutkovej podstaty podľa § 424 ods. 2 TZ spočíva v konaní páchateľa, ktorý sa spolčí alebo zhromaždí na spáchanie činu uvedeného v ustanovení § 422 ods. 1 TZ. Subjektom skutkovej podstaty trestného činu môže byť ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba (všeobecný subjekt) s výnimkou ustanovenia § 434 ods. 3 písm. d) TZ, kde je páchateľom verejný činiteľ (špeciálny subjekt).

[2] DANICS, Š., KAMÍN, T. *Extrémizmus, rasizmus a antisemitizmus, druhé rozšírené vydanie.* Praha. Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, s. 123 a nasl.

[3] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, 2008, s. 78.

Z hľadiska subjektívnej stránky skutkovej podstaty sa vyžaduje úmyselné zavinenie s pohnútkou páchateľa byť v negatívnom postoji k niektorému národu, rase, farbe pleti alebo etnickej skupine. Podnecovaním sa rozumie prejav, ktorým páchateľ zamýšľa vzbudiť u iných osôb nenávisť k niektorému národu, národnosti, rase či etnickej skupine, vyvolať u iných osôb konanie smerujúce k obmedzovaniu práv a slobôd ich príslušníkov. Nezáleží na forme prejavu. Trestný zákon pojem podnecovania priamo nedefinuje.[4] Podľa ustálenej súdnej rozhodovacej praxe sa podnecovaním rozumejú prejavy, ktorými páchateľ zamýšľa vzbudiť u iných osôb nenávisť voči niektorému národu, rase, náboženstvu, triede alebo inej skupine osôb, alebo vyvolať konanie ďalších osôb, ktoré by viedlo k obmedzovaniu práv a slobôd príslušníkov takýchto skupín. Na forme prejavu v tomto prípade nezáleží. Podnecovanie sa môže vykonávať priamo alebo nepriamo, pričom môže byť adresované neurčitému počtu a okruhu osôb alebo istému konkrétnemu okruhu alebo skupine osôb. Podnecovanie sa môže diať priamo, nepriamo i skryte.[5] Trestnosť činu „podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti" podľa poslednej aliney § 424 ods. 1 TZ v znení účinnom do 31. 12. 2016 nesmeruje k ochrane individuálnych práv a slobôd príslušníkov národa, národnosti, rasy alebo etnickej skupiny, ale k ochrane kolektívnych práv a slobôd takých zoskupení (napríklad čl. 34 Ústavy SR). Až znenie dotknutého ustanovenia účinné od 1. 1. 2017 pokrýva aj národnostne, rasovo a etnicky motivované podnecovanie smerujúce k násiliu alebo nenávisti (aj) voči jednotlivcovi alebo k obmedzovaniu jeho práv a slobôd. Použitie vyššej trestnej sadzby predpokladá, že páchateľ spácha trestný čin z osobitného motívu ako verejný činiteľ, ako člen extrémistickej skupiny alebo za krízovej situácie. Tento trestný čin je taxatívne vymenovaný medzi trestnými činmi (§ 3 ZoTZPO) zakladajúcimi trestnú zodpovednosť právnických osôb. Ustanovenie § 424 bolo novelizované zákonom č. 257/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov účinný od 1. 9. 2009; zákonom č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov účinný od 1. 1. 2017, došlo tu k doplneniu ust. § 140 písm. e) TZ –

[4] KLÁTIK, J. et al. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 380.

[5] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár – II. diel.* Praha: C.H. Beck, 2011, s. 1474.

osobitný motív: „z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie, alebo". V súlade so záväzkami Slovenskej republiky vyplývajúcimi z rámcového rozhodnutia Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva sa ustanovuje formulačne upravené znenie § 424 ods. 1, kde sa ustanovuje spôsob spáchania trestného činu „verejne" ako obligatórny znak skutkovej podstaty a vypúšťa sa pôvodná časť objektívnej stránky trestného činu „kto také obmedzenie vykonal", ktorá zakladá objektívnu stránku nového trestného činu apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a. Pre komplexnosť nová dikcia uplatňuje tézu skutočnosti alebo domnelosti a súčasne sa dopĺňa odkazom na „politické presvedčenie". V odseku 3 sa vypúšťajú obsolentné kvalifikačné momenty: spáchanie trestného činu „v spojení s cudzou mocou alebo cudzím činiteľom" a „verejne".

Od 1. 1. 2017 je účinná novela trestných kódexov, ktorej cieľom je účinnejšie vyšetrovať trestné činy extrémizmu a rasovo motivovaných trestných činov. Tak ako sme avizovali, v nadväznosti na túto úpravu rozširujeme sústavu znaleckých odborov a odvetví aj o osobitný znalecký odbor pre oblasť extrémizmu, keďže prax ukazuje, že aj jeho absencia bráni dôslednému vyšetrovaniu týchto trestných činov. V prípade záujmu o vykonávanie znaleckej činnosti v tejto oblasti je možné na Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky zaslať žiadosť o zápis do zoznamu znalcov. Taktiež pribudol nový znalecký odbor spoločenské a humanitné vedy, ktorý sa delí na dve odvetvia: politický extrémizmus a náboženský extrémizmus. Súdni znalci zapísaní v uvedenom odbore sa zaoberajú charakteristikou skupín a hnutí, ktoré možno zaradiť pod pojem politický extrémizmus a pod pojem náboženský extrémizmus. Charakteristika spočíva predovšetkým v popise ideológie, cieľov a vonkajších prejavov jednotlivých extrémistických subjektov, ako napr. symboly, zástavy, odznaky, rovnošaty, heslá. Súdni znalci zapísaní v odbore extrémizmu spolupracujú predovšetkým s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi pri prešetrovaní trestných činov extrémizmu, ako aj orgánmi verejnej moci pri prešetrovaní priestupkov extrémizmu. Podmienkami pre zápis do zoznamu znalcov sú: vzdelanie v odbore spoločenské a humanitné vedy (napr. v politológii, socioló-

gii, práve, histórii, religionistike); úspešné absolvovanie odbornej skúšky znalca v odbore spoločenské a humanitné vedy; úspešné absolvovanie odborného minima v trvaní najmenej 30 hodín, ktoré zabezpečujú znalecké ústavy na to poverené ministerstvom; vykonávanie praxe v odbore min. 7 rokov a zároveň aj ku dňu podania žiadosti. (Nemusí ísť o sústavne vykonávanú sedemročnú prax. Môže ísť o súhrn viacerých zamestnaní s tým, že aj ku dňu podania žiadosti je potrebné vykonávať prax v odbore); bezúhonnosť a spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu.

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 228/2018 Z. z. z 20. júla 2018, ktorou sa vykonáva zákon č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov ako osobitný znalecký odbor uvádza odbor 52 00 00 – Spoločenské a humanitné vedy; 52 01 00 – Politický extrémizmus: odvetvie sa zaoberá charakteristikou skupín a hnutí, ktoré možno podradiť pod pojem politický extrémizmus (napríklad neonacizmus, neofašizmus, ultranacionalizmus, anarchizmus, marxizmus-leninizmus). Charakteristika spočíva predovšetkým v popise ideológie (cieľov) a vonkajších prejavov (symboly, zástavy, odznaky, rovnošaty, heslá) jednotlivých extrémistických subjektov; 52 02 00 – Náboženský extrémizmus: odvetvie sa zaoberá charakteristikou skupín a hnutí, ktoré možno podradiť pod pojem náboženský extrémizmus (také náboženské hnutia, smery alebo organizácie, ktoré sa snažia o násilnú transformáciu nielen politického, ale aj kultúrno-spoločenského a morálneho systému na základe radikálnych náboženských predstáv, učení či iných východísk). Charakteristika spočíva predovšetkým v popise učenia (cieľov) a vonkajších prejavov (symboly, zástavy, odznaky, rovnošaty, heslá) jednotlivých extrémistických subjektov.

V kontexte ust. § 424 ods. 1 je potrebné uviesť, že nález Ústavného súdu SR PL. ÚS 5/2017 z 9. januára 2019 sa vyjadril špecificky k nesúladu častí ustanovení § 423 ods. 1 písm. b) a § 424 ods. 1 Trestného zákona so slobodou prejavu. Navrhovatelia uviedli, že novelizované ustanovenia trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 Trestného zákona a trestného činu podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 Trestného zákona doplnili do týchto skutkových podstát ochranu skupiny alebo jednotlivca na základe ich/jeho politického presvedčenia. Znenie skutkových podstát citovaných trestných činov sa pritom netýka len prejavu, ktorý podnecuje k násilnému alebo inému

nezákonnému konaniu. Týka sa najmä verejného hanobenia (§ 423 TZ) a podnecovania k nenávisti (§ 424 TZ). Najdôležitejšou politickou slobodou v ústavnom systéme každého demokratického štátu je sloboda prejavu. Bez slobody prejavu nie je diskusia a bez diskusie nie je demokracia. Aj z uvedeného dôvodu požíva politický prejav zvýšenú mieru ochrany. V zmysle konštantnej judikatúry ESĽP sa najcitlivejšie posudzuje obmedzenie slobody prejavu v oblasti politiky a verejného záujmu (rozsudok Veľkej komory ESĽP vo veci Sűrek vs. Turecko z 8. 7. 1999, č. 26682/95, bod 61). V tejto súvislosti je nevyhnutné zdôrazniť, že Ústavný súd SR vo svojej zaužívanej rozhodovacej praxi zdôrazňuje materiálny aspekt ochrany základných práv. V praxi sa táto inklinácia k materiálnej koncepcii zhmotnila do nasledovnej tézy: „Ústava, podobne ako dohovor, nechráni práva, ktoré sú iluzórne, ale chráni práva vykonateľné, realizovateľné a efektívne." (napr. I. ÚS 255/2010, I. ÚS 5/02, I. ÚS 350/08).

3 Extrémistické aktivity

Charakteristickým znakom každej spoločnosti je rôznorodosť ich názorov a postojov. Určitá časť spoločnosti sa prikláňa k extrémne idealistickým až radikálnym postojom na rozdiel od bežných občanov a tieto svoje extrémne postoje sa snažia viac či menej razantnejšie presadzovať.[6] V dnešnej dobe v odborných kruhoch, ako aj medzi verejnosťou existujú mnohé protichodné názory hlavne z dôvodu, že pojem extrémizmus nie je presne definovaný. Tento pojem do dnešných dní nemá presné vymedzenie. V prapodstate môžeme hovoriť o záľube v extrémoch, radikálnom konaní, názoroch a podobne. S extrémizmom sú spojené verbálne, fyzické alebo iné aktivity, ktoré sa spájajú s ideologickým kontextom, ktoré sú zamerané na útok proti základným princípom demokracie, životu, zdraviu, ale aj majetku a verejnému poriadku.[2] Ide o konanie, ktoré je odlišné od bežného správania sa, pričom nie vždy ide o trestnú činnosť. Základným dôvodom existencie extrémistických skupín je minimálna tolerancia medzi ľuďmi a v spoločnosti, práve z toho dôvodu je netolerantnosť základnou jednotkou a prvkom extrémizmu. V každom prípade ide o rozmáhajúci sa multidimenzionálny spoločenský fenomén, ktorý je hrozbou pre základné slo-

[6] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI, 2008, s. 98.

body a ľudské práva. Deštruktívne pôsobí na demokratický systém, ako aj na jeho usporiadanie, ako aj na základy zvrchovaného pluralitného štátu.[7] Patrí medzi jeden z druhov politicky motivovaných aktivít, ktorých základom je intolerancia, ultranacionalizmus, antisemitizmus a pod. Prvky extrémizmu sú prítomné vo všetkých demokratických štátoch, pričom každý z nich sa snaží o jeho elimináciu vlastným spôsobom.[8] Extrémizmom je záľuba v extrémoch, prepiato radikálne konanie, počínanie, názory a pod., výstrednosť, krajnosť, výnimočnosť. Rozumieme ním verbálne, grafické, fyzické alebo iné aktivity spojené spravidla s vyhradeným ideologickým alebo iným kontextom, zväčša s absenciou hmotnej pohnútky, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo všeobecne uznávaných spoločenských noriem, so zreteľnými prvkami intolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia voči demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku. Vo všeobecnosti teda hovoríme o správaní, ktoré je odlišné ako správanie bežné.[9] Nie v každom prípade však musí ísť o trestnú činnosť jednotlivcov alebo skupín. Je však potrebné odlišovať kriminalitu, ktorá má extrémistický podtext od extrémizmu. Lebo extrémizmus napĺňa znaky skutkových podstát trestných činov alebo priestupkov. Medzi jeden z nedostatkov našej platnej právnej úpravy patrí aj absencia presného legálneho vymedzenia tohto pojmu. Zákonodarcovia sa snažia zaviesť do Trestného zákona presnú legálnu definíciu pojmov ako extrémista, extrémistické skupiny, extrémizmus. Vo všeobecnosti však vieme, že extrémizmus definuje niekoľko znakov, ako napríklad nepriateľská ideológia, protisystémový postoj, nepriateľská ideológia demokratického systému, nepriateľské názory, postoje voči demokracii.[10]

Zaraďujeme sem teda nebezpečné, nežiaduce, ale aj deštruktívne aktivity, ktoré negatívne pôsobia na demokratický systém, pričom sa ho snažia akýmkoľvek spôsobom nahradiť režimom totalitným alebo diktatúrou.

[7] KLÁTIK, J. et al. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 381.

[8] CHMELÍK, J. Symbolika extrémistických hnutí. Praha: Armex, 2000, s. 67 a nasl.

[9] CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 45 a nasl.

[10] KELLER, J. Extremismus a stigmatizace. In: FIALA, P. *Politický extremismus a radikalizmus v České republice.* Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 160 a nasl.

Tieto aktivity sú charakteristické tým, že útočia na základné ľudské práva a slobody, ako aj na práva garantované ústavou jednotlivých štátov. Zameriavajú sa na sťaženie alebo na znemožnenie práv, ktoré sú garantované medzinárodnými dokumentmi a samotným vnútroštátnym právom jednotlivých krajín. Extrémizmus zodpovedá takej forme politickej aktivity, ktorá odmieta princípy parlamentnej demokracie a zakladá svoju ideológiu a aktivity na neznášanlivosti, vylučovaní, xenofóbii, antisemitizme a ultranacionalizme. Problematike extrémizmu a intolerancie sa pozornosť venuje iba zopár rokov, počas ktorých nastal výrazný posun v chápaní jej dôležitosti. Táto problematika začala byť vnímaná tak spoločnosťou, ako aj orgánmi činnými v trestnom konaní. Z pohľadu trestného práva môže byť extrémizmus sankcionovaný až v momente, keď vyústi do hlásania nenávisti, hanobenia istej skupiny obyvateľov, diskriminácie, či v najhoršom prípade do násilia. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia namiereného voči majetku alebo názorovým alebo politickým oponentom.

Extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť či znemožniť.

4 Delenie extrémizmu

Extrémistami označujeme jednotlivcov alebo skupiny osôb, ktoré charakterizuje hlavne odmietanie platných morálnych a právnych noriem. Taktiež sa vyznačujú aj vysokou mierou rasovej, ako aj národnostnej neznášanlivosti, agresiou, násilím a brutalitou. Ide teda o osoby, ktoré odmietajú všeobecné záväzné právne predpisy. Majú vysokú mieru názorovej alebo

rasovej, etnickej nenávisti, ktorá pramení hlavne z odlišnosti pleti, náboženstva. Skupiny extrémistov alebo jednotlivci sa vyznačujú konaním, ktoré je protiprávne a má prvky agresivity, brutality a násilia. Ich agresívne správanie sa prejavuje verbálnymi, ba až fyzickými útokmi, pričom smerujú hlavne k spôsobovaniu fyzickej ujmy, nemajetkovej alebo majetkovej škode a pri tomto chovaní úplne absentujú hmotné pohnútky. Ich kriminalita je motivovaná hlavne rasovou, etnickou a národnostnou neznášanlivosťou. Prvou z foriem extrémizmu, ktorej sa budeme venovať, bude politický extrémizmus. Je treba rozlišovať politický radikalizmus, ktorý sa pokúša o zásadné zmeny v demokratickej spoločnosti, nie o úplné odstránenie demokratického systému, od politického extrémizmu, ktorý sa snaží o úplné zvrhnutie demokracie a o jej nahradenie iným systémom, ktorý by nemusel rešpektovať základné ľudské práva a slobody. V tomto prípade hovoríme o forme aktivít, ktoré smerujú proti súčasnému systému, pričom sa snažia tento systém nahradiť. Ide o úmyselné konanie, ktoré je v rozpore so všeobecnými akceptovanými a uznávanými normami správania. Tieto aktivity smerujú k destabilizácii, ohrozeniu, ba až k zmene štátneho zriadenia, základných demokratických princípov a ústavného poriadku v krajine, ako aj princípov právneho a zvrchovaného štátu. Zámerom je ohrozenie suverenity štátu a jeho územnej celistvosti. Snahou extrémistických skupín je v tomto prípade prevziať štátnu moc, alebo ju úplne zničiť, pričom na túto činnosť využívajú nelegitímne prostriedky.

Základnými skupinami extrémizmu sú: extrémizmus primárny, extrémizmus sekundárny. Primárny extrémizmus rozdeľujeme do dvoch základných skupín, a to: pravicový extrémizmus, ktorý vychádza hlavne z myšlienok rasizmu, neonacizmu a fašizmu a napokon ľavicový extrémizmus, ktorý vychádza z myšlienok a ideí marxizmu, komunizmu alebo anarchizmu.[11] Medzi ľavicový extrémizmus zaraďujeme aj anarchizmus.[12] Jeho korene siahajú až do antického Grécka. Postupne sa vyvíjal po celom svete a stával sa súčasťou každej politickej akcie, ktorá sa prezentovala protestmi hlavne proti kapitalizmu. Presnú ucelenú ideológiu anarchizmu však presne opísať nevieme ani dodnes, keďže nebola do dnešných dní presne definovaná. Podľa všeobecnej definície sú anarchistické myšlienky pomerne

[11] DANICS, Š., KAMÍN, T. *Extrémizmus, rasizmus a antisemitizmus, druhé rozšírené vydanie*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, s. 39.

[12] KELLER, J.: *Extremismus a stigmatizace.* In: FIALA, P. *Politický extremismus* a *radikalizmus v České republice.* Brno: Masarykova univerzita, s. 75.

staré, pričom nadväzujú na politické myslenie, ktoré sa zaoberajú oslobodením jednotlivcov. Základným presvedčením bolo, že človek je vo svojej podstate dobrý, nie je zlý a taktiež je aj rozumný. Práve z tohto dôvodu anarchisti odmietajú akúkoľvek donucovaciu moc štátov, pričom vyznávajú názor, že štátna moc slúži len a len v prospech štátu a nie pre občanov. Ich názorom je, že voľby sú fraška, ako aj legitimita štátu. Anarchizmus rozdeľujeme do týchto smerov: individualizmus, mutualizmus, syndiakizmus, anarchokomunizmus.

Pravicový extrémizmus je vo všeobecnosti jedna z najrozšírenejších foriem extrémizmu na našom území. Ide o termín, ktorý je často skloňovaný, avšak nie vždy je jeho význam aj správne interpretovaný. V každom prípade ide o politologický pojem, ktorý označuje špecifickú ideológiu, súbor prepojených názorov na to, ako by mala spoločnosť fungovať. Je preň typické, že s ním súvisí viera v potrebu autoritatívneho štátu, ktorý bude obmedzovať práva jednotlivcov, nacionalizmus a xenofóbia, ktorú definujeme ako strach z ničoho nepoznaného. Ide teda o krajne pravicovú ideológiu, ktorá je charakteristická odmietaním demokracie a jej zásad a rasizmom.[10] Pravicový extrémizmus delíme na dva základné prúdy: neonacizmus, neofašizmus.

Medzi skupiny sekundárneho extrémizmu zaraďujeme tzv. náboženské extrémistické skupiny, ktoré sa v posledných rokoch stávajú z globálneho hľadiska jednou z najrozšírenejších foriem extrémizmu.[13] Tento druh extrémizmu sa automaticky mnohým ľuďom spája hlavne s islamom, teda tento pojem si automaticky spájajú s teroristami. Tento názor však ani z ďaleka nie je presný. Ideológie náboženských extrémistických skupín nie sú viazané len na zmenu alebo vnucovanie ostatným jedného konkrétneho druhu náboženstva, keďže ich ideológia sa zameriava hlavne na politické zmeny. Z tohto dôvodu je náboženský extrémizmus niekedy zaraďovaný medzi politický extrémizmus.[14] Poznáme množstvo cirkví, ale aj hnutí, ktoré náboženský extrémizmus propagujú, pričom ich počet rastie rýchlym tempom. Na to, aby bolo vytvorené nové náboženstvo, nie je potrebné veľké množstvo stúpencov, hlavne na jeho registráciu, pričom na to, aby cirkev fungovala, jej registrácia vôbec nie je potrebná. Takýmto spôsobom vzni-

[13] DANICS, Š., KAMÍN, T. *Extrémizmus, rasizmus a antisemitizmus.* 2. rozšírené vydanie. Praha. Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, s. 67 a nasl.

[14] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI, 2008, s. 126.

kajú sekty, ktorých názory niekedy hraničia s fanatizmom. Pod náboženskou sektou si predstavujeme organizovanú skupinu ľudí, ktorí sú religiózne zameraní, pričom majú dogmaticky nekonvenčné názory na postavenie a úlohy človeka v spoločnosti. Ich výraznou črtou je psychická manipulácia osobnosti, pričom zámerom je rozloženie identity jednotlivca, ktorá vedie k akejsi istej forme duševného otroctva a k absolútnej závislosti od vodcu sekty. Základným znakom je absolútna moc vodcu sekty (nazývajú sa aj spasitelia alebo otcovia). Ich slovo sa v sekte stáva dogmou, pričom má ako také absolútnu moc a je nespochybniteľné. Jednotlivci v skupine pritom nevnímajú rešpekt k vodcovi ako nejaký druh obmedzenia, ba naopak, je to pre nich istý druh slobody, lebo nemusia samostatne rozhodovať o ničom. Toto sa stáva aj jedným z dôvodov vstúpenia do sekty, keďže človek sa zbaví povinnosti rozhodovať sa sám za seba, keďže vodca rozhoduje úplne vo všetkom. Hovoríme o prísne organizovanom systéme, pričom emočné putá v rámci sekty skoro vôbec neexistujú. Poslušnosť v sekte je naoko, keďže časom sa členovia sekty stávajú úplne manipulovateľnými. Odchod zo sekty je skoro úplne nemožný, keďže členovia sa málokedy dokážu vymaniť spod manipulácie a ťažko už získajú schopnosť samostatne sa rozhodovať. Prísna morálka a disciplína sú samozrejmosťou, keďže členom hrozí exkomunikácia, keď neposlúchnu svojho vodcu. Týmto sa následne dosiahne úplná podriadenosť, keďže pre členov sekty nie je horšieho trestu ako exkomunikácia a návrat do reality, ktorá pre ne predstavuje miesto plné neistoty a strachu. Akékoľvek zlyhanie jednotlivca v skupine sa berie ako zlyhanie celku, ktoré následne „riešia" väčším počtom modlitieb a čítaním svätých textov. Sekta predstavuje pre spoločnosť hrozbu, keďže jej členovia sú takí oddaní, že sú schopní akéhokoľvek činu, len aby poslúchli príkazy svojho vodcu.[15]

Poslednou skupinou, ktorú by som sem zaradila, je regionálny a etnický extrémizmus. Ide o moderný druh extrémizmu, pričom jeho prejavom je príslušnosť k istému regiónu alebo etniku. Člen takejto extrémistickej skupiny preferuje istý región alebo etnikum, ku ktorému má vzťah. Sú presvedčení, že etnikum, v ktorom žijú (teda ich etnikum alebo región), patrí medzi tie lepšie a vyvolené a všetky ostatné sú podradené. Tieto extrémistické skupiny sa líšia od rasistických skupín, pretože pre nich nie je pod-

[15] CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 34 a nasl.

statná farba pleti alebo národnosť jednotlivcov v danom etniku.[16] Často sa s takýmto typom extrémizmu stretávame aj v rámci jedného štátu, pričom sa vyskytuje medzi prisťahovalcami a príslušníkmi toho štátu. V dnešných časoch prisťahovaleckej krízy sa tento fenomén stále častejšie vyskytuje. Pozorujeme ho skoro v každej krajine, v ktorej sa nachádzajú imigranti. Príslušníci štátov a občania neakceptujú migrantov, pričom niekedy idú až do extrému a bez problémov zaútočia na skupiny alebo jednotlivcov.[17]

5 Sloboda prejavu

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. IV. ÚS 362/09 z 15. 10. 2009 definuje slobodu prejavu, ktorá je v Ústave SR nie náhodou zaradená do čela katalógu politických práv. Sloboda prejavu je totiž *condition sine qua non* skutočnej pluralitnej demokracie založenej na otvorenosti a tolerantnosti. Aj judikatúra ESĽP charakterizuje slobodu prejavu ako jeden zo základných pilierov demokratickej spoločnosti a ako „základnú podmienku pre progres demokratickej spoločnosti a pre rozvoj každého človeka" (Handyside vs. Spojené kráľovstvo; rozhodnutie zo 7. decembra 1976, Annuaire č. 24). Sloboda prejavu však nie je absolútna.[18] Možno ju obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti [čl. 26 ods. 4 ústavy (obdobne pozri čl. 10 ods. 2 dohovoru)]. Z čl. 26 ods. 4 ústavy vyplýva, že medzi ústavou dovolené dôvody obmedzenia slobody prejavu patrí aj „ochrana práv a slobôd iných". Základným právom, ktoré sa najčastejšie dostáva do konfliktu so slobodou prejavu, resp. s ňou organicky spojené právo na informácie, je právo na ochranu súkromia vrátane osobnostných práv chránených v režime čl. 19 ods. 1 ústavy. Ústavný súd v tejto súvislosti v náleze sp. zn. II. ÚS 44/00 – okrem iného – uviedol, že: „Pri uplatňovaní týchto základných práv ide o vytvorenie primeranej rovnováhy medzi

[16] CHMELÍK, J. *Extremismus.* Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 56 a nasl.

[17] KELLER, J. *Extremismus a stigmatizace.* In: FIALA, P. *Politický extremismus a radikalizmus v České republice.* Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 150 a nasl.

[18] CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 87.

právom na informácie na strane jednej a právom na súkromie tohto (tých), o ktorom sa informácie získavajú, pričom sa uznáva, že u osôb verejného záujmu (ku ktorým nesporne treba zaradiť aj sťažovateľa, pozn.) dochádza k zúženiu priestoru ich súkromnej sféry, v dôsledku čoho sa primerane znižuje aj úroveň ochrany ich osobnostných práv." Po konštatovaní, že „práva na súkromie, práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti a mena, ako aj práva na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe podľa čl. 16, resp. 19 ústavy nemožno odňať ani verejne činným osobám (čo zdôrazňuje aj sťažovateľ, pozn.), ak sa domnievajú, že v dôsledku výkonu slobody prejavu a práva na informácie došlo k neoprávnenému zásahu do ktoréhokoľvek z ich základných práv upravených v čl. 16 a čl. 19 ústavy", zdôraznil, že: „Verejní činitelia si musia byť vedomí toho, že budú vystavení pozornosti verejnosti a budú musieť akceptovať výkon práva na informácie zo strany verejnosti minimálne v tom rozsahu, v akom svoje ústavné alebo zákonné právomoci vykonávajú na verejnosti, resp. v styku s verejnosťou. Takémuto právnemu režimu, prirodzene, nepodliehajú otázky spadajúce do rozsahu základného práva na súkromie fyzickej osoby. Pre úplnosť možno uviesť, že ak by pôsobenie verejného činiteľa na verejnosti (predstavujúce výkon jeho ústavných alebo zákonných právomocí) bolo nutné považovať za súčasť jeho základného práva na súkromie, resp. za prejavy jeho osobnej povahy, akékoľvek zásahy do neho (vrátane získavania informácií o spôsobe výkonu tejto právomoci konkrétnym verejným činiteľom) by boli možné len v rámci výnimiek z celkového režimu ochrany a nezasahovania do takto definovaného základného práva na súkromie." Citované právne názory Ústavného súdu vyjadrené v konaní vedenom pod sp. zn. II. ÚS 44/00, ktoré sú nesporne uplatniteľné aj vo veci sťažovateľa, korešpondujú s konštantnou judikatúrou ESĽP. Európsky súd pre ľudské práva vyzdvihuje úlohu slobody prejavu a s ňou spätej kritiky vo sfére politickej diskusie, pričom v tejto súvislosti zdôrazňuje, že sloboda politickej diskusie je ťažiskom koncepcie demokratickej spoločnosti. Sloboda politickej diskusie nie je absolútna. Zmluvný štát ju môže limitovať určitými „obmedzeniami" alebo „sankciami", ale záleží len na súde, aby s konečnou platnosťou rozhodol o súlade týchto obmedzení so slobodou prejavu (Lingens vs. Rakúsko, rozsudok z 8. júla 1986, alebo Observer a Guardian vs. Spojené kráľovstvo, rozsudok z 22. novembra 1991). „Hranice prípustnej kritiky sú širšie vo

vzťahu k vláde (a jej členovi, pozn.) ako vo vzťahu k súkromnej osobe, alebo dokonca k politikovi. V demokratickom systéme musia byť však všetky kroky vlády predmetom prísneho dohľadu nielen legislatívy a súdnictva, ale aj tlače a verejnej mienky." (Castells vs. Španielsko, rozsudok z 24. apríla 1992, pozn. 46). Osobitnú ochranu poskytuje ESĽP hodnotiacim úsudkom vysloveným v rámci politickej diskusie o veciach verejného záujmu a zvlášť vtedy, ak slobodu prejavu realizujú (opoziční) politici vo funkciách poslancov parlamentu (viac napr. Castells vs. Španielsko, spomínaný rozsudok). Vývoj kriminality taktiež naznačuje trend, že prejavy rasovej diskriminácie a iných foriem neznášanlivosti sa v poslednom období postupne presúvajú z „ulice" do „virtuálneho priestoru", teda v mnohých prípadoch je táto trestná činnosť páchaná prostredníctvom sociálnych sietí na internete. Najčastejšie sa touto formou páchajú trestné činy podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 Trestného zákona, hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 Trestného zákona a podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 Trestného zákona. Sociálne siete a diskusné fóra sa tiež využívajú na ponuku nákupu, predaja a výroby rôzneho extrémistického materiálu. V Českej republike nájdeme vcelku zaujímavý nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. III. ÚS 3844/13 z 30. 10. 2014, ktorý sa zaoberal sociálnou sieťou Fecebook a túto zadefinoval ako „rozsiahlu multifunkčnú internetovú sociálnu sieť slúžiacu primárne na nadväzovanie a udržiavanie vzťahov online a k šíreniu informácií". Facebook umožňuje predovšetkým vytvárať siete sociálnych kontaktov, komunikáciu medzi užívateľmi, vzájomné zdieľanie najrôznejších multimediálnych obsahov, organizáciu udalostí a prezentáciu užívateľov. Má však aj mnoho ďalších funkcií. Povaha sociálnej siete Facebook nie je jednoznačne súkromná či verejná. Vždy záleží na konkrétnom užívateľovi, akým spôsobom si nastaví vo svojom profile alebo v jednotlivých príspevkoch mieru súkromia. Teoreticky môže užívateľ prostredníctvom tejto siete komunikovať výlučne s jediným ďalším užívateľom, a to bez toho, aby o tom ostatní užívatelia vedeli. Takáto komunikácia je považovaná za čisto súkromnú, aj keby bola uskutočnená prostredníctvom sociálnej siete využívanej miliardou užívateľov, rovnako za súkromnú komunikáciu možno považovať e-mailovú komunikáciu dvoch osôb, uskutočnenú napríklad prostredníctvom e-mailovej služby gmail.com, ktorú taktiež využívajú milióny užívateľov. Užívateľ

Facebooku však má možnosť urobiť svoj profil tiež celkom verejný, a teda prístupný všetkým užívateľom Facebooku, prípadne všetkým užívateľom internetu. Najvyšší súd (uznesenie 4 Tdo 49/2012) sa v známej právnej veci taktiež zaoberal problematikou hesla predvolebnej kampane, ktoré mohlo vykazovať znaky niektorého z extrémistických činov a ktoré znelo: „S tvojou dôverou určite dokážem odstrániť nespravodlivé zvýhodňovanie nielen cigánskych parazitov pred slušnými ľuďmi!", kde náš Najvyšší súd riešil gramatický výklad slova „cigán", pričom vychádzal z Krátkeho slovníka slovenského jazyka, podľa ktorého existujú dva podobné výrazy – „cigán" a „cigáň". Kým druhý výraz predstavuje osobu klamára, luhára, prvý výraz označuje príslušníka rómskeho etnika. Ďalej uviedol, že do roku 1989 slovenský jazyk nepoužíval výraz „Róm" a pokiaľ obvinený použil v rámci predvolebného hesla na označenie príslušníkov etnickej menšiny prídavné meno „cigánskych", používané v kodifikovanej – štátom uznanej a v spoločnosti používanej forme, nemožno zo samotného použitia takéhoto výrazu vyvodiť naplnenie objektívnej stránky prečinu hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ.

Záver

Na záver možno spomenúť Koncepciu boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 (ďalej len „koncepcia"), ktorá predstavuje základný dokument definujúci strategické priority Slovenskej republiky v oblasti predchádzania a eliminácie radikalizácie, extrémizmu a s nimi spojenej protispoločenskej činnosti ohrozujúcej základné práva a slobody osôb a základy demokratického právneho štátu. Potreba jej prijatia a realizácia v nej navrhnutých opatrení vyplýva jednak z dôvodu ochrany týchto hodnôt zakotvených v Ústave SR, medzinárodných dohovoroch v oblasti ľudských práv, ktorými je SR viazaná, ako aj z ostatných dokumentov strategickej povahy v tejto oblasti. Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 predstavuje základný dokument definujúci strategické priority Slovenskej republiky v oblasti predchádzania a eliminácie radikalizácie, extrémizmu a s nimi spojenej protispoločenskej činnosti ohrozujúcej základné práva a slobody osôb a základy demokratického právneho štátu. Potreba jej prijatia a realizácia v nej navrhnutých opatrení vyplýva jednak z dôvo-

du ochrany týchto hodnôt zakotvených v Ústave SR, medzinárodných dohovoroch v oblasti ľudských práv, ktorými je SR viazaná, ako aj z ostatných dokumentov strategickej povahy v tejto oblasti. Zároveň je koncepcia premietnutím úloh zo Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie v oblasti predchádzania násilnému extrémizmu a radikalizácii. Aj keď situáciu v oblasti radikalizácie a extrémizmu možno v SR považovať za stabilnú a bez významnejších incidentov ohrozujúcich stabilitu štátu, je potrebné, aby sa k možným zmenám pristupovalo predvídavo a najmä s ohľadom na okolité štáty, či celkovú bezpečnostnú situáciu v Európe. Nárast radikalizácie obyvateľstva v krajinách za hranicami EÚ postihnutých vnútornými konfliktmi, vznik ozbrojených skupín s extrémistickou ideológiou v týchto oblastiach a zapájanie občanov krajín EÚ do takýchto konfliktov totiž priamo ovplyvňuje aj bezpečnostnú situáciu krajín EÚ, vrátane Slovenska. Vychádzajúc z uvedeného je zrejmé, že pri existujúcej situácii je potrebné zamerať sa na prevenciu radikalizácie a elimináciu faktorov, ktoré ju podmieňujú. V kontexte extrémizmu nie je možné a ani správne chápať SR izolovane od týchto trendov, a preto je potrebné venovať pozornosť aj vývoju v okolitých štátoch. Vzhľadom na vysokú mieru prepojení a spolupráce domácich extrémistických subjektov s extrémistickými organizáciami a skupinami v okolitých štátoch sú práve podnety zo zahraničia významné pri formovaní nových trendov, metód pôsobenia, organizovania a zmien ideológie v rámci extrémistickej scény v SR.

V dnešnej dobe, keď je vďaka masovému rozšíreniu internetu prístup k informáciám jednoduchší ako kedykoľvek predtým, je nevyhnutné, aby sa pozornosť spoločnosti zamerala na zvyšovanie povedomia verejnosti a zvlášť niektorých ľahko ovplyvniteľných skupín o nebezpečenstve, ktoré extrémizmus a s ním súvisiace javy predstavujú pre celú spoločnosť a každého jednotlivca v nej. Zároveň je nevyhnutné objasňovať a neustále pripomínať základné hodnoty, na ktorých je postavená SR, ako sú vláda práva, systém základných práv a slobôd, trojdelenie moci, ktoré sú pozitívnymi hodnotami, ktoré je potrebné brániť pred ohrozením zo strany extrémizmu. So zreteľom na situáciu na Slovensku a na vývoj extrémistickej scény za obdobie posledných rokov boli stanovené štyri základné strategické ciele koncepcie. Ich spoločným cieľom je predchádzať a zamedziť radikalizácii vedúcej k extrémizmu formou skorej intervencie a systematickým vzdelávaním jednotlivých cieľových skupín. V oblasti represie je strategic-

kým cieľom koncepcie zvýšiť kapacity a možnosti na efektívne odhaľovanie a stíhanie trestných činov extrémizmu a s nimi súvisiace organizačné opatrenia.

Medzi hlavné strategické ciele koncepcie patrí posilniť odolnosť komunít a jednotlivcov voči nedemokratickým ideológiám a extrémizmu, zvyšovať povedomie o prejavoch a spoločenskej závažnosti extrémizmu a následkoch radikalizácie, efektívne monitorovať a odhaľovať trestné činy extrémizmu, stíhať ich páchateľov, vytvárať inštitucionálne a personálne kapacity pre štátne orgány plniace úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu. Obsahovo ide o vytvorenie účinných nástrojov z organizačnej stránky, vyčlenenie špecialistov a s tým súvisiace vzdelávanie týchto osôb, následné nastavenie mechanizmov, ktorými sa budú zabezpečovať úlohy súvisiace s ochranou ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu. V podstate ide o analýzu, zlepšenie a zabezpečenie efektívneho fungovania bezpečnostných zložiek. Uvedené štyri ciele sa dopĺňajú a len vzájomne môžu dopomôcť vytvoriť ucelený spoločenský rámec pre efektívny boj s extrémizmom. Len splnením všetkých štyroch strategických cieľov sa dá dosiahnuť účel koncepcie, ktorým je efektívny, aktívny a multidisciplinárny boj proti radikalizácii a extrémizmu, jeho prejavom a sympatizantom, ale najmä spoločenským dôsledkom.

Literatúra:

[1] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár – II. diel.* Praha: C. H. Beck, 2011. 1568 s. ISBN 978-80-7400-394-3.

[2] DANICS, Š., KAMÍN, T. *Extrémizmus, rasizmus a antisemitizmus.* 2. rozšírené vydanie. Praha. Policejní akademie České republiky v Praze, 2008. 154 s. ISBN 978-80-7251-286-7.

[3] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI, 2008. 260 s. ISBN 978-80-7357-311-9.

[4] CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 184 s. ISBN 978-807- 3670-986.

[5] CHMELÍK, J. *Symbolika extrémistických hnutí*. Praha: Armex, 2000. 114 s. ISBN 80-86244-14-8.

[6] CHMELÍK, J. *Extremismus.* Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 432 s. ISBN 978-80-7380-376-6.

[7] KELLER, J. Extremismus a stigmatizace. In: FIALA, P. *Politický extremismus a radikalizmus v České republice.* Brno: Masarykova univerzita, 1998. 400 s. ISBN 978-80-2101798-8.

[8] KLÁTIK, J. et al. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. 420 s. ISBN 978-80-7380-726-9.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.
Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici
Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Komenského 20
974 01 Banská Bystrica
e-mail: jaroslav.klatik@umb.sk

TRESTNOPRÁVNE A KRIMINOLOGICKÉ MOŽNOSTI ELIMINÁCIE EXTRÉMIZMU NA VEREJNÝCH ŠPORTOVÝCH PODUJATIACH

Pavol Kocán

Prezídium Slovenskej republiky, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

Abstrakt
Témou príspevku je poukázať na príkladoch z praxe na jednotlivé formy extrémizmu, ktoré sa vyskytujú na verejných športových podujatiach na Slovensku a v Európe. Príspevok analyzuje súčasný právny stav jednotlivých legislatívnych nástrojov, bývalých a súčasných nástrojov štátu, ako sú koncepcie boja proti extrémizmu a diváckemu násiliu na elimináciu extrémizmu na verejných športových podujatiach. V závere príspevku sa uvádza na konkrétnom prípade trestnoprávna možnosť eliminácie extrémizmu tým spôsobom, aby trest za skutok, ktorý spáchal páchateľ, neviedol k jeho ďalšej radikalizácii, ale mal výchovný a preventívny účinok na páchateľa a osoby v jeho komunite.

Kľúčové slová:
zákon o organizovaní verejných športových podujatí, Trestný zákon, divácke násilie, extrémizmus.

Abstract
The topic of the paper is to point out on the examples of practice the particular forms of extremism that occur at public sport events in Slovakia and Europe. The contribution analyses the current legal status of individual legislative instruments, former and current instruments of the state, such as the concepts of combating extremism and spectator violence to eliminate extremism at public sport events. The end of the contribution refers to the specific case and the criminal law option of elimination the extremism in such a way that the punishment for an act that was committed would lead the offender to additional radicalization but would have an educational and preventive effect on the offender and people in his community.

Keywords:
Act on the Organization of Public Sporting Events, criminal law, spectator violence, extremism.

Úvod

Divácke násilie na verejných športových podujatiach má rôzne formy prejavov. Jedným z nich je rasizmus, ultranacionalizmus a prejavy, ktoré podporujú alebo propagujú ideológiu, ktorá smeruje k potlačeniu základných práv a slobôd osôb. Uvedené formy, ktoré spadajú pod extrémizmus prenikli na štadióny či už v skrytej forme v rôznych náznakoch, ale aj v otvorenej prezentácii na štadiónoch. Prejavy extrémizmu sú v mnohých krajinách často spájané práve s futbalom, ktorý sa medzi športmi teší najväčšej obľube. Divácke násilie sa priamo prelína aj s problematikou extrémizmu (pravicového, ľavicového). Niektorí členovia najrizikovejších futbalových skupín (tzv. futbaloví chuligáni) sa zúčastňujú protestných demonštrácií/zhromaždení a pochodov organizovaných skupinami a hnutiami, ktoré radíme do pravicového spektra.

1 Extrémizmus na verejných športových podujatiach

Problematika extrémizmu na športových podujatiach sa v prevažnej miere vyskytuje na futbalových zápasoch. Niektorí futbaloví fanúšikovia prichádzajú na futbalové zápasy s cieľom prezentovať politické myšlienky a názory spájané často aj s fyzickým násilím. Z pohľadu extrémizmu sa jednotlivci, ale aj skupiny dopúšťajú rôznych foriem protiprávneho konania, či je to priestupok extrémizmu v zmysle § 47a zákona č. 372/1990 Zb. (o priestupkoch), resp. trestných činov v zmysle § 140a Trestného zákona. Najčastejšie sa vyskytujúcimi trestnými činmi na verejných športových podujatiach z problematiky extrémizmu sú:

- § 421 Trestného zákona
  Založenie, podpora a propagácia hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd,
- § 422 Trestného zákona
  Prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd,
- § 423 Trestného zákona
  Hanobenie národa, rasy a presvedčenia,
- § 424 Trestného zákona
  Podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti.

Z hľadiska problematiky môžeme extrémizmus na verejných športových podujatiach rozdeliť na:

I. Ultranacionalistický extrémizmus,
II. Pravicový extrémizmus,
III. Náboženský extrémizmus,

Príklady jednotlivých foriem extrémizmu na verejných športových podujatiach na Slovensku a v Európe

I. Ultranacionalizmus

1. 11. 2014 – futbalový zápas DAC Dunajská Streda – FK Senica
V 16. kole futbalovej Fortuna ligy, deň pred výročím Viedenskej arbitráže, rozostreli fanúšikovia DAC Dunajská Streda transparent „Danke – Grazie 1938. Nov. 2". Týmto transparentom fanúšikovia DAC Dunajská Streda deklarovali politický postoj k Viedenskej arbitráži. Výsledkom Viedenskej arbitráže a rozhodnutia zástupcov nacistického Nemecka a fašistického Talianska bola strata vyše 20 % územia Slovenska v prospech Maďarska. Transparent vyšetrovala polícia SR ako trestný čin v zmysle § 140a Trestného zákona. Uvedeným konaním sa zaoberala aj disciplinárna komisia Slovenského futbalového zväzu, ktorá DAC Dunajská Streda udelila trest v podobe uzavretia časti štadióna v nasledujúcom kole Fortuna ligy a pokutu 1 000 EUR.

14. 10. 2015 – futbalový zápas Srbsko – Albánsko
Kvalifikačný zápas o postup na EURO 2016 medzi Srbskom a Albánskom bol tesne pred koncom prvého polčasu prerušený. V 44. minúte za bezgólového stavu sa objavil nad trávnikom dron s nacionalistickou vlajkou „Veľkého Albánska" a menami revolučných vodcov Albánska. Časť Čiernej Hory, Srbska, Macedónska, Grécka a celé Kosovo pokladajú albánski nacionalisti za územie náležiace Albánsku. Srbskému hráčovi Stefanovi Mitrovićovi sa podarilo vlajku zachytiť, následne sa strhla medzi hráčmi na trávniku bitka o vlajku, po ktorej vbehli na ihrisko aj ďalší hráči z lavičiek a členovia oboch realizačných tímov, domáci fanúšikovia a zápas bol prerušený. Európska futbalová únia (UEFA) najskôr skontumovala duel v prospech Srbska. Srbom odpočítala tri body a nariadila im odohrať dva kvalifikačné súboje bez divákov. Športový arbitrážny súd v odvolacom pro-

cese prisúdil kontumačné víťazstvo Albánsku 3 : 0 nad futbalistami Srbska v zápase kvalifikácie EURO 2016.

II. Pravicový extrémizmus

V rámci pravicového extrémizmu sa na verejných športových podujatiach vyskytujú rôzne prejavy rasizmu, antisemitizmu, xenofóbie a prejavov sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd. V rámci rasizmu sú to rôzne posmešné, urážlivé a hanlivé pokriky na farbu pleti hráčov. V prípade antisemitizmu sú to urážky a pokriky smerom k hráčom, rozhodcom, ale aj k súperovým fanúšikom. Pri prejavoch sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd sa najčastejšie vyskytujú symboly ako keltský kríž, rôzne runové symboly ako znaky SS divízií a zástupné číselné symboly.

1. 5. 2014 – futbalový zápas finále slovenského pohára (Slovnaft Cup) ŠK Slovan Bratislava – MFK Košice

Medzi radikálnymi futbalovými fanúšikmi z rôznych klubov vznikajú blízke kontakty, takzvané družby. Po vzniku družieb fanúšikov sú plánované spoločné akcie. Práve na základe takejto družby sa fanúšikovia AC Sparta Praha zúčastnili finálového zápasu slovenského pohára (Slovnaft Cup) ŠK Slovan Bratislava – MFK Košice. Skutok spočíval v tom, že počas verejného športového podujatia na futbalovom štadióne v Myjave v sektore D, pred ďalšími účastníkmi futbalového zápasu, fanúšik AC Sparta Praha opakovane minimálne štyrikrát predpažil pravú ruku pred seba a to tak, že si dlaň priložil k ľavému prsníku a následne ju vystrel pred seba do výšky čela, pričom pri poslednom prejave zakričal aj „Sieg heil!", čím verejne prejavil sympatie k hnutiam, ktoré násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy smerujú k potláčaniu základných práv a slobôd osôb. Uvedeným konaním sa páchateľ dopustil trestného činu podľa § 422 ods. 1 Trestného zákona (prečin podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd). Okresný súd Nové Mesto nad Váhom uložil trest odňatia slobody vo výmere 6 mesiacov s podmienečným odkladom na skúšobnú dobu v trvaní päť rokov.

12. 6. 2015 – futbalový zápas Chorvátsko – Taliansko
Kvalifikačný zápas o postup na EURO 2016. Pred zápasom neznámi páchatelia chemicky vypálili do trávnika svastiku o rozmeroch 6 x 6 m. Počas stretnutia bola viditeľná iba pod umelým osvetlením. Futbalový zápas Chorvátsko – Taliansko sa hral pred prázdnymi tribúnami pre rasistické chorály chorvátskych fanúšikov na stretnutí proti Nórsku. Hákový kríž musel byť urobený 24 až 48 hodín pred zápasom.

III. Náboženský extrémizmus

V rámci náboženského extrémizmu sa vyníma teroristický útok spájaný s islamským extrémizmom.

13. 11. 2015 – futbalový zápas Francúzsko – Nemecko
Podľa informácií mal samovražedný útočník v úmysle ísť na futbalový zápas, kde chcel iniciovať výbuch medzi fanúšikmi. Dodržiavaním bezpečnostných predpisov usporiadateľov prišlo k tomu, že útočník sa nedostal na futbalový štadión a následne si vybral iný cieľ.

Pri futbalovom štadióne Stade de France zazneli počas stretnutia Nemecka a Francúzska postupne tri explózie (21:17, 21:30 a 21:53 SEČ). V dobe útokov bol na štadióne prítomný aj francúzsky prezident François Hollande, ktorého bezpečnostné zložky okamžite evakuovali. Výbuchy bolo počuť i na ploche štadióna, zápas nebol prerušený. Aby nevznikla panika, hráči a diváci neboli ani počas prestávky o útokoch informovaní a zápas bol dohraný. Celkom 80-tisíc návštevníkov bolo po skončení zápasu z bezpečnostných dôvodov podržaných na štadióne, časť bola odvedená políciou na trávnik, aby nedošlo k panike a ušliapaniu.

2 Možnosti eliminácie extrémizmu na verejných športových podujatiach

8. júna 2011 uznesením vlády Slovenskej republiky č. 379/2011 bola schválená Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014. Úlohou z čiastkového cieľa č. 2, z aktivity č. 1, nástroja 5 bolo vypracovať Koncepciu boja proti diváckemu násiliu.

Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 44/2013 z 31. januára 2013 bola prijatá Koncepcia boja proti diváckemu násiliu na roky 2013 – 2016 (ďalej len koncepcia). Koncepčný materiál bol výsledkom spolupráce Ministerstva vnútra Slovenskej republiky s ostatnými ministerstvami a mimorezortnými subjektmi. Na základe plnenia cieľa č. 1 – Zmeny a doplnenia právnych mechanizmov, úlohy č. 1 – Úprava právnych predpisov z koncepcie bol vypracovaný Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon).

V rámci trestného konania priniesol zákon nový alternatívny druh trestu – trest zákazu účasti na verejných podujatiach a mal by postihovať tú oblasť života páchateľa, v rámci ktorej sa dopustil trestného činu. Páchateľovi v súlade so zásadami pre ukladanie trestu (vrátane zásady primeranosti) uložením trestu zákazu účasti na verejných podujatiach bolo zakázané, aby sa spolu so svojou komunitou zúčastňoval na určených verejných športových podujatiach „svojho" družstva, klubu v rámci konkrétnej súťaže alebo aj na verejných podujatiach všeobecne. Zaviedla sa možnosť uložiť obvinenému (pri podmienečnom zastavení trestného stíhania) alebo odsúdenému (pri uložení trestu zákazu účasti na verejných podujatiach alebo aj pri uložení iného trestu) povinnosť dostaviť sa v určenom čase (v čase podujatia, na ktoré sa zákaz vzťahuje) na príslušný útvar Policajného zboru určený podľa miesta obvyklého pobytu obvineného/odsúdeného, v odôvodnených prípadoch aj opakovane. S problematikou násilia a neviazanosti divákov (diváckeho násilia) úzko súvisí aj problematika rasizmu, diskriminácie, intolerancie a ostatných prejavov súvisiacich s problematikou extrémizmu. V tomto smere zákon reagoval na právnu medzeru spočívajúcu v tom, že slovenský právny poriadok nepoznal priestupky extrémizmu, v dôsledku čoho niektoré menej závažné formy protiprávneho konania, ktoré nebolo možné posúdiť ako priestupky proti verejnému poriadku alebo ako priestupky proti občianskemu spolunažívaniu, boli posudzované buď ako trestný čin, čo sa vo viacerých prípadoch javilo ako neprimerane prísne (kriminalizovanie), alebo druhá možnosť bola, že neboli postihnuté vôbec, čo je však vo vzťahu k extrémistickým prejavom a ich náznakom neprijateľné. Ide napr. o prípady verejného obnaženia častí tela (vyhrnutie rukávov, vyzlečenie hornej časti oblečenia), na ktorých je vytetovaný/zob-

razený zakázaný extrémistický symbol, alebo zobrazenie takého symbolu na šatstve alebo iných veciach a pod.[1]

K samotnému prerokúvaniu priestupkov extrémizmu je potrebné uviesť, že tento typ priestupkov v zmysle § 52 ods. 2 zákona o priestupkoch prerokúvajú orgány Policajného zboru. V zmysle čl. 9 ods. 2 nariadenia prezidenta Policajného zboru č. 7/2002 o objasňovaní priestupkov a prerokúvaní priestupkov v Policajnom zbore v znení neskorších predpisov je takýmto orgánom v prvom stupni oddelenie železničnej polície Policajného zboru krajského riaditeľstva Policajného zboru.

Teda vyšetrovateľ, orgán činný v trestnom konaní, pri vydaní rozhodnutia podľa § 197 ods. 1 písm. a) Trestného poriadku, resp. podľa § 214 ods. 1 Trestného poriadku vec odovzdá, resp. postúpi na príslušný odbor železničnej polície krajského riaditeľstva Policajného zboru s cieľom prerokovať priestupok.

18. marca 2015 uznesením vlády Slovenskej republiky č. 129 bola schválená Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019. Jedným z hlavných strategických cieľov koncepcie v bode 2 je zvyšovať povedomie o prejavoch a spoločenskej závažnosti extrémizmu a následkoch radikalizácie. Realizovať vzdelávanie v oblasti radikalizácie, extrémizmu a ich prejavov, upozorňovať na ich nebezpečenstvo prostredníctvom masmédií a vzdelávania vybraných cieľových skupín s cieľom vytvoriť určitý systematický rámec, je jedinou možnosťou, ako dosiahnuť želaný stav v oblasti vzdelanosti a povedomia spoločnosti o týchto javoch.

V rámci bodu 2 bola prijatá úloha, na ktorej kooperuje Ministerstvo vnútra SR a Slovenský futbalový zväz pri identifikácii prejavov extrémizmu na futbalových štadiónoch. Počas obdobia plnenia koncepcie sa usporiadali semináre a inštruktážno-metodické zamestnania, ktorých cieľom je vzdelávať pracovníkov dostávajúcich sa do kontaktu s futbalovými fanúšikmi s cieľom identifikovať prejavy antisemitizmu, rasizmu a xenofóbie, ktoré sú použité graficky alebo slovne.

V súvislosti s legislatívou Slovenskej republiky a koncepčnými materiálmi v boji proti extrémizmu a diváckemu násiliu je potreba spomenúť aj:

– Európsky dohovor o diváckom násilí a nevhodného správania pri športových podujatiach (ETS No. 120, 1985),

[1] Dôvodová správa k zákonu č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

– Dohovor Rady Európy o integrovanej bezpečnosti, zabezpečení ochrany a služieb pri futbalových zápasoch a iných športových podujatiach (CETS 218),
– CETS 218 – Integrated Safety, Security and Service Approach at Sports Events, 3. 7. 2016.

Dohovor obsahuje hlavné zásady a podporné opatrenia, ktorých základom je zavedenie najlepších postupov, z ktorých mnohé sú nevyhnutným predpokladom k ochrane účastníkov a znižovaniu bezpečnostných rizík v súvislosti s futbalovými a inými športovými podujatiami. Ide o riziká, ktoré môžu pochádzať z rôznych príčin, napr. prírodné katastrofy, teroristické útoky, výpadky infraštruktúry, násilie akéhokoľvek druhu a nevhodné správanie. V preambule sa zdôrazňuje, že je nevyhnutný integrovaný prístup ku všetkým trom pilierom (bezpečnosť, ochrana a služba), ktoré sa prekrývajú a nemožno ich posudzovať izolovane.

„Bezpečnosť" je ústrednou myšlienkou dohovoru. Tento pojem zahrňuje všetky opatrenia s cieľom bojovať proti násiliu vo vnútri aj mimo štadiónov a taktiež všetky opatrenia, ako zabrániť, predchádzať a postihovať akékoľvek udalosti späté s násilím alebo nevhodným správaním v súvislosti s futbalovými zápasmi a inými športovými podujatiami. V rámci tejto položky je dôležitá spolupráca medzi políciou a ostatnými subjektmi podieľajúcimi sa na organizácii (hodnotenie rizík, sankcie proti jednotlivcom, ktorí sa dopustili trestných činov, ako sú aj rasistické či iné diskriminačné konania alebo narušovania verejného poriadku).

Príklad trestnoprávnej možnosti eliminácie extrémizmu na verejných športových podujatiach

Jedným z dôvodov páchania protiprávneho konania spájaného s extrémizmom na verejných športových podujatiach je nevedomosť a nepoznanie dôsledkov protiprávneho konania osôb, ktoré sú členmi skupín problémových fanúšikov. Ide o osoby vo veku od 14 do 25 rokov. Táto veková skupina patrí k najpočetnejšej a najohrozenejšej.

7. 5. 2017 – futbalový zápas AS Trenčín – Spartak Trnava

Počas 2. polčasu futbalového zápasu 30. kola Fortuna ligy medzi mužstvami AS Trenčín a Spartak Trnava, v časti hľadiska futbalového štadióna AS Trenčín určeného pre priaznivcov futbalového mužstva Spartak Trna-

va, fanúšik vztýčil pravú ruku, pričom tento úkon sprevádzal pozdravom „SIEG HEIL!“ Uvedený pozdrav následne zopakoval, čím verejne prejavil sympatie k ideológii, ktorá smeruje a aj v minulosti smerovala k potlačeniu základných práv a slobôd osôb, hlása rasovú, etnickú, národnostnú, náboženskú nenávisť, ako aj nenávisť voči inej skupine osôb. Počas vyšetrovania uvedeného skutku sa podarilo vypátrať páchateľa, ktorým bola v čase spáchania skutku osoba blízka veku mladistvých, t. j. osoba, ktorá dovŕšila osemnásty rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rokov svojho veku. Vyšetrovateľ predložil prokurátorovi Úradu špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky vyšetrovací spis s návrhom na podmienečné zastavenie trestného stíhania podľa § 216 ods. 1, ods. 2, ods. 4 Trestného poriadku, aby boli obvinenému uložené v skúšobnej dobe primerané obmedzenia a povinnosti podľa § 51 ods. 3 písmeno a), ods. 4 písmeno k) Trestného zákona smerujúce k tomu, aby obvinený viedol riadny život, ktoré spočívajú najmä v obmedzení – zákaze účasti na určených verejných podujatiach a dostaviť sa v určenom čase na príslušný útvar Policajného zboru určený podľa miesta pobytu, v odôvodnených prípadoch aj opakovane. S uvedeným návrhom sa prokurátor stotožnil.

Uvedený postup považujem ako učebnicový príklad možnosti eliminácie extrémizmu na verejných športových podujatiach v prípade, že páchateľom je osoba mladistvá, resp. blízka tomuto veku. V prípade, že by prokurátor podal obžalobu v zmysle § 234 Trestného poriadku príslušnému súdu, uvedeným prípadom by sa musel zaoberať Špecializovaný trestný súd.

O možnosti, ako by rozhodol súd, môžeme len špekulovať, ale domnievam sa, že by to bol len podmienečný trest. V prípade tohto páchateľa by to znamenalo s najväčšou pravdepodobnosťou jeho následnú radikalizáciu. Radikalizácia je dlhodobým vnímateľným javom, je o to nebezpečnejšia, že radikalizujúci jednotlivec sa dennodenne dostáva do určitých sociálnych vzťahov. Je zrejmé, že počas procesu radikalizácie môže ovplyvniť mnoho ďalších osôb, najmä rovesníkov z radov futbalových fanúšikov, kamarátov. ***Radikalizácia označuje proces, v ktorom jednotlivci alebo skupiny pod vplyvom radikálnej politickej alebo náboženskej ideológie opustia hodnotový systém danej krajiny a osvoja si nový systém hodnôt, ktoré nie sú v súlade so základnými princípmi demokratickej spoločnosti (uznanie zvrchovanosti ľudu, rozhodovanie na základe väčšiny pri garantova-***

ní práv menšiny, uplatňovanie základných práv a slobôd, dodržiavanie princípu zákonnosti). S takýmto osvojením radikálnej ideológie a oddelením jednotlivca od systému morálnych a právnych noriem existujúcich v demokratickej spoločnosti sa zvyšuje odhodlanie realizovať radikálnu ideológiu v praxi násilnými spôsobmi. Toto môže niekedy viesť až k použitiu prostriedkov terorizmu.[2]

Uvedený postup, resp. vývoj je možné názorne zobraziť jednoduchou schémou.

Obrázok 1 Vývoj radikalizácie

Nie každý páchateľ protiprávneho konania v súvislosti s diváckym násilím sa automaticky stáva páchateľom extrémistických trestných činov a následne terorizmu. Radikalizmus mladých ľudí je výsledkom viacerých činiteľov. Každú z jednotlivých fáz je možné zastaviť.

Pri trestnoprávnej možnosti eliminácie extrémizmu na verejných športových podujatiach sa ja osobne prikláňam v čo najväčšej miere využívať podľa Trestného zákona:

- § 51 ods. 3 písmeno a) zákaz účasti na určených verejných podujatiach,
- § 51 ods. 4 písmeno l) povinnosť dostaviť sa v určenom čase na príslušný útvar Policajného zboru určený podľa miesta pobytu, v odôvodnených prípadoch aj opakovane.

[2] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019.

Literatúra:

[1] Dôvodová správa k zákonu č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

[2] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 schválená uznesením vlády SR č. 379/2011 z 8. júna 2011.

[3] Koncepcia boja proti diváckemu násiliu 2013 – 2016 schválená uznesením vlády Slovenskej republiky č. 44/2013 z 30. januára 2013.

[4] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 schválená uznesením vlády SR č. 129/2015 z 18. marca 2015.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Ing. Pavol Kocán
Ministerstvo vnútra SR
Prezídium Policajného zboru
národná kriminálna agentúra
Pribinova 2
812 72 Bratislava
e-mail: kocanpavol1@gmail.com

MONITOROVÁNÍ PROJEVŮ EXTREMISMU V PROSTŘEDÍ ČESKÝCH VĚZNIC

Ondřej Kolář

Vězeňská služba ČR, Oddělení prevence a stížností

Abstrakt
Téma příspěvku je věnováno problematice monitorování extremismu, které provádí Vězeňská služba ČR v době umístění osob do výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody. Plněním tohoto úkolu je pověřeno Oddělení prevence a stížností, které působí v rámci českého vězeňského systému jako policejní orgán pro trestnou činnost vězněných osob. Monitorování se týká nejenom vězněných osob, ale i zaměstnanců. Důležitou součástí práce Oddělení prevence a stížností je i vzdělávání v oblasti extremismu a radikalizace vězněných osob.

Klíčová slova:
vězeňská služba ČR, projevy extremismu, Oddělení prevence a stížností, Pověřený orgán Vězeňské služby ČR, vzdělávání, tetování.

Abstract
The topic of this article is focused on problems of monitoring extremism, which is provided by Prison service of the Czech Repubic during pre-trial detention or incarceration of individuals. Performance of this task is delegated to department of prevention and complaints which is a police authority for solving petty crimes during pre-trial detention or incarceration of individuals. Monitoring is not focused only on inmates, but on employees too. Very important part of this unit is education in areas which are connected with extremism and radicalization of individuals.

Key words:
Prison service of the Czech Republic, manifestations of extremism, Department of prevention and complaints, Authorized agency of Prison service, education, tattoo.

Úvod

Vězeňská služba ČR je bezpečnostním sborem, který je podřízen Ministerstvu spravedlnosti ČR. Mezi hlavní úkoly tohoto sboru patří správa

a ostraha vazebních věznic, věznic a ústavů pro výkon zabezpečovací detence. V souvislosti s výkonem vězeňství provádí celou řadu činností, mezi které patří například eskortování obviněných, odsouzených a chovanců ústavů pro výkon zabezpečovací detence k soudním jednáním, do zdravotnických zařízení, mezi organizačními jednotkami apod. Při své činnosti se řídí zákonnými normami, kde jednou ze stěžejních norem je zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky. V čele bezpečnostního sboru stojí generální ředitel. Vězeňskou soustavu v současné době tvoří 36 organizačních jednotek, přičemž z tohoto počtu je 10 vazebních věznic a 26 věznic. V rámci Vazební věznice Brno-Bohunice je pak zřízen Ústav pro výkon zabezpečovací detence a druhé takové zařízení je zřízeno při Věznici Opava. Pokud jde o počet vězněných osob, tak nyní je ve vězeňských zařízeních umístěno 1795 obviněných a 19104 odsouzených a 93 chovanců je umístěných v detenčních ústavech.[1]

V rámci zefektivňování činnosti související s reintegrací vězněných osob zpět do společnosti se Vězeňská služba ČR snaží neustále zkvalitňovat zacházení s vězněnými osobami a též implementovat různé inovativní přístupy v poskytování penitenciární péče. V této snaze je její činnost dále rozvíjena především ze strany Probační a mediační služby a též spoluprací s neziskovými organizacemi, které si kladou reintegraci vězněných osob do společnosti za svůj cíl. Přesto se však ve vazebních věznicích a věznicích vyskytuje i celá řada problematických oblastí, se kterými je třeba bojovat, upozorňovat na ně, případně je svojí činností monitorovat.

Jednou z takových oblastí jsou projevy extremismu ve vězeňských zařízeních. Lze konstatovat, že takové projevy nepředstavují zásadní problém, kterému by musela současná Vězeňská služba ČR čelit, nicméně na základě zahraničních zkušeností, především z let 2015[2] a následujících, je důležité na ně upozornit a takové aktivity monitorovat. Jde především o problematiku radikalizace vězněných osob, kdy vězeňská zařízení bývají mnohdy nazývána jako „univerzity radikalizace".[3]

[1] Rychlá fakta. [online]. [cit. 2019-09-1919]. Dostupné na: https://www.vscr.cz/informacni-servis/rychla-fakta/.

[2] Např. Amedy Coulibaly, le terroriste de l´Hyper Cacher et Montrouge. [online]. [cit. 2019-09-1919]. Dostupné na: https://www.lexpress.fr/actualite/societe/fait-divers/amedy-coulibali-le-terroriste-de-l-hyper-cacher-et-montrouge_1639782.html.

[3] Velkých teroristických útoků v EU ubývá, obviněných teroristů ale přibylo, říkají odborníci. [online]. [cit. 2019-09-1919]. Dostupné na: https://euractiv.cz/section/vnitro-

V podmínkách českých věznic doposud nedošlo k nějak zásadnímu nárůstu počtu radikalizovaných osob, případně ke zvýšení počtu osob z prostředí extremistických hnutí, avšak projevy tohoto typu byly již zaznamenány. Hovoříme-li o projevech extremismu v českých věznicích, jedná se především o aktivity související s pravicovým a levicovým extremismem. Ovšem existují i vězněné osoby, které byly odsouzeny v souvislosti s extremismem náboženským. Těmto všem skupinám je třeba se věnovat, a to nejenom při plnění všech povinností vyplývajících ze stanovených programů zacházení, ale i v rámci monitoringu těchto projevů. Základním orgánem v rámci vězeňské struktury, kterému byl dán úkol monitorovat projevy extremismu ve věznicích, je Oddělení prevence a stížností.

Oddělení prevence a stížností

Jedná se o specifický orgán Vězeňské služby ČR, který, jak již z názvu vyplývá, se zabývá prošetřováním stížností vězněných osob, případně podání třetích osob učiněných v jejich prospěch. Tato podání se zpravidla obsahově týkají podmínek výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, jako jsou například poskytování zdravotní péče, návštěvy vězněných osob, vystrojování apod. V části věnované preventivní činnosti tohoto orgánu pak jde o prošetřování nedovolené činnosti vězněných osob a do této oblasti lze zařadit prošetřování trestné činnosti související s průnikem návykových látek do organizačních jednotek, zneužívání mobilních telefonů, násilí vězněných osob apod. Z výše uvedeného potom vyplývá, že problematické oblasti českého vězeňství se tedy týkají těchto okolností. Zmíněné oddělení tedy působí jako pověřený policejní orgán, a to ve vztahu k vězněným osobám. Tak tomu v minulosti nebylo, neboť Oddělení prevence a stížnosti prošetřovalo v rámci páchání trestné činnosti příslušníky a civilní zaměstnance bezpečnostního sboru a vězněné osoby prošetřovala Policie ČR. S nástupem Generální inspekce bezpečnostních sborů, od 1. 1. 2012, přešla tato povinnost na nově zřízený orgán a Vězeňské službě byla dána povinnost prošetřovat nedovolená jednání vězněných osob. Činnost Oddělení prevence a stížností též spočívá v účasti na různých typech se-

a-spravedlnost/news/velkych-teroristickych-utoku-v-eu-ubyva-obvinenych-teroristu-ale-pribylo-rikaji-obdornici/.

tkání s ředitelem věznice, na kterých jsou akcentována témata související s vnější a vnitřní bezpečností dané organizační jednotky. Dále se podílí na zařazování odsouzených do zaměstnání, vyjadřují se k institutům spojeným s extramurálními aktivitami apod. Jednou z důležitých součástí náplně práce pověřeného policejního orgánu Vězeňské služby ČR je zpracovávání různých statistických podkladů pro Generální ředitelství Vězeňské služby ČR v Praze. A právě v rámci zpracovávání těchto údajů provádí tento orgán i monitoring obviněných a odsouzených ve vztahu k extremismu, případně k procesu radikalizace. Všechny povinnosti daného oddělení by se daly shrnout následovně:

1. Uvedené oddělení přijímá oznámení či poznatky nasvědčující podezření ze spáchání trestné činnosti příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR, kteří jsou zařazeni k výkonu služby nebo práce v příslušné vazební věznici či věznici a ty pak v souladu s platnými právními předpisy postupuje právě Generální inspekci bezpečnostních sborů,
2. Spolupracuje v mezích své působnosti s orgány činnými v trestním řízení, případně s dalšími institucemi, přičemž na základě zákonných zmocnění vyřizuje dožádání těchto orgánů,
3. V souladu s platnými právními a interními předpisy, kterými je Vězeňská služba ČR vázána, eviduje, zpracovává a vyřizuje stížnosti a oznámení týkající se působnosti věznice či vazební věznice,
4. Prověřuje všechny mimořádné události vymezené příslušným interním aktem řízení Generálního ředitele Vězeňské služby ČR, jakož i další události, ke kterým došlo v dané organizační jednotce, dle jejich působnosti,
5. Zásadním způsobem se podílí na zajišťování vnitřní a vnější bezpečnosti ve věžeňských zařízeních dle své působnosti a vyhodnocuje poznatky týkající se komplexní bezpečnosti dané vazební věznice nebo věznice,
6. Zpracovává pravidelná hlášení a statistiky týkající se bezpečnostních problematik ve vazební věznici nebo věznici
7. Provádí kontrolní činnost ve smyslu příslušných právních a interních předpisů.[4]

[4] KOLÁŘ, O., KUBÍN, T.: *Protiprávní jednání vězněných osob a role Pověřeného orgánu Vězeňské služby ČR,* Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2017, str. 142–143, ISSN 1801-8211.

Projevy extremismu ve věznicích

Úvodem je důležité zmínit skutečnost, že vězeňské prostředí není nějakým hermeticky uzavřeným světem, do kterého by nepronikaly žádné vnější vlivy. To platí nejenom v souvislosti s průnikem a následnou distribucí návykových látek či mobilních telefonů, ale i v případě projevů extremismu. Extremistické projevy mohou být spojeny přímo s aktivitami samotných vězňů nebo se často týkají různých forem podpory uvězněným. Těm jsou zasílány různé materiály, které si kladou za cíl posílení jejich dosavadních postojů, skutečností, že je na ně ze strany osob mimo vězeňská zařízení pamatováno, apod. Je zřejmé, že podpora jakékoliv vězněné osoby je pro ni samotnou velmi důležitou součástí jejího umístění do výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody. Podpora obecně může mít mnoho forem a zpravidla se týká zasílání různých balíčků odsouzeným, které obsahují věci osobní potřeby. Úprava této formy vězněných osob je zákonem upravena tak, že tzv. nárokový balík, který takový sortiment obsahuje, může odsouzený přijmout 2× ročně a hmotnost balíku může být max. 5 kg. Existují však i jiné druhy balíčků, především obsahující tiskoviny, kterých může vězněná osoba dostat neurčité množství. Mezi časté formy podpory vězněných osob patří též zasílání finančních prostředků, které slouží k nákupu potravin ve vězeňských kantýnách. Nicméně v rámci podpory vězněných osob z extremistického spektra se často, mimo výše uvedené, jedná i o zasílání různých tiskovin, samolepek apod., které vytváří zdání podpory ze strany širokého spektra osob. Tyto materiály často obsahují extremistickou symboliku a právě rozbor těchto materiálů je v dikci pověřeného policejního orgánu Vězeňské služby ČR. Jedná se nejenom o materiály související s pravicovým extremismem, ale i s extremismem levicovým. Jde především o korespondenci obsahující tuto symboliku, případně jde o již zmíněné samolepky související s propagandistickou kampaní pravicových extremistů, známou pod zkratkou GNLS (Good night left side). V případě levicového extremismu jsou takové samolepky součástí kampaně GNWP (Good night white pride). Další aktivitou, která s monitorováním projevů extremismu ve věznicích souvisí, je zkoumání extremistických tetování. Pravicově extremistická tetování jsou dělena do tří základních oblastí, a to na:

- Tetování se zjevným extremistickým podtextem,
- Tetování s latentním extremistickým podtextem,
- Tetování adorující osoby, případně děje z období II. světové války.[5]

V případě posledně citované oblasti je však nutno doplnit, že ne každá vězněná osoba, která je nositelem takového tetování, musí nutně inklinovat k pravicovému extremismu. Vždy je nutné zkoumat nejenom tetování, ale i další projevy vězněné osoby. Proto je důležité upozornit, že posuzování projevů extremismu ve věznicích by nemělo být náplní činnosti pouze Oddělení prevence a stížností, ale mělo by mít určité multidisciplinární zastoupení, kdy by do posuzování osoby a jejích projevů vstupovaly i další osoby, které přicházejí s vězni do kontaktu. Konkrétně by se mělo jednat o vychovatele, speciální pedagogy, psychology apod.

Tetování je často velmi typickou součástí vězeňského života. Je však třeba zdůraznit, že tato aktivita je ve věznicích zakázána a pamatuje na to i zmíněný zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu, v platném znění, v § 28 odst. 3 písm. e). Jedním z důvodů, proč tomu tak je, je skutečnost, že tetování může být pro odsouzené nebezpečné, především v souvislosti s přenosem nakažlivých chorob. Tetovací soupravy nejsou a nemohou být sterilní, stejně tak jako nemůže být sterilní i prostředí, ve kterém je tetování prováděno. Nicméně důležité je, že samo tetování je výrazným vězeňským markantem a může o osobě tetovaného leccos vypovědět. Pro vězeňskou službu ČR může tetování představovat důležitý markant při stanovení nebezpečnosti vězněné osoby, může jej subsumovat pod nějakou specifickou, nejenom vězeňskou subkulturu. Právě čtení tetáží by mohlo být základním stavebním kamenem při posuzování vězněné osoby, jejího přístupu k životu, společnosti, bezpečnostním sborům, represi spojené s jejím vlastním uvězněním. Na druhou stranu je tetování často pouze estetickou záležitostí, která nemusí mít pro vězně specifické souvislosti. Avšak pozornost by mu měla být věnována vždy.

Problém, který se však v souvislosti s posuzováním významu a symboliky tetování vyskytuje, je nedostatečná povědomost o tetování obecně, o významu a skutečnostech, které mohou být pro samotný průběh výkonu trestu odnětí svobody vězněných osob důležité. Tetování jako takové se neomezuje jen na extremistickou scénu, ale specifická tetování lze nalézt

[5] CHMELÍK, J.: *Symbolika extremistických hnutí,* Praha: ARMEX, 2002, str. 6–9, ISBN 80-86244-14-8.

i u jiných kriminálních subkultur, příznivců hool´s scény, drogově závislých, členů MC gangů apod.

Pro praktický výkon služby je důležité umět se v tetování orientovat, neboť samo o sobě může pomoci vězeňským orgánům při umísťování odsouzených do jednotlivých oddílů. Předchází se tam vzniku bezpečnostních problémů, které se mohou objevit mezi různými kriminálními subkulturami. Navíc tetování může hrát důležitou úlohu i při přijímání bezpečnostních opatření vůči vězněné osobě, například v případě eskortování dotyčné osoby k soudnímu jednání, do civilních zdravotnických zařízení, mezi jednotlivými organizačními jednotkami.

Posuzování tetování by tedy nemělo být záležitostí pouze jednoho vybraného oddělení, ale na jeho identifikaci, stejně tak jako na odhalování jeho významu by se mělo podílet větší množství zaměstnanců, a to především z řad odborných zaměstnanců – psycholog, pedagog, sociální pracovník, a také příslušníci Oddělení prevence a stížností. Právě tímto směrem by mělo být systémově nastaveno i odborné vzdělávání zaměstnanců věznic. S tím souvisí i pořizování fotodokumentace tetování, kdy je třeba je posuzovat v celém kontextu, ale i v určitých detailech, které jsou pro význam tetování rozhodující.

Činnost Oddělení prevence a stížností v souvislosti s projevy extremismu

Jak již bylo uvedeno výše, pověřený policejní orgán Vězeňské služby ČR má v náplni činnosti celou řadu aktivit, mezi něž monitorování projevů extremismu náleží. Proto je nutné v této oblasti spolupracovat s dalším odborným personálem vazebních věznic a věznic a zprostředkovávat též kontakt na jiné bezpečnostní sbory, které se na dané projevy specializují. V tomto případě jde především o Národní centrálu proti organizovanému zločinu, se kterou pak příslušníci Oddělení prevence a stížností spolupracují. Jejich spolupráce se týká nejenom předávání informací, ale i možnosti účasti těchto osob na různých školeních pro zaměstnance, kde je jim problematika extremismu, a to nejenom ve věznicích, představována. Jestliže jsou tedy zjištěny nějaké skutečnosti, které by s projevy extremismu mohly souviset, je kontaktován tento orgán činný v trestním řízení. Nicméně pří-

slušníci Oddělení prevence a stížností mohou využít i možnost konzultace s příslušným odborem Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR, případně s některým z odborníků působících v rámci akademického sektoru. Tato možnost je však využívána pouze minimálně a ze strany omezeného počtu příslušníků. Tato skutečnost je dána především vzájemnou neznalostí s těmito osobami nebo s citlivostí údajů, které by s nimi mohly být konzultovány. Další problematickou oblastí, která s projevy extremismu souvisí, byla v minulosti nízká znalost symboliky a různých dalších znaků souvisejících. Proto bylo třeba připravit specifickou vzdělávací aktivitu pro vybrané zaměstnance vazebních věznic a věznic, zaměřenou právě do této oblasti.

Projevy extremismu u zaměstnanců Vězeňské služby ČR

Projevy extremismu nejsou jen doménou vězněných osob, ale je možno se s nimi setkat i u samotných zaměstnanců Vězeňské služby ČR. Nicméně v této souvislosti lze uvést, že nejsou nikterak zásadní a jde o jednotky případů. Samozřejmě je důležité uvést, že v případě zjištění uvedených projevů u zaměstnanců, a to jak u příslušníků, tak u civilních zaměstnanců, jsou poznatky o těchto aktivitách předávány Generální inspekci bezpečnostních sborů k přijetí vlastních opatření. Takové případy jsou z jejich strany prověřovány a v případě, že není shledán důvod k zahájení úkonů trestního řízení, jsou postupovány ředitelům příslušných organizačních jednotek ke kázeňskému projednání. V uplynulých letech bylo takto prověřováno několik případů. Zatímco v roce 2014 nebyl ze strany Generální inspekce bezpečnostních sborů prověřován žádný případ uvedených aktivit ze strany zaměstnanců Vězeňské služby ČR, v roce 2015 se jednalo o 3 případy, přičemž dvakrát se prověřování týkalo nevhodného chování příslušníka během výkonu jeho služby ve vztahu k vězněným osobám či aktivitám ve virtuálním prostředí, v jednom případě nevhodného vystupování vychovatele vůči etnickým menšinám. Všechny případy byly předány ke kázeňskému řízení řediteli příslušné věznice, který mohl při stanovení kázeňského trestu využít některého z institutů uvedených v zákoně č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků ozbrojených sborů.[6] V roce 2016 pak

[6] Konkrétně se jedná o ustanovení Hlavy IV Řízení o kázeňském přestupku a o jednání, které má znaky přestupku, ustanovení § 186–189a, a výčet kázeňských trestů – § 51 zá-

nebyl evidován žádný případ obdobného jednání zaměstnance Vězeňské služby ČR a v roce 2017 se jednalo o jeden případ.[7] V roce 2018 pak nebyl evidován žádný případ projevů extremismu u zaměstnanců vazebních věznic a věznic.

Pokud jde o monitorování projevů extremismu, a to jak u zaměstnanců, tak vězněných osob, je tento monitoring zaměřen i do oblasti tetování, neboť i v něm se může objevit extremistická symbolika. Problematika tetování u zaměstnanců je upravena interními akty Vězeňské služby ČR, přičemž je stanoveno, na kterých místech se u zaměstnanců (zpravidla příslušníka) nesmí tetování vyskytovat.[8]

Vzdělávání zaměstnanců v problematice extremismu[9]

Vzdělávání obecně je jednou z nejdůležitějších součástí jakékoliv pracovní činnosti a nejinak je tomu i v případě vzdělávacích aktivit pro zaměstnance Vězeňské služby ČR. V rámci základního vzdělávání je každému nově nastupujícímu zaměstnanci věnována pozornost ve vzdělávací instituci Vězeňské služby ČR, v Akademii Vězeňské služby ČR situované ve Stráži pod Ralskem. Nicméně z hlediska prohlubování odborných znalostí je třeba využívat i jiných institucí, se kterými český vězeňský systém spolupracuje. Takovou institucí je například Policejní akademie ČR v Praze, na jejíž půdě probíhá specifický kurz určený pro zaměstnance věznic a týkající se monitorování projevů extremismu a radikalizace v českých věznicích. Jedná se o třídenní kurz, ve kterém jsou vybraní zaměstnanci z vazebních věznic a věznic vzděláváni v oblastech souvisejících s pravicovým extremismem, levicovým extremismem, s náboženskými projevy ve věznicích a dále jsou proškolováni v práci s analytickým nástrojem SAIRO (Souhrnná analýza identifikátorů radikalizace vězněných osob), který byl vyvinut NCOZ

kona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů ve znění pozdějších předpisů (pozn. autora).

[7] Telefonická informace poskytnutá Generální inspekcí bezpečnostních sborů – zaměstnanci Vězeňské služby ČR 2014 – 2018 (pozn. autora).

[8] Vězeňská služba ČR, konkrétně ustanovení § 3 NGŘ 38/2018 – příslušník nesmí mít tetování v oblasti hlavy, krku, prstů a hřbetů rukou (pozn. autora).

[9] Srovnej VEJVODOVÁ, P., KOLÁŘ, O. *Training prison staff to reconize inmate radicalization* .London, Palgrave macmillan, 2019, str. 9–12, ISSN 0955-1662.

NKBT[10] ve spolupráci s Vězeňskou službou ČR a který projevy extremismu monitoruje. Jedná se o preventivní nástroj, nikoliv nástroj represivní, který by prováděl nějaký labeling ve vztahu k vězněným osobám. Totiž právě včasná detekce extremistických projevů, které mohou vést až k případné radikalizaci vězněných osob, je v tomto ohledu klíčová. Garantem tohoto třídenního kurzu jsou zástupci Policejní akademie ČR, z fakulty bezpečnostních studií, a zástupce Vězeňské služby ČR.

Závěr

Extremismus a jeho projevy se nevyskytují pouze ve společnosti mimo vězeňská zařízení, ale je možno se s nimi setkat i v době umístění osob do výkonu vazby či výkonu trestu odnětí svobody. Ve věžeňských zařízeních jsou poměrně časté a objevují se jak v souvislosti se zasíláním různých materiálů vězněným osobám, tak se mohou objevit i u samotných vězněných osob – změna vzhledu, změna chování, postojů apod. Monitorováním projevů extremismu ve věznicích je zpravidla pověřen příslušník Oddělení prevence a stížností. Jde však o časově velmi náročnou práci, která vyžaduje nejenom aktivní přístup daného zaměstnance, ale i znalosti různých symbolik, směrů, proudů apod. Proto je důležité věnovat pozornost nejenom samotnému procesu monitorování, ale i následnému vzdělávání, které si klade za cíl zvýšit povědomost vybraných zaměstnanců vazebních věznic a věznic o tématech spojených s extremismem, případně s radikalizací vězněných osob. Tato skutečnost se stala základem pro odborné vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby ČR a je velmi důležité, že při něm dochází k propojování odborných pracovníků z akademického prostředí s praktickými zkušenostmi zaměstnanců. Je tedy i nadále nutné se uvedeným tématům věnovat, neboť právě vězeňská prostředí jsou k podobným projevům velmi přístupná a taktéž některé vulnerabilní segmenty vězněných osob mohou po svém propuštění z výkonu trestu odnětí svobody sehrát zásadní úlohu při takových projevech ve společnosti. Od těch verbálních, až po ty nejzávažnější. Vězeňská služba ČR proto vyvíjí maximální úsilí takové projevy v českém vězeňském systému co možná nejvíce eliminovat.

[10] NCOZ NKBT – Národní centrála proti organizovanému zločinu, Národní kontaktní bod pro tetorismus (pozn. autora).

Literatura:

[1] VEJVODOVÁ, P., KOLÁŘ, O. *Training prison staff to reconize inmate radicalization.* London, Palgrave macmillan, 2019, ISSN 0955-1662

[2] KOLÁŘ, O., KUBÍN, T.: *Protiprávní jednání vězněných osob a role Pověřeného orgánu Vězeňské služby ČR,* Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2017, ISSN 1801-8211

[3] CHMELÍK, J.: *Symbolika extremistických hnutí,* Praha: ARMEX, 2002, ISBN 80-86244-14-8

[4] https://www.vscr.cz/informacni-servis/rychla-fakta/

[5] https://www.lexpress.fr/actualite/societe/fait-divers/amedy-coulibali-le-terroriste-de-l-hyper-cacher-et-montrouge_1639782.html

[6] https://euractiv.cz/section/vnitro-a-spravedlnost/news/velkych-teroristickych-utoku-v-eu-ubyva-obvinenych-teroristu-ale-pribylo-rikaji-obdornici/

[7] Vězeňská služba ČR NGŘ 38/2018 – Úprava pravidel služební zdvořilosti a pořadová příprava ve VS ČR

[8] Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů

Kontaktní údaje na autora – e-mail:

Mjr. Mgr. Ondřej Kolář
Věznice Světlá nad Sázavou
P. O. Box 31, 582 91 Světlá nad Sázavou, Česká republika
e-mail: okolar@vez.sve.justice.cz

NIEKTORÉ ASPEKTY PROTIEXTRÉMISTICKEJ NOVELY A JEJ DOSAHY NA APLIKAČNÚ PRAX[1]

Matúš Kováč, Stanislav Mihálik, Filip Vincent

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt

Autori sa v príspevku venujú problematike extrémizmu v podmienkach slovenského Trestného zákona. Právna úprava trestných činov extrémizmu bola významne ovplyvnená protiextrémistickou novelou Trestného zákona z roku 2016, pričom parciálnym otázkam tejto novely autori venujú pozornosť v rámci príspevku. Obsahom príspevku je tiež štatistický náhľad na evidovanú mieru kriminality v oblasti extrémizmu s dôrazom na vplyv protiextrémistických noviel Trestného zákona a nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 5/2017-117 z 09. 01. 2019, ktorý sa zaoberal trestnoprávnou reguláciou *hate speech* vo vzťahu k slobode prejavu.

Kľúčové slová:

extrémizmus, sloboda prejavu, ochrana osobnosti, štatistiky trestných činov extrémizmu, terminológia Trestného zákona v oblasti extrémizmu.

Abstract

The authors deal with the issue of extremism in the conditions of the Slovak Criminal Code. The legal regulation of crimes of extremism was significantly influenced by the anti-extremist amendment of the Criminal Code of 2016, while the authors pay attention to the partial issues of this amendment within the content of the paper. The paper also contains a statistical view of the recorded crime rate in the area of extremism with an emphasis on the impact of the anti-extremist amendments of the Criminal Code and the decision of the Constitutional Court of the Slovak Republic PL. ÚS 5 / 2017-117 of 09/01/2019, which dealt with the criminal law regulation of hate speech in relation to freedom of expression.

Key words:

Extremism, freedom of expression, personality protection, extremist crime statistics, terminology of the Criminal Code in the field of extremism.

[1] Príspevok bol vypracovaný v rámci grantu „Hodnotenie postavenia a prognóza budúceho vývoja Trestného zákona po viac ako 10 rokoch účinnosti". Grant UK, č. UK/397/2019.

Úvod

Len vtedy, keď je sloboda prejavu v štáte skutočne garantovaná a chránená, tak môže v spoločnosti prebiehať riadna a slobodná diskusia. Sloboda prejavu však môže byť často zneužívaná na šírenie rôznych nedemokratických myšlienok a názorov. A aj preto nesmie byť bezbrehá a rozhodne by mala byť v určitom smere obmedzená, pričom je veľmi ťažké určiť, kde je hranica toho, čo je obmedzenie nadmerné. V zásade možno konštatovať, že niektoré prejavy je nevyhnutné v demokratickej spoločnosti z hľadiska formy a obsahu trestne stíhať. V slovenskej legislatíve môžeme pozorovať dvojkoľajný systém postihovania extrémistických prejavov. Táto dvojkoľajnosť je daná existenciou právnej úpravy trestných činov extrémizmu v zákone č. 300/2005 Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len ako **„TZ“** alebo ako **„Trestný zákon“**) a priestupkov extrémizmu v zákone č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len ako **„Zákon o priestupkoch“**). V príspevku sa venujeme kľúčovým otázkam tzv. protiextrémistických noviel, ktoré okrem chcených právnych zmien priniesli aj niektoré rozporuplné novoty. V texte rozoberáme zároveň aj problematiku terminológie Trestného zákona a pokúšame sa zadefinovať hranicu medzi prejavom, ktorý požíva ústavnú ochranu a prejavom, ktorý je potrebné v demokratickej spoločnosti postihovať. Zo štatistického pohľadu ponúkame dosah protiextrémistickej iniciatívy zákonodarcu na evidovanú mieru kriminality od účinnosti nových trestnoprávnych kódexov v roku 2006. V neposlednom rade vyčerpávajúco analyzujeme nález Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len ako **„Ústavný súd SR“** alebo ako **„ÚS SR“**) PL. ÚS 5/2017-117 z 09. 01. 2019, ktorý významným spôsobom zasiahol do právnej úpravy trestných činov extrémizmu obsiahnutej v Trestnom zákone a zároveň demonštroval, že iniciatíva zákonodarcu v boji proti radikalizácii spoločnosti má svoju hranicu.

1 Pojem extrémizmus

Právna úprava trestných činov extrémizmu bola zavedená do právneho poriadku Slovenskej republiky zákonom č. 257/2009 Z. z., ktorý – okrem iného – transponoval Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. 11. 2008

o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva. Trestný zákon poskytuje vo svojej všeobecnej časti definíciu pojmu extrémistická skupina,[2] extrémistický materiál[3] a tiež vyčerpávajúco vymedzuje trestné činy extrémizmu,[4] no pokiaľ by sme v ňom alebo v akomkoľvek inom vnútroštátnom predpise hľadali definíciu extrémizmu, neboli by sme úspešní. Uspokojujúci výsledok pri hľadaní definície extrémizmu by bolo náročné dosiahnuť aj na poli medzinárodnom. Vytvorenie legálnej, prípadne aspoň doktrinálnej, všeobecne uznávanej definície je s ohľadom na širokú škálu aspektov extrémizmu takmer nesplniteľnou úlohou. Nemožno opomenúť aj značné nadužívanie pojmu extrémizmus v rôznych celospoločenských konotáciách. Vzhľadom na skutočnosť, že extrémizmus je záujmom viacerých vedných disciplín, môžeme na účely bližšieho vymedzenia extrémizmu upriamiť pozornosť na sociologickú definíciu, podľa ktorej je extrémizmus súhrn sociálno-patologických javov, ktoré sú vytvárané skupinami osôb na rôznom stupni organizácie a ich podporovateľmi. Ich spoločnou črtou je odmietanie základných hodnôt, noriem a spôsobov správania platných v danej spoločnosti. V otázke definície extrémizmu nám v neposlednom rade poslúži Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorá extrémizmus definuje v dvoch rovinách. V tej prvej je to konanie a prejavy, ktorých pôvodcom sú najmä postoje krajne vyhrotenej, protidemokratickej ideológie, ktoré priamo alebo v určitom časovom horizonte pôsobia deštruktívne na existujúce demokratické usporiadanie a jeho základné znaky. V druhej rovine Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky extrémizmus charakterizuje ako útoky na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi alebo útoky, ktoré sa snažia svojimi aktivitami znemožniť, resp. sťažiť uplatňovanie týchto práv.[5]

Záverom stojí za zmienku spomenúť skutočnosť, že žiadny z právne záväzných aktov Európskej únie, resp. právne záväzných medzinárodných dokumentov, ktorými je Slovenská republika viazaná, neoperuje s definíciou pojmu extrémizmus. Rovnako tak tento pojem absentuje napr. v zá-

[2] § 129 ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v účinnom znení.
[3] § 130 ods. 7 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v účinnom znení.
[4] § 140a zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v účinnom znení.
[5] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 [cit. 2019-10-03]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?VRAX&subor=225999>.

kone č. 40/2009 Sb. trestní zákoník v znení neskorších predpisov (ďalej len ako **„trestní zákoník“**), pričom nemožno povedať, že by český zákonodarca nemal v záujme chrániť spoločnosť pred nedemokratickými silami. Absenciu definície pojmu extrémizmus, ako aj niektorých súvisiacich pojmov, možno chápať skôr pozitívne, pretože neurčitosť týchto pojmov môže v aplikačnej praxi prinášať viac škody ako úžitku.

2 Problematická terminológia Trestného zákona

Jedným zo základných aplikačných problémov pri stíhaní trestných činov extrémizmu je nepochybne absencia legálnej definície kľúčových pojmov. V tejto súvislosti nepovažujeme za vhodné používanie pojmov, ako je napr. „nenávisť,“ ktorý možno vyhodnotiť ako nevhodný pre legislatívne účely, keďže ide o pojem (nielen) obsahovo sociologický. Rovnako problematickou sa javí formulácia „skupina, hnutie alebo ideológia, ktorá smeruje alebo v minulosti smerovala k potlačeniu základných práv a slobôd osôb“, keďže orgánom aplikujúcim právo zákonodarca ponechal na bezhraničnom vlastnom posúdení určiť rozhodujúci moment, odkedy smerovanie k potlačeniu základných práv a slobôd podlieha trestnoprávnemu postihu. Uvedená formulácia teoreticky môže v aplikačnej praxi spôsobiť priam absurdné závery, nehovoriac o tom, že princíp právnej istoty je narušený. Podobne neurčitou je aj jedna z alternácií protiprávneho konania znejúca „sa snaží ospravedlniť“ pri trestnom čine („popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti“) podľa § 422d Trestného zákona. Je na mieste skonštatovať, že zákonodarca pri snahe bojovať s radikalizáciou spoločnosti v niektorých prípadoch nezvolil vhodnú terminológiu, čím ponechal neúmerný priestor na subjektívnu úvahu orgánu činného vo veci, čo spôsobuje, že identické veci nebudú posudzované rovnako.

Ďalšie problematické pojmy protiextrémistickej novely Trestného zákona z roku 2016 („iná skupina“ a „politické presvedčenie“) sú predmetom tohto príspevku v jeho nasledujúcich častiach.

3 Extrémistická trestnoprávna úprava z náhľadu štatistického

Téma extrémizmu a protiextrémistickej legislatívy je problematikou mimoriadne rozsiahlou, viacúrovňovou a skrýva v sebe, podobne, ako je vlastné aj pre iné tézy, mnoho spôsobov nazerania na spracovanie. Jednou z takýchto možností je jednoznačne aj vnímanie témy extrémizmu v rovine štatistík kriminality, najmä s ohľadom na legislatívne zmeny.

Pokiaľ nahliadneme na dostupné štatistiky spojené s extrémistickými trestnými činmi (zámerne používame danú formuláciu, a nie formuláciu trestné činy extrémizmu, aby sme sa vyhli prípadnému prekrývaniu pojmov v zmysle výkladového ustanovenia § 140a Trestného zákona) v zmysle rekodifikovaného Trestného zákona, za takmer 14 rokov účinnosti si daná úprava prešla hneď niekoľkými zmenami, novelizáciami, kde práve dve z nich (tie z roku 2009 a 2016) označil sám zákonodarca za tzv. protiextrémistické novely. Môžeme povedať, že východiskové znenie protiextrémistickej legislatívy s účinnosťou od 01. 01. 2006 bolo v rámci znenia Trestného zákona dotknuté celkovo hneď siedmimi novelizáciami, ktoré mali vo svojej podstate priniesť účinnejšie vyšetrovanie trestných činov extrémizmu a rasovo motivovaných trestných činov. Preto je nanajvýš vhodné nahliadnutie, či dané zmeny mali aj reálne dosahy v praxi z hľadiska vyšetrovania predmetnej kategórie trestných činov, v čom nám môžu dopomôcť štatistické ukazovatele.

Pre daný účel sme zvolili dva zdroje štatistických informácií. Na jednej strane nám poslúžili údaje vedené Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky v rámci tzv. štatistiky kriminality (z hľadiska početnosti zistených a objasnených trestných činov v sledovanom období),[6] na strane druhej sme sa opierali o zdroje majúce svoj základ v Štatistickej ročenke o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky vedenej Generálnou prokuratúrou Slovenskej republiky (s dôrazom na počet ukončených trestných stíhaní vo veci a na početnosť obžalôb opätovne s ohľadom na sledované obdobie).[7]

[6] Štatistika kriminality v SR [cit. 2019-10-03]. Dostupné na: <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>.

[7] Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za jednotlivé roky [cit. 2019-10-03]. Dostupné na internete: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>.

Pokiaľ budeme v ďalšom texte hovoriť o tzv. východiskovom znení protiextrémistickej právnej úpravy obsiahnutom v Trestnom zákone, na mysli budeme mať znenie účinné k 01. 01. 2006. V základnom prehľade platí, že extrémistické trestné činy boli obsiahnuté v rámci § 421 – § 424, teda v štyroch paragrafoch, hoci vzhľadom na vnútornú systematiku a pomenovanie použité Trestným zákonom išlo len o tri trestné činy (trestný čin „podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd“,[8] trestný čin „hanobenie národa, rasy a presvedčenia“, trestný čin „podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti“). Z hľadiska štatistického platí pre obdobie do prvej protiextrémistickej novely Trestného zákona (zákonom č. 257/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov) (ďalej aj ako **„tzv. prvá protiextrémistická novela“**) s účinnosťou od 01. 09. 2009 to, že pre roky 2006, 2007 a 2008 bola hodnota zistených spáchaných trestných činov pomerne ustálená, pričom výrazne najčastejšie páchaným bol trestný čin „podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd“ v zmysle § 422 v prvom odseku (tzv. vyjadrovanie sympatií k takýmto hnutiam) s priemernou hodnotou 130 zistených trestných činov ročne s objasnenosťou niekde na úrovni 58 %. Pri ostatných spomenutých trestných činoch sa hodnoty zistených trestných činov pohybovali v desiatkach, objasnenosť sa pohybovala tesne nad úrovňou 50 %. Jednou z motivácií zákonodarcu preto bolo v rámci tzv. prvej protiextrémistickej novely Trestného zákona s účinnosťou od 01. 09. 2009 zvýšenie účinnosti vyšetrovania predmetnej kategórie trestných činov, navyše *„naliehavosť potreby zmeny dotknutých ustanovení vyplynula z gradácie násilných aktov spojených aj s trestnou činnosťou, ku ktorým dochádzalo... vo zvýšenej miere a za okolností, ktoré v predchádzajúcich obdobiach nenastali alebo nastali len v menšej intenzite,... pokiaľ mohli byť aj doposiaľ niektoré z týchto*

[8] V zmysle súdobého výpočtu extrémistických trestných činov ide o jediný trestný čin, ktorý bol v obdobnom znení obsiahnutý už v predchádzajúcom účinnom Trestnom zákone (zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov) v zmysle § 260 TZ a § 261 TZ (trestný čin „podpora a propagácia hnutí smerujúcich k potlačeniu práv a slobôd občanov“). Dokonca ide o trestný čin, ktorý bol (pochopiteľne v odlišnom znení) súčasťou spomenutej právnej úpravy už s účinnosťou od 01. 01. 1962 (t. j. v originálnom a pôvodnom znení), vtedy ešte pod pomenovaním „podpora a propagácia fašizmu a podobného hnutia“ (s účinnosťou od 14. 10. 1992). Pre dané obdobie štatisticky platí, že častejšie páchaným bol trestný čin v zmysle § 261.

konaní považované za trestné činy, postih sa sprísňuje".[9] Medzi najvýznamnejšie dosahy danej novely vo vzťahu k všeobecnej časti Trestného zákona možno považovať legálne zadefinovanie viacerých pojmov (napr. extrémistická skupina a extrémistický materiál), ale predovšetkým ustanovenie § 140a Trestného zákona, ktoré ponúklo výklad pojmu trestné činy extrémistické a odstránilo možnú diferenciáciu prístupov k tejto otázke. Zmeny v rámci osobitnej časti Trestného zákona spočívali okrem vloženia nových skutkových podstát trestných činov (§ 422a, § 422b, § 422c, § 424a) k modifikácii už známych skutkových podstát trestných činov, predovšetkým s ohľadom na precizovanie ich znenia (či už doplnením pôvodného znenia alebo úplne novým znením) na účely vhodnejšej použiteľnosti, aplikability ustanovení v praxi. Pohľad do štatistík by mal dávať odpoveď na to, či predmetná novelizácia skutočne aj splnila svoj účel. Ak berieme do úvahy obdobie od poslednej štvrtiny roka 2009 do konca roku 2016 (keďže k 01. 01. 2017 vstúpila do účinnosti druhá veľká protiextrémistická novela Trestného zákona), výraznejšie štatistické rozdiely v pozitívnom zmysle slova (ktoré by mali svoj podklad práve v dosahoch spomenutej novely z roku 2009) jednoznačne neevidujeme, ba naopak. Vychádzame totiž z toho, že pokiaľ hodnota počtu zistených (spáchaných) trestných činov pre konkrétny rok je hodnota od novelizácie Trestného zákona plne nezávislá a variabilná (uvedené platí jednoznačne aj pre extrémistické trestné činy), účinnosť tej-ktorej novely (resp. jej dosahy) by mala byť viditeľná v kategórii objasnenosti trestnej činnosti. Pre sledované obdobie potom platí, že hoci početnosť trestnej činnosti pri jednotlivých trestných činoch v priemere medziročne klesala, hodnota miery objasnenosti sa držala na pomerne zhodnej úrovni, pokiaľ dokonca neklesla. Napríklad pre trestný čin „podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd" v zmysle § 421 bolo v období rokov 2009 až 2016 zistených v priemere 10 trestných činov (v období pred prvou veľkou novelizáciou to bolo cca 20 zistených trestných činov ročne), objasnenosť daného trestného činu sa zmenila z hodnoty cca 54 % na hodnotu na úrovni niečo viac ako 53 % (prakticky zostala nedotknutá).

[9] Dôvodová správa k zákonu č. 257/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov [cit. 2019-10-03]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=4&ID=858>.

Už spomenutá druhá veľká protiextrémistická novela (zákonom č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov) s účinnosťou od 01. 01. 2017[10] mala opätovne zákonodarcom nastavené smelé ambície, ktoré mali svoj základ primárne „*v zjednodušení a precizovaní dikcie jednotlivých ustanovení prvého dielu dvanástej hlavy osobitnej časti Trestného zákona, t. j. modifikácii príslušných skutkových podstát trestných činov extrémizmu... s cieľom odstrániť neželané prekrývanie sa niektorých skutkových podstát vybraných trestných činov spôsobené nevyhovujúcim exaktným preberaním právne záväzných aktov v minulosti*"... Uvedená novela mala v spojitosti s extrémistickými trestnými činmi dosah predovšetkým v precizovaní viacerých zo skutkových podstát extrémistických trestných činov, pričom viaceré z nich boli uvedené ako nové znenia (hoci v samotnej podstate boli len precizované, napríklad s cieľom odstrániť prekryvy, ktoré mali dosah na aplikačnú prax).

Štatistický pohľad zameriavame v súvislosti s účinnosťou predmetnej novely na roky 2017, 2018 a 2019 (do augusta daného roka). Zistené ukazovatele a dosahy predmetnej komplexnej novelizácie je možné hodnotiť v dvoch smeroch. Na jednej strane sa zopakovala situácia z obdobia predchádzajúcej veľkej protiextrémistickej novely z roku 2009, kde sa síce znížila početnosť trestnej činnosti, avšak objasnenosť zostala nedotknutá (napríklad vo vzťahu k § 421, § 422a, § 423, § 424 Trestného zákona), alebo na strane druhej početnosť zistených trestných činov sa výrazne zvýšila (ako príklad môže poslúžiť § 422b či § 422c Trestného zákona), dokonca až niekoľkonásobne v spojitosti s § 422 ods. 1 Trestného zákona. Zovšeobecnene teda nemožno hodnotiť, že by mala predmetná veľká protiextrémistická novelizácia vplyv na objasnenosť extrémistickej trestnej činnosti, na strane druhej, pokiaľ bol jeden z cieľov sprehľadniť predmetnú úpravu s dôrazom

[10] Pre komplexnosť predloženého textu je potrebné dodať, že s účinnosťou od 01. 09. 2011 bol zákonom č. 262/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, medzi extrémistické trestné činy vložený aj § 422d TZ, ktorý však bol medzi výkladové ustanovenie trestných činov extrémizmu v zmysle § 140a Trestného zákona vložený až novelou č. 204/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony s účinnosťou od 01. 08. 2013. Spomenutou novelou bol daný trestný čin pomenovaný ako trestný čin „popieranie a schvaľovanie holokaustu a zločinov politických režimov". Je však nutné dodať, že z pohľadu štatistického je daný trestný čin prakticky bez významu.

na odstránenie prekryvov, tu môžeme hodnotiť spomenuté kroky spojené s novelizáciou nanajvýš pozitívne. Bude zaujímavé sledovať vývoj predmetnej sféry z hľadiska štatistického v najbližších rokoch, nateraz je otázne, či bude daná oblasť v najbližších rokoch predmetom záujmu výraznej alebo len legislatívno-technickej zákonodarnej činnosti.

Z hľadiska štatistík Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky je tiež viditeľné, že zmeny hmotnoprávnej úpravy extrémistických trestných činov mali dosah, predovšetkým s ohľadom na obdobie veľkých protiextrémistických noviel. Prvým príkladom je prelom rokov 2009 a 2010 (teda pre obdobie účinnosti tzv. prvej protiextrémistickej novely), keď počet ukončených trestných stíhaní vo veci trestných činov extrémizmu klesol na polovicu (zo 152 na 76), pričom priemer rokov od účinnosti rekodifikovaného Trestného zákona v ukazovateli ukončených trestných stíhaní vo veci predstavoval približne 130 vecí ročne. Rovnako sa predmetná novelizácia zrejme dotkla aj hodnoty obžalovaných v rokoch 2009 a 2010, keď ich počet klesol medziročne o viac ako 40 % (uvedené je potrebné dať do pomeru so zistenými trestnými činmi). Nemožno povedať, že predmetné čísla by boli výsledkom náhody, keďže v rámci oboch sledovaných ukazovateľov daný trend klesania pokračoval (s výnimkou roku 2011) až do tzv. druhej protiextrémistickej novely s účinnosťou od 01. 01. 2017. Táto mala ten dosah, že priemerná hodnota počtu ukončených trestných stíhaní vo veci za roky 2017, 2018 a 2019 (do augusta daného roka) predstavovala s hodnotou 52 takmer porovnateľné hodnoty pre roky 2014 či 2015. V porovnaní s rokom 2016 išlo o výrazné navýšenie danej hodnoty, z 19 ukončených trestných stíhaní vo veci v roku 2016 na 32 v roku 2017, 66 v roku 2018 a doposiaľ 58 v roku 2019. Naopak, pokiaľ ide o počet obžalovaných za sledované obdobie od začiatku roku 2017, tu sa hodnoty menili len minimálne, výnimkou je, snáď, len rok 2018, keď sa počet obžalovaných v porovnaní s rokmi 2016 či 2017 (nie však už z pohľadu dlhodobejšieho) zdvojnásobil.

4 Nad nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 5/2017-117 z 9. januára 2019

Ústavný súd SR dňa 09. 01. 2019 rozhodol o návrhu 30 poslancov Národnej rady Slovenskej republiky o vyslovení nesúladu ustanovenia § 421 ods. 1

Trestného zákona v znení zákona č. 316/2016 Z. z. v časti „alebo nenávisť voči inej skupine osôb“[11] a nesúladu ustanovenia § 422 ods. 1 Trestného zákona v časti „alebo nenávisť voči inej skupine osôb“[12] s čl. 1 ods. 1, čl. 26 ods. 1 a ods. 4, čl. 49 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len ako **„Ústava SR“**) a s čl. 7 a čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len ako **„Dohovor“**). Predmetný návrh zároveň obsahoval návrh na vyslovenie nesúladu ustanovenia § 423 ods. 1 písm. b) Trestného zákona v časti „politické presvedčenie“[13] a nesúladu ustanovenia § 424 ods. 1 Trestného zákona v časti „politické presvedčenie“[14] s čl. 26 ods. 1 a ods. 4 Ústavy SR a s čl. 10 Dohovoru. V návrhu sa namietal ústavný nesúlad časti protiextrémistickej novely Trestného zákona v podobe kriminalizácie prejavu proti inej bližšie nešpecifikovanej skupine so slobodou prejavu a zásadou *nullum crimen sine lege* v dôsledku vágnosti a neurčitosti dotknutých

[11] Skutková podstata trestného činu „založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd“ v § 421 ods. 1 Trestného zákona znie: „*Kto založí, podporuje alebo propaguje skupinu, hnutie alebo ideológiu, ktorá smeruje k potlačeniu základných práv a slobôd osôb, alebo ktoré hlása rasovú, etnickú, národnostnú alebo náboženskú nenávisť alebo nenávisť voči inej skupine osôb, alebo kto propaguje skupinu, hnutie alebo ideológiu, ktorá v minulosti smerovala k potlačeniu základných práv a slobôd osôb, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.*“

[12] Skutková podstata trestného činu prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd v § 422 ods. 1 Trestného zákona znie: „*Kto verejne alebo na mieste verejnosti prístupnom, najmä používaním zástav, odznakov, rovnošiat alebo hesiel, prejavuje sympatie k skupine, hnutiu alebo ideológii, ktorá smeruje alebo v minulosti smerovala k potlačeniu základných práv a slobôd osôb, alebo ktorá hlása rasovú, etnickú, národnostnú, náboženskú nenávisť alebo nenávisť voči inej skupine osôb, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.*“

[13] Skutková podstata trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia v § 423 ods. 1 písm. b) Trestného zákona znie: „*Kto verejne hanobí skupinu osôb alebo jednotlivca pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, politické presvedčenie, náboženské vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až tri roky.*“

[14] Skutková podstata trestného činu podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti v § 424 ods. 1 Trestného zákona znie: „*Kto verejne podnecuje k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie, náboženské vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania, alebo verejne podnecuje k obmedzovaniu ich práv a slobôd, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.*“

ustanovení Trestného zákona a tiež v tom, že kriminalizácia verejného hanobenia a verejného podnecovania z dôvodu politického presvedčenia je nesúladná so slobodou prejavu. Podľa názoru navrhovateľov je možné slobodu prejavu obmedziť podľa čl. 26 ods. 4 Ústavy SR pri dodržaní troch podmienok: 1. zákonnou formou; 2. sledujúc legitímny cieľ (ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejný poriadok, ochranu verejného zdravia a mravnosť); 3. nevyhnutnosť obmedzenia. Naplnenie týchto troch podmienok obmedzenia slobody prejavu je súčasťou štandardného testu v konaní pred Ústavným súdom SR a Európskym súdom pre ľudské práva. Jednotlivec môže vykonávať slobodu prejavu spôsobom morálne odsúdeniahodným, pretože realizácia slobody prejavu nemusí byť len dobrá a chvályhodná. Trestné právo predstavuje najväčší zásah do slobody jednotlivca a štát ho využíva vtedy, keď chce určité správanie úplne potlačiť. Podľa názoru vyjadrenom v návrhu násilie spôsobené hanobiacimi prejavmi nedosahuje taký stupeň, aby bolo potrebné využiť taký extrémny zásah, ako je trestné právo. Podľa ďalšej argumentácie navrhovateľov príčinná súvislosť medzi zákazom týchto výrokov a rozsahom násilných deliktov motivovaných takýmito výrokmi nebola preukázaná.

V širšom zmysle slova mal Ústavný súd SR podľa nasledujúceho odôvodnenia svojho rozhodnutia v prerokúvanej veci posúdiť to, či zákonodarca mohol súladne s Ústavou SR demonštrovať snahu o potlačenie nenávistného prejavu tým, že na druhej strane sa rozšírila kriminalizácia a bol zrealizovaný zásah do slobody prejavu. Účelom *hate speech* je znevažovať osoby, ktoré patria do určitej skupiny, a pripísať im zodpovednosť za problémy všetkého druhu v rámci spoločnosti. Štát má v zásade dve možnosti ako reagovať na *hate speech* v spoločnosti. V rámci prvej možnosti môže klásť dôraz na slobodu prejavu v rámci spoločnosti, pretože pri regulácii *hate speech* by hrozilo riziko preregulovania predmetnej oblasti. Druhá alternatíva, ktorú využíva aj Slovenská republika, má základ v prijatí legislatívy chrániacej pred *hate speech* s cieľom chrániť skupiny aj dobro spoločnosti ako celku. Rozhodovanie o verbálnych nenávistných trestných činoch predstavuje špecifickú oblasť v rámci súdneho rozhodovania, pretože sa tu dostávajú do stretu významné hodnoty – sloboda prejavu so spoločenskou kolíziou, prípadne so samotnou spoločenskosťou štátu, pričom toto rozhodovanie v súčasnosti ešte komplikuje rozvoj internetu. Výsledok rozhodnutia ústavných súdov v týchto sporoch nie je spoločen-

sky ideálny, lebo dôjde k oslabeniu jednej z týchto hodnôt. Ústavný súd SR zároveň uviedol, že navrhovatelia vo svojom návrhu napadli len časti skutkových podstát predmetných trestných činov a Ústavný súd SR je viazaný návrhom, ale predmetnú vec nemožno rozhodnúť bez posúdenia samotného *hate speech*. Pri rozhodovaní v tejto veci musel Ústavný súd SR podľa odôvodnenia rozhodnutia reflektovať: 1. vývoj právnych predpisov trestnoprávne sankcionujúcich nenávistnú reč; 2. vývoj myšlienok o limitácii slobody prejavu. Podľa Ústavného súdu SR v dôsledku hrôz 20. storočia začali štáty trestať nenávistné prejavy, pričom násilie predstavuje rovnakú súčasť dejín ako sloboda prejavu. Dôležitými otázkami našej spoločnosti v tomto smere sú: 1. či a akým spôsobom trestať prejavy, ktoré môžu viesť k fyzickému násiliu voči mnohým osobám, pričom to môže viesť k vzniku autocenzúry; 2. či sa dá veriť spoločnosti, že sama sa dokáže s takýmito nenávistnými prejavmi vysporiadať. J. S. Mill prezentuje v tejto oblasti dve alternatívy: 1. verejná moc by voči jednotlivcovi mala legitímne zasiahnuť len vtedy, ak má týmto zásahom zabrániť škodiť inému jednotlivcovi, pričom štát nemá jednotlivca vychovávať a nútiť byť dobrým k sebe samému; 2. verejná moc by do slobody prejavu nemala vôbec ingerovať. V rámci teórie sa vytvoril súčet týchto dvoch Millových alternatív, v rámci ktorého prevládol názor, že verejná moc môže do slobody prejavu intervenovať len vtedy, keď ide o poskytnutie bezprostrednej ochrany jednotlivcom.

Skutkové podstaty trestných činov v § 421 ods. 1 Trestného zákona a § 422 ods. 1 Trestného zákona nesankcionujú konanie priamo proti identite chránených osôb, ale spočívajú v podpore myšlienok, ktoré proti takejto identite smerujú. Pri týchto skutkových podstatách navrhovatelia namietajú sankcionovanie takéhoto konania vo vzťahu ku skupinám, ktoré nie sú doslovne definované. Skutkové podstaty trestných činov v § 423 ods. 1 písm. b) Trestného zákona a § 424 ods. 1 Trestného zákona sankcionujú priamo konanie proti identite chránených osôb, pričom navrhovatelia namietajú skutočnosť, že takýmto spôsobom sú chránené aj osoby definované na základe ich politického presvedčenia.

Nenávisť na základe príslušnosti k národu, rase, jazyku alebo náboženstvu bola sankcionovaná už v § 14 ods. 2 až ods. 4 zákona č. 50/1923 Zb. na ochranu republiky v znení neskorších predpisov v rámci trestného činu pod názvom „rušení obecného míru". Prvá uvedená dvojica namietaných skutkových podstát trestných činov má svoj pôvod v § 260 a v § 261 zá-

kona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon. Hanobenie z druhej dvojice namietaných skutkových podstát trestných činov má zas pôvod v § 198 zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon. Z medzinárodných dohovorov sú pre namietanú právnu úpravu dôležité čl. 4 Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie a aj čl. 22 ods. 2 Medzinárodného paktu o politických a občianskych právach. Novelou č. 557/1991 Zb. bol do zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov včlenený trestný čin v § 198a, ktorý sankcionoval verejné podnecovanie.

V roku 2008 bolo prijaté Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. 11. 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva, ktoré malo vplyv na znenie namietaných skutkových podstát Trestného zákona. V roku 2009 bola prijatá prvá veľká protiextrémistická novela Trestného zákona pod č. 257/2009 Z. z., ktorá zaviedla definíciu extrémistickej skupiny a extrémistického materiálu, zmenila existujúce skutkové podstaty trestných činov a včlenila do zákona nové skutkové podstaty trestných činov, zaviedla osobitný extrémistický motív a definíciu trestných činov extrémizmu, vrátane ich výpočtu a ich súvis s extrémistickým motívom. Protiextrémistická novela z roku 2009 transponovala do zákona Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. 11. 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva a súčasne aj Dodatkový protokol k Dohovoru o počítačovej kriminalite, pričom diskriminačné kvalifikačné kritériá sú v oboch transponovaných dokumentoch zhodné. Predmetné kvalifikačné kritériá boli včlenené do skutkových podstát trestných činov v § 423 a v § 424 Trestného zákona (druhej dvojice skutkových podstát namietaných navrhovateľmi). Druhá protiextrémistická novela Trestného zákona z roku 2016 niektoré koncepčné zmeny z roku 2009 zmenila (napr. extrémistický materiál a osobitný motív). Novela z roku 2016 včlenila do skutkových podstát trestných činov v § 421 a v § 422 Trestného zákona diskriminačné kvalifikačné kritéria, ktoré boli ale odlišné od tých z roku 2009.

Vývoj právnej úpravy v dotknutých trestných činoch možno rozdeliť do troch fáz. Do roku 2009 obsahovali nenávistné skutkové podstaty trestných činov zaužívané diskriminačné dôvody (rasu, farbu pleti, národnosť, náboženstvo), ktoré predstavujú naplnenie medzinárodnoprávnych záväzkov Slovenskej republiky a svoj základ majú už v období prvej Českoslo-

venskej republiky. Druhú fázu možno badať od prvej protiextrémistickej novely z roku 2009 do druhej protiextrémistickej novely z roku 2016. Typy diskriminácií sa v predmetnom období nemenili, pričom sa ustanovilo koncepčné poňatie extrémistických trestných činov, ktoré zahŕňalo všetky štyri preskúmavané skutkové podstaty trestných činov. Od druhej protiextrémistickej novely z roku 2016 je možné sledovať tretiu fázu vývoja. Druhou protiextrémistickou novelou z roku 2016 bolo do skutkovej podstaty § 424 ods. 1 Trestného zákona včlenené kritérium sexuálnej orientácie a politického presvedčenia, do skutkovej podstaty § 423 ods. 1 Trestného zákona bolo včlenené kritérium politického presvedčenia, do všeobecného protiextrémistického § 140 Trestného zákona bolo včlenené tiež kritérium politického presvedčenia, avšak z definície extrémistického materiálu v § 130 bolo odstránené násilie. Vo fázach vývoja skúmanej právnej úpravy nemožno nájsť jednotiacu ideu z pohľadu kritéria násilia a diskriminačných dôvodov.

Ústavný súd SR v rámci odôvodnenia rozhodnutia charakterizoval stupne závažnosti nenávisti. Najmenej závažná je zaujatosť a predsudky, ktoré sú riešené mimoprávne a prípadne v podobe práva na ochranu osobnosti. Druhý najmenej závažný stupeň predstavujú akty podliehajúce preskúmaniu podľa zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktoré už majú zhruba nenávistnú povahu. Na treťom stupni sú skutky, ktoré povzbudzujú alebo smerujú k fyzickému násiliu voči skupinám a ktoré sú sankcionované trestným právom. Druhý najzávažnejší stupeň predstavujú priamo násilné akty a na vrchole závažnosti stojí trestný čin genocídy. Skutkové podstaty, ktoré sú predmetom konania pred Ústavným súdom SR, sa nachádzajú niekde na stupni povzbudzovania k násiliu, resp. tesne pod ním. Preskúmavané skutkové podstaty sú takmer násilné, ale nepredstavujú samotné násilie. Fyzické násilie nie je ochraňované slobodou prejavu, ale predmetné skutkové podstaty sú pod ochranou slobody prejavu, pričom do násilia môžu vyústiť. Prípady, v rámci ktorých ústavné súdy rozhodujú o slobode prejavu a užšie ešte o vzťahu slobody prejavu s ochranou osobnosti, patria na piedestál rozhodovacej činnosti ústavných súdov, pretože rozhodovanie o slobode prejavu je zložité a náročné. Ústavné otázky *hate speech* majú spojitosť aj s konceptom militantnej demokracie. V Spojených štá-

toch amerických je napr. pochod neonacistov židovskou štvrťou legálny, pretože nevyzývali k okamžitému nezákonnému konaniu. Kanada je zas niekde na pomedzí amerického a európskeho konceptu prístupu k *hate speech* z pohľadu prítomnosti násilia. Slovenská republika v otázke trestného práva je výrazne ovplyvnená nemeckou právnou úpravou. Nemecký trestný zákon vo svojom § 130 sankcionuje aj nenásilné nenávistné prejavy, ak sú spôsobilé narušiť verejný mier, pričom kritérium verejného mieru zvyšuje závažnosť sankcionovaného konania. V rámci nemeckej právnej úpravy je *hate speech* voči „inej skupine osôb" prítomný, pričom jeho rozsah je široko koncipovaný a súdna judikatúra sem zaradila napr. komunistov alebo robotníkov. V rakúskom trestnom zákone je rozsah skupín, ktoré sú chránené trestným právom pred *hate speech*, široký, ale uzavretý, pričom sa súčasne predmetným protiprávnym konaním vyžaduje aj vznik ohrozenia verejného poriadku a podnecovania k násiliu. Anglický, poľský a taliansky trestný zákon majú zoznam skupín ochraňovaných pred *hate speech* tiež uzatvorený.

Trestné právo hmotné v podmienkach Slovenskej republiky predstavuje osobitnú právnu subkultúru založenú na podklade právneho predpisu typu kódexu, ktorý má tradične solídny filozofický základ. Vysoko kladené nároky na Trestný zákon týkajúce sa právnej konzistencie majú maximalizovať právnu bezpečnosť obžalovaných. Trestný zákon je budovaný na formálnom chápaní trestného činu, ktoré je doplnené materiálnym korektívom, ktorý predstavuje most k priestupkom. Zákon o priestupkoch je budovaný na princípe materiálneho chápania deliktov a v rámci svojich ustanovení obsahuje „priestupky extrémizmu". Aplikácia ustanovení Trestného zákona je vysoko analytická a je pri nej kladený dôraz na význam každého slova. V súčasnosti je možné badať dva významné trendy v slovenskom trestnom práve. Prvým trendom je to, že sú vytvárané tzv. parciálne skutkové podstaty trestných činov (napr. podvod a úverový podvod), čím sa reaguje na aktuálne trendy v spoločnosti a zároveň týmto spôsobom dochádza k preberaniu európskych a medzinárodných právnych noriem. Druhým trendom je vysoká prísnosť v slovenskom trestnom práve (napr. asperačná zásada) a v neskorších sociálnych následkoch (napr. v podobe vyžadovania odpisu z registra trestov). V dôsledku prísnosti slovenského trestného práva musí byť samotné trestné právo dokonale inštitucionálne a procesne zabezpečené.

Samotný zásah do základných práv a slobôd musí byť zákonný – musí byť dostupný jeho adresátom a dostatočne presný a predvídateľný. Táto skutočnosť je v trestnom práve ešte dôležitejšia s ohľadom na zásadu *nullum crimen sine lege*. Samotná sloboda prejavu je slobodou so širokým, ale obmedziteľným rozsahom. Pri preskúmavaných skutkových podstatách bolo Ústavným súdom SR konštatované, že skutkové podstaty trestných činov nemusia byť upäto doslovné. Uplatňovanie zásady *nullum crimen sine lege* nevyžaduje až absolútnu a svojím spôsobom primitívnu istotu trestného postihu v konkrétnej veci, pričom je to možné pozorovať najmä v prípadoch, keď je neurčitosť právnej úpravy daná samotnou oblasťou úpravy, ktorá sa navyše neustále mení. V zmysle zásady *nullum crimen sine lege* musí byť skutková podstata trestného činu naformulovaná tak, že u bežného človeka nesmie vyvolať dilemu, čo je za hranicou trestného postihu.

Ústavný súd SR vymedzil štyri prístupy otvorenosti klauzuly pri preskúmavaní namietaného pojmu „iná skupina osôb". Pri prvom prístupe je zakázaný *hate speech* voči skupinám na základe ich špecifických charakteristík. Využívajúc druhý prístup je ochrana poskytnutá aj skupinám, ktoré zákonodarca nevie presne identifikovať, ale zrovnoprávnil ich s ostatnými presne vymedzenými skupinami, pretože ich potreba ochrany je rovnocenná. V rámci tretieho prístupu zákonodarca nechal otvorenú klauzulu s ohľadom na budúci spoločenský vývoj, ale uznal potrebu poskytnutia ochrany skupinám z hľadiska jej podstaty. V rámci štvrtého prístupu môže zákonodarca ostať opatrný a bude sa spoliehať, že súdy poskytnú ochranu tým skupinám, ktoré ju budú potrebovať. Ústavný súd SR zohľadňujúc všetky štyri vymedzené alternatívy a aj skutočnosť, že otvorená klauzula v iných štátoch funguje, chcel byť v podmienkach Slovenskej republiky opatrnejší. Ústavný súd SR nemôže nechať otvorenú klauzulu v tomto prípade testovať aplikačnou praxou, pretože policajné autority aj ostatné orgány činné v trestnom konaní musia mať stanovené jasné kontúry pravidiel. Zodpovedný zákonodarca by mal chránené skupiny taxatívne vymedziť, prevziať v tomto smere zodpovednosť, a tým zabezpečiť konzistentnosť predmetnej právnej úpravy. Ústavný súd SR zároveň konštatoval nekoncepčnosť v otázke diskriminačných dôvodov v Trestnom zákone. Tieto výpočty sú v celom Trestnom zákone okrem § 421 ods. 1 Trestného zákona a § 422 ods. 1 Trestného zákona uzavreté, pričom uzavretosť je badateľná aj v rámci ustanovení Zákona o priestupkoch, a preto sa Ústavný súd SR bojí využí-

vania otvorenej klauzuly v týchto dvoch namietaných skutkových podstatách trestných činov. Nenávistné skutkové podstaty trestných činov často obsahujú kritérium porušenia verejného poriadku alebo kritérium násilia, ktoré v namietaných otvorených klauzulách absentuje, a preto ich treba vykladať reštriktívne. Uzavretosť slovenského Trestného zákona a formálne chápanie trestného činu len utvrdili Ústavný súd SR v opatrnosti vo vzťahu k otvoreným klauzulám v namietaných skutkových podstatách trestných činov. Na základe uvedených argumentov Ústavný súd SR dospel k tomu, že sloboda prejavu nemôže byť obmedzená tak neurčito a skutková podstata trestného činu nemôže byť tak otvorená. Štát musí mať titul na vykonávanie zásahov do základných práv a slobôd, pričom občan na druhej strane musí mať jasne stanovené povinnosti. Ústavný súd SR v napadnutej časti § 421 ods. 1 Trestného zákona a § 422 ods. 1 Trestného zákona teda konštatoval nesúlad s princípom legality z pohľadu slobody prejavu (čl. 26 ods. 4 Ústavy SR), z pohľadu trestného práva (čl. 49 Ústavy SR) a z hľadiska princípu právneho štátu (čl. 1 ods. 1 Ústavy SR). Vo vzťahu k čl. 7 a čl. 10 Dohovoru Ústavný súd SR návrhu navrhovateľov pri týchto dvoch skutkových podstatách nevyhovel, pretože dotknuté články neupravujú významné skutočnosti, ktoré boli navrhovateľmi uvádzané. Ústavný súd SR sa v rámci odôvodnenia vyjadril aj k trestaniu *hate speech* vo vzťahu k presne neurčitým skupinám osôb v podmienkach Českej republiky, keď poukázal na rozdielne právne názory v komentároch k trestnému zákoníku.

K namietanému kritériu politického presvedčenia Ústavný súd SR uviedol, že na prvý pohľad mohla namietaná právna úprava ústavnoprávne ustáť toto konanie, pretože v minulosti bolo veľa osôb prenasledovaných pre ich politické presvedčenie, ale hlavne zo strany politickej moci. Ústavný súd SR sa snažil definovať pojem „politické presvedčenie", pričom skúmal ustanovenie § 65 Trestného zákona, ustanovenie § 81 zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ustanovenie § 19a ods. 4 písm. d) zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ustanovenie čl. 10 ods. 1 písm. e) smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/95/EÚ o normách pre oprávnenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva mať postavenie medzinárodnej ochrany, o jednotnom postavení utečencov alebo osôb oprávnených na doplnkovú ochranu a o obsahu poskytovanej

ochrany. Z pohľadu vedeckej literatúry je politický názor definovaný ako majúci základ v bipolárnom svete, kde prebieha napätie medzi totalitou a pluralitou. Z poznatkov azylového a utečeneckého práva je možné skonštatovať, že politickému presvedčeniu jednotlivca je poskytovaná ochrana pred štátom, prípadne aktérmi spriaznenými so štátnou mocou, pričom táto ochrana je poskytovaná prevažne voči krajinám s autoritatívnym politickým režimom. Ochrana politického presvedčenia je teda zaktivizovaná vo vzťahu ku krajinám, kde je sporné fungovanie demokratického a právneho štátu.

Vo vzťahu k časti skutkovej podstaty trestného činu v § 424 ods. 1 Trestného zákona Ústavný súd SR uviedol, že predmetná skutková podstata spomedzi preskúmavaných skutkových podstát prekonala najkomplikovanejší vývoj. V rámci protiextrémistickej novely z roku 2009 bolo z jej znenia odstránené kritérium verejnosti, čo bolo odôvodnené potrebou využívania predmetnej skutkovej podstaty v kyberpriestore. Protiextrémistickou novelou z roku 2016 boli diskriminačné dôvody doplnené o „politické presvedčenie" a „sexuálnu orientáciu" a bolo navrátené do znenia skutkovej podstaty kritérium verejnosti. Táto skutková podstata v rámci svojho znenia (jediná spomedzi preskúmavaných skutkových podstát) obsahuje kritérium násilia. Je teda možné skonštatovať nekoncepčnosť pri vývoji znenia tejto skutkovej podstaty.

Vo vzťahu k časti skutkovej podstaty trestného činu v § 423 ods. 1 písm. b) Trestného zákona Ústavný súd SR skonštatoval, že dôvody rozšírenia danej skutkovej podstaty o „politické presvedčenie" sú koncepčne neujasnené. Je tu daná obava demotivácie v politickej diskusii s ohľadom na znenie predmetnej skutkovej podstaty, pričom jej obsahom tiež nie je kritérium násilia alebo porušovania verejného poriadku, ktoré sa zdajú žiaduce. Aj v dnešných časoch je badateľná diskusia vo verejnom priestore my – oni a aj to je podporným argumentom pre vyhovenie návrhu v tejto časti.

Namietané časti skutkových podstát trestných činov v § 423 ods. 1 písm. b) Trestného zákona a § 424 ods. 1 Trestného zákona sú v rozpore s princípom legality, pretože je badateľná nedostatočná kvalita právnej normy v zmysle požiadavky stability trestnoprávnych noriem a neusporiadaného vzťahu medzi medzinárodnými záväzkami v oblasti trestného práva a vnútroštátnou trestnou politikou. Ústavný súd SR v napadnutej časti

§ 423 ods. 1 písm. b) Trestného zákona a v § 424 ods. 1 Trestného zákona teda konštatoval nesúlad s požiadavkami na kvalitu zákona z pohľadu slobody prejavu (čl. 26 ods. 4 Ústavy SR) a z hľadiska princípu právneho štátu nesplnenie štandardných požiadaviek pre férovú normotvorbu (čl. 1 ods. 1 Ústavy SR). Vo vzťahu k čl. 10 Dohovoru Ústavný súd SR návrhu navrhovateľov pri týchto dvoch skutkových podstatách nevyhovel, pretože dotknutý článok neupravuje významné skutočnosti, ktoré boli navrhovateľmi uvádzané.

Ústavný súd SR záverom uviedol, že nepreskúmaval celú úpravu skutkových podstát dotknutých trestných činov, ale pozitívne vníma snahu o reguláciu *hate speech* zo strany zákonodarcu, avšak zákonodarca by *pro futuro* mal klásť väčší dôraz na koncepčnú prácu pri novelizácii Trestného zákona a mal by viac reflektovať zdržanlivosť pri trestnoprávnej represii. Podľa názoru súdu by v budúcnosti *hate speech* mohol byť regulovaný cez súkromnoprávne žaloby na ochranu osobnosti alebo naviazanie dotknutých skutkových podstát trestných činov na kritérium násilia alebo porušovanie verejného poriadku.

Záver

Vzájomná konkurencia slobody prejavu ako jedného zo základných pilierov demokracie a záujmu spoločnosti na ochrane pred neprimeranými verbálnymi zásahmi do práv jednotlivcov či skupín je relatívne frekventovane a podrobne riešenou problematikou na úrovni amerického *U.S. Supreme court*. V podmienkach Slovenskej republiky je na mieste konštatovať, že ide o oblasť aplikačnej praxe, ktorá nie je vyčerpávajúco spracovaná a najmä jednotná, čo v mnohých prípadoch vedie k právnej neistote. Napriek tomu, že slovenský trestný proces sa neradí medzi anglo-americké právne systémy, možno s ohľadom na príbuznosť viacerých inštitútov legitímne hľadať inšpiráciu pri riešení otázky konfliktu slobody prejavu a Trestného zákona práve v rozhodnutiach amerického *U.S. Supreme court*. Podľa aktuálnej legislatívy, ako aj aplikačnej praxe orgánov činných v trestnom konaní a súdov, prípadne správnych orgánov, nie je zrejmé, ktoré typy prejavov – či už v oblasti obsahu alebo formy – je nutné postihovať. Nastavená situácia tak spôsobuje, že v konkrétnych prípadoch rozhodnutie, či ide o trestný

čin, priestupok alebo prejav neprekračujúci demokratické hranice slobody prejavu, závisí od postoja osoby, ktorá vo veci koná. Takýto postup nie je možné považovať za súladný s princípom právnej istoty. Punc nejednotnosti príspevkom načrtnutej problematike napokon dáva samotný Trestný zákon v znení účinnom po predmetnom náleze Ústavného súdu SR, ktorý rozhodoval len vo vzťahu k jeho osobitnej časti, a tak „politické presvedčenie" figuruje v § 140 Trestného zákona (osobitný motív), aby tak naďalej mohlo mútiť chaotické vody aplikačnej praxe pri vymedzovaní trestných činov extrémizmu podľa § 140a Trestného zákona.

Právne predpisy a judikatúra:

[1] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 5/2017-117 z 9. januára 2019.

[2] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v účinnom znení.

Internetové zdroje:

[1] Dôvodová správa k zákonu č. 257/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov [cit. 2019-10-03]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=4&ID=858>

[2] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 [cit. 2019-10-03]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?VRAX&subor=225999>

[3] Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za jednotlivé roky [cit. 2019-10-03]. Dostupné na: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>

[4] Štatistika kriminality v SR [cit. 2019-10-03]. Dostupné na: <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Mgr. Matúš Kováč, JUDr. Stanislav Mihálik, Mgr. Filip Vincent
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Šafárikovo nám. č. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
e-mail: Mgr. Matúš Kováč – kovac220@uniba.sk
JUDr. Stanislav Mihálik – stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk
Mgr. Filip Vincent – filip.vincent@uniba.sk

NÁBOŽENSKÝ EXTRÉMIZMUS – SKRYTÁ HROZBA SPOLOČNOSTI

Anna Kucejová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt
Náboženstvo je dôležitou súčasťou našej spoločnosti. Dokáže dať zmysel životu v tých najťažších chvíľach. Veriacim poskytuje pocit zmysluplnosti, užitočnosti prostredníctvom viery v to, čo presahuje každodenný život. Práve pre silnú vieru, až fanatizmus stúpencov rôznych náboženských spoločností predstavuje náboženstvo mimoriadne nebezpečný nástroj pre spoločnosť.

Kľúčové slová:
náboženstvo, náboženská spoločnosť, náboženský extrémizmus, sekta.

Abstract
Religion represents very important part of our society. It gives a meaning to people's lives in the hardest moments. Believers have a feeling of meaningfulness and usefulness because of faith that means more than everyday's life. Some of believers have strong faith which can be consider as religious fanaticism. In this case the religion may represent a real danger for whole society.

Key words:
Religion, religious society, religious extremism, cult.

Úvod

Extrémizmus je negatívny, rýchlo sa rozmáhajúci, dynamický celospoločenský fenomén, ktorý predstavuje hrozbu pre spoločnosť, demokratické princípy a ústavné hodnoty. Ohrozuje primárnu hodnotu ľudských práv a základných slobôd. Jedným z druhov extrémizmu je náboženský extrémizmus, ktorý zneužíva náboženstvo na presadzovanie svojich cieľov pri porušovaní základných ľudských práv a slobôd.

Popularita náboženských spoločností rastie v dôsledku rýchleho spôsobu života, ktorý kladie na jednotlivcov vysoké nároky, požaduje sa podávanie maximálnych výkonov, čo na viacero ľudí pôsobí negatívne. Takíto ľudia často hľadajú podporu vo viere v nejakú vyššiu silu, hlbší zmysel života a na tento účel sa združujú v najrôznejších náboženských spoločnostiach. Na tom by nebolo nič zlé, keby niektoré z nich nepredstavovali nebezpečné náboženské spoločnosti, sekty, nebezpečné nielen pre jednotlivcov, ale aj celú spoločnosť. Neraz využívajú stúpencov na presadzovanie svojich vlastných záujmov.

Existencia a činnosť siekt predstavuje pomerne neznámy jav, pretože ich vonkajšie prejavy sú väčšinou latentné, vnútorné pravidlá a činnosť známa len ich členom. V každom prípade sú nebezpečné, pretože ohrozujú život, zdravie a majetok ľudí. Tie viac rozvinuté s veľkou členskou základňou neraz ohrozujú aj ekonomický systém spoločnosti a samotné demokratické zriadenie.

1 Vymedzenie náboženského extrémizmu

Pod náboženským extrémizmom sa rozumejú nábožensky motivované antidemokratické postoje a činnosti, ktoré sú orientované na ustanovenie alebo udržanie teokratického režimu, alebo tiež na porušovanie zásadných demokratických záujmov a základných ľudských práv. Náboženský extrémizmus využíva náboženstvo na presadenie záujmov vedúcich k zavedeniu alebo udržaniu teokratického režimu, k výraznej netolerancii osôb iného vierovyznania alebo tiež k nadmernému obmedzovaniu práv a potlačovaniu ľudskej dôstojnosti príslušníkov vlastného smeru.[1] Náboženský extrémizmus sa prejavuje striktným, niekedy až násilným presadzovaním, vnucovaním náboženských dogiem s pochybným náboženským výkladom a fanatickým vyznávaním učenia vodcu alebo zakladateľa. Typickým prejavom je ohrozenie mravného vývoja obyvateľstva, čo pri sfanatizovaných jednotlivcoch, členoch náboženských extrémistických zoskupení, môže vyústiť do masových samovrážd, zabitia nevinných osôb, ohrozenia zdra-

[1] GREŠKOVÁ, L. Vymedzenie náboženského extrémizmu. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 55.

via alebo majetku iných osôb.[2] Extrémizmus možno vnímať ako krajný, premrštený, výstredný postoj.[3] Pri náboženskom extrémizme ide o krajné vyznávanie vybraného náboženstva, o ktorom je jednotlivec presvedčený, že je jediné správne a teda všetko, čo koná je správne, pokiaľ je jeho konanie v súlade s vyznávaným učením.

Náboženský extrémizmus reprezentujú náboženské zoskupenia, či už registrované alebo neregistrované, ktoré v dôsledku svojej ideológie a názorov vyvíjajú aktivity neraz ohrozujúce život, zdravie, majetok osôb alebo porušujú všeobecne záväzné právne predpisy.[4] Niektoré z takýchto náboženských zoskupení je možné označiť ako výrazne nebezpečné spoločenstvá založené na psychickej manipulácii, uctievaní vodcu, resp. iného vedenia. Neraz je v ich vnútorných kruhoch prítomné ekonomické, fyzické, psychické alebo aj sexuálne zneužívanie svojich vlastných členov. Nebezpečné spoločenstvo narúša integritu osobnosti, poškodzuje zdravie, ohrozuje život a sú preň typické niektoré z nasledujúcich znakov: autoritatívne vedenie, selekcia informácií, fyzická alebo ideová uzavretosť, utajovanie, konfliktnosť.[5] Tieto spoločenstvá možno označiť spoločným pojmom – sekty. Sekty sú deštruktívne kulty, náboženské spoločnosti, ktoré reálne ohrozujú bezpečnosť svojich členov a iných ľudí. Ide v nich o preukázané obmedzovanie osobnej slobody, ponižovanie ľudskej dôstojnosti, ničenie rodín, majú škodlivý vplyv na telesné a duševné zdravie človeka a môžu skončiť individuálnymi alebo hromadnými vraždami či samovraždami.[6] Náboženské sekty sú extrémistické už vo svojej podstate.[7]

[2] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014, s. 39.

[3] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 611.

[4] KOHAN, P. Definícia extrémizmu v podmienkach trestného práva Slovenskej republiky. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 61.

[5] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014, s. 39.

[6] SEDLÁČKOVÁ, M. *„Náboženské sektářství"*. Pardubice: Benepal, 2012, s. 6. Dostupné na: http://www.benepal.cz/files/project_1_file/FENOMEN-NABOZENSKEHO-SEKTARSTVI.PDF [cit. 2019-09-22].

[7] LICHNER, V. a kol. *Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch.* Košice: UPJŠ v Košiciach, Filozofická fakulta, 2018, s. 77. Dostupné na: https://unibook.upjs.sk/img/cms/2018/ff/extremizmus-a-radikalizacia-web.pdf [cit. 2019-09-23].

2 Nebezpečenstvo plynúce z nábožensky motivovaného extrémizmu

Individuálne prejavy jednotlivcov so sklonmi k extrémizmu nie sú vo väčšine prípadov pre celkovú stabilitu a bezpečnosť spoločnosti tak závažné ako skupinové aktivity organizovaných extrémistov.[8] Tieto predstavujú reálnu bezpečnostnú hrozbu pre demokratický vývoj spoločnosti, pre ústavné aj štátne orgány a inštitúty a v neposlednom rade, čo sa výrazne týka extrémisticky motivovaných náboženských spoločenstiev, tak hrozbu pre život, zdravie a majetok jednotlivcov. Nebezpečenstvo spočívajúce v náboženskom extrémizme je posilnené skutočnosťou, že ide o globálny jav prekračujúci hranice štátov. Náboženské extrémistické organizácie sa neraz spájajú s inými teroristickými a kriminálnymi skupinami.[9]

Protispoločensky zameraná sekta odmieta právny poriadok, zaužívanú kultúru spoločnosti, obmedzuje svojich členov v slobodnej vôli, manipuluje nimi najmä s cieľom získať majetok a iné výhody a v neposlednom rade sa jej členovia snažia ovládnuť štátne orgány. Na jednej strane je nebezpečná pre jednotlivcov, ktorých v dôsledku vopred premyslenej manipulácie odčleňuje od rodiny, známych, svoj majetok a všetok čas venujú práci pre sektu, sú izolovaní od spoločnosti, čím strácajú reálny pohľad na svoju aktuálnu situáciu. Na druhej strane sa jej členovia snažia preniknúť do štátnych orgánov vrátane bezpečnostných zložiek štátu, čím sekta predstavuje riziko pre celú spoločnosť, nielen jej členov.[10]

Vedenie siekt, ako aj ich členovia, sa posilnení vierou mysliac si, že konajú správne, dopúšťajú protizákonnej činnosti. Medzi najčastejšie trestné činy zakotvené v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „*Trestný zákon*“), ktoré sa môžu pripisovať členom siekt patria: úkladná vražda (§ 144 TZ), vražda (§ 145 TZ), zabitie (§ 147 TZ a § 148 TZ), účasť na samovražde (§ 154 TZ), ublíženie na zdraví (§ 155 TZ – § 158 TZ), obmedzovanie osobnej slobody (§ 183 TZ), vydieranie (§ 189 TZ), hrubý nátlak (§ 190 TZ), obmedzovanie slobody

[8] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014, s. 3.

[9] GREŠKOVÁ, L. Vymedzenie náboženského extrémizmu. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 54.

[10] MIČEKOVÁ, A., ŠUP, R. Náboženský extrémizmus v Slovenskej republike. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 97.

vyznania (§ 193 TZ), znásilnenie (§ 199 TZ), sexuálne zneužívanie (§ 201 TZ a § 202 TZ), ohrozovanie mravnej výchovy mládeže (§ 211 TZ), podvod (§ 221 TZ), neoprávnené podnikanie (§ 251 TZ), výtržníctvo (§ 364 TZ) a týranie zvierat (§ 378 TZ).[11]

Sekty sa navonok neprejavujú ako extrémistické zoskupenia, preto je ťažké vyselektovať náboženské spoločnosti na tie, ktoré sú a ktoré nie sú pre spoločnosť nebezpečné. Väčšina z nich navonok prezentuje spoločensky prospešné ciele, ako je upevnenie rodiny, zdravia, vzdelanie, práca s mládežou, boj proti drogám a pod.[12] V skutočnosti sa snažia získať čo najväčší počet členov, na ktorých sa psychologicky pôsobí s jasným cieľom – ovládať a získať kontrolu nad ich konaním. Ide o tzv. *brainwashing.* V dôsledku takto nezdravo ovládaných ľudí sú náboženské extrémistické skupiny nevyspytateľné a ich členovia sú na základe silnej viery ochotní trpieť, v niektorých prípadoch sa aj vzdať vlastného života. Dôkazom silnej viery a ochoty trpieť, je napr. každoročná tradícia na Filipínach, kde sa na Veľký piatok približne 10 dobrovoľníkov nechá ukrižovať a niekoľko desiatok ľudí sa bičuje až do krvi. Ukrižovanie zvládajú bez akejkoľvek pomoci utlmujúcich liekov, majú len svoju silnú vieru. Nejde o sektu, ale o hlboko veriacich ľudí, ktorým táto tradícia dáva zmysel. Sama Katolícka cirkev toto konanie odmieta a nabáda ľudí, aby s tým prestali, ale donútiť ich nemôže. A práve pre hĺbku viery až fanatizmus niektorých veriacich a bezhraničnú ochotu trpieť pre „správnu vec", je náboženský extrémizmus mimoriadne nebezpečný.

3 Právna úprava náboženských spoločností v Slovenskej republike a možnosti postihu

Právny poriadok Slovenskej republiky upravuje podmienky, za ktorých môže byť náboženská spoločnosť registrovaná a vykonávať svoju činnosť v súlade s právnymi predpismi. Tiež sa garantuje právo združovania, preto množstvo náboženských skupín, ktoré nespĺňajú podmienky pre registrá-

[11] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014, s. 48.

[12] MIČEKOVÁ, A., ŠUP, R. Náboženský extrémizmus v Slovenskej republike. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 98.

ciu ako cirkvi alebo náboženské spoločnosti a chcú pôsobiť na oficiálnom základe, využijú právo združovania a registrujú sa ako napr. občianske združenia. Iné sa neregistrujú vôbec a často spadajú pod definíciu extrémistickej skupiny.

3.1 Právna úprava náboženských spoločností

Ústava Slovenskej republiky deklaruje: „*Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.*“[13] V čl. 24 je zakotvená sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery. Každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru či už sám, alebo spoločne s inými. Bližšie podmienky výkonu tohto práva upravuje zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov (ďalej len „*zákon o slobode náboženskej viery*“). V jeho tretej časti je upravená registrácia cirkví a náboženských spoločností. Štát uznáva len tie cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré sú riadne registrované. Registrujúcim orgánom je Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. V súčasnosti je v Slovenskej republike registrovaných 18 cirkví a náboženských spoločností. Od nich môžu následne odvodzovať svoju právnu subjektivitu ďalšie právnické osoby, čo je bližšie upravené v opatrení Ministerstva kultúry SR číslo MK-33/2001-1 z 10. 1. 2001. V súčasnosti pôsobí v Slovenskej republike 2 905 takto registrovaných právnických osôb, ktoré odvodzujú svoju právnu subjektivitu od cirkví alebo náboženských spoločností.[14]

Okrem registrovaných náboženských spoločností a cirkví podľa zákona o slobode náboženskej viery, môžu na území Slovenskej republiky slobodne pôsobiť aj neregistrované náboženské spoločnosti. Je ich približne 50. Sú založené na kresťanskom učení, orientálnych náboženstvách a filozofiách, satanizme, psychoanalýze a pod. To, že nie sú registrované ako cirkvi alebo náboženské spoločnosti neznamená, že automaticky patria k extrémistickým skupinám, ktorých činnosť je v rozpore s právnym poriadkom Slovenskej republiky. Pokiaľ svojich členov neobmedzujú na právach a slobodách,

[13] Pozri čl. 1 ods. 1 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

[14] Dostupné na: http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-/evidencia-cirkevnych-pravnickych-osob-1a0.html [cit. 2019-09-21].

nemôžeme ich zaraďovať k extrémistickým skupinám či sektám.[15] Preto nie je dôvod na ich úplný zákaz. „*Právo slobodne sa združovať sa zaručuje. Každý má právo spolu s inými sa združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeniach.*“[16] Právo na združovanie je podrobnejšie upravené v zákone č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov (ďalej len „*zákon o združovaní občanov*“). Občania majú právo sa slobodne združovať, môžu zakladať spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia, kluby a iné občianske združenia. Na výkon tohto práva nie je potrebné povolenie štátneho orgánu. Ak nejaká náboženská skupina nesplní prísne zákonné podmienky pre registráciu ako cirkev alebo náboženská spoločnosť a i napriek tomu chce v Slovenskej republike pôsobiť na oficiálnom základe, aby vzbudzovala väčšiu dôveryhodnosť v očiach potenciálnych členov, môže sa zaregistrovať podľa zákona o združovaní občanov, napr. ako občianske združenie. Alebo sa nemusia registrovať a predstavujú len zoskupenia ľudí s rovnakým postojom, názormi, ktorí sa systematicky stretávajú.

3.2 Právne možnosti postihu extrémistických náboženských skupín a ich členov

Základom trestnoprávnej úpravy postihu extrémizmu je Trestný zákon. Obsahuje vymedzenie jednotlivých trestných činov extrémizmu, ktoré podľa § 140a Trestného zákona môžeme rozdeliť do dvoch kategórií. Prvú tvoria trestné činy, v ktorých je extrémistický motív súčasťou ich základnej skutkovej podstaty. Patria sem trestné činy uvedené v prvom diele dvanástej hlavy osobitnej časti Trestného zákona. Nie všetky, iba tie, ktoré sú taxatívne vymenované v § 140a Trestného zákona. Do druhej kategórie sa zaraďujú akékoľvek trestné činy uvedené v Trestnom zákone, ktoré v kvalifikovanej skutkovej podstate majú zahrnutý osobitný motív – extrémistický podľa § 140 písm. e) Trestného zákona. To znamená, že musia byť spáchané z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie.

[15] MIČEKOVÁ, A., ŠUP, R. Náboženský extrémizmus v Slovenskej republike. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 97.

[16] Pozri čl. 29 ods. 1 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Okrem vymedzenia trestných činov extrémizmu, Trestný zákon obsahuje aj pojem extrémistická skupina. Rozumie sa ňou „*spolčenie najmenej troch osôb na účely spáchania trestného činu extrémizmu*“.[17] Musí ísť o výslovnú alebo konkludentnú dohodu najmenej troch osôb o budúcom spáchaní individuálne určitého, aj keď nie celkom detailne určeného, trestného činu. Predmetom tejto dohody je budúce spáchanie jedného alebo viacerých trestných činov určených v § 140a Trestného zákona. Členmi náboženských extrémistických skupín môžu byť aj trestne nezodpovedné osoby a osoby, ktoré si ani neuvedomujú, že sa stali členmi extrémistickej skupiny. Trestne nezodpovedná osoba môže mať dostatočnú inteligenčnú úroveň na pochopenie zmyslu objektívne protiprávneho konania, preto môže prispieť k naplneniu znakov extrémistickej skupiny.[18] Aby bol trestný čin považovaný za spáchaný extrémistickou skupinou, nemusia všetci jej členovia byť páchateľmi, resp. spolupáchateľmi. Stačí, ak je páchateľom jeden a ostatní sa podieľajú na trestnom čine niektorou z foriem účastníctva – organizátor, návodca, objednávateľ alebo pomocník. Osoby si nemusia uvedomovať, že založili extrémistickú skupinu. Čas, po ktorý musí takáto skupina existovať, nie je v Trestnom zákone vymedzený, preto stačí, aby existovala aspoň do spáchania trestného činu, ku ktorému jej založenie smerovalo, pričom nezáleží na tom, či trestný čin bol dokonaný. Stačí, že sa dostal do štádia prípravy alebo pokusu.[19] To znamená, že náboženské extrémistické skupiny môžu existovať roky, mesiace alebo tiež len niekoľko dní.

Extrémistické konanie je okrem Trestného zákona postihnuteľné aj miernejšie, a to zákonom č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „*zákon o priestupkoch*“). Konania, ktoré sú považované za priestupky extrémizmu, sú definované v § 47a. Za takéto priestupky možno uložiť pokutu až do 500 €, bez zbytočne zdĺhavého súdneho konania.

Zákon určuje akési privilégium registrovaných cirkví a náboženských spoločností v podobe možnosti riadiť sa vlastnými vnútornými predpismi, ktoré nesmú byť v rozpore so všeobecne záväznými právnymi pred-

[17] Pozri § 129 ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[18] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 919.

[19] BELLA, P. Trestnoprávna kvalifikácia extrémizmu. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 78.

pismi. Ale ich pôsobnosť a názory by nemali zasahovať do ľudského života tým, že človek bude len akousi figúrkou vodcu. „*Vyznávanie náboženskej viery nesmie byť dôvodom k obmedzeniu ústavou zaručených práv a slobôd občanov, najmä práva na vzdelanie, voľbu a výkon povolania a prístup k informáciám.*“[20] Výslovne v zákone o slobode náboženského vyznania sú zakázané sekty. Jediným postihom, ak cirkev alebo náboženská spoločnosť koná v rozpore so zákonom alebo podmienkami registrácie, ktorý je priamo uvedený v zákone o slobode náboženskej viery, je, že Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky vykoná konanie o zrušení jej registrácie. Samozrejme, okrem takéhoto postihu náboženské spoločnosti alebo cirkvi majú aj trestnoprávnu zodpovednosť, pretože sú právnickými osobami.

Zákon o združovaní občanov nedovoľuje združenia, ktorých cieľom je popierať alebo obmedzovať osobné, politické alebo iné práva občanov pre ich národnosť, pohlavie, rasu, pôvod, politické alebo iné zmýšľanie, náboženské vyznanie a sociálne postavenie, roznecovať z týchto dôvodov neznášanlivosť, podporovať násilie alebo inak porušovať ústavu a zákony. Združenia nesmú sledovať dosahovanie svojich cieľov spôsobmi, ktoré odporujú ústave alebo zákonom a sú zakázané ozbrojené združenia.[21] Dalo by sa uviesť, že aj zákon o združovaní občanov výslovne zakazuje náboženský extrémizmus a pôsobenie siekt, ktoré tieto zákazy obchádzajú. Taktiež má byť zaručené, že zo združenia môže každý slobodne vystúpiť. Členovia združení nesmú byť nútení v zotrvaní, ak zmenili svoj názor. Registrované združenie, ktoré svojou činnosťou porušuje podmienky určené zákonom, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky vyzve na upustenie od takejto činnosti, ak v nej pokračuje, tak ho rozpustí. V prvom rade sa musí zistiť, že porušuje podmienky určené zákonom, čo nie je jednoduché vzhľadom na vysokú latentnosť vonkajších prejavov týchto neželaných skupín. Čo sa týka ostatných neregistrovaných extrémistických náboženských skupín, ich členovia môžu byť postihnutí za extrémistické trestné činy či priestupky.

V súčasnosti existuje veľmi rozmanité spektrum náboženských spoločenstiev, ktoré možno považovať za extrémistické, v dôsledku čoho sa môžu ich vonkajšie prejavy odzrkadliť v množstve trestných činov. Veľkým problémom ostáva ich základný spoločný znak – vysoká latencia spolo-

[20] Pozri § 2 ods. 1 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov.

[21] Pozri § 4 zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov.

censky škodlivých prejavov.[22] Všetky informácie sa prísne strážia a držia vo vnútri združení, členstvo je dobrovoľné, členovia sú zaslepení náboženským fanatizmom, preto boj proti nim je náročný.

4 Pôsobnosť nebezpečných neregistrovaných náboženských spoločností v Slovenskej republike a prevencia

4.1 Neregistrované náboženské spoločnosti

Sekty pôsobiace na území Slovenskej republiky údajne neporušujú platné zákony. Sú to náboženské obce, ktoré sa vyčleňujú od oficiálnej cirkvi. Ide o uzavreté skupiny, ktoré vo väčšine prípadov odmietajú vonkajšiu spoluprácu a venujú sa len svojej komunite, ktorú od zvyšného sveta ochraňujú a varujú pred nepriateľmi, ktorí ich neprávom osočujú. Silnú autoritu predstavuje vodca, osoba hlásajúca spasenie či záchranu stratených duší. Zákony síce priamo porušovať nemusia, ale morálne hľadisko je diskutabilné. Pretože ľudia, ktorí do nich vstúpia, nadobudnú pocit, že robia niečo prospešné pre seba, sektu a ani netušia, že sú len akýmsi nástrojom šikovných praktík vodcov, pričom postupne strácajú svoju vlastnú identitu.[23] Väčšina z týchto siekt sa prezentuje pod všeobecne uznávanými, prospešnými ideami, ako sú: rodina, láska, ľudské práva, vzdelávanie, boj proti drogám, pomoc mládeži atď. Ich skutočným a zároveň hlavným cieľom je snaha o ekonomické obohatenie sa vedúcich predstaviteľov.[24] Na území Slovenskej republiky pôsobí približne 50 väčších štátom neregistrovaných spoločenstiev, sú to napr.: rôzne kresťanské spoločenstvá, Slovo života, hnutie Hare Krišna, Cirkev zjednotenia (moonisti), Scientologická cirkev, hnutie Grálu, Sri Chinmoy, Sahája jóga, Slobodná ľudová misia, Svetová cirkev Stvoriteľa, satanistické spolky atď. Nie všetky z týchto neregistrovaných spoločností sú nebezpečné, či už pre spoločnosť, alebo ich samotných členov. No poniektoré vedome a hrubo zneužívajú náboženstvo a náboženské cítenie na nekalú činnosť s cieľom podmaniť si človeka a manipulovať s jeho vôľou a vedomím. Verejnosti podsúvajú katastrofické scenáre,

[22] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014, s. 13.

[23] Dostupné na: https://oz-integra.sk/vsetko-co-ste-chceli-vediet-o-sektach-ale-nemaliste-sa-koho-spytat/ [cit. 2019-09-22].

[24] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014, s. 12.

vykresľujú skazenosť súčasného sveta a spoločnosti ako takej, pričom vinu pripisujú zlyhaniu politických či náboženských inštitúcií. Namiesto racionálnych riešení využívajú duchovný a mravný úpadok, stratu hodnotovej orientácie, krízu rodiny a oživujú v ľuďoch sklon k poverám, okultizmu, ezoterike a všetkému, čo smeruje k úniku od reality a vytvárajú tak imaginárny svet plný falošných očakávaní. Tento svet predstavuje uzatvorenú spoločnosť ľudí, ktorí do nej vstúpia. Takéto náboženské spoločnosti (sekty) sa oprávnene radia medzi extrémistické subjekty.

Cirkev zjednotenia (moonisti)

Ide o extrémistické hnutie so všetkými znakmi extrémistickej sekty. Oficiálnymi cieľmi hnutia sú: zjednotenie všetkých náboženstiev a vierovyznaní, boj proti komunizmu, vytvorenie „pravej" rodiny a mier vo svete. Skutočnosť je taká, že jej členovia sa musia po vstupe zriecť svojej rodiny, bezvýhradne prijať autoritu Moona a jeho ženy a ich učenie, odovzdať hnutiu majetok, pravidelne odovzdávať hnutiu celý svoj plat, svoj čas venovať výhrade hnutiu, zúčastňovať sa bohoslužieb, vziať si za manžela partnera, ktorého vyberie vodca.[25] Jednou z funkcií tohto hnutia je spájať mladých ľudí do manželského zväzku nasledujúcim spôsobom. Ľudia pošlú reverendovi dve fotografie, tváre a postavy, on na ich základe určí, kto sa k sebe hodí. Následne sa partneri vyrozumejú, ak súhlasia, sú pozvaní na sobáš do Kórey, kde sa zosobášia na olympijskom štadióne. Podmienkou sobáša, podľa prípadu zo Slovenskej republiky z roku 2000 je, aby zaplatili približne 1 000 dolárov. Okrem toho sa mladí ľudia zúčastňujú prednášok, vzdajú sa všetkých svojich doterajších záujmov a nakoniec idú pracovať pre hnutie. Hnutie robí mladých ľudí psychicky závislými a potom ich využíva na podradnú prácu. Mládež sa zúčastňuje na brigádach v západnej Európe – predávajú najmä suvenírové darčeky formou podomových dílerov. Z platu si minimum nechajú, ostatné darujú organizácii. Takéto konanie napĺňa znaky zločinu obchodovania s ľuďmi podľa § 179 Trestného zákona. V Slovenskej republike v súčasnosti existuje Federácia rodín za svetový mier so sídlom v Bratislave. Okrem toho na získavanie mládeže slúžia CARP a HARP kluby. CARP kluby sú zamerané na vysokoškolákov, HARP

[25] MIČEKOVÁ, A., ŠUP, R. Náboženský extrémizmus v Slovenskej republike. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 101.

kluby na stredoškolákov. V Banskej Bystrici pôsobí HARP klub pod názvom Mesto Zion. Organizuje navonok nevinné akcie, ako napríklad večery o kultúre nejakej krajiny, výlety do prírody, prednášky na rôzne témy s jasným cieľom ovplyvniť mladých ľudí.

Scientologická cirkev

Pôsobí v Slovenskej republike od roku 1995. Zaraďuje sa medzi pseudonáboženské zoskupenia a sekty, ktoré predstavujú bezpečnostné riziko, pretože najmä vo svete sa snaží prostredníctvom svojich členov ovládnuť všetky pre štát rozhodujúce inštitúcie. V Slovenskej republike pôsobí cez svoje Centrá Dianetiky a Scientológie, ktoré majú formu občianskych združení a nachádzajú sa v mestách: Košice, Bratislava, Levice, Banská Bystrica, Liptovský Mikuláš, Žilina, Štúrovo, Nitra, Martin, Nové Zámky, Komárno. V súčasnosti je v evidencii občianskych združení 12 takýchto centier.[26] Uskutočňujú sa v nich rôzne kurzy (učenie a štúdium, manželstvo, deti, drogy, komunikácia, ako riešiť konflikty a pod.), zabezpečujú osobné poradenstvo, predávajú „vitamíny", knihy a pod. Scientológia predstavuje štúdium múdrosti či znalosti. „*Znamená to vedieť, ako vedieť.*"[27] Presná definícia pojmu dianetika je „čo duša robí telu". To znamená, že dianetika odhaľuje a zvláda vplyv duše na telo a takto pomáha poskytovať úľavu od nechcených pocitov a emócií, nehôd a psychosomatických chorôb. Má ísť o modernú vedu o duševnom zdraví.

U členov scientologickej cirkvi sa pestuje návyk k vyhľadávaniu stále nových problémov/pseudoproblémov a strach, že ak ukončia kurzy a školenia (ktoré nie sú zadarmo, ich cena nie je nikde zverejnená, vedia ju len účastníci a podľa výpovedí bývalých členov sa neustále zvyšuje), ktoré tieto centrá poskytujú, tak sa zhorší ich psychický stav. Pomocou kurzov členov izolujú od spoločnosti, lebo rozoberaním ich negatívnych zážitkov si majú uvedomiť, aký negatívny vplyv má na nich ich najbližšie okolie.[28] Podľa spovedí ľudí, ktorí mali negatívny okrajový zážitok s touto cirkvou, pretože

[26] Dostupné na: http://ives.minv.sk/rez/registre/pages/listfilter.aspx?type=oz [cit. 2019-09-21].

[27] Dostupné na: https://scientologiakosice.sk/scientologia/ [cit. 2019-09-21].

[28] SEDLÁČKOVÁ, M. *„Náboženské sektářství"*. Pardubice: Benepal, 2012, s. 48. Dostupné na: http://www.benepal.cz/files/project_1_file/FENOMEN-NABOZENSKEHO-SEKTARSTVI.PDF [cit. 2019-09-22].

jej prepadol niekto z ich blízkych, si cirkev vyberá majetných ľudí, ktorých postupne pripraví o všetok majetok. Samozrejme, v rámci platnej právnej úpravy, pretože ide o dary, ktoré občianske združenia môžu prijímať a členstvo či účasť na prednáškach je dobrovoľná.

V Slovenskej republike prebieha nábor nových členov dvoma spôsobmi. Prvým je, že na prvé sedenie človeka privedie jeho známy, kamarát, ktorý už je členom. Druhý spôsob je na upútaní cez webové stránky, či už formou zaujatia a človek príde sám do jedného z centier sa informovať, alebo častejšie cez nalákanie na úplne bezplatný test osobnosti. Test osobnosti sme vyskúšali, obsahuje až 200 otázok, napr. typu: či by vám vadilo rozmýšľať o samovražde; či máte často depresie; či dokážete obdivovať vonkajšiu krásu iných ľudí; či by ste boli ochotní mať viac ako dve deti, ak by to dovoľoval váš zdravotný stav a finančné možnosti; či to viete roztočiť na párty atď. Na záver vyplníte svoje kontaktné údaje, kde by vám mali zaslať výsledok (svedectvá varujú pred tým, že výsledok je vždy negatívny a riešenie – účasť na kurzoch). Výsledok nám neprišiel, namiesto neho pozvánka na prvú úplne bezplatnú prednášku na tému „Myslenie šťastných", ktorá má obsahovať:

- „Zistíte, aké limitujúce programy si nosíte v sebe ešte zo svojho detstva a prečo vám nikdy nedovolia získať život, aký ste vždy chceli... aj keby ste urobili čokoľvek;
- Názorne pochopíte, ako tí, čo majú šťastie, si ho priťahujú stále viac a viac a tí nešťastní sa ďalej zabárajú do bahna mizérie... a vydáte sa na cestu, na ktorej k vám šťastie bude plynúť ľahko;
- Prečo sa človek správa niekedy, ako keby nebol sám sebou a ako rozpoznať, v ktorej chvíli ste skutočne sami sebou a kedy ste niekým iným a prečo sa to deje;
- Prečo sa niekedy bez zjavného dôvodu začnete cítiť inak a začnú k vám plynúť obmedzujúce myšlienky;
- Od vašej mysle závisí, či budete mať život taký, aký ste vždy chceli mať, alebo sa budete zabárať do bahna nešťastia po zvyšok svojho života;
- Život človeka je odrazom stavu jeho mysle. Ako tento stav zlepšiť?"

Takýmto spôsobom vás nalákajú do centra k vyškolenému pracovníkovi, kde je pôsobenie výraznejšie, pretože ide o osobné stretnutie.

Vo väčšine krajín pôsobí Scientologická cirkev na prísne neziskovom základe s tým, že je oslobodená od daní, preto musia byť všetky poplatky

vedené ako dary. Tí členovia, ktorí už nezvládajú financovať kurzy (dávať dostatočné dary), majú možnosť pracovať pre Scientologickú cirkev, čím sa výrazne posilnia ich väzby k nej a odmenou je možnosť pokračovať v kurzoch.[29]

Satanistické spolky

Vo väčšine prípadov satanizmus predstavuje zoskupenie, ktoré nemá jednotnú štruktúru. Jednotlivé skupiny vznikajú a zanikajú bez akýchkoľvek väzieb na predchádzajúce skupiny.[30] Najhoršie prejavy majú, a teda aj najnebezpečnejší sú osamelí satanisti. Môže ich viesť nejaký psychicky narušený jedinec, pričom pre ovplyvnených mladíkov je príťažlivé páchať trestné činy. Väčšinou sa dopúšťajú trestných činov poškodzovania cudzej veci (§ 245 TZ a § 246 TZ) či výtržníctva (§ 364 TZ), keď v opustených budovách praktizujú svoje rituály. Často je ich pozornosť nasmerovaná na kresťanské pamiatky a navrátenie do pôvodného stavu je finančne náročné. Mladí satanisti sú väčšinou pod vplyvom alkoholu a drog. Vážnejší prípad sa stal v roku 2005 v Slovenskej republike, keď dvaja mladí chalani 16- a 17-roční spolu s 12-ročnou sestrou obzvlášť surovým spôsobom zavraždili 19-ročné dievča. Boli pod vplyvom toluénu a rozhodli sa uskutočniť satanistické rituály. Obeť zbili, dokopali, kým neupadla do bezvedomia, ťahali po zemi a nakoniec ju utopili. Po utopení sa dotýkali jej bezduchého tela v zmysle satanistického rituálu. K vražde sa priznali a zároveň nepopreli, že sú vyznávači Satana – uviedli, že to jeho hlas ich naviedol na vraždu.

Jedným z oficiálnych satanistických spolkov je Cirkev Satanova. Ide o najrozšírenejšiu satanistickú organizáciu, ktorú založil v roku 1966 v Kalifornii Anton Szandor LaVey. Jej hlavným prameňom je Satanistická biblia. LaVeyov satanizmus sa stal populárny hlavne vinou internetu. V Slovenskej republike a v Českej republike z učenia Satanovej cirkvi vychádza organizácia Prvý Česko-Slovenský Chrám Cirkvi Satanovej. Má vlastnú webovú stránku, kde publikuje svoje príspevky, hľadá nových členov, s ktorými robí osobný pohovor, dokonca je možné si zakúpiť ich časopis.

[29] DOUGLAS E. COWAN, DAVID G. BROMLEY. *Sekty a nová náboženství*. Praha: Grada, 2013, s. 38.

[30] LICHNER, V. a kol. *Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch.* Košice: UPJŠ v Košiciach, Filozofická fakulta, 2018, s. 80. Dostupné na: https://unibook.upjs.sk/img/cms/2018/ff/extremizmus-a-radikalizacia-web.pdf [cit. 2019-09-23].

4.2 Preventívne opatrenia v Slovenskej republike

Pri hľadaní riešení, ako zredukovať náboženský extrémizmus a v najlepšom prípade nájsť riešenie, ako mu úplne predísť, je potrebné vyriešiť základné otázky. Akým spôsobom dokázať, že sú sekty naozaj nebezpečné? Ako varovať ľudí pred sektami? A najdôležitejší problém, ako ľudí presvedčiť, aby ich opustili?[31] Preto si myslíme, že na prvom mieste pri tvorbe preventívnych opatrení má byť psychológia, pretože veľa ľudí je nešťastných, nevedia vyriešiť svoje problémy, a preto sa uchyľujú k pochybným spoločenstvám. Právo má zaujať len akúsi pomocnú rolu.

Je dôležité si uvedomiť, v čom spočíva sila náboženských spoločenstiev. Pobyt v nich sa zdá byť normálny, človek zo začiatku zažíva pocit šťastia. Tento pocit je len ilúzia, ktorá sa prejavuje ako požiadavka úplnej poslušnosti a podriadenosti. Mnohí uvádzajú, že členstvo sa stáva závislosťou. Človek sa len ťažko odpúta a ak to aj dokáže, zažíva pocit osamelosti, strachu a nedokáže sa zaradiť do bežnej spoločnosti. Bojuje s depresiou, zraniteľnosťou, nevie samostatne rozhodovať o svojom živote.

Vo svete, kde je pôsobnosť siekt rozšírenejšia a ich praktiky sú neraz tvrdšie, narastá počet informačných centier. Vznikajú aj združenia, ktoré sa výslovne zaoberajú poradenstvom pri výstupe z takýchto komunít. Na Slovensku nič také neexistuje – výnimkou je len Integra – Centrum prevencie v oblasti siekt (občianske združenie), ktoré funguje pri Krajskej psychologicko-pedagogickej poradni v Banskej Bystrici. Na svojej webovej stránke uvádzajú príbehy ľudí, ktorí mali osobnú skúsenosť s niektorými z neželaných spoločenstiev, poskytujú poradenstvo pri vystúpení a majú veľa informačnej literatúry, ktorá má ľudí varovať pred nebezpečnými praktikami niektorých náboženských spoločenstiev.

Záver

Náboženský extrémizmus je reprezentovaný najmä nebezpečnými náboženskými skupinami, sektami, ktoré sa navonok snažia pôsobiť zákonne, ich činnosť má byť pre spoločnosť a aj ich členov prospešná, zameraná na

[31] DOUGLAS E. COWAN, DAVID G. BROMLEY. *Sekty a nová náboženství*. Praha: Grada, 2013, s. 12.

tie najdôležitejšie hodnoty spoločnosti. Pomocou psychickej manipulácie získavajú nových členov, ktorých zneužívajú vo vlastný prospech. V dôsledku toho, že využívajú na svoju negatívnu činnosť náboženstvo a vieru, ktorá je v živote ľudí nesmierne dôležitá, sú mimoriadne nebezpečné. Ľudia zaslepení vierou, ktorá je prekrútená vodcami týchto siekt, sú ochotní urobiť čokoľvek, pretože veria, že konajú správne a pomáhajú sami sebe, ako aj celej spoločnosti. Tieto nebezpečné náboženské spoločnosti a ich členovia sú veľmi nevyspytateľní, a teda aj mimoriadne nebezpeční pre spoločnosť.

Slovenská republika nie je výnimkou. Na jej území pôsobia rôzne neregistrované a pre občanov nebezpečné náboženské spoločnosti, hoci ich činnosť nie je taká vážna a vyhrotená ako v niektorých iných častiach sveta. Zatiaľ neboli na území Slovenskej republiky zaznamenané žiadne násilné sektárske praktiky smerujúce k sexuálnemu zneužívaniu, fyzickej likvidácii, či k nabádaniu členov k samovraždám.[32] Z tohto dôvodu verejnosť nevníma činnosť siekt ako priame ohrozenie. To ale neznamená, že sa tomuto problému netreba venovať, dokiaľ nenadobudne masový charakter, pretože každý život je dôležitý.

Literatúra:

[1] BELLA, P. Trestnoprávna kvalifikácia extrémizmu. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 71 – 94. ISBN 978-80-8054-685-4.

[2] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár.* I. Diel. Praha: C. H. Beck, 2010. 1136 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

[3] DOUGLAS E. COWAN, DAVID G. BROMLEY. *Sekty a nová náboženství*. Praha: Grada, 2013. 222 s. ISBN 978-80-247-3163-6.

[4] GREŠKOVÁ, L. Vymedzenie náboženského extrémizmu. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 53 – 60. ISBN 978-80-8054-685-4.

[5] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 642 s. ISBN 978-80-8168-585-9.

[6] KOHAN, P. Definícia extrémizmu v podmienkach trestného práva Slovenskej republiky. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 61 – 69. ISBN 978-80-8054-685-4.

[32] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014, s. 13.

[7] LICHNER, V. a kol. *Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch.* Košice: UPJŠ v Košiciach, Filozofická fakulta, 2018. 139 s. ISBN 978-80-8152-659-6. Dostupné na: https://unibook.upjs.sk/img/cms/2018/ff/extremizmus-a-radikalizacia-web.pdf [cit. 2019-09-23].

[8] MIČEKOVÁ, A., ŠUP, R. Náboženský extrémizmus v Slovenskej republike. In: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016, s. 94 – 102. ISBN 978-80-8054-685-4.

[9] SEDLÁČKOVÁ, M. *„Náboženské sektářství"*. Pardubice: Benepal, 2012. 88 s. Dostupné na: http://www.benepal.cz/files/project_1_file/FENOMEN-NABOZENSKEHO-SEKTARSTVI.PDF [cit. 2019-09-22].

Právne predpisy:

[1] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 schválená uznesením vlády SR č. 379/2011 z 8. júna 2011, 49 s.

[2] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 schválená uznesením vlády SR č. 129/2015 z 18. marca 2015, 20 s.

[3] Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov.

[4] Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov.

[5] Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

[6] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Internetové zdroje:

[1] http://www.culture.gov.sk

[2] http://ives.minv.sk/

[3] https://scientologiakosice.sk/

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Mgr. Anna Kucejová
Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
e-mail: anna.kucejova@tvu.sk

ZNALECKÉ DOKAZOVANIE PRI VYŠETROVANÍ TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU[1]

Marián Kušnier

Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Bratislave,
Odbor kriminálnej polície

Abstrakt
Pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu sa stretávame s určitými špecifikami, ktoré sa premietajú do jednotlivých dôkazných prostriedkov. Jedným z týchto dôkazných prostriedkov je aj činnosť znalca a znalecké dokazovanie. Znalecké dokazovanie pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu sa neodlišuje od iných druhov alebo skupín trestných činov v použití určitých znaleckých odborov, ale skôr špecifikosťou kladených otázok, ktoré sú znalcovi kladené s dôrazom na špecifiká trestných činov extrémizmu.

Kľúčové slová:
vyšetrovanie, dokazovanie, znalec, znalecký posudok.

Abstract
When investigating the crimes of extremism, we encounter certain specificities that are reflected in individual evidence. One of these means of proof is the activity of an expert and expert evidence. Expert evidence in the investigation of extremism offenses does not differ from other types or groups of offenses in the use of certain fields of expertise, but rather on questions that are put to the expert with an emphasis on the specificities of extremism offenses.

Key words:
Investigation, evidence, expert, expert opinion.

[1] Autor pri vypracovaní príspevku vychádzal z obsahu dizertačnej práce: KUŠNIER, M. *Metodika vyšetrovania trestných činov extrémizmu: dizertačná práca.* Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2019.

Úvod

Dôkazné prostriedky sú exemplifikatívne vymenované v § 119 ods. 2 Trestného poriadku (Tr. por.) a majú rovnakú dôkaznú silu. Ide iba o demonštratívny výpočet dôkazných prostriedkov, keď nie je vylúčené aj zabezpečenie iných dôkazných prostriedkov získaných zákonným spôsobom podľa Trestného poriadku alebo osobitného zákona, pričom musia smerovať k objasneniu veci. Medzi demonštratívne uvedenými dôkaznými prostriedkami sa nachádza aj výsluch znalca a posudky a odborné vyjadrenia.[2]

Znalecké dokazovanie je pri vyšetrovaní extrémistických trestných činov významným dôkazným prostriedkom. Znalec sa do trestného konania priberá v zmysle § 142 ods. 1 Tr. por. uznesením v prípade, ak na objasnenie skutočnosti dôležitej pre trestné konanie nepostačuje odborné vyjadrenie v rámci výkonu odbornej činnosti podľa § 141 Tr. por. Znalecký posudok okrem orgánov činných v trestnom konaní (OČTK) môžu zaobstarať aj procesné strany. Znalec však musí byť vždy podľa § 144 Tr. por. poučený o význame znaleckého posudku z hľadiska všeobecného záujmu a o trestných následkoch vedome nepravdivého znaleckého posudku.

Formulovať otázky znalcovi je potrebné tak, aby znalec mohol na otázky konkrétne odpovedať. Otázky teda majú byť adresné a konkrétne, nie všeobecné. Otázky musia byť položené tak, aby znalec odpovedal odborne a nevyjadroval sa k právnym otázkam. Otázky kladené znalcovi pri vyšetrovaní extrémizmu by mali byť skutkovými otázkami a z ich obsahu by malo byť zrejmé, na čo má znalec odpovedať – musia byť formulované jasne, logicky a jednoznačne.

Znalec je v zmysle § 145 Tr. por. oprávnený oboznámiť sa v potrebnom rozsahu s vyšetrovacím spisom a vykonanými dôkazmi, pričom mu možno dovoliť prítomnosť pri výsluchu obvineného, svedkov alebo vykonávaní iných dôkazov. Znalec je oprávnený navrhnúť vykonanie takých dôkazov, ktoré potrebuje na účely vyhotovenia posudku, má právo byť pri nich prítomný a klásť vypočúvaným osobám otázky.

Osobitosti znaleckého skúmania pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu sa prejavujú najmä v posudzovaní extrémistických materiálov. Tie často nie sú vo svojej pôvodnej (originálnej) forme, ale v pozmenenej ale-

[2] ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné.* 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 146.

bo zástupnej podobe. Aj preto je takéto znalecké dokazovanie často napádané a znalci označovaní za zaujatých. Ako problematické sa javí posudzovanie skrytého významu niektorých symbolov, ktoré nie sú známe ich nositeľom. Ide o problematiku, keď je symbol známy len znalcom, samotným extrémistom a prípadne OČTK. Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že znalecké posudzovanie a expertízy majú nezastupiteľný význam pri objasňovaní subjektívnej stránky trestných činov extrémizmu.[3]

Vyšetrovanie trestných činov extrémizmu je takmer vždy spojené s vyžadovaním znaleckých posudkov. Tieto trestné činy sú často páchané prostredníctvom písomných dokumentov, obrazových a zvukových nahrávok, dobovej symboliky (často v pozmenenej podobe) a (pseudo) vedeckých diel a dokumentov. Páchatelia sa často snažia svoje názory vedecky podložiť a argumentovať na základe pochybných vedeckých poznatkov a záverov. Posudzovať, či tieto skutočnosti napĺňajú skutkovú podstatu trestného činu je preto zložité a otázky je potrebné riešiť pomocou znaleckého posudku. Pred zriadením samostatného znaleckého odboru na skúmanie extrémizmu sa pri vyšetrovaní uplatňovali najmä odbory ako história, politológia, sociológia alebo lingvistika.[4] Znalecká činnosť pri vyšetrovaní extrémizmu sa neprejavuje špecifickosťou odborov vykonávajúcich znalecké skúmanie (s výnimkou odboru spoločenské a humanitné vedy), ale skôr špecifickosťou kladených otázok, ktoré súvisia s vyšetrovaným extrémistickým trestným činom.

1 Znalecké odbory pri vyšetrovaní extrémizmu

Zásadným posunom pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu bolo zriadenie samostatného odboru spoločenské a humanitné vedy s dvoma odvetviami – politický extrémizmus a náboženský extrémizmus. **Znalecký posudok z odboru spoločenské a humanitné vedy** je rozhodujúcim na posúdenie skutočnosti, či v danej veci ide o extrémistický materiál v zmysle § 130 ods. 7 Trestného zákona (Tr. zák.) a znalcovi sa spravidla (vždy podľa okolností prípadu) položia tieto otázky:

[3] KALVODOVÁ, V. a kol. *Dokazování v trestním řízení – právní, kriminologické a kriminalistické aspekty.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, s. 399 – 405.

[4] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluver, 2007, s. 144.

- na základe predložených vecných stôp alebo obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov určiť význam vyobrazených znakov, symbolov, nápisov alebo prejavov;
- preskúmať znaky, symboly, nápisy na predložených vecných stopách a určiť, či skrývajú aj iné znaky, symboly, nápisy, ktoré používajú osoby sympatizujúce s extrémistickými skupinami;
- určiť, či tieto znaky, symboly, nápisy možno chápať ako prejav príslušnosti k extrémistickej skupine;
- uviesť, či filozofia alebo program týchto skupín smeruje k potláčaniu práv a slobôd občanov;
- používa takúto symboliku nejaké súčasné hnutie alebo organizácia, ktorá je aspoň sčasti postavená na potláčaní základných práv a slobôd alebo podnecujúcej k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti; v danom prípade ide o originálne alebo novodobé znaky, symboly, nápisy;
- obsahuje kniha, článok alebo text skladby na zaistených pamäťových nosičoch heslá skupín smerujúcich k potláčaniu práv a slobôd občanov;
- uviesť, či znaky, symboly, nápisy na tele osoby na základe vykonanej prehliadky tela[5] a priloženej fotodokumentácie používajú osoby sympatizujúce s extrémistickými skupinami, či ich možno chápať ako prejav príslušnosti k extrémistickej skupine a či filozofia alebo program týchto skupín smeruje k potláčaniu práv a slobôd občanov;
- iné dôležité zistenia znalca.[6]

Ďalšie znalecké odbory, ktoré súvisia s vyšetrovaním trestných činov extrémizmu, sú najmä odbory zdravotníctvo a farmácia (zranenia poškodeného pri násilnom trestnom čine extrémizmu) a odbor psychológia (posúdenie osobnostného profilu a s tým súvisiacou subjektívnou stránkou konania).

Pri vypracovaní znaleckého posudku pri spáchaní extrémistického trestného činu formou násilia (napr. trestný čin ublíženie na zdraví z osobitného motívu podľa § 155 ods. 1, ods. 2 písm. c) Tr. zák.) by úlohy určené znalcovi z **odboru zdravotníctvo a farmácia** mohli vyzerať takto:

[5] Prehliadka tela a obdobné úkony podľa § 155 Tr. por.

[6] KUŠNIER, M. 2017. Informácie dôležité pre trestné konanie pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu. In: *Informácie dôležité pre trestné konanie.* Praha: Leges, 2017, s. 238 – 239.

- oboznámiť sa s dostupnou zdravotnou dokumentáciou poškodeného, vzťahujúcou sa k vyšetrovanému trestnému činu;
- zistiť, aké zranenia poškodený v dôsledku fyzického napadnutia utrpel; o aké zranenia z lekárskeho hľadiska ide, aké lekárske ošetrenia si zranenia vyžiadali, ich bolestivosť, aké lekárske zákroky bolo nutné vykonať, či ide o zranenia jednoduché alebo komplikované, či si mohol poškodený spôsobiť tieto poranenia sám, či počas liečby nastali komplikácie a v čom spočívali;
- aká bola intenzita útoku, počet rán na tele poškodeného, či poškodený menil polohu počas útoku a či vzhľadom k zisteným zraneniam boli zistené na tele poškodeného známky obrany voči útoku;
- či bol vzniknutým poranením narušený obvyklý spôsob života poškodeného; či bol poškodený obmedzený na bežnom spôsobe života, ak áno, v akej dĺžke;
- či útok na poškodeného s ohľadom na intenzitu smeroval na niektorý z telesných orgánov, pri ktorom reálne vzniklo nebezpečenstvo pre život poškodeného, alebo nebezpečenstvo závažného dlhšie trvajúceho alebo trvalého následku; bol v dôsledku útoku páchateľa vzhľadom na prípadné použitie nástroja bezprostredne ohrozený život poškodeného;
- či zranenia poškodeného zanechali trvalé následky;
- zistiť mechanizmus spôsobeného zranenia;
- určiť dobu liečenia s dĺžkou pracovnej neschopnosti a ak bola určená, či zodpovedá spôsobenému zraneniu; či sa predĺžila doba liečenia a práceneschopnosť úmyselným konaním alebo nedbanlivosťou poškodeného;
- ohodnotiť zranenia, respektíve bolestné poškodeného;
- iné dôležité zistenia znalca.

Ďalším významným znaleckým odborom, ktorý súvisí s vyšetrovaním nielen trestných činov extrémizmu, je **odbor elektrotechnika**. V súčasnej informačnej dobe je už takmer nevyhnutnosťou, že každý používa počítač a mobilný telefón. Práve v týchto a s nimi súvisiacich zariadeniach sa môžu nachádzať cenné informácie využiteľné v trestnom konaní, ktoré môžu byť použité ako dôkazy. Rovnako je možné zistiť, s akcentom na trestné činy extrémizmu, komunikáciu osôb, ktorým boli zariadenia zaistené.

Pri vypracovaní znaleckého posudku pri spáchaní extrémistického trestného činu by úlohy určené **znalcovi z odboru elektrotechnika, odvetvie kriminalistická informatika** mohli vyzerať takto:

- zistiť, zaistiť a spracovať výpis telefónnych čísiel a e-mailových kontaktov uložených v pamäti predložených mobilných telefónov, v pamäti SIM kariet, počítača, notebooku, resp. pamäti dátového nosiča a médií; ak je to možné, žiadať obnoviť aj všetky vymazané a odstránené telefónne čísla a e-mailové kontakty;
- zistiť, zaistiť a spracovať výpis všetkých prijatých, odoslaných a uložených SMS správ, e-mailových správ, resp. inej elektronickej komunikácie z pamäte predloženého počítača, notebooku, mobilných telefónov, SIM kariet, resp. pamäte dátového nosiča a médií; ak je to možné, žiadať obnoviť aj všetky vymazané a odstránené správy;
- zistiť a zaistiť všetky dátové záznamy v obrazovej, zvukovej, textovej či inej forme z pamäte predloženého počítača, notebooku, mobilných telefónov, SIM kariet, resp. pamäte dátového nosiča a médií;
- zistiť, či sa v predloženom počítači, notebooku, mobilnom telefóne, SIM kartách a v dátových nosičoch (pamäťových kartách) nachádzajú odstránené obrazové zvukové záznamy alebo textové súbory a správy, SMS správy, ak áno, tieto zrekonštruovať – obnoviť ich obsah;
- zo zaistených vecí identifikovať všetky textové a obrazové súbory s použitím kľúčových slov[7];
- vyhotoviť obrazy pevných diskov nachádzajúcich sa v predložených elektronických prostriedkoch; všetky zistenia zálohovať na CD alebo DVD;
- iné dôležité zistenia znalca.[8]

Na posúdenie subjektívnej stránky trestného činu extrémizmu, ale aj celkového osobnostného profilu páchateľa sa ako vhodné javí, aby bol do trestného konania pribratý **znalec z odboru psychológia, odvetvie klinic-**

[7] Na tomto mieste je možné uviesť kľúčové slová alebo pojmy (napríklad heslá, mená osôb, prezývky, názvy extrémistických hudobných skupín), na ktoré sa znalec primárne zameria pri vypracovaní posudku.

[8] KUŠNIER, M. Osobitosti dokazovania pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu. In: *Teoretické úvahy o práve 14. Zborník [abstraktov] z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov.* [CD-ROM] Trnava: Trnavská univerzite v Trnave, Právnická fakulta, 2017, s. 34.

ká psychológia dospelých na posúdenie a zodpovedanie nasledujúcich otázok:

- vykonať komplexné psychologické vyšetrenie a celkovo charakterizovať osobnosť obvineného;
- posúdiť mentálnu vyspelosť obvineného, štruktúru osobnosti, intelektové a pamäťové schopnosti;
- vykonať podrobnú analýzu charakterových rysov obvineného, ktoré determinovali jeho konanie pred skutkom, počas skutku a po skutku;
- posúdiť motivačné konanie obvineného a vyjadriť sa k motivačnej analýze agresívnej činnosti obvineného pred, počas a po spáchaní vyšetrovaného trestného činu (otázku je potrebné položiť v prípade spáchania trestného činu násilím);
- vyjadriť sa ku skutočnosti, či obvinený spáchal skutok v citovom rozrušení alebo pod iným vplyvom, ktorý mohol nepriaznivo ovplyvniť jeho rozumovú a vôľovú zložku konania;
- aká je u obvineného možnosť – prognóza resocializácie;
- iné zistenia znalca dôležité pre posúdenie veci.

Pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu môže nastať v počiatočnej fáze vyšetrovania situácia, že bude potrebné vykonať prehliadku a pitvu mŕtvoly. Pôjde o vyšetrovanie trestných činov, pri ktorých došlo k podozreniu, že trestným činom bola spôsobená smrť osoby (poškodeného). Spravidla môžu nastať dve situácie, a to, že poškodený môže po útoku prežívať v medicínskom zariadení, alebo smrť nastane priamo na mieste činu alebo v jeho bezprostrednej blízkosti. V prípade, ak nastane smrť poškodeného na mieste činu alebo v jeho blízkosti, tak sa na tomto mieste vykonáva najskôr obhliadka podľa § 154 Tr. por. S telom sa však žiadnym spôsobom nemôže manipulovať a do obhliadky je potrebné telo podrobne opísať a fotograficky zadokumentovať, prípadne vyhotoviť kamerový záznam. Pri obhliadke je potrebné zamerať sa okrem viditeľných dôkazov aj na určenie presnej polohy tela z dôvodu možného vykonávania dôkazných prostriedkov ako rekonštrukcia, vyšetrovacieho pokusu alebo previerky výpovede na mieste.

Uznesenie podľa § 156 ods. 1 Tr. por. (nariadenie prehliadky a pitvy mŕtvoly) a súčasne pribratie znalcov – súdnych lekárov podľa § 142 ods. 1 Tr. por. vzhľadom na okolnosti prípadu by malo obsahovať:

- popísať jednotlivo všetky vonkajšie a vnútorné zranenia nachádzajúce sa na tele poškodeného;
- určiť mechanizmus vzniku zistených zranení, akým spôsobom vznikli, prípadne akým nástrojom boli zranenia spôsobené;
- či sú zistené zranenia v príčinnej súvislosti so smrťou poškodeného;
- či smeroval útok páchateľa proti životne dôležitým orgánom poškodeného;
- určiť vzájomnú polohu poškodeného a útočníka pri útoku na poškodeného;
- určiť bezprostrednú príčinu smrti a čas smrti poškodeného;
- či mohol poškodený prežiť v prípade poskytnutia včasnej pomoci;
- iné dôležité zistenia znalcov;
- v prípade posúdenia čiastkových otázok vyšetrovateľ udelí súhlas s pribratím konzultanta alebo konzultantov;
- znalcom sa spravidla určí lehota vypracovania posudku.

V prípade toxikologického znaleckého skúmania je potrebné uviesť, že v praxi sa často stretávame s tým, že na príslušnom patologickom a anatomickom pracovisku nie je znalec – toxikológ zastihnuteľný alebo na tomto pracovisku pôsobia toxikológovia, ktorí síce vykonávajú odbornú toxikologickú činnosť, ale nie sú zapísaní v zozname znalcov. V takýchto prípadoch sa priberie znalec z odvetvia toxikológia *ad hoc* v zmysle § 142. ods. 1 Tr. por. s poukazom na § 143 ods. 2 Tr. por. a takto do trestného konania pribratý znalec musí zložiť predpísaný sľub. Ak v príslušnom odbore alebo odvetví nie je zapísaná žiadna osoba, alebo osoba zapísaná v zozname znalcov nemôže podať znalecký posudok, alebo podanie znaleckého posudku by bolo spojené s neprimeranými ťažkosťami alebo nákladmi, možno do konania pribrať aj inú osobu s potrebnými odbornými a občianskymi predpokladmi, ak s tým súhlasí. Taká osoba je povinná pred vykonaním znaleckej činnosti zložiť sľub podľa zákona č. 382/2002 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch. Ak ide o právnickú osobu, sľub zloží fyzická osoba poverená touto právnickou osobou vykonaním znaleckej činnosti.

V prípade, že do trestného konania bol pribratý **znalec z odboru súdne lekárstvo, odvetvie toxikológia**, stanovia sa mu tieto úlohy:

- Určite toxikologickým vyšetrením z obsahu žalúdka, krvi a orgánov prítomnosť alkoholu a iných toxikologických látok a zistite, či mali tieto vplyv na chovanie nebohého – poškodeného pred smrťou.

- Zistite prítomnosť alkoholu v krvi.
- Zistite prítomnosť omamných a psychotropných látok v tele poškodeného.
- Iné dôležité zistenia znalca.

2 Činnosť a prítomnosť znalca pri vyšetrovaní extrémizmu

Činnosť znalca je charakterizovaná dvojfázovosťou. V prvej fáze znalec preštuduje odborné otázky, na ktoré má odpovedať a oboznámi sa so súvisiacim materiálom. V druhej fáze znalec vypracúva posudok. Znalec podáva posudok ku skutkovým otázkam a nie k právnym otázkam, pričom nemôže prijímať právne závery. Znalecký posudok nemá medzi jednotlivými dôkazmi nadradené postavenie, ale hodnotí sa podľa zásady voľného hodnotenia dôkazov ako každý iný dôkaz.[9] Znalecký posudok nie je možné považovať za dôkaz, ktorý by mal pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu väčšiu dôkaznú váhu ako iné dôkazy a tento dôkazný prostriedok treba podrobiť previerke vecnej správnosti a zákonnosti.[10]

Obhliadka je kriminalistická metóda, pri ktorej sú priamym pozorovaním objasnené skutočnosti dôležité pre trestné konanie. Obhliadka je dôkazný prostriedok, ktorého podstatou je bezprostredné pozorovanie, skúmanie, hodnotenie a dokumentácia na mieste činu či na mieste, ktoré má vzťah k objasňovanému trestnému činu.[11] Jej podstata spočíva v zisťovaní a zaisťovaní akýchkoľvek stôp. Ak sa vykonáva v prípravnom konaní, je potrebné vykonať ju riadne a detailne, pretože v prípade jej opakovania hrozí, že predmet dokazovanie bude porušený alebo nebude ho už možné znova obhliadnuť. Obhliadku vykonáva OČTK a v konaní pred súdom súd. **Obhliadky sa môže zúčastniť pribratý znalec alebo konzultant.** Práve prítomnosť znalca pri vykonávaní obhliadky môže mať rozhodujúci význam v ďalšom konaní, pretože prítomnosť experta – znalca v určitom odbore umožňuje vidieť miesto činu z perspektívy potrieb znalca, napríklad

[9] ČENTÉŠ, J. 2008. Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní. In: *Teoretické a praktické problémy dokazovania.* Žilina: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 40.

[10] Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 30. 04. 2007, sp. zn. III ÚS 299/06.

[11] ZÁHORA, J. a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2013, s. 277.

aj z dôvodu vykonávania ďalších dôkazných prostriedkov ako vyšetrovací pokus alebo previerka výpovede. Do zápisnice je potrebné poznačiť aj vyjadrenie znalca, ktoré uvedie pri vykonávaní obhliadky. Pri obhliadke sa vždy spisuje zápisnica, ktorá obsahuje presný opis predmetu obhliadky a pripoja sa k nej obrazovo-zvukové záznamy, náčrty a iné dokumenty, ako napríklad zoznam zaistených stôp, údaje o tom, či bol použitý služobný pes a s akým výsledkom, **vyjadrenie znalcov** a konzultantov prítomných na mieste činu.[12] Obhliadku je potrebné vykonať bezprostredne po spáchaní trestného činu, pretože miesto činu je buď jediným, alebo významným zdrojom stôp, ktoré môžu viesť k zisteniu páchateľa. Obhliadku miesta činu vykonáva organizovaný tím, v ktorom sú rozdelené úlohy. Za priebeh a výsledok obhliadky je zodpovedný vyšetrovateľ – vedúci výjazdovej skupiny, ktorý rozhoduje o tom, či je potrebná prítomnosť znalca. Obhliadka je jedinečný úkon, ktorý nie je možné vykonať viackrát. K opakovanej obhliadke miesta činu dochádza väčšinou v prípadoch, keď prvotná obhliadka nebola vykonaná riadne alebo došlo pri jej vykonávaní k chybám.[13]

Obhliadka výpočtovej techniky súvisí s páchaním počítačovej kriminality a vyskytuje sa aj pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu, ktoré sú páchané prostredníctvom počítačov. Predmetom obhliadky je počítač ako vec, ale aj jeho jednotlivé súčasti a spôsoby zapojenia. Cieľom obhliadky je, či, kde, kedy a ako došlo do zásahu do technického a programového vybavenia počítača a obsah a pamäť počítača – obrazové zvukové záznamy alebo textové súbory, dátové záznamy. Obhliadka sa vykonáva spravidla **za účasti znalca** z odboru elektrotechnika. Neodborný zásah pri obhliadke môže mať za následok čiastočné alebo trvalé zničenie potrebných dôkazov potrebných na preverenie, či bol spáchaný trestný čin.[14]

Výsluch znalca je uvedený ako jeden z dôkazných prostriedkov v § 119 ods. 2, pričom v Trestnom poriadku podľa procesného postavenia rozlišujeme výsluch obvineného, podozrivého, poškodeného, svedka a znalca. Pri výsluchu znalca je potrebné do zápisnice poznamenať okrem všeobecných

[12] ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné.* 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 156.

[13] ŠIMOVČEK, I. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 230 – 231.

[14] PORADA, V. a kol. *Kriminalistika.* Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 344.

náležitostí[15] aj dátum, kedy bol do konania pribratý ako znalec, na základe akého ustanovenia Trestného poriadku a v akom odbore je činný. Znalca je potrebné riadne poučiť najmä o význame znaleckého posudku z hľadiska všeobecného záujmu a o trestných následkoch vedome nepravdivého znaleckého posudku podľa § 347 Trestného zákona a na povinnosť bez odkladu oznámiť skutočnosti, pre ktoré by bol vylúčený alebo ktoré mu bránia byť vo veci činný ako znalec. Znalec podáva posudok spravidla písomne, výnimočne a v jednoduchších prípadoch môže nadiktovať do zápisnice o výsluchu znalca. V prípade, ak znalec vypracoval posudok písomne, tak postačuje, aby sa na tento posudok odvolal pri svojom výsluchu. V prípravnom konaní možno podľa § 145 ods. 4 Tr. por. upustiť od výsluchu znalca, ak policajt alebo prokurátor nemá o spoľahlivosti a úplnosti posudku pochybnosti. V prípade, že posudok podá viac znalcov, ktorí dospejú spoločne k rovnakým záverom, stačí, ak posudok podá ten z nich, koho určia. Ak sa však závery znalcov odlišujú, tak podá posudok každý z nich samostatne. V prípade, ak je znalecký posudok podaný písomne, znalcovi sa na začiatok umožní, aby v stručnosti uviedol svoje závery a následne je možné klásť mu otázky a v prípade, že je pri výsluchu prítomný aj obvinený alebo jeho obhajca, môžu mu aj oni klásť otázky. Pri vyšetrovaní extrémizmu sa výsluch znalca môže uplatniť napríklad v prípade, ak po podaní znaleckého posudku je potrebné znalca vypočuť k tvrdeniam, ktoré uviedol obvinený alebo svedkovia či už k priebehu skutku, alebo extrémistickej symbolike.

Záver

Pri vyšetrovaní extrémizmu majú znalecké posudky alebo činnosť znalcov nezastupiteľný význam ako dôkazný prostriedok. Nie sú však rozhodujúcim dôkazom. Orgán aplikácie práva musí vždy posudzovať podľa svojho vnútorného presvedčenia ich zákonnosť a vierohodnosť. Znalci posudzujú otázky, ktoré orgány činné v trestnom konaní potrebujú pri rozhodovaní a pri ďalšom smerovaní a plánovaní vyšetrovania. Znalecký posudok musí byť vždy súčasťou logickej reťaze dôkazov, aby mohol tvoriť podklad pre

[15] Meno, priezvisko, akademické a vedecké tituly znalca, dátum a miesto narodenia, adresa trvalého a prechodného pobytu, adresa na doručovanie, adresa pracoviska a označenie trestnej veci, v ktorej bude vypočutý a pomer k stranám trestného konania.

rozhodnutie orgánov činných v trestnom konaní. Samotné kladenie otázok znalcovi – znalecké úlohy si vyžadujú pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu nielen odborné znalosti, ale aj praktické skúsenosti s vyšetrovaním extrémizmu.

Literatúra:

[1] ČENTÉŠ, J. Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní. In: *Teoretické a praktické problémy dokazovania.* Žilina: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 40.

[2] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, 2008. 260 s. ISBN978-80-7357-311-9.

[3] KALVODOVÁ, V. a kol. *Dokazování v trestním řízení – právní, kriminologické a kriminalistické aspekty.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015. 503 s. ISBN 978-80-210-8072-0.

[4] KUŠNIER, M. Osobitosti dokazovania pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu. In: *Teoretické úvahy o práve 14. Zborník [abstraktov] z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov.* [CD-ROM] Trnava: Trnavská univerzite v Trnave, Právnická fakulta, 2017, s. 34.

[5] KUŠNIER, M. Informácie dôležité pre trestné konanie pri vyšetrovaní trestných činov extrémizmu. In: *Informácie dôležité pre trestné konanie.* Praha: Leges, 2017, s. 237– 238.

[6] PORADA, V. a kol. *Kriminalistika.* Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001. 746 s. ISBN 80-7204-194-0.

[7] ŠIMOVČEK, I. a kol. *Kriminalistika.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 405 s. ISBN 978-807380-343-8.

[8] ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 407 s. ISBN 978-80-7380-617-0.

[9] ZÁHORA, J. a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní.* Praha: Leges, 2013. 320 s. ISBN 978-80-8757-676-2.

Judikatúra:

[1] Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 30. 04. 2007, sp. zn. III ÚS 299/06.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Mgr. Marián Kušnier, PhD.
Krajské riaditeľstvo PZ v Bratislave
Odbor kriminálnej polície
Špitálska 14
811 08 Bratislava
e-mail: marian.kusnier@gmail.com

JE POŽADAVEK ELIMINACE EXTREMISMU REÁLNÝ?

Alena Marešová

Policejní akademie České republiky v Praze

Abstrakt
Tato problematika vyžaduje komplexní přístup a je třeba zkoumat veškeré relevantní jevy a procesy ve vzájemných souvislostech. Co chceme eliminovat? – extremismus, nebo jen násilný extremismus? V politologii je častěji užíván pojem radikalismus, a to v souvislosti s tím, že společnost musí být změněna, a tyto změny jsou možné jen revolučními prostředky. Takže jde o eliminaci určitých prostředků (především neadresného násilí) užívaných představiteli extremistických hnutí? A jak eliminovat extremismus online?

Klíčová slova:
extremismus, násilný extremismus, radikalismus, možnosti eliminace.

Abstract
These problems require a comprehensive approach and it is necessary to explore all relevant phenomena and processes in mutual contexts. What do you wish to eliminate? Extremism or violent extremism? Concerning politology more often has been used the term radicalism in connection with the need of society change and accordingly these changes have to be possible only by revolutionary device. It means that certain device used by representatives of extremist movement have to be eliminated (primarily indirected violence – extremism and radicalization leading to violence). Another question is how to eliminate extremism online?

Key words:
Extremism, violent extremism, radicalism, possibilities of elimination.

Úvod

V roce 1999 jsme v edici IKSP vydali studii Kriminologické a právní aspekty extremismu.[1] Byla to vcelku obsáhlá studie – cca 150 str. Část věnovanou právním prostředkům obrany proti extremismu zpracovali prof. Mikule (z hlediska ústavního pořádku) a dr. Kotulan (možnosti postihu trestných činů extrémní povahy podle českého trestního práva ve znění té doby). Kriminologickou část jsem zpracovala já a shrnula v ní výsledky výzkumů veřejného mínění i výzkumy IKSP na dané téma. Nebyly v ní rozebírány ideje či ideologie sytící extremistická hnutí, ale jen extrémní prostředky, především násilí, které je doprovázejí a jsou užívány k prosazení extremisty zastávaných názorů. **Hlavním závěrem studie se pak stalo konstatování, že podle mínění všech autorů studie extremismus není problémem kriminologickým, trestněprávním, ale především problémem sociálním.**

Tolik na úvod pro potvrzení, že předkládané zamyšlení není vyprovokováno jen zpracováním příspěvku pro tuto konferenci, ale je do určité míry pokračováním mých dvacetiletých úvah nad řešeným problémem.

I. Kriminologie a společnost ohrožující hrozby

A nyní k meritu věci: Extremismus, a to jak ve vymezení politickém, ideologickém a náboženském, určitě patří mezi reálné hrozby ohrožující současný svět, byť dle doc. Danicse[2] z PA i jiných autorů **pojem extremismu je mlhavý a nemá konkrétní podobu bez společenského kontextu**. Přestože jsem výše uvedla, že extremismus není kriminologickým problémem, určitě je problémem bezpečnostním. Kriminologie by pak měla na všechny bezpečnostní hrozby reagovat a i dle prof. Musila[3] reagovat bezprostředně a poskytovat trestní politice a trestnímu právu empirický podklad o sku-

[1] MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminologické a právní aspekty extremismu.* Praha: IKSP, 1999. ISBN 80-86008-59-2.

[2] DANICZ, Š., TEJCHMANOVÁ, L. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus.* 1. vyd., Praha: UJAK, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5, s. 61.

[3] MUSIL, J. Nové výzvy pro kriminologii in *Kriminologie a její přínos pro bezpečnost státu*. Sborník příspěvků z mezinárodního odborného sympozia, ed. Petr Přecechtěl, Praha: PA ČR 2018. ISBN 978-80-7251-496-0.

tečném výskytu těchto hrozeb, nezbytný pro adekvátní reakce na ně prostředky práva. A to bez ohledu na skutečnost, že vymezené pojmy jsou mlhavé, jejich projevy i původci těžko odhalitelné, bez ohledu na neochotu obyvatel (svědků) o nich vypovídat, na utajování dat a informací o nich státními orgány apod.

Dle již citovaného prof. Musila projevům extremismu nahrává skutečnost, že „život na prahu 21. století není bezpečnější než dříve… jsme svědky pokračujících vnitrostátních i mezinárodních konfliktů, projevů lidské zloby a nenávisti, agrese, egoismu a jiných špatných osobnostních rysů, ústících do patologických forem lidského chování, mezi něž patří i život a zdraví ohrožující násilí… Všeobecně sdílený pocit ohrožení a nejistoty má mj. za důsledek, že mezi občany narůstá nedůvěra v policii a justici, klesá autorita práva a státu."[4]

Také dochází k výrazným změnám v trendech kriminální politiky, což se odráží v trestním právu. Od 90. let minulého století se jak v České, tak i ve Slovenské republice ve zvýšené míře začaly v trestní politice uplatňovat tlaky na dekriminalizaci a depenalizaci. Avšak v posledních letech, též dle Musila, nastoupený trend inovací trestního práva již těmto tlakům neodpovídá – viz např. legislativní reakce na fenomén terorismu a jiných bezpečnostních hrozeb v podobě novelizace českého trestního zákoníku zákonem č. 455/2016 Sb., účinným od 1. 2. 2017, který kriminalizuje jednání osob hodlajících provozovat teroristické aktivity v zahraničí, plánovat je, připravovat, účastnit se teroristických hnutí, podílet se na teroristickém výcviku apod.

Stejně jako prof. Musil jsem názoru, že kriminologie ani trestní právo zatím nedisponují možnostmi eliminace většiny bezpečnostních hrozeb a extremismu zvlášť. Tj. je to zhruba stejný závěr jako před 20 lety, že **konečný úspěch opatření omezujících agresivní projevy extremismu v České republice není představitelný bez komplexních celospolečenských opatření – politických, vzdělávacích, ekonomických, kultivačních. Je to stále běh na dlouhou trať s nejistým výsledkem**.

[4] MUSIL, J. Nové výzvy pro kriminologii in *Kriminologie a její přínos pro bezpečnost státu*. Sborník příspěvků z mezinárodního odborného sympozia, ed. Petr Přecechtěl, Praha: PA ČR 2018. ISBN 978-80-7251-496-0.

II. Jaký je stav zkoumaného jevu po 20 letech

Jako argumenty pro potvrzení svého názoru uvádím:

1) Oficiální dokument MV ČR odboru bezpečnostní politiky – **Zpráva o projevech extremismu a předsudečné nenávisti na území ČR v roce 2018** (Praha 2019),[5] a
2) **výsledky šetření mezi studenty provedeného diplomantkou PA Martinou Horákovou též v roce 2018 a jejich srovnání s vybranými obdobnými, dříve provedenými výzkumy a šetřeními.**

1) Zpráva MV nezachycuje všechny rasistické a xenofobní projevy zaregistrované na našem území. Pro MV v této zprávě „není až tak důležité politologické hledisko, ale spíše nenávistný prvek, který vychází z předsudečné paušalizace určitých společenských skupin". Zpracovatelem zprávy je sice MV, ale na základě podkladů zpravodajských služeb, Policie ČR, resortů státní správy: MSp, MZV, MO a NSZ. Zahraniční vlivy dopadající na českou scénu a určité teoretické zakotvení celé zprávy na vyžádání opakovaně zpracovávají experti z Masarykovy univerzity v Brně.

Zpráva nově vedle pojmu extremismus zavádí označení **projevy předsudečné nenávisti**, a přístup k extremismu tím ještě více komplikuje.

Podle ní se projevy předsudečné nenávisti liší od extremistických projevů především tím, že **nemusí být spojeny s některou z totalitních ideologií**. „Osoby, které se jich dopouštějí, nemusejí být nutně členové či příznivci extremistických hnutí. Rovněž u nich absentuje jasné volání po svržení systému pluralitní demokracie a jeho nahrazení systémem totalitním. Rizika projevů jsou však v řadě oblastí podobná s riziky, která představují extremisté... U projevů předsudečné nenávisti jsou uváděny zejména osoby, proti kterým bylo vedeno trestní řízení v souvislosti s nenávistně motivovanou trestnou činností."[6]

Se subjekty nenávistně se projevujícími jsou pak ve zprávě spojovány další dvě skupiny, a to: **paramilitární a domobranecké skupiny a média šířící nenávistné předsudky**, přičemž mezi nimi existuje vzájemná symbióza.

[5] Dostupné na www.mvcr.cz.

[6] Zpráva o projevech extremismu a předsudečné nenávisti na území ČR v roce 2018, str. 5. Dostupné na www.mvcr.cz.

Přehled o rozsahu činnosti všech těchto skupin by měla, alespoň pokud jde o činnost trestnou dle platného trestního zákoníku, dávat statistika orgánů činných v trestním řízení. Dle mého názoru však nedává. Např.: **V roce 2018 bylo Policií ČR zjištěno 179 trestných činů** s extremistickým podtextem a bylo za ně trestně stíháno 144 osob a obžalováno 128 osob. **Odsouzeno bylo 54 osob za trestnou činnost s rasovým podtextem**. Ve srovnávaném **roce 1997 bylo Policií ČR zjištěno 159 trestných činů**. Za trestné činy spáchané z rasových, národnostních a jiných nenávistných pohnutek bylo v roce 1997 trestně stíháno celkem 569 osob a obžalováno 495 osob. **Odsouzeno bylo 128 osob**.[7] Změnu po 20 letech lze pak stručně popsat tak, že za zhruba stejný počet evidovaných trestných činů je stíháno a odsouzeno výrazně méně osob. (Nutno se však zmínit, že ve zde citované Zprávě o extremismu… je zdůrazněno, že v důsledku rekonstrukce informačního systému Policie ČR platí neporovnatelnost policejních dat s obdobím před rokem 2016. U justiční statistiky jsem se s takovým tvrzením, zaplaťpánbůh, zatím nesetkala, a proto zde prezentuji statistická data obou resortů.)

Kromě této každoročně zpracovávané zprávy MV realizovalo od roku 2010 několik výzkumů věnovaných sledované problematice – např. **výzkum v listopadu 2010 mapující postoje veřejnosti k pravicově extremistickým, rasistickým a xenofobním myšlenkám a jejich šiřitelům s ohledem na integraci menšin a cizinců**[8] (2.056 respondentů starších 15 let). Závěr z tohoto výzkumu nabízí řešení extremismu po čtyřech liniích:

- Efektivní komunikaci s veřejností,
- Důsledné a rovné uplatnění práva pro všechny relevantní skupiny,
- Náročnou sociální práci v romských komunitách a snahu o dekoncentraci vyloučených lokalit,
- Jednoznačný a odhodlaný postup státních orgánů vůči extrémním skupinám a vůči projevům extremismu.

[Obdobné zaměření má i MV zpracovaná Koncepce boje proti projevům extremismu a předsudečné nenávisti pro rok 2019, tj. 1) Komunikací proti demagogii, 2) Vědomostí proti totalitářům, 3) Jednotná protiextremistická platforma, 4) Odbornost a imunita a 5) Pomoc obětem trestné činnosti.]

[7] MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: IKSP, 1999. Str. 102–110. ISBN 80-86008-59-2.

[8] Dostupné na www.mvcr.cz.

Dále v roce 2012 byla provedena **Analýza dostupných soudních rozsudků pachatelů extremistické, rasově motivované a xenofobní násilné trestné činnosti** (178 osob pachatelů) **a popis osobnosti pachatele...**[9] s využitím znaleckých posudků zpracovaných na 15 osob.

Výsledky těchto, ale i dalších výzkumů a šetření lze shrnout do obecného závěru, formulovaného prof. M. Marešem, byť v trochu jiné souvislosti: **„ve výzkumu nedošlo k sjednocení vědeckých přístupů ani obecně přijatých definicí"**.

Samostatně je nezbytné uvést výsledky obsahové analýzy webových prezentací politických radikálů z roku 2019, které potvrzují, že dnešní mladí lidé běžně šíří jejich prostřednictvím řadu informací s velmi problematickým ideologickým obsahem i propagační ideje s cílem získávání dalších příznivců.

Na tato již provedená šetření v současnosti, a s výhledem do budoucnosti, navazují nově se zakládající nebo se již realizující obdobná šetření. Podle Výzkumného programu pro společenské vědy mají být v rámci programu **H2020** vynaloženy miliony eur na zkoumání extremismu a příčiny extremistických ideologií.

2) Jako další argument jsem využila výsledky šetření mezi studenty provedeného diplomantkou PA Martinou Horákovou v minulém roce **s vědomím, že mládež není homogenní ani generačně vyhraněná ve svých názorech a postojích**. Šetření bylo provedeno mezi studenty Střední školy letecké a výpočetní techniky v Odolene Vodě. Jejich věk se pohyboval od 15 do 19 let. Dotazník zpracovaný ve spolupráci s psychologem MV dr. Vymětalem vyplnilo 40 respondentů. Byl zaměřen především na zjištění, zda mladiství vnímají rozdíly mezi pojmy radikalizace a extremismus. Souhrnem lze říci, že rozdíl respondenti viděli jen v užití násilí. Jako důvody násilné radikalizace pak uváděli: ohrožení (víry, kultury, vlastní osoby), jiné náboženství, osobnost jedince a jeho výchovu, jeho sociální postavení. Jako „urychlovač" procesu radikalizace uváděli: osobní zážitek, špatnou psychiku, výchovu, vliv alkoholu, drog. Mezi návrhy jak lze, podle jejich mínění, deradikalizovat mládež již radikalizovanou ve svém jednání, uváděli: odstranění faktoru, který jedince radikalizoval, životní spokojenost,

[9] Dostupné na www.mvcr.cz.

abstinenci, společenskou toleranci. Část však tvrdila, že následná deradikalizace již radikalizovaného jedince možná není.

Z dalších názorů vybírám: Hry s násilnou tematikou nemají vliv na radikalizaci. **Média** ano **(včetně internetu) – jako zdroj radikalizace je označilo 97 % respondentů.** Současně se domnívají, že média podávají zkreslené a často lživé informace a neplní základní informační funkci. Do extremismu zahrnovali respondenti i kyberšikanu.

Na otázku: Myslíte si, že ČR je bezpečná zem – 100 % odpovědělo ano.

V rozhovorech, návrzích, námětech na omezení projevů extremismu mezi mladými lidmi zazněl často názor, že chybí informační gramotnost, není prováděna cílená prevence politické radikalizace, výchova k toleranci jiných názorů a postojů.

Proto respondenti doporučovali zvýšit informovanost o extremismu – o negativech minulosti i možnostech sankcionování extremistických projevů, provádět debaty s angažovanými osobami, s oběťmi extremismu apod., diskuse o postojích v konkrétním kolektivu, razantně postupovat proti projevům intolerance, zvát experty na diskuse.

Jako nevhodné bylo hodnoceno moralizování a skandalizace bez obeznámenosti s reálným jevem, vyhrožování tresty, nezkoumání původní motivace, přejímání extrémních názorů s cílem zalíbit se takto orientované části mládeže.

Mnohé další, v šetření prezentované názory studentů se zhruba shodovaly s výsledky staršího výzkumu IKSP. Ten v roce 2012 provedl Mgr. Holas.[10] Jednalo se o reprezentativní šetření s cílem zjistit názorovou vyhraněnost současné české mládeže, mj. o postoje k politickému radikalismu (N = 3 959 osob, z toho 3 659 byli studenti). Toto šetření bylo doplněno dalším expertním šetřením provedeným u policistů specializovaných na vyšetřování extremisticky motivovaných trestných činů (N = 67 policistů) a obsahovou analýzou webových stránek krajní pravice a levice zaměřených na mobilizaci starých a rekrutaci nových příznivců.

Z výsledků vyplynulo, že více než 40 % z mladých respondentů zastávalo názor, že v dnešní společnosti je dost věcí, které by bylo potřeba změnit. Většina by k prosazení změn volila nenásilné nátlakové akce, k násilným

[10] HOLAS, J. *Politický radikalismus a mládež*. Praha: IKSP, 2013. ISBN 978-80-7338-131-8.

aktivitám se přiklonilo cca 17 %. Většina (cca 60 %) zastávala názor, že radikalismus nemůže přispět k řešení problémů naší společnosti, avšak 34 % dotázaných radikalismus vnímalo jako nejlepší způsob řešení současných společenských problémů. **Ve srovnání s rokem 1995, kdy byl IKSP uskutečněn obdobný výzkum, došlo u příznivců radikálních řešení k trojnásobnému nárůstu**. Také ke zjištění, že s postupem doby se spokojenost se stavem společnosti nezvýšila, ale naopak snížila.

Experti z řad policistů poukazovali mj. na problém s vyšetřováním extremismu šířeného prostřednictvím internetu. Ukázalo se, že dnešní mladí lidé přes faktickou nezákonnost šíření některých postojů mohou bez problému získat přístup k velmi problematickým ideologickým obsahům.

Ze srovnání vyplynul důležitý poznatek, že v **průběhu dvaceti let, pokud došlo k výraznějšímu posunu, tak spíše k většímu příklonu mládeže k radikálním řešením společenských problémů** – což je vidět i v ulicích Prahy. Dokonce se říká, že „dnes se žáci ve škole učí číst, psát, počítat a demonstrovat". Ovšem z pohledu statistických dat došlo ke zjevnému poklesu výskytu protiprávního jednání s extremistickým podtextem.

Zajímavé by bylo provést šetření na internetu zaměřené na zmapování běžně dostupných vyjádření k aktuálním událostem či konkrétním osobám politického, občanského či kulturního života – to množství nenávistných názorů, agresivních projevů, se kterými se lze tam setkat, je ohromující. Podnětem pro takové reakce nejsou jen nekonvenční způsoby řešení ožehavých problémů, kontroverzní výroky známých osobností, radikální postoje apod., ale často i relativně neutrální sdělení. (Problémem by bylo eliminovat z šetření provokatéry, což jsou velmi často právě mladí lidé.)

Mnohé z těchto názorů jsou prezentovány veřejně v rámci nyní módních demonstrací, které jsou podporovány jako žádoucí projevy občanské angažovanosti a jsou napodobovány pomalu stejně jako jiné módní směry v oblékání, kultuře apod.

Závěr

Při popisu kriminologických aspektů extremismu se stále pohybujeme ve dvou rovinách:

První představuje **společenské klima**, které větší výskyt jevů zahrnovaných pod pojem extremismus podněcuje či umožňuje jejich rozšiřování.

Druhá rovina představuje obecně řečeno **lidské dispozice**, jejichž existence je pro část lidí jako jedince i jako lidská společenství – skupiny – daným předpokladem k tomu stát se subjekty jevů označovaných jako extremistické, přičemž ta druhá rovina je, co do rozsahu vnějších projevů, přímo závislá na té první.

Již v šetření IKSP z roku 1999 zaměřeném na extremismus jsme konstatovali, že meze nezbytné tolerance v České republice nejsou ujasněny, ochrana demokratických základů společnosti, jakož i základních práv a svobod není dostatečně domyšlena a sjednocena, nejednotnost panuje v pojmech, prostředcích i v organizaci ochrany společnosti před takovými jevy. Ani výchova k občanství není dostatečně účinná, a to ani tehdy, když je vážně míněna a uplatňována, o prevenci ani nemluvě.

Bohužel, po tak dlouhé době uplynulé od našeho prvního šetření není co na závěru z něj měnit. A to Českou republiku zatím míjí vlny násilí související s projevy extremismu dnes již charakteristické pro mnohé evropské státy. Je signifikantní, že oficiální dokumenty a informace o extremismu na území České republiky neobsahují skutečné hodnotící stanovisko, o kterém by bylo možno diskutovat, natož návrhy na konkrétní opatření, ale jen vágní obecná doporučení, která jsou léta opisována z dalších materiálů řešících jiné sociálně patologické jevy.[11]

Tímto konstatováním nechci zpochybnit nebezpečnost extremismu pro současnou společnost ani nutnost se jím intenzivně zabývat. Chci jen opakovaně upozornit, že existenci těchto jevů musíme dávat do zcela jiných souvislostí, než je toho času zvykem, že jejich řešení právními prostředky je až krajním řešením a přiznejme si málo účinným, či spíše zcela neúčinným. Pozitivní změny v oblasti vztahů mezi lidmi, bez ohledu na jejich rasovou, etnickou, politickou, náboženskou příslušnost, zvýšení míry lidské tolerance lze očekávat jen v případě, že jim budou předcházet změny společenské – především změny v oblasti sociální, které toho času nejsou tolerantní k odlišnostem, ale naopak netolerance je politicky podněcována, využívána až zneužívána.[12]

Důraz na nasměrování opatření do sociální, společenské oblasti jednoznačně vyplývá ze všech publikovaných výzkumů – v žádném ze závěrů

[11] Koncepce boje proti projevům extremismu a předsudečné nenávisti pro rok 2019. Dostupné na www.mvcr.cz.

[12] MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: IKSP, 1999. Str. 64. ISBN 80-86008-59-2.

mezi navrhovanými opatřeními není požadavek na zpřísnění trestů, na rozšíření postihu na další jednání či osoby atd. Ty spíše přebíráme ze zahraničních úprav.

Literatura:

[1] DANICZ, Š., TEJCHMANOVÁ, L. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. 1. vyd. Praha: UJAK, 2017, s. 61. ISBN 978-80-7452-122-5.

[2] HOLAS, J. *Politický radikalismus a mládež*. Praha: IKSP, 2013. ISBN 978-80-7338-131-8.

[3] MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: IKSP, 1999, s. 64. ISBN 80-86008-59-2.

[4] MUSIL, J. Nové výzvy pro kriminologii. In: PŘECECHTĚL, P. *Kriminologie a její přínos pro bezpečnost státu*. Sborník příspěvků z mezinárodního odborného sympozia. Praha: Policejní akademie ČR, 2018. ISBN 978-80-7251-496-0.

Kontaktní údaje na autora – e-mail:

PhDr. Alena Marešová, Ph.D.
Policejní akademie ČR v Praze
Lhotecká 559/7
P. O. Box 54
143 01 Praha 4
e-mail: maresova@polac.cz

EXTRÉMIZMUS AKO JEDNA Z DÔLEŽITÝCH SÚČASTÍ ČINNOSTI PRÍSLUŠNÍKOV PZ, VÝZNAM POZNANIA PRÁVNEJ ÚPRAVY A JEJ VÝVOJ[1]

Veronika Marková[2]

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra trestného práva

Abstrakt
Príspevok je venovaný jednému z negatívnych fenoménov súčasnej spoločnosti – extrémizmu, ktorý predstavuje jednu z oblastí činnosti príslušníkov Policajného zboru so zameraním na význam jeho poznania a právnej úpravy nielen v historických súvislostiach, ale predovšetkým aj z pohľadu platnej právnej úpravy, ktorá má smerovať k tomu, aby bolo možné úspešne vykonávať činnosť príslušníkov Policajného zboru pri zabezpečovaní ochrany verejného poriadku, ako aj pri plnení ďalších úloh, ktoré vyplývajú príslušníkom Policajného zboru z platnej právnej úpravy.

Kľúčové slová:
trestné činy extrémizmu, extrémistická skupina, Trestný zákon.

Abstract
The paper is devoted to one of the negative phenomena that are in the country – extremism, which is one o main part of work of the police officers and focuses on the importance of its knowledge and investigation, which relate to historical context, but also from the perspective of legal system, which is intended to be able to successfully carry out the activities of members of the Police Force in charge of ensuring the protection of public order, as well as in carrying out tasks relating to members of the Police Force from the current law.

Key words:
Crimes of extremism, extremist group, Criminal Code.

[1] Tento príspevok vznikol s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-17-0217 „*Služobné zákroky príslušníkov Policajného zboru a aplikácia zásady primeranosti z trestnoprávneho a administratívnoprávneho hľadiska*".
[2] Autorka je spoluriešiteľom grantu APVV č. APVV-17-0217.

Úvod

Extrémizmus je v súčasnej spoločnosti mimoriadne závažný negatívny spoločenský fenomén, ktorý pravdepodobne vzniká ako dôsledok nespokojnosti obyvateľov (ľudí) so súčasným stavom spoločnosti. Jeho najzávažnejší prejav je možné spájať nielen so samotnou trestnou činnosťou nenávistného charakteru, ale aj so skutočnosťou, že spoločnosť hľadá východiská zo súčasnej spoločenskej a politickej situácie akceptovaním určitých prejavov, ktoré sa posúvajú do politického spektra a dokážu týmto spôsobom negatívne ovplyvňovať myslenie ľudí, ktorí nevidia inú alternatívu v súčasnej situácii. Samotný extrémizmus sa svojím charakterom dotýka ľudských práv a základných slobôd, ktoré svojím spôsobom narušuje, čím negatívne pôsobí aj na existujúci demokratický systém.

Samotná definícia extrémizmu nepredstavuje pojem právny, ale ide len o teoretické vymedzovanie problémov s ním súvisiacich, a pretože ide o multidisciplinárny problém, existujú aj viaceré definície extrémizmu. Tieto definície sú v niektorých prípadoch dokonca protichodné, a to najmä z dôvodu nejednoznačnosti jeho významu.[3] Extrémizmus je možné označiť za žurnalistický alebo politologický pojem, ktorý sa veľmi úzko prelína aj so sociologickým pohľadom. Charakterizuje protisystémový postoj, je postojom krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, postojov a názorov, ktoré sa objavujú v pozadí deštruktívnych aktivít. Pritom za deštruktívne, nežiaduce a nebezpečné je nevyhnutné považovať také aktivity, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte, deštruktívne pôsobia na súčasný demokratický systém a snažia sa ho nahradiť systémom typu totalitného režimu, diktatúry a pod. Druhou charakteristickou črtou týchto aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd, garantovaný ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť či znemožniť. Ich cieľom a dôsledkom je zničiť demokratické usporiadanie spoločnosti v jej základoch.[4] Demokracia však nemá dostatok účinných obranných mechanizmov, aby sa ubránila všetkému, čo jej škodí. Pokiaľ by

[3] Kolektív autorov a autoriek. *Nemaj trému z extrému.* Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society foundation, 2010, s. 14.

[4] Kolektív autorov a autoriek. *Nemaj trému z extrému.* Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society foundation, 2010, s. 14.

totiž takéto mechanizmy mala, stala by sa diktatúrou. Preto sa každá demokratická spoločnosť borí s extrémizmom.

Pre potreby Policajného zboru je nevyhnutné vychádzať z definície, ktorú vymedzuje **Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019**, ktorá predstavuje základný dokument definujúci strategické priority Slovenskej republiky (ďalej „SR“) v oblasti predchádzania a eliminácie radikalizácie, extrémizmu a s nimi spojenej protispoločenskej činnosti ohrozujúcej základné práva a slobody osôb a základy demokratického právneho štátu. Potreba jej prijatia a realizácia v nej navrhnutých opatrení vyplýva jednak z dôvodu ochrany týchto hodnôt zakotvených v Ústave SR, medzinárodných dohovoroch v oblasti ľudských práv, ktorými je SR viazaná, ako aj z ostatných dokumentov strategickej povahy v tejto oblasti. Zároveň je koncepcia premietnutím úloh zo Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie (ďalej „EÚ“) v oblasti predchádzania násilnému extrémizmu a radikalizácii.

V zmysle tejto koncepcie je **extrémizmus** definovaný ako *konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty.* Je možné skonštatovať, že samotnú definíciu extrémizmu je nevyhnutné doplniť aj o ďalšie identifikačné a charakteristické črty, kde môžeme zaradiť:

- Extrémizmus útočí na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť či znemožniť.
- Extrémizmus sa snaží o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia, či hrozba použitia násilia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku.

Medzi ďalšie definície extrémizmu môžeme zaradiť napr. kriminologický rozmer – podľa čoho ide o konkrétne formy a prejavy extrémizmu, ktoré sú trestnými činmi alebo sociálno-patologickými javmi, čiže porušením

právnych predpisov či sociálnych noriem. V sociologickej rovine môžeme extrémizmus charakterizovať ako súhrn sociálno-patologických javov, ktoré sú vytvárané organizovanými skupinami osôb a priaznivcami týchto skupín s dominantným odmietaním základných hodnôt noriem a spôsobov správania sa platných v spoločnosti.[5]

V právnej úprave pojem extrémizmus nie je definovaný, dokonca je možné skonštatovať, že existuje aj ďalší pojem, ktorý súvisí s určitými negatívnymi prejavmi jednotlivca vo vzťahu k obmedzovaniu základných ľudských práv a slobôd inej osoby, a to sú **tzv. hate crimes** (trestné činy z nenávisti). Ide o pojem, ktorý používajú aj viaceré dokumenty[6] a odporúčania medzinárodných organizácií,[7] no v právnej úprave slovenského Trestného zákona (ďalej „TZ") nejde o definovaný pojem. Je možné skonštatovať, že trestné činy z nenávisti obsahujú dva pojmové znaky – trestný čin a osobitný typ motívu – nenávisť (zaujatosť). V podstate to znamená, že skutok, ktorého sa páchateľ dopustí, musí byť ako trestný čin označený v niektorom ustanovení TZ a zároveň musí existovať určitá zaujatosť páchateľa voči osobe poškodeného (obeti), čiže páchateľ si vyberá svoju obeť z dôvodu jeho chránenej charakteristiky. Následne môže byť cieľom jedna alebo viac osôb, alebo aj majetok spájaný so skupinou, ktorej je vlastná určitá charakteristika. Páchateľ si môže obeť útoku vybrať nielen z dôvodu jeho skutočnej príslušnosti ku skupine, ale stačí aj domnelá príslušnosť. Chránená charakteristika je v tomto prípade spoločná vlastnosť skupiny, ako napr. rasa, náboženstvo, etnická príslušnosť, národnosť, pohlavie, sexuálna orientácia, či iný faktor, ktorý je pre určitú skupinu typický. Aj napriek tomu, že sa tieto protiprávne konania označujú ako trestné činy z nenávisti, znak nenávisť sa pri trestnom čine nevyžaduje vyslovene. Pre trestnú zodpovednosť teda stačí len určitá zaujatosť voči takýmto skupi-

[5] SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*, s. 18.

[6] Napr. závery Rady EÚ o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii prijaté 6. 12. 2013 Dostupné na: http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SK&f=ST%2017057%202013%20INIT.

[7] Napr. rozhodnutia rady ministrov Organizácie pre spoluprácu a bezpečnosť v Európe (OBSE), ktoré sú záväzné aj pre Slovenskú republiku ako členský štát OBSE. Ide najmä o MC Decision No. 4/03, MC Decision No. 12/04, MC Decision No. 9/09. Dostupné na: http://www.osce.org/cio/40695?download=true alebo záverečné odporúčania Výboru OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie z mája 2014. Dostupné na: http://bit.ly/1yp7xYs.

nám, čo predpokladá, že osoba má len určité predsudky voči niektorej skupine a nemusí cítiť konkrétnu nenávisť voči osobe, na ktorú útočí.

Zaujatosť teda znamená, že osoba alebo vec, ktorá je predmetom útoku, bola vybraná páchateľom výlučne na základe skutočnej alebo domnelej príslušnosti alebo spojitosti s jednou zo základných charakteristík danej osoby, ako sú: pohlavie, jazyk, národnosť, rasová a etnická príslušnosť, vierovyznanie, sexuálna orientácia, zdravotné postihnutie. Za trestné činy z osobitného motívu je potrebné považovať aj také činy, ktoré v momente ich nahlásenia Policajnému zboru alebo prokuratúre takto vnímajú ich obete.

Za jednu z príčin vzniku extrémizmu môžeme považovať prítomnosť intolerancie v spoločnosti, ktorú využíva a podporuje ju. Intolerancia je základom ideológie väčšiny extrémistických skupín. Extrémizmus priamo závisí od usporiadania a stavu spoločnosti, v ktorej sa prejavuje. Keď sa spoločnosť ocitne v štádiu, keď značne narastajú vnútorné rozpory, väčšina extrémnych aktivít je bezprostrednou reakciou na ne.[8]

Trestné činy extrémizmu v právnej úprave

Pre dôsledné posudzovanie a poznanie právneho rozmeru trestných činov z nenávisti – extrémistických trestných činov je potrebné právnu úpravu rozdeliť na medzinárodnú právnu úpravu a vnútroštátnu právnu úpravu. Medzinárodný rozmer právnej úpravy trestných činov extrémizmu je zastrešovaný rôznymi medzinárodnými dokumentmi, ktorými je Slovenská republika viazaná. Tieto medzinárodné zmluvy, ktorými sa upravuje oblasť ľudských práv majú v zmysle čl. 7 Ústavy SR[9] prednosť pred zákonmi SR, predovšetkým v prípade, že tieto zabezpečujú väčší rozsah základných práv a slobôd. Ide napr. o:

- Všeobecnú deklaráciu ľudských práv,
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach,
- Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (CERD),

[8] Kolektív autorov a autoriek. *Nemaj trému z extrému.* Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society foundation, 2010, s. 16.

[9] Ústava SR č. 460/1992 Zb.

– Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (neoficiálne aj Európsky dohovor o ľudských právach).

Čo sa týka právnej úpravy v podmienkach SR je nevyhnutné túto právnu úpravu koncipovať nielen v kontexte Trestného zákona, ale aj v kontexte právnych predpisov EÚ, ktoré majú v zmysle čl. 7 taktiež prednosť pred zákonmi. Z pohľadu jednotlivých právnych predpisov, ktoré sú vydávané orgánmi EÚ, sú však len nariadenia (*Regulation*) jediným právnym aktom, ktorý je priamo aplikovateľný v právnom poriadku SR. Ostatné právne predpisy majú len odporúčajúci charakter.[10] Ako základný **prameň práva EÚ** v oblasti trestných činov extrémizmu je predovšetkým:

– **Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva** (Ú. v. EÚ L 328, 6. 12. 2008). V zmysle tohto rámcového rozhodnutia predstavuje rasizmus a xenofóbia priame porušenie zásad slobody, demokracie, dodržiavania ľudských práv a základných slobôd a právneho štátu – zásad, na ktorých je založená EÚ a ktoré sú spoločné členským štátom. Pre účinný boj proti rasizmu a xenofóbii je nevyhnutné vytvárať rôzne druhy opatrení v komplexnom rámci a nesmie sa obmedziť iba na trestné veci. Rámcové rozhodnutie zároveň konštatuje, že kultúrne a právne tradície členských štátov sú do určitej miery rozdielne, najmä v tejto oblasti, úplná harmonizácia trestných práv nie je v súčasnosti možná.
  - V zmysle tohto Rámcového rozhodnutia sa konštatuje, že každý členský štát je povinný prijať opatrenia, ktoré budú určité skutky posudzovať ako trestné činy a zároveň, aby tresty, ktoré budú za tieto skutky ukladané boli primerane účinné a odradzujúce.
  - Zároveň je nevyhnutné aj pri iných trestných činoch vykonať opatrenia na to, aby sa rasistická a xenofóbna motivácia považovala za priťažujúcu okolnosť alebo aby súdy mohli brať takúto motiváciu do úvahy pri určovaní trestov.

Súčasná právna úprava trestných činov extrémizmu je teda naviazaná na medzinárodnú právnu úpravu, ako aj právnu úpravu v kontexte práva EÚ, pričom SR právnu úpravu práva EÚ transponovala do právneho poriadku novelou TZ č. 257/2009 Z. z., pričom však od tejto novely počas

[10] ČIČ, M a kol. *Komentár k Ústave SR*, s. 53.

10 rokov došlo aj k ďalším úpravám TZ, ktoré boli výsledkom nejednoznačnosti postupu, či neúplnej transpozície, prípadne aj rozhodnutia Ústavného súdu SR.

Vývoj právnej úpravy v oblasti extrémizmu

Samotný pojem extrémizmus v právnej úprave TZ neexistoval a potreba zavedenia tohto pojmu vznikla až v neskoršom období. Trestné činy, ktoré však obsahovali určitú nenávisť voči nejakej inej osobe z rôznych dôvodov však boli súčasťou právneho poriadku aj v predchádzajúcom znení zákona. Na začiatok však môžeme skonštatovať, že oblasť a terminológia súvisiaca s extrémizmom boli do slovenského Trestného zákona zakotvené až v roku 2009 spomínanou novelou, hoci ani táto novela samotný pojem nedefinuje.

V rámci vývoja právnej úpravy trestných činov extrémizmu pozorujeme až v 90. rokoch 20. storočia v jednotlivých novelách Trestného zákona postihovanie extrémistických protiprávnych konaní. Samotné protiprávne konania, ktoré sú v súčasnosti chápané ako trestné činy extrémizmu existovali v právnej úprave viacerých trestných kódexov. Zmienka o týchto trestných činoch je uvedená napr. už v zákone č. 50/1923 Zb. na ochranu republiky, v zmysle ktorého sa postihovalo protiprávne konanie proti skupinám obyvateľov pre ich národnosť, jazyk, rasu, náboženstvo alebo preto, že sú bez vyznania. Po nástupe Hitlera k moci v 30. rokoch 20. storočia sa začali veľké politické zmeny v zložení jednotlivých štátov a malo to za následok aj rozpad ČSR, pričom práve v tomto období začalo vznikať **tzv. rasové zákonodarstvo**, na základe ktorého bolo židovské obyvateľstvo vyčlenené ako rasovo odlišná skupina, pričom v tejto oblasti bolo vydaných niekoľko zákonov či vládnych nariadení.[11] Za najdrastickejšie opatrenie bola považovaná deportácia Židov do „nového domova" na území Generálneho guvernmentu (Poľsko). Obdobné opatrenia sa dotýkali aj cigánskeho obyvateľstva.[12] Po skončení 2. svetovej vojny a zániku Slovesné-

[11] Napr. vládne nariadenie č. 63/1939 Sl. z. o vymedzení pojmu Žid a usmernení počtu Židov v niektorých slobodných povolaniach, zákon č. 113/1940 Sl. z. o židovských podnikoch a Židoch zamestnaných v podnikoch (tzv. arizačný zákon) či neskôr prijaté vládne nariadenie č. 198/1941 Sl. z. o právnom postavení Židov.

[12] HUBENÁK, L. *Právne dejiny Slovenska do roku 1945. II. diel*, s. 281 – 283.

ho štátu (Slovenskej republiky)[13] bolo trestné právo upravené nariadením Slovenskej národnej rady č. 53/1945 Zb. o úprave niektorých trestnoprávnych otázok súvisiacich s obnovením československého právneho poriadku[14] a ďalšie zmeny trestného práva priniesli retribučné zákony – najmä dekrét prezidenta republiky č. 16/1945 Zb. o potrestaní nacistických zločinov, zradcov, ktorého účelom bolo potrestať zločiny, ktorých sa dopustili nacisti a ich spoluvinníci. V tomto smere § 3 tohto dekrétu stanovoval trestný postih za konanie, ktorého sa páchateľ dopustil počas zvýšeného ohrozenia republiky (od 21. mája 1938)[15] a svojím konaním propagoval alebo podporoval fašistické alebo nacistické hnutie. Za podporu takéhoto hnutia sa označovala každá činnosť, ktorá toto hnutie mala sprístupniť občanom demokratického myslenia alebo aspoň na myšlienky tohto hnutia upozorniť, prípadne ich utvrdiť už v prijatej príslušnosti k tomuto hnutiu alebo jeho názoroch. Propagácia predpokladá takú určitú aktívnu činnosť, ktorej snahou je rozširovať názory, učenie, chápanie a pôsobnosť takéhoto hnutia.[16] Po vydaní zákona č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky tento prevzal viaceré ustanovenia zákona z roku 1923 a rozšíril skutkové podstaty trestných činov v kontexte už spomínaného retribučného dekrétu. Išlo o konkrétne tri trestné činy – podpora a propagácia fašizmu a podobných hnutí (§ 25),[17] popudzovanie (§ 26)[18] a hanobe-

[13] HUBENÁK, L. *Právne dejiny Slovenska do roku 1945. II. diel*, s. 299.

[14] BLÁHOVÁ, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948 – 1950*, s. 19.

[15] Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1945/16/vyhlasene_znenie.html.

[16] Dôvodová správa k návrhu zákona č. 231/1948 Zb. https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=71698.

[17] (1) Kto propaguje alebo podporuje fašizmus alebo nacizmus alebo podobné hnutie, ktoré sleduje potlačovanie práv a slobôd pracujúceho ľudu alebo šírenie národnostnej, náboženskej alebo rasovej nenávisti, potresce sa pre zločin ťažkým žalárom od jedného do päť rokov.
(2) Ak spácha niekto čin, uvedený v odseku 1, tlačou, filmom, rozhlasom alebo podobne účinným spôsobom, potresce sa ťažkým žalárom od päť do desať rokov.
(3) Ak spácha niekto čin, uvedený v odseku 1, za brannej pohotovosti štátu alebo v čase ozbrojeného napadnutia republiky, potresce sa ťažkým žalárom od desať do dvadsaťpäť rokov.

[18] Kto verejne alebo pred viac ľuďmi alebo viacej ľudí popudzuje k násilnému alebo inému nepriateľskému činu proti jednotlivým skupinám obyvateľov pre ich národnosť, rasu alebo náboženstvo alebo preto, že sú bez vyznania, alebo že sú stúpencami ľudovodemokratického poriadku republiky, potresce sa pre prečin tuhým väzením od troch mesiacov do troch rokov.

nie národa alebo rasy (§ 27).[19] Osnova týchto trestných činov teda prevzala v podstate znenie zo zákona z roku 1923, pričom však trestné sadzby za tieto trestné činy výrazne zvýšila, aby sa zabezpečilo efektívne budovanie štátu prostredníctvom kľudného súžitia všetkých vrstiev obyvateľstva.

Po kodifikácii trestných kódexov v roku 1950[20] sa skutkové podstaty trestných činov upravili obdobne ako v zákone z roku 1948, pričom trestný čin bol nazvaný v zmysle § 116 – útoky proti skupinám obyvateľov, ktorý sa dotýkal skupiny obyvateľov republiky pre ich národnosť, rasu alebo náboženstvo, alebo preto, že sú bez vyznania, pričom trestné bolo aj zhluknutie. Objektívna stránka trestného činu zahŕňala viaceré protiprávne konania vrátanie hanobenia, použitia násilia, popudzovanie a pod.[21] Ďalším trestným činom bol aj v zmysle § 83 – podpora a propagácia fašizmu a podobných hnutí, ktorého protiprávne konanie spočívalo v podpore a propagácii fašizmu, nacizmu alebo podobné hnutie, ktoré smeruje alebo vedie k potlačeniu práv a slobôd pracujúceho ľudu alebo ktoré hlása národnostnú, náboženskú alebo rasovú nenávisť. Neskorším zákonom bola z dôvodu zníženia trestnej represie znížená aj trestná sadzba pri viacerých týchto trestných činoch.[22]

Úprava trestných činov extrémizmu v trestných kódexov po roku 1961

Politická situácia v Československej republike smerovala k vybudovaniu socialistickej spoločnosti, v zmysle straníckeho a štátneho vedenia, čo bolo

(2) Kto spôsobom, uvedeným v odseku 1, a z niektorého dôvodu tam uvedeného popudzuje k nenávisti proti jednotlivým skupinám obyvateľov, potresce sa pre prečin tuhým väzením od troch mesiacov do dvoch rokov.

(3) Kto spôsobom, uvedeným v odseku 1, a z niektorého dôvodu tam uvedeného popudzuje k násilnému alebo k inému nepriateľskému činu alebo k nenávisti proti jednotlivcovi, potresce sa pre prečin tuhým väzením od jedného mesiaca do jedného roku.

[19] Kto verejne alebo pred viac ľuďmi hanobí niektorý národ, jeho jazyk alebo niektorú rasu, takže to môže vzbudiť verejné pohoršenie alebo ohroziť všeobecný mier, potresce sa pre prečin tuhým väzením od jedného mesiaca do jedného roku.

[20] Zákon č. 86/1950 Zb.

[21] Bližšie pozri tiež ustanovenie § 119 zákona č. 86/1950 Zb.

[22] Bližšie pozri tiež dôvodovú správu k zákonu č. 63/1956 Zb. Dostupné na: https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=72480.

spájané s odstránením základných triednych rozdielov, v dôsledku čoho bolo nevyhnutné vypracovať novú rekodifikáciu trestných kódexov.[23] Uvedená skutočnosť vyplývala predovšetkým z Ústavy ČSR, ktorá bola prijatá v roku 1960,[24] v zmysle ktorej bola Československá socialistická republika socialistický štát založený na pevnom zväzku robotníkov, roľníkov a inteligencie, na čele ktorého je robotnícka trieda. Po prijatí ústavy sa prejavili snahy vedúcich predstaviteľov KSČ, aby sa urýchlene zmenili najdôležitejšie časti československého práva, aby lepšie reflektovali ideologické východiská dané ústavou.[25] Na základe rekodifikácie vznikol zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon a zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok). Základná osnova Trestného zákona bola zameraná na ochranu spoločenského a štátneho zriadenia Československej socialistickej republiky, socialistické vlastníctvo, práva a oprávnené záujmy občanov a vychovávať na riadne plnenie občianskych povinností a na zachovávanie pravidiel socialistického spolužitia, pričom pri poskytovaní ochrany sa plne uplatňujú zásady socialistického humanizmu založené na morálnych princípoch socialistickej spoločnosti, čo zároveň zahŕňa vysoké tresty voči nepriateľom socialistického štátneho zriadenia. Trestný zákon slúžil zároveň ako nástroj ochrany, ale tiež aj ako prostriedok výchovy občanov k riadnemu plneniu občianskych povinností, ako aj k zachovaniu pravidiel socialistického spolunažívania. V tomto období ešte stále nehovoríme o trestných činoch extrémizmu, ale o podstate, pri ktorej ide o postihovanie páchateľov, ktorí útočia na základné ľudské práva a slobody vzťahujúce sa k národu, rase a k presvedčeniu. Zákon č. 140/1961 Zb. upravoval v rámci danej oblasti tieto trestné činy:

- Trestné činy hrubo narušujúce občianske spolužitie (piata hlava)
  - § 196 ods. 2 Násilie proti skupine obyvateľov (preto, že sú stúpencami socialistického spoločenského a štátneho zriadenia, pre ich národnosť, rasu, vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania;
  - § 198 Hanobenie národa, rasy a presvedčenia,[26]

[23] VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Právní dějiny na území Slovenska*, s. 416.

[24] Ústavný zákon č. 100/1960 Zb. – uvedená ústava platila do 29. 10. 1992 Zb.

[25] ČENTÉŠ, J., POVAŽAN, M., ŠANTA, J. *Dejiny prokuratúry na Slovensku*, s. 104.

[26] Kto verejne a pohoršujúcim spôsobom hanobí a) niektorý národ, jeho jazyk alebo niektorú rasu, alebo b) skupinu obyvateľov republiky preto, že sú stúpencami socialistického spoločenského a štátneho zriadenia, pre ich vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo nápravným opatrením.

- Trestné činy proti ľudskosti (desiata hlava)
  - § 260 a § 261 Podpora a propagácia fašizmu a podobného hnutia.

Trestné činy boli teda zachované takmer v pôvodnom znení, hoci § 260 a § 261 boli medzi trestné činy proti ľudskosti zaradené z dôvodu prijatia záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktoré republika prijala.

Po zmenách, ktoré nastali po roku 1989 v našej spoločnosti, dochádza aj k zmenám ustanovení Trestného zákona v prípade týchto trestných činov. Uvedené zmeny však neboli výrazné, ale išlo viac-menej o terminológiu, ktorá sa musela prispôsobovať vtedajšiemu usporiadaniu republiky a vhodnejšej terminológii ako pred rokom 1989.

- **§ 198** – prvá zmena v uvedenom ustanovení nastala novelou č. 175/1990 Zb. písm. b), zmenené v kontexte nového politického usporiadania – skupinu obyvateľov republiky pre ich politické presvedčenie, vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania a tiež bolo vypustené nápravné opatrenie. Ďalšia zmena ustanovenia bola v roku 1991 novelou č. 557, keď bolo zo znenia ustanovenia vypustené slovné spojenie „pohoršujúcim spôsobom".
- **§ 198a** – zároveň zákonom č. 557/1991 Zb. Bol zavedený nový trestný čin: podnecovanie k národnostnej a rasovej nenávisti, ktorý bol výsledkom pozmeňujúcich návrhov ústavnoprávneho výboru:
  - Kto verejne podnecuje k nenávisti k niektorému národu alebo rase alebo k obmedzovaniu práv a slobôd ich príslušníkov, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok.
  - Rovnako sa potresce, kto sa spolčí alebo zhromaždí na spáchanie činu uvedeného v odseku 1.
- **Novelou 253/2001 Z. z.** boli obidve ustanovenia menené v kontexte pridania aj etnickej skupiny, ako jedného z ďalších obligatórnych znakov, na ktoré sa môže útočiť. V tomto období sa tieto protiprávne činy označovali ešte stále ako rasovo motivované a prvok extrémizmu sa pri ich prijímaní ešte neobjavoval. K uvedenej zmene sa pristúpilo predovšetkým z dôvodov problémov pri aplikovaní tohto ustanovenia Rómom, ktorých súd nepovažoval za odlišnú rasu a v prípade, že sa hlásili k slovenskej národnosti, postihovanie protiprávneho konania proti nim nebolo aplikovateľné na túto skutkovú podstatu. Bolo teda potrebné prijať nový znak – príslušnosť k etnickej skupine, pri-

čom zmena sa dotkla viacerých trestných činov z tejto (nenávistnej) oblasti.

– **Novela č. 485/2001 Z. z.** – bola ďalšia novela, ktorá uvedenú oblasť trestných činov novelizovala len v tomto prípade v kontexte § 261, ktorým sa rozšírila skutková podstata o *verejné popieranie, spochybňovanie, schvaľovanie, či ospravedlňovanie zločinov fašizmu alebo iného podobného hnutia.* Uvedené ustanovenie bolo reakciou na tzv. osvienčimskú lož, ktorá sa objavovala od konca 50. rokov minulého storočia a bola dôvodom prijatia obdobnej právnej úpravy aj v západnej Európe počas 90. rokov minulého storočia.

Po uvedených zmenách sa v trestnoprávnej úprave už skutkové podstaty neznášanlivostných trestných činov nemenili a bola pripravovaná rekodifikácia trestných kódexov, ktorá mala priniesť aj nový pohľad na tieto skupiny trestných činov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Rekodifikácia trestného práva v roku 2005 priniesla nový pohľad na systematiku trestných činov uvedených v osobitnej časti TZ, pričom trestné činy, ktoré boli páchané v súvislosti s nenávisťou, sa stali súčasťou predovšetkým dvanástej hlavy osobitnej časti TZ – Trestné činy proti mieru, proti ľudskosti a trestné činy vojnové. Je teda zrejmé, že v tomto období ani názov hlavy nešpecifikoval, že súčasťou právnej úpravy tejto hlavy sú trestné činy, ktoré sa dotýkajú nenávisti voči skupine či osobe z dôvodu ich príslušnosti k niektorej rase, národu a pod. Súčasťou tejto hlavy sa však stali trestné činy, z ktorých niektoré boli do roku 2005 súčasťou piatej hlavy osobitnej časti Trestného zákona (trestné činy hrubo narušujúce občianske spolunažívanie) a tiež aj súčasťou desiatej hlavy osobitnej časti Trestného zákona (trestné činy proti ľudskosti). Išlo o tieto trestné činy:

– § 421 a § 422 Podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd,
– § 423 Hanobenie národa, rasy a presvedčenia a
– § 424 Podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti.

Pri uvedených trestných činoch však bola zavedená výnimka z nepremlčateľnosti trestných činov v zmysle dvanástej hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

V porovnaní so znením zákona išlo teda v rámci skutkových podstát trestných činov o takmer nezmenenú právnu úpravu, až na ich samotnú systematiku a zaradenie v osobitnej časti Trestného zákona.

V danej oblasti bola už v roku 2008 pripravovaná veľká novelizácia trestných kódexov, ktorá však bola neskôr prerušená,[27] no neskôr, keď sa uvedené protiprávne konania činy stávali čoraz častejšími, bola veľká zmena trestných činov z nenávisti nevyhnutná. Uvedená zmena prišla práve zákonom č. 257/2009 Z. z., ktorá sa však už zo začiatku svojho prijímania stretávala s rôznymi právnymi názormi na jej znenie. Právna úprava zároveň reagovala na právne predpisy Európskej únie a návrhom bolo transponované Rámcové rozhodnutie rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva.

Ako prvý nedostatok vo všeobecnosti uvedenej právnej úpravy bolo, že sa nedokázala vysporiadať s definovaním a terminologickým vymedzením pojmu extrémizmus, o ktorom nehovorilo ani samotné rámcové rozhodnutie. Novela TZ sa opierala len o vymedzenie trestných činov, ktoré sa v zmysle § 140a budú považovať za trestné činy extrémizmu. Podľa novely k nim boli zaradené trestné činy:

- podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 TZ a § 422 TZ,
- výroby extrémistických materiálov podľa § 422a TZ,
- rozširovania extrémistických materiálov podľa § 422b TZ,
- prechovávania extrémistických materiálov podľa § 422c TZ,
- hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ,
- podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 TZ,
- podnecovania, hanobenia a vyhrážania osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu podľa § 424a TZ,

[27] SEPEŠI, P., VLACHOVSKÝ, R. Extrémizmus všeobecne, resp. extrémizmus vo svetle novely Trestného zákona č. 257/2009 Z. z. In: EPI – Odborné články [online]. Dostupné na: https://www.epi.sk/odborny-clanok/Extremizmus-vseobecne-resp-extremizmus-vo-svetle-novely-Trestneho-zakona-c-257-2009-Z-z.htm [cit. 2019-09-19].

– a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. d) a f) TZ.

Zo znenia zákona však bolo (pravdepodobne nedopatrením) vypustené znenie týkajúce sa tzv. osvenčimskej lži.

Novela Trestného zákona však nemala ľahké prijímanie a zákon v roku 2009 bol vrátený prezidentom SR, ktorý zákonu vyčítal viaceré nedostatky, pričom ako základný nedostatok považoval vytvorenie právnej úpravy bez toho, aby sa pojem extrémizmus definoval. Ak totiž neexistuje ustálený pojem, nie je možné zabezpečiť, aby bol zákon zrozumiteľný a prehľadný.[28] Rovnako prezident vo svojom rozhodnutí namietal aj ďalšie problémové oblasti, ako napr. nejednoznačnosť pojmu extrémistická skupina vo vzťahu k spolčeniu, ktoré je znakom skutkovej podstaty v zmysle § 424 ods. 2 TZ – spolčí sa na spáchanie trestného činu a § 424 ods. 3 TZ – spácha trestný čin ako člen extrémistickej skupiny[29] a pod.

Napriek výhradám prezidenta však boli ustanovenia Trestného zákona schválené v pôvodnom znení aj s chybou, ktorá nastala v ustanovení § 130 TZ, kde extrémistický materiál bol uvedený v ods. 8 a 9, pričom ods. 7 uvedený nebol.[30]

Trestné činy extrémizmu však po uvedenej novele neupravovali výnimky z premlčateľnosti trestných činov, čo znamená, že sa tieto stali na krátky čas nepremlčateľné, čo znovu zmenila novela až v roku 2016 (novela č. 316/2016 Z. z.).

V roku 2011 došlo k náprave vynechania tzv. osvienčimskej lži a bolo **zákonom č. 262/2011 Z. z.** (na základe pozmeňujúcich návrhov v parlamente) doplnené ustanovenie § 422d TZ v znení: „*Kto verejne popiera, spochybňuje, schvaľuje alebo sa snaží ospravedlniť holokaust, zločiny režimu založeného na fašistickej ideológii, zločiny režimu založeného na komunistickej ideológii alebo zločiny iného podobného hnutia, ktoré násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy smeruje k potlačeniu základných práv a slobôd osôb, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.*“ Uvedené ustanovenie však nemalo žiadny konkrétny názov a bolo pridané len samostatne.

[28] Rozhodnutie prezidenta SR o vrátení zákona do legislatívneho procesu.

[29] Extrémistická skupina je v zmysle § 129 ods. 3 TZ spolčenie najmenej troch osôb na účely spáchania trestného činu extrémizmu.

[30] Táto skutočnosť bola odstránená až novelou Trestného zákona č. 204/2013 Z. z.

V boji proti extrémizmu aj vzhľadom na novú právnu úpravu bolo potrebné efektívne zabezpečiť aj riadne fungovanie príslušných zložiek polície, ktoré by sa danej oblasti osobitne venovali a ich špecializáciou sa mala zabezpečiť efektivita pri trestnom stíhaní trestných činov extrémizmu. Pri prezídiu Policajného zboru bol zriadený odbor boja proti extrémizmu, ktorý fungoval pod Úradom kriminálnej polície. A zároveň boli vyčlenení na krajských riaditeľstvách PZ najmenej dvaja policajti z vyšetrovania a štyria policajti operatívneho oddelenia na špecializáciu na tieto trestné činy a zároveň bolo vytvorené aj samostatné oddelenie extrémizmu.[31] V roku 2014 bola zároveň prijatá aj novela zákona o priestupkoch v súvislosti s prijatím **zákona č. 1/2014 Z. z.** o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 1. februára 2014, ktorý zároveň novelizoval aj zákon SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, a to doplnením § 47a TZ pod názvom „priestupky extrémizmu". Tieto priestupky mali vyplniť medzeru, ktorá vznikla prijatím novej právnej úpravy trestných činov extrémizmu, keď niektoré protiprávne konania, ktoré ešte nenaplnili znaky skutkovej podstaty trestných činov extrémizmu, nebolo možné postihovať v zmysle priestupkového práva. Dôvodovom prijatia právnej úpravy teda bolo predovšetkým to, aby menej závažné konania, ktoré nenapĺňali skutkovú podstatu trestného činu, avšak zároveň z pohľadu verejného záujmu na eliminácii extrémistických prejavov by nebolo správne, aby tieto konania ostali iba v rovine morálnych deliktov bez právneho následku. Takýto stav tu existoval v dobe, keď samostatná skutková podstata priestupkov extrémizmu neexistovala. Pričom dôsledkom toho bola v niektorých prípadoch snaha o tvrdšie posúdenie menej závažných protiprávnych konaní iba z toho dôvodu, že ak by protiprávny extrémistický prejav nebol postihnutý v trestnom konaní, nebolo by ho možné postihnúť vôbec, čím by bol *de facto* legitimizovaný a nič by nebránilo jeho rozšíreniu (napr. obnažovanie časti tela s extrémistickými symbolmi na verejnosti). Toto doplnenie právnej úpravy vytvorilo v právnom poriadku prepojenie medzi trestným postihom a priestupkovým postihom protiprávneho konania extrémistických prejavov pri použití § 10 ods. 2 TZ (materiálny korektív prečinu). Pri konaní, ktorého závažnosť je nepatrná, a teda nejde o prečin, je možné postihnúť protiprávne konanie/správanie

[31] Informácie získané z prednášky 1. decembra 2016 na Justičnej akadémii SR. Dostupné na: http://www.ja-sr.sk/files/Trestne_ciny_extremizmu.pdf.

jednotlivcov v priestupkovom konaní bez kriminalizácie páchateľa a bez zápisu do registra trestov.

Doplnením § 47a TZ sa teda vymedzili konania, ktoré sa majú posudzovať ako priestupky extrémizmu, ku ktorým veľmi často dochádza práve v súvislosti s účasťou na verejných podujatiach. Navrhovaná úprava má za cieľ podchytiť predovšetkým tie konania, ktoré by v rámci trestného konania boli skončené odmietnutím trestného oznámenia, prípadne jeho zastavením (s poukazom na § 10 ods. 2 TZ). V týchto prípadoch pôjde o protiprávne konania, ktorých závažnosť (spôsob vykonania, následok, okolnosti, za ktorých bol skutok spáchaný) by nepostačovala na naplnenie skutkovej podstaty niektorého z trestných činov extrémizmu. Zároveň pri opätovnom protiprávnom konaní obdobného charakteru (po predchádzajúcom priestupkovom konaní a postihnutí páchateľa) bude v rámci prípadného trestného konania (vyšetrovania) uľahčené preukazovanie subjektívnej stránky – pri trestnom čine musí byť preukázaný minimálne nepriamy úmysel.

Zavedením priestupkov extrémizmu sa vytvorí základ na presnejší prehľad o osobách dopúšťajúcich sa tohto druhu protiprávneho konania, pretože pri uznaní viny a postihu za tento druh priestupku bude tento evidovaný osobitne ako priestupok extrémizmu a nie ako v súčasnosti, keď sú niektoré konania postihnuté ako priestupok proti občianskemu spolunažívaniu, niektoré ako priestupky proti verejnému poriadku a niektoré nie sú postihované vôbec.

Ako priestupok extrémizmu nebudú posudzované prípady použitia písomného, grafického, obrazového, zvukového alebo obrazovo-zvukového vyhotovenia textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov skupín alebo hnutí a ich programov alebo ideológií, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd, na verejnom kultúrnom podujatí, pri výkone povolania, zamestnania alebo pri vykonávaní inej činnosti takým spôsobom, ktorý neporušuje alebo neohrozuje záujem spoločnosti. Tu pôjde najmä o historické/dobové oblečenie alebo kostýmy využívané pri kultúrnych podujatiach, modelárske súťaže, edukačné výstavy a pod., ktorých cieľom nie je podporiť názory alebo ideológie, ktorých obsahom je potláčanie základných ľudských práv a slobôd.[32]

[32] Dôvodová správa k návrhu zákona č. 1/2014.

Právne vymedzenie priestupkov extrémizmu však v nasledujúcich rokoch spôsobilo to, že trestné činy extrémizmu štatisticky klesli, pretože podľa bývalej ministersky spravodlivosti, ktorá predkladala následne návrh novely týchto trestných činov, vyšetrovatelia často kvalifikovali skutky ako priestupky. Za využitia už spomínaného ustanovenia § 10 ods. 2 TP nie je možné v danom prípade preukázať úmysel, ktorý vyžaduje skutková podstata niektorého z trestných činov extrémizmu.

Ďalšia novela trestných kódexov v tejto oblasti teda mala odstrániť niektoré problémy, ktoré súviseli s predchádzajúcou právnou úpravou trestných činov a priestupkov extrémizmu a zároveň sa ňou mala opraviť nedostatočná transpozícia Rámcového rozhodnutia Rady 2008/913/SVV. Novelou sa zároveň implementovali zmeny v tejto oblasti, ktoré boli výsledkom spolupráce Výboru pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie pri Rade vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť.[33] Novelou sa teda sledovalo zjednodušenie a precizovanie jednotlivých ustanovení trestných činov extrémizmu s cieľom odstrániť neželané prekrývanie sa niektorých skutkových podstát trestných činov spôsobené nevyhovujúcim exaktným preberaním právne záväzných aktov EÚ v minulosti, ako aj v doplnení chýbajúcej skutkovej podstaty trestného činu apartheidu a diskriminácie skupiny osôb v zmysle medzinárodných záväzkov, ktorými je Slovenská republika viazaná. Spolu s návrhom novely trestných činov extrémizmu v zmysle dvanástej hlavy osobitnej časti TZ sa upravili aj ďalšie ustanovenia (všeobecnej časti), ktoré s trestnými činmi extrémizmu majú súvislosť a ktoré dovtedy neboli dostatočne precizované. Na to, aby bolo možné trestný čin klasifikovať ako rasovo motivovaný, už nebude nevyhnutná len skutočná, ale aj domnelá príslušnosť jednotlivca alebo osôb k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine a pod.

Konkrétne zmeny ustanovení trestných činov extrémizmu v kontexte novely č. **316/2016 Z. z.** sú:

– premlčanie trestného stíhania a premlčanie výkon trestu trestných činov v kontexte § 88 TZ, § 91 TZ a § 120 ods. 2 TZ, ktoré sa prispôsobili súčasnej právnej úprave a upravili sa výnimky z nepremlčateľnosti trestných činov uvedených v dvanástej hlave osobitnej časti TZ, pričom výnimky sa dotýkajú prevažnej väčšiny trestných činov ex-

[33] Dôvodová správa k návrhu zákona č. 316/2016.

trémizmu (okrem trestného činu apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a TZ, ktorého nepremlčateľnosť vyplýva z medzinárodných záväzkov);
- v § 130 ods. 7 TZ (extrémistický materiál) sa vypustili odkazy na medzinárodné zmluvy a došlo k zjednodušeniu definícií;
- v § 130 ods. 8 TZ sa upravilo negatívne vymedzenie pojmu extrémistický materiál, ktorý sa modifikuje, pretože predchádzajúce znenie vyžadovalo od orgánov činných v trestnom konaní dokazovanie úmyslu podnecovať k nenávisti, pričom nové znenie má oddeľovať zákonom povolenú manipuláciu s extrémistickým materiálom za dodržiavania podmienky realizácie vzdelávacích, zberateľských alebo výskumných aktivít;
- úprava § 140 TZ – osobitný motív, v rámci ktorého došlo k vypusteniu písm. d)[34] z dôvodu nejasnosti a čiastočnej duplicity s pôvodným písm. f), ktoré sa zároveň taktiež príslušným spôsobom modifikovalo a doplnilo sa s odkazom na pôvod, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie;
- novou právnou úpravou sa upravili aj niektoré terminologické upresnenia materiálov, ktoré smerujú nielen v súčasnosti alebo v budúcnosti, **ale už aj v minulosti** smerovali k potlačeniu základných ľudských práv a slobôd;
- úprava ustanovenia § 421 TZ – založenie, podpora a propagácia hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd;
- úprava ustanovenia § 422 TZ, pri ktorom bol samostatne upravený aj nový názov trestného činu – prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd;
- úprava § 422d TZ – popieranie a schvaľovanie holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti a zároveň jeho doplnenie o nový odsek 2 ako samostatnej skutkovej podstaty;
- § 424 ods. 1 TZ bol doplnený v zmysle Rámcového rozhodnutia Rady 2008/913/SVV, ktoré vyžadovalo na tento typ protiprávneho konania spáchanie trestného činu verejne;

[34] V úmysle verejne podnecovať k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre vyhrážanie sa z predchádzajúcich dôvodov.

– zároveň sa z § 424 TZ bola oddelená časť objektívnej stránky a vytvorila sa nová skutková podstata v zmysle § 424a TZ – apartheid a diskriminácia skupiny osôb. V zmysle medzinárodného práva je apartheid považovaný za zločin proti ľudskosti a je možné ho definovať ako konanie jednotlivca v rámci inštitucionalizovaného režimu systematického útlaku a nadvlády jednej rasovej skupiny nad inou rasovou skupinou alebo skupinami, ktoré je páchané s úmyslom zachovať tento režim.

V súvislosti s prijatím najnovšej zmeny v oblasti trestných činov extrémizmu boli zároveň v súvislosti so zabezpečením účinnejšieho vyšetrovania týchto trestných činov vytvorené nové znalecké odbory odvetvia, ako aj osobitný znalecký odbor pre oblasť extrémizmu. V rámci nového znaleckého odboru 52 00 00 – spoločenské a humanitné vedy boli vytvorené dve odvetvia – politický extrémizmus a náboženský extrémizmus, pričom znalci, ktorí budú v týchto odvetviach zapísaní, sa budú zaoberať charakteristikou skupín a hnutí, ktoré možno zaradiť pod pojem politický extrémizmus a pod pojem náboženský extrémizmus. Charakteristika spočíva predovšetkým v popise ideológie, cieľov a vonkajších prejavov jednotlivých extrémistických subjektov, ako napr. symboly, zástavy, odznaky, rovnošaty, heslá.

V súčasnosti sú v odvetví politického extrémizmu zapísaní dvaja znalci, no v druhom odvetví ešte žiadny znalec.[35]

Posledná zmena v oblasti trestných činov extrémizmu je v roku 2019, pričom v prípade tejto zmeny nejde o zákonnú zmenu, ale o nález Ústavného súdu SR č. 38/2019, na základe ktorého sa vyslovil nesúlad ustanovenia § 421 ods. 1 TZ, § 422 ods. 2 TZ v časti „nenávisť voči inej skupine osôb" s čl. 1 ods. 1, čl. 26 ods. 4 a čl. 49 Ústavy Slovenskej republiky a ustanovenia § 423 TZ v časti „politické presvedčenie" a ustanovenie § 424 ods. 1 TZ v časti „politické presvedčenie" nie je v súlade s čl. 26 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky. Ústavný súd po preskúmaní všetkých aspektov sa viac-menej priklonil k názorom navrhovateľov, že práve časť, ktorá popisuje nenávisť voči „inej skupine osôb" nespĺňa požiadavky presnosti uplat-

[35] Zoznam znalcov zverejnený na stránke Ministerstva spravodlivosti. Dostupné na: https://obcan.justice.sk/infosud-registre/-/isuregistre/zoznam/znalec?ftq=520000&_isufrontreg_WAR_isufront_entityType=znalec&_isufrontreg_WAR_isufront_entityType=znalec&_isufrontreg_WAR_isufront_view=list&_isufrontreg_WAR_isufront_view=list.

ňovania tohto ustanovenia, čo pre svoju činnosť potrebujú predovšetkým orgány činné v trestnom konaní a v zmysle uplatňovania princípov legality musí byť trestný čin naformulovaný určito a štát musí mať presné limity vo vzťahu k zásahom do slobôd občanov. Čo sa týka časti hanobenia z dôvodu politického presvedčenia Ústavný súd skonštatoval, že táto časť taktiež nespĺňa požiadavku na kvalitu zákona, ktorým sa obmedzuje sloboda prejavu.[36]

Význam poznania

Pre príslušníkov Policajného zboru je poznávanie extrémizmu mimoriadne nevyhnutným predpokladom ich činnosti. Okrem samotnej právnej úpravy, ktorá bola rozoberaná v predchádzajúcej časti príspevku, je nevyhnutné, aby príslušníci Policajného zboru vedeli, akým spôsobom majú pristupovať k riešeniu základných otázok postupu v prípade akéhokoľvek nenávistného prejavu osobnej či písomnej povahy, ako aj postup v prípade, že trestná činnosť je páchaná verejne prostredníctvom počítačových sietí (internetu).

Medzi základné predpisy príslušníkov Policajného zboru, ktorými je riadený boj proti extrémizmu je predovšetkým **Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019**,[37] ktorá predstavuje základný dokument definujúci strategické priority SR v oblasti predchádzania a eliminácie radikalizácie, extrémizmu a s nimi spojenej protispoločenskej činnosti ohrozujúcej základné práva a slobody osôb a základy demokratického právneho štátu. Potreba jej prijatia a realizácia v nej navrhnutých opatrení vyplýva jednak z dôvodu ochrany týchto hodnôt zakotvených v Ústave SR, medzinárodných dohovoroch v oblasti ľudských práv, ktorými je SR viazaná, ako aj z ostatných dokumentov strategickej povahy v tejto oblasti. Zároveň je koncepcia premietnutím úloh zo Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie v oblasti predchádzania násilnému extrémizmu a radikalizácii. Uvedený dokument predstavuje teda základný nástroj prevencie kriminality v tejto oblasti. Konkrétne preventívne opatrenia v oblasti prevencie rasovo motivovanej trestnej činnosti sú v podmienkach Policajného zboru

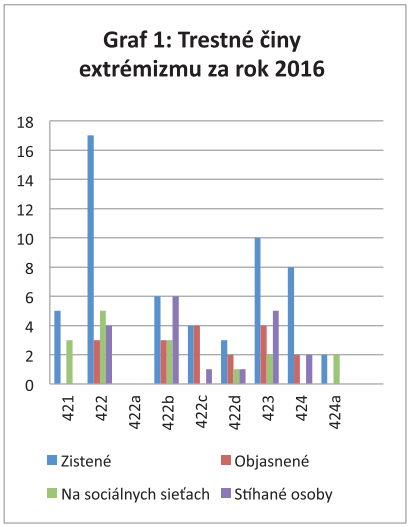
[36] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky 1. PL. ÚS 5/2017 zo dňa 9. januára 2019.
[37] Dostupné na: https://www.minv.sk.

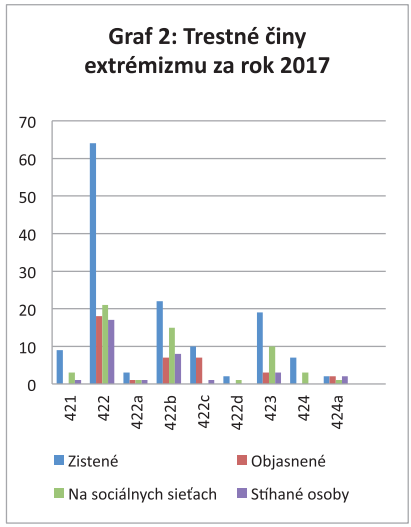
zamerané hlavne na dôslednú realizáciu úloh vyplývajúcich z právnej úpravy trestných činov a priestupkov extrémizmu, ako aj z iných, na racionálnu a efektívnu spoluprácu s orgánmi miestnej štátnej správy, samosprávy a tretím sektorom pri príprave, realizácii a hodnotení účinnosti preventívnych programov zameraných na intoleranciu, rasovú diskrimináciu a xenofóbiu. Snahou je zároveň zvládnutie sociálno-psychologických prvkov komunikácie v styku s občanom, ale aj na riešenie problémov najmä situačnej prevencie. Táto spolupráca má veľký význam pre prevenciu rasovo motivovanej trestnej činnosti a vedie k tomu, že sami občania iniciatívne a s dôverou prichádzajú s návrhmi na riešenie vlastnej, negatívne vnímanej situácie na príslušný útvar Policajného zboru. Zároveň je snahou zamedzenie možnosti nebezpečenstva prerastania malých incidentov s prvkom extrémizmu do incidentov veľkých.[38]

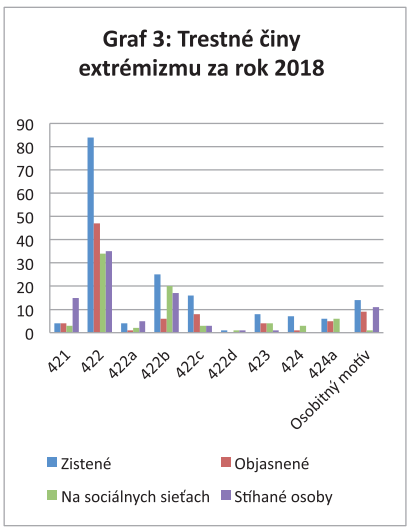
Na základe štatistických údajov Polície SR je možné konštatovať, že trestná činnosť má od prijatia poslednej novely v roku 2016 stúpajúcu tendenciu, pričom v zmysle štatistických ukazovateľov je tento druh trestnej činnosti v pomerne veľkej miere páchaný na sociálnych sieťach, čo sťažuje dokazovanie subjektívnej stránky konkrétnej osoby vo vzťahu k páchanej trestnej činnosti. V danej oblasti je však aj nevyhnutnou súčasťou spravidla využívanie znaleckého dokazovania z oblasti extrémizmu predovšetkým v oblasti prejavovania sympatií k hnutiu v zmysle § 422, ako aj v súvislosti s posudzovaním toho, či v danom prípade ide o extrémistický materiál.

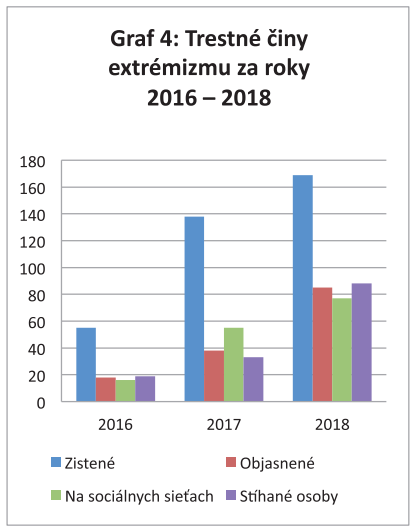
Pre postup príslušníkov Policajného zboru, ktorí sú policajti podľa Trestného poriadku a ktorí sú opravení realizovať vyšetrovanie alebo skrátené vyšetrovanie, nastali v súvislosti s prijatím viacerých právnych úprav Trestného poriadku zmeny vo vzťahu k vymedzeniu vecnej príslušnosti na konanie v zmysle zákona č. 204/2013 Z. z. Uvedená novela vo viacerých ustanoveniach Trestného poriadku upravila možnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov pri odhaľovaní trestných činov extrémizmu, napr. v súvislosti s rozšírením okruhu trestných činov, pri ktorých je možné použiť inštitút odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky v zmysle § 115 TP, či možnosť použitia agenta v zmysle § 117 TP. Taktiež novela prihliadla na aplikačnú prax pri vyšetrovaní trestných činov s extrémistickým prvkom, pri ktorých bola identifikovaná zvýšená časo-

[38] Kolektív autorov a autoriek. *Nemaj trému z extrému.* Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society foundation, 2010, s. 16.

vá a odborná náročnosť vedenia vyšetrovania a v záujme posilnenia boja proti extrémizmu sa o týchto trestných činoch vykonáva vyšetrovanie. Neskôr prijatím zákona č. 316/2016 Z. z., ktorým sa modifikovali trestné činy extrémizmu vznikla potreba efektívnejšieho riešenia týchto trestných či-

nov a tiež aj vzhľadom na narastajúce prejavy extrémizmu v spoločnosti vznikla potreba ich zaradenia medzi trestné činy, ktoré v zmysle § 14 TP budú patriť medzi trestné činy v pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu. Týmto sa zároveň vymedzila aj pôsobnosť Úradu špeciálnej prokuratúry a tiež aj vecná príslušnosť Národnej kriminálnej agentúry na tieto trestné činy. V zmysle správy o činnosti Úradu špeciálnej prokuratúry o stave zákonnosti za rok 2017[39] príchodom novej agendy, ktorá vyplynula z novej právnej úpravy prudko vzrástol nápad a v priebehu jedného roka to predstavovalo 178 trestných vecí pre 278 trestných činov. Zo strany dozorujúcich prokurátorov v rámci vyšetrovania tejto agendy však boli opakovane vytýkané nedostatky vo vyšetrovaní pri posudzovaní zákonnosti, prípadne neboli akceptované ani podnety na vykonanie domovej prehliadky, pretože tieto neboli dôvodné a primerané k závažnosti skutku. Novovytvorený odbor boja proti terorizmu, ktorého súčasťou sa stali aj trestné činy extrémizmu, tiež nebol dostatočne personálne vybavený vyšetrovateľmi, v dôsledku čoho dochádzalo k prieťahom v konaní, prípadne vznikali nedostatky pri úkonoch trestného konania.

V oblasti efektívneho zabezpečovania a koordinácie Policajného zboru v rámci boja proti extrémizmu bolo Ministerstvom vnútra SR vydané aj nariadenie č. 42/2018 o boji proti extrémizmu a diváckemu násiliu, ktoré má zabezpečovať jednotný postup útvarov v pôsobnosti Ministerstva vnútra SR v tejto oblasti. Zároveň pre zabezpečenie efektívneho postupu v oblasti extrémistickej symboliky bola v rámci pôsobnosti Ministerstva vnútra SR vydaná publikácia ***Symbolika využívaná extrémistickými a radikálnymi skupinami***, ktorá má pomáhať príslušníkom Policajného zboru pre efektívne monitorovanie symbolov, ktoré extrémistické skupiny využívajú, pretože práve symbolika je jedným zo základných prejavov sympatií k extrémizmu. Samotná príručka však zdôrazňuje, že určité symboly a znaky používané extrémistickými skupinami majú často viac významov a nie vždy je možné ich označiť za extrémistické. Je preto nevyhnutná dôsledná dokumentácia, ktorá je dôležitá pre následné odborné a znalecké skúmanie. Symbol ako taký je významovou skratkou s odkazom na určitú ideológiu a svoj význam symboly nadobúdajú až pri použití v určitom kontexte – situácii a okolnostiach.

[39] Dostupné na: https://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/sprava-o-cinnosti-uradu-specialnej-prokuratury-a-poznatky-uradu-specialnej-prokuratury-o-st-39cb.html.

V zmysle jednotlivých skutkových podstát trestných činov, ktoré sú považované za extrémistické trestné činy, je následne nevyhnutné samostatne posudzovať aj osobitný motív zmysle § 140 písm. e) TZ, ktorý sa môže vyskytovať pri akomkoľvek trestnom čine a jeho následné použitie v súvislosti so spáchaným trestným činom je taktiež považované za extrémistický trestný čin. V danej súvislosti sú pre príslušníkov Policajného zboru, ktorí vykonávajú služobné zákroky, nevyhnutné poznať nielen skutkové podstaty trestných činov, ale zároveň vedieť identifikovať, či prejav osoby nie je z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie. Pre posudzovanie takéhoto konania je potrebné skúmať tzv. identifikátory zaujatosti,[40] ktorými sú:

- **Vnímanie obete/svedka** – či osoba, ktorá je v danej oblasti účastníkom protiprávneho konania reálne vníma, že trestný čin bol spáchaný s určitým prvkom zaujatosti.
- **Verbálne vyjadrenie, písomné vyjadrenia či graffity** – v tomto prípade, ide o posúdenie toho, či osoba svoje predsudky vyjadruje pred spáchaním trestného činu, napr. používaním hanlivej terminológie či symbolov. Páchatelia trestných činov z nenávisti spravidla chcú obetiam či iným ľuďom vyjadriť svoj názor na ich príslušnosť, ktorý je spravidla silným dôkazom motivácie.
- **Rozdiely medzi páchateľom a obeťou na základe etnickej, náboženskej alebo kultúrnej príslušnosti** – v danom prípade, sa posudzuje, či osoby, u ktorých nastal konflikt, sú odlišné z hľadiska ich rasy, etnického pôvodu či iných ukazovateľov zaujatosti.
- **Organizované nenávistné skupiny** – aj napriek tomu, že nie všetky trestné činy z nenávisti sú páchané organizovanými skupinami, často sa na ich páchaní podieľajú a dôkazom o ich prítomnosti môže byť

[40] Identifikátory zaujatosti boli vypracované ODIHR (Office for Democratic Institutions and Human Rights), ktoré vypracovalo školenie pre orgány presadzovania práva v boji proti trestným činom z nenávisti (TAHCLE), ktorého cieľom bolo zlepšiť policajné zručnosti pri prevencii a reagovaní na trestné činy z nenávisti. Školenie bolo vypracované pre policajtov a tiež aj prokurátorov na účely zefektívnenia jednotného postupu pri posudzovaní týchto trestných činov.

symbolika, ktorá na mieste činu ostala (letáky, zástavy), prípadne má páchateľ tetovanie či iné znaky príslušnosti k takejto skupine.
- **Miesto a načasovanie** – pre posúdenie tohto indikátoru zaujatosti sa skúma, či k prejavu došlo na určitom mieste, s ktorým sa spája určitá historická súvislosť, prípadne aj z hľadiska dátumu či konkrétneho historického dňa, ale taktiež, či k násilnostiam došlo z dôvodu, že sa blízkej minulosti na miesto nasťahovali príslušníci menšiny a pod.
- **Opakujúce sa scenáre/výskyt trestných činov alebo udalostí z minulosti** – je potrebné tiež skúmať aj predchádzajúce výskyty násilných stretnutí, ktoré mohli, no možno nemuseli mať takúto motiváciu, aby sa napr. posúdilo, či nejde o odvetu a predchádzajúce konania.
- **Povaha násilného trestného činu** – trestné činy z nenávisti majú spravidla vyjadriť určité posolstvo, či páchateľ neútočí na osobu, ale na jej príslušnosť, pričom takéto prejavy majú mimoriadne závažné následky, čo sa týka škody na majetku či na zdraví.
- **Neprítomnosť iných motívov**

Nevyhnutnosť pri posudzovaní indikátorov zaujatosti je však aj to, že ak aj niektoré indikátory existujú, z protiprávneho konania sa automaticky nestáva trestný čin extrémizmu, ale je potrebné tejto časti venovať dokazovanie pre potvrdenie, prípadne vylúčenie tohto motívu.

V zmysle realizácie úkonov trestného konania je oprávnený na vyšetrovanie týchto trestných činov len vyšetrovateľ, no z hľadiska prijatia trestného oznámenia v zmysle § 196 TP je oprávnený každý príslušník Policajného zboru zaradený v službe kriminálnej polície, finančnej polície, službe poriadkovej polície, službe dopravnej polície, službe železničnej polície, službe hraničnej a cudzineckej polície a inšpekčnej službe, pretože v zmysle § 10 ods. 10 sa považujú za policajtov podľa Trestného poriadku.[41]

Pri prijímaní trestného oznámenia je následne v zmysle siedmich základných kriminalistických otázok (kto, čo, kedy, kde, ako, čím a prečo) policajt, ktorý oznámenie prijíma, povinný skúmať aj skutočnosti, ktoré by mohli indikovať prítomnosť niektorého z prvkov zaujatosti nielen u oznamovateľa a poškodeného, ale taktiež aj u osoby, ktorá mala trestný čin spáchať. Vo vzťahu k posúdeniu extrémistického prvku je potrebné skúmať napr.:

[41] Vyhláška MVSR č. 192/2017 o rozsahu vykonávania rozhodnutí, opatrení a úkonov trestného konania vo vyšetrovaní a v skrátenom vyšetrovaní.

- predchádzajúci vzťah „páchateľa“ a poškodeného (pre možné vylúčenie zástupného motívu),
- popis verbálnych a neverbálnych prejavov, ktoré útoku predchádzali,
- opis „páchateľov“ najmä vo vzťahu k používaniu určitej symboliky,
- demonštrácia príslušnosti k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine a pod.,
- minulosť poškodeného a „páchateľa“ vo vzťahu k trestných činom z nenávisti,
- členstvo v určitej organizácii, ktoré by mohli byť zámerom útoku,
- spôsob vystupovania poškodeného a „páchateľa“ na sociálnych sieťach či iných verejných prejavoch vo vzťahu k menšinám či iným skupinám,
- použité predmety pri útoku a pod.

Pri prijímaní trestného oznámenia činu, pri ktorom je možné predpokladať extrémistický motív, je nevyhnutné, aby príslušník Policajného zboru pristupoval k poškodenému (obeti) vhodným spôsobom a nezhoršoval mu situáciu neúctivým a necitlivým správaním. V dôsledku častej kritiky postupov polície pri takýchto trestný činoch v minulosti vyplynuli viaceré úlohy pre orgány Policajného zboru, v zmysle ktorých by malo dôjsť k preškoľovaniu s cieľom zlepšovať schopnosť polície reagovať na trestné činy z nenávisti.

Záver

V zmysle analýzy v rámci tohto príspevku sme sa snažili o dôsledné preskúmanie právneho základu trestnej činnosti týkajúceho sa postihovania rôznych prejavov, ktoré sú označované ako extrémistické, resp. nenávistné. Zámerom spracovania príspevku bolo pochopiť, akým spôsobom sa právna úprava v tejto oblasti vyvíjala s poukázaním na dôvody, ktoré zákonodarcov viedli k prijatiu príslušnej právnej úpravy. Z hľadiska činnosti príslušníkov PZ je totiž nevyhnutné, aby obsah jednotlivých ustanovení TZ poznali dôkladne predovšetkým z toho dôvodu, že sú spravidla prvé kontaktné útvary, na ktoré sa osoby môžu obrátiť v prípade porušenia ich zákonom chránených základných ľudských práv a slobôd. Trestné činy extrémizmu môžu mať rôznu podobu. Zámerom príspevku nebolo

poukázať na tieto formy a spôsoby páchania, ale poukázať na takú právnu úpravu, ktorá umožňuje tie najzávažnejšie protiprávne konania vymedziť ako trestné činy a zároveň stanoviť ďalšie možnosti postupu príslušníkov PZ pri zabezpečovaní efektívneho boja proti tomu, v súčasnosti mimoriadne závažnému, fenoménu. Poznanie právnej úpravy akéhokoľvek trestného činu v zmysle ustanovení Trestného zákona je základným predpokladom činnosti a práce príslušníkov Policajného zboru pri realizácii akéhokoľvek služobného zákroku, ktorý by mal byť vždy vykonávaný v medziach a v súlade so zákonom. Je neakceptovateľné, aby príslušníci Policajného zboru zasahovali proti páchateľom trestných činov bez toho, aby poznali aktuálny právny stav v akejkoľvek oblasti trestného práva. Trestné činy terorizmu predstavujú v porovnaní s inými trestnými činmi novú oblasť protiprávnej činnosti, hoci genéza vývoja právnej úpravy nám naznačuje, že súvisela a bola vždy odrazom spoločenského a politického vývoja.

Literatúra:

[1] BLÁHOVÁ, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948 – 1950*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2017. 256 s. ISBN 978-80-87284-56-9.

[2] BURDA a kol. *Trestný zákon. Komentár. Všeobecná časť. I. diel (§ 1 – 143*). 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

[3] BURDA a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel (§ 144 – 440)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 1568 s. ISBN 978-80-7400-394-3.

[4] ČENTÉŠ, J., POVAŽAN, M., ŠANTA, J. *Dejiny prokuratúry na Slovensku*. Bratislava: ATTICUM, 2014. 255 s. ISBN 978-80-971381-5-8.

[5] ČIČ, M a kol. *Komentár k Ústave SR*. Bratislava: Eurokódex, 2012. 831 s. ISBN 978-80-89447-93-0.

[6] HUBENÁK, L. *Právne dejiny Slovenska do roku 1945. II. diel.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2001. 325 s. ISBN 80-8055-530-3.

[7] Kolektív autorov a autoriek. *Nemaj trému z extrému.* Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society foundation, 2010. 142 s. ISBN 978-80-970143-1-5.

[8] SEPEŠI, P., VLACHOVSKÝ, R. Extrémizmus všeobecne, resp. extrémizmus vo svetle novely Trestného zákona č. 257/2009 Z. z. In: *EPI – Odborné články* [online]. Dostupné na: https://www.epi.sk/odborny-clanok/Extremizmus-vseobecne-resp-extremizmus-vo-svetle-novely-Trestneho-zakona-c-257-2009-Z-z.htm [cit. 2019-09-19].

[9] SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. 246 s. ISBN 978-80-7380-691-0.

[10] SMOLÍK, J., ŠMÍD, T. *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 276 s. ISBN 978-80-210-5288-8.

[11] SURMÁNEK, E. Boj proti extrémizmu alebo extrémizmus pri tvorbe práva. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2018, č. 1 – 2, s. 12 – 19. ISSN 1335-1079.

[12] ŠKROVÁNKOVÁ, M. Novelizácia Trestného zákona a Trestného poriadku so zreteľom na extrémizmus. In: *Justičná revue.* 2017, roč. 69, č. 5, s. 638 – 648. ISSN ISSN 1335-6461.

[13] VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Právní dějiny na území Slovenska.* Ostrava: Key Publishing, 2007. 450 s. ISBN 978-80-87071-43-4.

Právne predpisy:

[14] Rozhodnutia rady ministrov Organizácie pre spoluprácu a bezpečnosť v Európe (OBSE), ktoré sú záväzné aj pre Slovenskú republiku ako členský štát OBSE. Ide najmä o MC Decision No. 4/03, MC Decision No. 12/04, MC Decision No. 9/09. Dostupné na: http://www.osce.org/cio/40695?download=true alebo záverečné odporúčania Výboru OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie z mája 2014. Dostupné na: http://bit.ly/1yp7xYs

[15] Vládne nariadenie č. 63/1939 Sl. z. o vymedzení pojmu Žid a usmernení počtu Židov v niektorých slobodných povolaniach, zákon č. 113/1940 Sl. z. o židovských podnikoch a Židoch zamestnaných v podnikoch (tzv. arizačný zákon) či neskôr prijaté vládne nariadenie č. 198/1941 Sl. z. o právnom postavení Židov.

[16] Vyhláška MVSR č. 192/2017 o rozsahu vykonávania rozhodnutí, opatrení a úkonov trestného konania vo vyšetrovaní a v skrátenom vyšetrovaní.

[17] Závery Rady EÚ o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii prijaté 6. 12. 2013 [online]. Dostupné na: http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SK&f=ST%2017057%202013%20INIT [cit. 2018-09-19].

Internetové zdroje:

- http://www.minv.sk/?VRAX
- https://www.minv.sk
- www.genpro.gov.sk
- www.slov-lex.sk
- www.nrsr.sk

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra trestného práva
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
e-mail: veronika.markova@minv.sk; veronika.markova@akademiapz.sk

K NIEKTORÝM KRIMINOLOGICKÝM ASPEKTOM PROBLEMATIKY EXTRÉMIZMU V PODMIENKACH SR[1]

Darina Mašľanyová, Štefan Zeman

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt
Autori v príspevku vykonali kriminologickú analýzu páchania trestných činov extrémizmu v podmienkach Slovenskej republiky, a to v období rokov 2010 až 2018. Vychádzali zo štatistík Ministerstva spravodlivosti SR a Generálnej prokuratúry SR. Popisujú vývoj a dynamiku páchania extrémistických trestných činov, analyzujú skladbu páchateľov z hľadiska pohlavia, veku, recidívy a vplyvu alkoholu.

Kľúčové slová:
trestné činy extrémizmu, páchateľ, recidíva, vplyv alkoholu, kriminalita mladistvých.

Abstract
The authors made a criminological analysis of committing crimes of extremism in the conditions of the Slovak Republic, in the period from 2010 to 2018, based on statistics of the Ministry of Justice of the Slovak Republic and the General Prosecutor's Office. They describe the development and dynamics of committing extremist crimes, also analyze the composition of offenders in terms of gender, age, recidivism and the influence of alcohol.

Key words:
Crimes of extremism, offender, recidivism, impact of alcohol, juvenile delinquency.

Úvod

Extrémizmus je nesporne aktuálnym problémom a ide o spoločensky nebezpečný jav, ktorý predstavuje ohrozenie elementárnych demokratických

[1] Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0585/17 – Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu.

princípov, hodnôt a ústavného poriadku. Extrémistické prejavy, postoje a akcie sú súborom veľmi rôznorodých aktivít, z ktorých však len vybraná časť prekračuje zákonné hranice. V trestnoprávnom meradle ide o tie protizákonné aktivity, ktoré sú taxatívne vymedzené v ustanovení § 140a zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj TZ).[2]

Extrémizmus ako pojem vychádza z latinského výrazu *extremus*, čo znamená najkrajnejší, najvzdialenejší, hraničný, posledný. V praxi ide teda o vyhrotené ideologické postoje, ktoré vybočujú zo zákonných noriem, vyznačujú sa prvkami intolerancie a útočia proti základným demokratickým a ústavným princípom právneho štátu.[3] Ide spravidla o protisystémové postoje, krajne vyhrotené nedemokratické názory a aktivity, ktoré sú deštruktívne na demokratický a právny štát a ktoré sa ho snažia nahradiť systémom totalitného režimu alebo, naopak, anarchie atď.[4] Na druhej strane sú však často za extrémistické považované aj také aktivity, ktoré používajú na dosiahnutie svojich inak legitímnych cieľov neadekvátne, najmä nezákonné prostriedky.[5]

Samotný termín extrémizmus náš právny poriadok nepozná a nedefinuje ho.[6] V tomto kontexte sa stotožňujeme s autormi, že jeho používanie je problematické.[7] Neexistuje totiž jednotná a všeobecne uznávaná definí-

[2] Trestné činy extrémizmu sú: trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 TZ; prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ; výroba extrémistických materiálov podľa § 422a TZ; rozširovanie extrémistických materiálov podľa § 422b TZ; prechovávanie extrémistických materiálov podľa § 422c TZ; popieranie a schvaľovanie holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa § 422d TZ; hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ; podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 TZ; apartheid a diskriminácia skupiny osôb podľa § 424a TZ a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. e) TZ.

[3] FRYŠTÁK, M. Možnost přenositelnosti konceptu hate crimes do české trestněprávní úpravy. In: *Trestněprávní revue.* 2016, č. 7 – 8, s. 164.

[4] VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. et al. *Základy kriminologie a trestní politiky.* 3 vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 503.

[5] CHMELÍK, J. et al. *Extremismus a jeho právní a sociologické důsledky.* Praha: Linde, 2001, s. 13.

[6] Je však potrebné poukázať na definíciu pojmu „*extrémistický materiál*", ktorý je definovaný v § 130 ods. 7 TZ.

[7] SVATOŠ, R. Mládež a extremismus. In: *Kriminalistika.* 2018, č. 1, s. 19; GOODEY, J., AROMAA, K. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2012, s. 3.

cia pojmu extrémizmus.[8] Ide nepochybne o multidisciplinárny jav, pričom na identifikáciu, hodnotenie a dokazovanie trestnej činnosti s extrémistickým podtextom je potrebné zapojiť psychológiu, sociológiu, právo, kriminalistiku, pedagogiku, históriu, politológiu a niektoré ďalšie vedné odvetvia.[9]

Z kriminologického hľadiska treba pod pojmom extrémizmus rozumieť súhrn verbálnych, grafických, fyzických a iných aktivít s ideologickým kontextom, vyvíjaných jedincom alebo skupinou osôb, zameraných všeobecne na narušovanie verejného záujmu, napádanie osôb alebo poškodzovanie vopred zvolených objektov, pričom toto konanie napĺňuje znaky skutkovej podstaty trestného činu alebo aspoň priestupku.[10]

Páchatelia volia na presadenie svojich cieľov extrémne prostriedky vrátane násilného správania, prejavujú sa demagógiou, názorovou neznášanlivosťou a odmietajú kompromis, pričom ponúkajú jednoduché, rýchle, no morálne minimálne pochybné a najmä nereálne riešenia zložitých spoločenských problémov.

Dovoľujeme si tvrdiť, že v danom kontexte za najväčšiu hrozbu u nás považujeme pravicový extrémizmus, ktorý je dlhodobo na vzostupe a darí sa mu oslovovať najmä mladých ľudí prostredníctvom internetu. Ako uvidíme bližšie v príspevku, mladiství páchatelia tvoria nadštandardne veľkú časť páchateľov trestných činov extrémizmu. Preto sa domnievame, že jedným z kľúčových opatrení na elimináciu extrémizmu v podmienkach SR by mala byť práve práca s mládežou, rôzne preventívne a osvetové aktivity s touto najrizikovejšou skupinou. Mladý človek, zatiaľ bez zodpovednosti za rodinu a svoj majetok, vekom prirodzene smerujúci k radikalizmu a k jednoduchým spôsobom riešenia chýb a nedostatkov spoločnosti, ktoré vnímá osobitne citlivo, je totižto ideálnym objektom väčšiny extrémistických ideológií. Ak k tomu pridáme emočnú nevyrovnanosť, nedostatok životných skúseností a nedokončený intelektuálny vývoj v kombinácii s fyzickou zdatnosťou a silou, nemožno sa čudovať, že adolescenti sú tak

[8] CHARVÁT, J. Pojem extremismus a jeho aktuální možnosti použití v České republice. In: *Bezpečnostní teorie a praxe.* 2017, č. 2, s. 93.

[9] KURILOVSKÁ, L., ŠIŠULÁK, S. Extrémistická scéna v Slovenskej republike a súčasné trendy. In: *Právny obzor.* 2016, č. 5, s. 419.

[10] VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. et al. *Základy kriminologie a trestní politiky.* 3. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 503.

náchylní na myšlienky extrémizmu, nerešpektujúc základné spoločenské konvencie a pravidlá.[11]

Cieľom tejto konferencie je hľadať trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu. Sme si istí, že odznie veľa dobrých praktických návrhov. Je však nepochybné, že na zvolenie tých správnych opatrení je najprv potrebné poznať, nakoľko je vôbec predmetná kriminalita v podmienkach SR páchaná, resp. aké je zloženie páchateľov osobitne z pohľadu veku či pohlavia. Práve toto je cieľom tohto príspevku. Dúfame, že splní svoje poslanie.

1 Fenomenológia extrémizmu v SR v rokoch 2010 – 2018

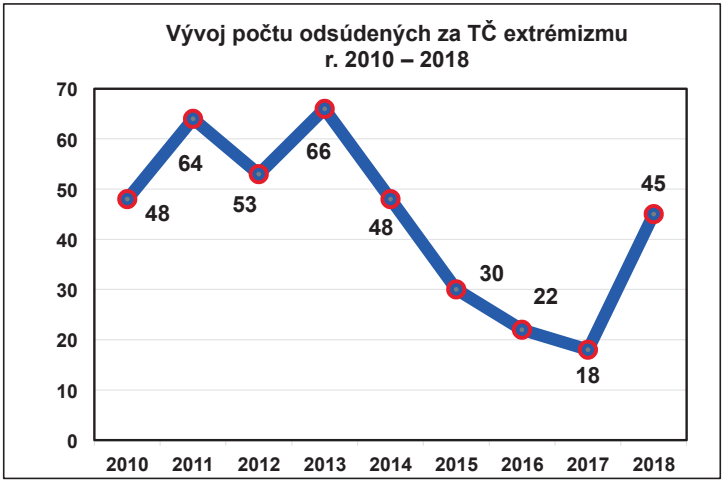
Tabuľka 1 Odsúdení za TČ extrémizmu v rokoch 2010 – 2014

	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Odsúdení celkovo v SR	31 179	30 110	35 077	36 079	33 610
Odsúdení za TČ extrémizmu	48 (0,15 %)	64 (0,21 %)	53 (0,15 %)	66 (0,18 %)	48 (0,14 %)

Tabuľka 2 Odsúdení za TČ extrémizmu v rokoch 2015 – 2018

	2015	**2016**	**2017**	**2018**
Odsúdení celkovo v SR	29 691	27 187	26 331	29 385
Odsúdení za TČ extrémizmu	30 (0,1 %)	22 (0,08 %)	18 (0,06 %)	45 (0,15 %)

[11] PELANT, J. Extremismus, mladí lidé a prevence. In: VEGRICHTOVÁ, B., ZIMOVJAN, F. (eds.). *Aktuální aspekty extremismu v České republice.* Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2015, s. 43.

Graf 1 Dynamika počtu odsúdených za TČ extrémizmu v SR v r. 2010 – 2018

Zdroj: Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR 2010 – 2018.

K tabuľke 1, 2 a ku grafu 1:

To, že na Slovensku už dlhšiu dobu permanentne klesá poznaná kriminalita, je často uvádzaný fakt. Od účinnosti nových, rekodifikovaných trestných kódexov až po súčasnosť, teda v období rokov 2006 – 2018 došlo k poklesu počtu políciou stíhaných osôb o takmer 22 % (r. 2006 – 52 941 stíhaných; r. 2018 – 41 546 stíhaných osôb).[12]

Čo je však v tomto smere zaujímavé, od roku 2006 došlo súčasne k nárastu počtu odsúdených podľa rekodifikovaného TZ, a to až o viac než 14 % (r. 2006 – 25 764 odsúdených; r. 2018 – 29 385 odsúdených). Za posledných niekoľko rokov sa však trend javí pozitívne, osobitne od roku 2013, keď počet odsúdených v SR celkovo dosiahol rekordnú hodnotu 36 079 osôb. Od tohto roku totiž ich počet dlhodobo klesá a v porovnaní so zatiaľ posledným štatisticky spracovaným kalendárnym rokom 2018 došlo v SR k poklesu počtu odsúdených až o takmer 19 % (r. 2013 – 36 079 od-

[12] K tomu pozri bližšie: Štatistiky kriminality Ministerstva vnútra SR. Dostupné na: https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-csv [cit. 2019-09-29].

súdených v SR; r. 2018 – 29 385 odsúdených osôb v SR).[13] V tomto smere je teda trend vývoja poznanej kriminality celospoločensky pozitívny. Otázka, akým spôsobom sa vyvíja latencia a sofistikovanosť páchania trestnej činnosti, resp. či a ako tento pokles ovplyvňuje napr. demografický vývoj v krajine, je však nepochybne na mieste.

Z hľadiska nami skúmanej trestnej činnosti, t. j. v prípade trestných činov extrémizmu v SR, bolo možné vykonať analýzu dát len od roku 2010, keď Ministerstvo spravodlivosti SR zverejňuje osobitne aj štatistiky o počte odsúdených a o trestoch im uložených za extrémistické TČ. Ak možno štatistikám MS SR plne dôverovať, tak potom od roku 2010 až po súčasnosť bolo za TČ extrémizmu odsúdených 394 osôb (celkovo bolo odsúdených v sledovanom období rokov 2010 – 2018 až 278 649 osôb).

Z hľadiska dynamiky je treba vyzdvihnúť postupný pokles počtu odsúdených pre extrémistické trestné činy od roku 2013, keď bolo doposiaľ najviac odsúdených páchateľov za predmetnú kriminalitu, a to až do roku 2017, keď toto číslo dosiahlo historické minimum, čo predstavuje pokles až o takmer 73 % (r. 2013 – 66 odsúdených za TČ extrémizmu; r. 2017 – 18 odsúdených). Avšak v poslednom štatisticky spracovanom roku 2018 zaznamenávame naopak prudký nárast počtu odsúdených za extrémizmus, pričom toto číslo dosiahlo opäť hodnoty porovnateľné s rokom 2013.[14]

[13] K tomu pozri: Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné na: http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm [cit. 2019-09-29].

[14] Zo štatistík Ministerstva spravodlivosti SR za rok 2018 vyplýva osobitne nárast odsúdených za spáchanie TČ prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ. Či a nakoľko to mohla spôsobiť napr. nepriama novelizácia trestných kódexov účinná od 1. januára 2017 prostredníctvom zákona č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov, je otázka, ktorú zodpovie až budúcnosť. K tomu pozri bližšie napr.: ŽOFČÁK, M. Trestnoprávne aspekty extrémizmu. In: *Notittiae Iudiciales Academiae Collegii Aedilium in Bratislava.* 2017, č. 2, s. 129 – 141; ŠKROVÁNKOVÁ, M. Novelizácia Trestného zákona a Trestného poriadku so zreteľom na extrémizmus. In: *Justičná revue*. 2017, č. 5, s. 638 – 648; MAŠĽANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Zmeny v Trestnom zákone uskutočnené zákonom č. 316/2016 Z. z. In: MARKOVÁ, V. (ed.). *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 5. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou.* Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 105 – 112; SURMÁNEK, E. Boj proti extrémizmu alebo extrémizmus pri tvorbe práva? In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2018, č. 1 – 2, s. 12 – 19.

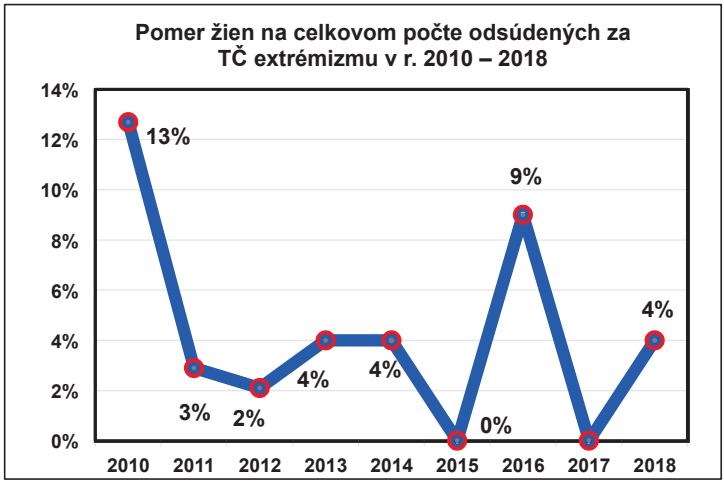
To naznačuje **prvý dôležitý priebežný záver, že v SR počet odsúdených za extrémistické trestné činy zdanlivo klesal, avšak celkovo za sledované obdobie rokov 2010 až 2018 skôr stagnuje,** minimálne pokiaľ ide o prezentované absolútne čísla. V sledovanom období rokov 2010 až 2018 sa za predmetnú kriminalitu na Slovensku odsudzuje priemerne 43 páchateľov ročne, čo predstavuje priemerne asi 0,14 % zo všetkých odsúdených páchateľov v SR.

Možno tak vysloviť **druhý dôležitý záver, že v súčasnosti je až každý tisíci odsúdený páchateľ v SR odsúdený za TČ extrémizmu.** Napriek tomu však rozhodne nemožno túto trestnú činnosť považovať za marginálnu, osobitne pokiaľ máme na mysli jej morálny dosah a škody na fyzickom a duševnom zdraví potenciálnych obetí. No a potom je tu veková kategória mladistvých a osôb blízkych veku mladistvých, ktorú je potrebné opätovne vyzdvihnúť, keďže je vzhľadom na svoj ešte stále prebiehajúci hodnotový a intelektuálny vývoj a nedostatok skúseností mimoriadne ovplyvniteľná fenoménom extrémizmu.

V tejto súvislosti považujeme preto za potrebné uviesť ďalšie dôležité zistenie, ktorým je vek páchateľov predmetnej trestnej činnosti. Zo štatistík Generálnej prokuratúry SR vyplýva, že **sa trestných činov extrémizmu dopúšťajú najmä páchatelia vo veku 22 – 30, resp. 31 – 40 rokov**. Páchatelia z týchto dvoch vekových kategórií predstavujú až okolo 68 % zo všetkých osôb, voči ktorým bolo vedené trestné stíhanie pre trestné činy extrémizmu. **Je však varovným signálom, že druhou vekovo najpočetnejšou skupinou páchateľov extrémistických trestných činov boli osoby vo veku 16 – 18, resp. 19 – 21 rokov.**[15]

Je však na škodu veci, že zo žiadnych dostupných štatistík nemožno zistiť bližšie informácie o kriminálnej geografii v predmetnej oblasti.

[15] K tomu pozri: Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2008 – 2018. Dostupné na: https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html [cit. 2019-09-30].

Graf 2 Dynamika pomeru žien na celkovom počte odsúdených za TČ extrémizmu

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky za roky 2010 – 2018.

Ku grafu 2:

Ďalšou dôležitou skutočnosťou, ktorú je potrebné prezentovať, je zastúpenie žien na páchaní predmetnej kriminality.

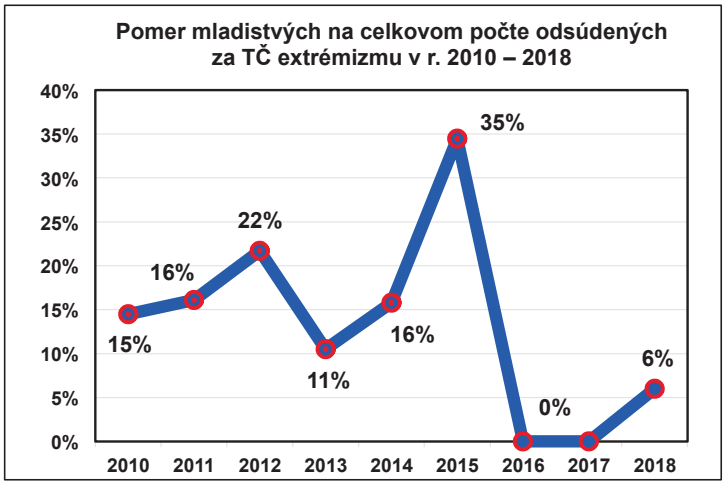
Ženy predstavujú podľa údajov Ministerstva spravodlivosti dlhodobo asi 15 % z celkového počtu odsúdených v SR, čiže len každý šiesty až siedmy odsúdený je ženského pohlavia, čo je za sledované obdobie priemerne asi 4 500 odsúdených žien ročne (v r. 2010 bolo z 31 179 celkovo odsúdených 4 600 žien; v r. 2013 bolo z 36 079 celkovo odsúdených až 5 267 žien; v r. 2018 bolo z 29 385 odsúdených 4 745 žien).

V prípade TČ extrémizmu je však ich pomer výrazne nižší. Tu je potrebné vychádzať zo štatistík Generálnej prokuratúry SR, pretože doposiaľ pri predmetnej trestnej činnosti výlučne táto inštitúcia zverejňuje osobitne údaje aj o odsúdených ženách za extrémistické TČ.[16] Za sledované obdobie rokov 2010 – 2018 to prakticky znamená, že **medzi odsúdenými za**

[16] Je však potrebné doplniť, že za rok 2018 údaje o odsúdených páchateľkách za extrémizmus zverejnilo vo svojej štatistickej ročenke už aj Ministerstvo spravodlivosti SR,

túto trestnú činnosť je len 4,2 % osôb ženského pohlavia, čiže až každý 25. odsúdený za TČ extrémizmu je žena (r. 2010 – 7 odsúdených žien za tieto trestné činy; r. 2018 – 2 odsúdené ženy). Súdy tak odsudzujú za sledované obdobie každoročne priemerne asi 2 ženy za TČ extrémizmu, dovedna medzi rokmi 2010 – 2018 to bolo celkovo 19 odsúdených žien v SR (v roku 2010 bolo historické maximum na úrovni 7 odsúdených žien za extrémistickú trestnú činnosť).

Celkovo sa však potvrdzuje, že na extrémistických trestných činoch majú ženy podstatne menšie zastúpenie ako na ostatnej kriminalite celkovo.

Graf 3 Dynamika pomeru mladistvých na celkovom počte odsúdených za TČ extrémizmu

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky za roky 2010 – 2018.

Ku grafu 3:

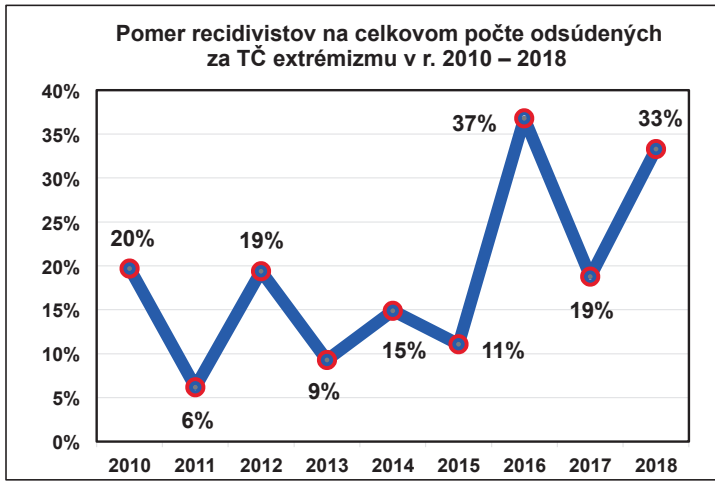
Podľa údajov Ministerstva spravodlivosti medzi odsúdenými osobami v SR celkovo tvoria mladiství za sledované obdobie rokov 2010 – 2018 okolo

pričom uvádza celkovo dve odsúdené ženy zo 45 odsúdených za TČ extrémizmu, čo predstavuje 4,4 %.

4,8 % páchateľov, čo je priemerne asi 1 515 odsúdených mladistvých za rok (r. 2010 bolo odsúdených 1 748 mladistvých, ktorí tak tvorili 5,6 % zo všetkých odsúdených v SR; r. 2018 bolo odsúdených 1 400 mladistvých, ktorí tvorili 4,7 % z odsúdených v SR celkovo).

Pomer mladistvých odsúdených za TČ extrémizmu na celkovom počte odsúdených za predmetnú kriminalitu je však vyše dvojnásobný, keďže **medzi odsúdenými páchateľmi v prípade extrémizmu predstavujú mladiství v sledovanom období priemerne až 13,2 %.** To znamená pomerne alarmujúce číslo, ktoré nemožno ignorovať!

Určitým pozitívom je len to, že ich zastúpenie trvalo každoročne klesá už 3 roky a v súčasnosti dosiahlo historické minimum za sledované obdobie (r. 2010 – 14,5 % odsúdených za extrémizmus bolo mladistvých; r. 2015 – historicky najviac, až 34,5 % odsúdených za TČ extrémizmu bolo mladistvých; r. 2018 – mladiství predstavovali už len 6 % z odsúdených páchateľov za predmetnú kriminalitu).

Graf 4 Dynamika pomeru recidivistov na celkovom počte odsúdených za TČ extrémizmu

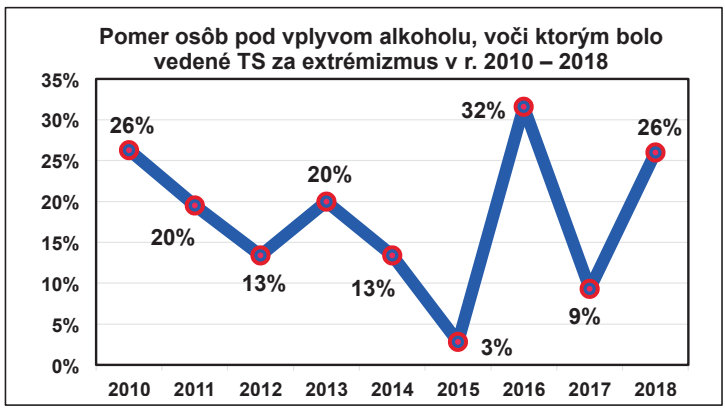
Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky za roky 2010 – 2018.

Ku grafu 4:

Súdom uznaní recidivisti tvoria podľa štatistík Ministerstva spravodlivosti SR v sledovanom období rokov 2010 – 2018 medzi odsúdenými osobami celkovo asi 30 % páchateľov, čo činí ročne priemerne okolo 9 400 odsúdených recidivistov (v r. 2010 dosiahol pomer recidivistov až 31,7 %; r. 2018 – z celkového počtu 29 385 odsúdených bolo recidivistami uznaných 10 705 páchateľov, t. j. asi 36,5 %).

Problematika recidívy v prípade odsúdených za trestné činy extrémizmu vykazuje nasledujúce charakteristické črty: **pomer odsúdených recidivistov je v sledovanom období 19 %, čiže nižší než pri celkovej kriminalite.** To znamená, že približne každý piaty odsúdený za extrémistickú trestnú činnosť bol súdom uznaný za recidivistu (v r. 2010 bolo ukončené trestné stíhanie voči 76 osobám za TČ extrémizmu, z toho 15 voči recidivistom, čo činí takmer 20 %; v r. 2018 bolo skončené trestné stíhanie voči 69 osobám, z toho bolo 23 uznaných recidivistami, t. j. 33,3 %). Či však ide o špeciálnu alebo všeobecnú recidívu, to zo štatistík nemožno s istotou tvrdiť.

Zdá sa, že napriek počiatočnému miernemu poklesu v absolútnych číslach, recidíva sa pri tejto kriminalite za posledné tri roky pomerne masívne zvyšuje (napr. v roku 2016 bolo až 36,8 % páchateľov extrémizmu recidivistami).

Graf 5 Vplyv alkoholu u osôb, voči ktorým bolo vedené trestné stíhanie za extrémizmus

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky za roky 2008 – 2018.

Ku grafu 5:

Zo štatistík GP SR vyplýva, že za sledované obdobie rokov 2010 až 2018 sa viedlo trestné stíhanie voči osobám, ktoré sa činu dopustili pod vplyvom alkoholu asi v 13 % prípadov, t. j. približne každý ôsmy páchateľ bol pod vplyvom alkoholu. V absolútnych číslach to je priemerne asi 5 800 páchateľov za rok.

V prípade TČ extrémizmu je však tento pomer vyšší, a to až 18 %, čiže každý piaty až šiesty páchateľ sa predmetného činu dopustil pod vplyvom alkoholu (v r. 2010 z celkového počtu 76 osôb, voči ktorým bolo skončené trestné stíhanie za TČ extrémizmu, sa dopustilo trestného činu pod vplyvom alkoholu 20 páchateľov, t. j. 26,3 %; v r. 2018 toto číslo stagnovalo na hodnote 18 alkoholom ovplyvnených páchateľov zo 69, voči ktorým sa viedlo stíhanie). To sa napokon zdá byť logické, pretože alkohol zásadným spôsobom vplýva na rozumovú a vôľovú stránku človeka.

Záver

Kriminalita s extrémistickým podtextom je sledovaná na všetkých úrovniach bezpečnostných zložiek Slovenska. Pri vyhodnocovaní jej aspektov majú najväčšiu výpovednú hodnotu dlhodobé trendy. Tie sú identifikovateľné na základe súvislého radu štatistických dát Policajného zboru SR, Generálnej prokuratúry SR a Ministerstva spravodlivosti SR.

Zo štatistických ročeniek uvedených inštitúcií za roky 2010 až 2018 vyplynuli tieto kľúčové závery o fenomenológii TČ extrémizmu v SR:

- Podľa údajov MS SR **od roku 2010 až po súčasnosť bolo za TČ extrémizmu odsúdených spolu 394 osôb.**
- **Počet odsúdených za extrémistické trestné činy stagnuje.** V sledovanom období sa za predmetnú kriminalitu na Slovensku odsudzuje priemerne 43 páchateľov ročne, čo predstavuje asi 0,14 % zo všetkých odsúdených páchateľov v SR.
- **Trestných činov extrémizmu sa dopúšťajú najmä páchatelia vo veku 22 – 30, resp. 31 – 40 rokov**, ktorí predstavujú až okolo 68 % zo všetkých osôb, voči ktorým bolo vedené trestné stíhanie pre trestné činy extrémizmu. Je však varovným signálom, že druhou vekovo najpočet-

nejšou skupinou páchateľov extrémistických trestných činov boli osoby vo veku – 18, resp. 19 – 21 rokov.

- **Na extrémistických trestných činoch majú ženy podstatne menšie zastúpenie, ako na ostatnej kriminalite celkovo.**
- **Medzi odsúdenými za túto trestnú činnosť je len 4,2 % osôb ženského pohlavia,** súdy tak odsudzujú za sledované obdobie každoročne priemerne asi 2 ženy za TČ extrémizmu, dovedna medzi rokmi 2010 – 2018 to bolo celkovo 19 odsúdených žien v SR.
- **Medzi odsúdenými páchateľmi v prípade extrémizmu predstavujú mladiství v sledovanom období priemerne až 13,2 %.** To znamená viac ako dvojnásobok oproti zastúpeniu mladistvých páchateľov na počte odsúdených celkovo v SR.
- **Pomer odsúdených recidivistov je v sledovanom období 19 %, čiže nižší než pri celkovej kriminalite.** To znamená, že približne každý piaty odsúdený za extrémistickú trestnú činnosť bol súdom uznaný za recidivistu.
- Zo štatistík GP SR vyplýva, že za sledované obdobie rokov 2010 až 2018 sa viedlo trestné stíhanie voči osobám, ktoré sa činu dopustili pod vplyvom alkoholu asi v 13 % prípadov, v **prípade TČ extrémizmu je však tento pomer vyšší, a to až 18 %, čiže každý piaty až šiesty páchateľ sa predmetného činu dopustil pod vplyvom alkoholu.**

Literatúra:

[1] FRYŠTÁK, M. Možnost přenositelnosti konceptu hate crimes do české trestněprávní úpravy. In: *Trestěprávní revue.* 2016, č. 7 – 8, s. 164 – 167. ISSN 1213-5313.

[2] GOODEY, J., AROMAA, K. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2012. 93 s. ISBN 978-80-7338-121-9.

[3] CHARVÁT, J. Pojem extremismus a jeho aktuální možnosti použití v České republice. In: *Bezpečnostní teorie a praxe.* 2017, č. 2, s. 91 – 107. ISSN 1801-8211.

[4] CHMELÍK, J. et al. *Extremismus a jeho právní a sociologické důsledky.* Praha: Linde, 2001. 172 s. ISBN 80-7201-265-7.

[5] KURILOVSKÁ, L., ŠIŠULÁK, S. Extrémistická scéna v Slovenskej republike a súčasné trendy. In: *Právny obzor.* 2016, č. 5, s. 401 – 420. ISSN 0032-6984.

[6] MAŠĽANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Zmeny v Trestnom zákone uskutočnené zákonom č. 316/2016 Z. z. In: MARKOVÁ, V. (ed.). *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 5. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedec-*

kej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2017, s. 105 – 112. ISBN 978-80-8054-729-5.

[7] PELANT, J. Extremismus, mladí lidé a prevence. In: VEGRICHTOVÁ, B., ZIMOVJAN F. (eds.). *Aktuální aspekty extremismu v České republice.* Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2015. 139 s. ISBN 978-80-7251-444-1.

[8] SURMÁNEK, E. Boj proti extrémizmu alebo extrémizmus pri tvorbe práva? In: *Bulletin slovenskej advokácie.* 2018, č. 1 – 2, s. 12 – 19. ISSN 1335-1079.

[9] SVATOŠ, R. Mládež a extremismus. In: *Kriminalistika.* 2018, č. 1, s. 18 – 33. ISSN 1210-9150.

[10] ŠKROVÁNKOVÁ, M. Novelizácia Trestného zákona a Trestného poriadku so zreteľom na extrémizmus. In: *Justičná revue.* 2017, č. 5, s. 638 – 648. ISSN 1335-6461.

[11] VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J., HULMÁKOVÁ, J. et al. *Základy kriminologie a trestní politiky.* 3 vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019. 616 s. ISBN 978-80-7400-732-3.

[12] ŽOFČÁK, M. Trestnoprávne aspekty extrémizmu. In: *Notittiae Iudiciales Academiae Collegii Aedilium in Bratislava.* 2017, č. 2, s. 129 – 141. ISSN 2453-6954.

Právne predpisy:

[1] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[2] Zákon č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Internetové zdroje:

[1] Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné na: http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm [cit. 2019-09-29].

[2] Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2008 – 2018. Dostupné na: https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html [cit. 2019-09-30].

[3] Štatistiky kriminality Ministerstva vnútra SR. Dostupné na: https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-csv [cit. 2019-09-29].

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc., JUDr. Štefan Zeman, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 TRNAVA
e-mail: darina.maslanyova@truni.sk
e-mail: zpista@gmail.com

OCHRANA SPOLOČNOSTI PRED NENÁVISTNÝMI PREJAVMI AKO DÔVOD OBMEDZENIA SLOBODY PREJAVU

Ingrid Mencerová

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta

Abstrakt
Sloboda prejavu ako jedno zo základných ľudských práv má aj v demokratickej spoločnosti svoje mantinely. Treba s veľkým citom pre právo a spravodlivosť vymedzovať hranicu medzi tým, ktoré prejavy ešte spadajú pod ochranu slobody prejavu a ktoré sú už za hranicou a predstavujú nenávistné prejavy, ktoré demokratický štát môže legitímne potláčať, stíhať a trestať. Autorka príspevku poukazuje na to, že trestné právo môže v demokratickej spoločnosti zasahovať do práva na slobodu prejavu len v prípadoch naliehavej spoločenskej potreby a len v nevyhnutnej miere a takýto zásah musí byť primeraný sledovanému cieľu.

Kľúčové slová:
sloboda prejavu, prejavy nenávisti, trestné činy extrémizmu, osobitný motív, zásada *nullum crimen sine lege*.

Abstract
Freedom of speech as one of the fundamental human rights is limited in a democratic society. The strong sense for law and justice is important for determination of the threshold between the speech that falls within the framework of the legal protection of freedom of speech and that which goes beyond this threshold and represents the hate speech, which subsequently legitimizes the democratic society to suppress, to prosecute and to punish such speech. The author of the paper points out that, in a democratic society criminal law may interfere with the right to freedom of expression only if there is a urgent societal need, not any further than is necessary and such interference must be proportionate to the objective pursued.

Keywords:
Freedom of speech, hate speech, extremist crimes, special motive, *nullum crimen sine lege*.

Úvod

V spoločnosti v posledných rokoch zaznamenávame nárast nenávistných myšlienok, neznášanlivosti k iným národom a etnickým skupinám, náboženskej nenávisti, rasizmu, antisemitizmu, popierania holokaustu, nenávisti k migrantom a utečencom, podpory a obhajoby totalitných režimov a ideológii. S prihliadnutím na to je opodstatnená právna **aplikácia princípov brániacej sa demokracie**. Demokracia sa tak hlási o právo na sebaobranu voči tým, ktorí využívajú jej vlastné princípy na jej odstránenie. Táto doktrína sa nazýva aj doktrínou aktívnej intolerancie, podľa ktorej „v mene tolerancie musíme požadovať aj právo netolerovať intoleranciu".[1]

Brániaca sa demokracia je politickým modelom zlučiteľným s Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj „Dohovor"), avšak za predpokladu, že sa dosiahne rozumný kompromis medzi slobodami jednotlivcov a obmedzeniami prijatými na obranu demokratického systému.[2]

Mnohé demokratické štáty implementovali princípy tejto „obranyschopnej demokracie" do svojich právnych poriadkov. Ony zdôvodňujú obmedzovanie slobody prejavu v prípade nenávistných prejavov, najmä na účely ochrany demokratických inštitúcii.[3]

1 Sloboda prejavu a možnosť jej obmedzenia

Právo na slobodu prejavu je ústavnoprávny inštitút. Ako jeden zo základných pilierov demokratickej spoločnosti je predpokladom pre pokrok spoločnosti ako celku a pre rozvoj každého jednotlivca. Sloboda prejavu bola pôvodne založená na liberálnej predstave jej ochrany pred možným ohrozením zo strany štátu a všetkých reprezentantov verejnej moci. Vyjadrenie tohto práva v ústavách súčasných demokratických štátov už odráža dve evolučné tendencie. Prvou tendenciou je, že sloboda prejavu už neznamená len individuálne právo na vyjadrenie vlastného názoru, ale súčasne je

[1] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI Wolters Kluwer ČR, 2008, s. 246.

[2] WILFING, P. *Nenávistné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva.* Banská Bystrica: VIA IURIS, 2017, s. 14.

[3] VÝBORNÝ, Š. *Nenávistný internet versus právo.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 36 – 42.

spojená aj s právom verejnosti na informácie. Práve takéto spojenie obsahovo podobných, ale v zásade rozdielnych práv, vyvoláva aj určité napätie medzi nimi, a to až do takej miery, že niektoré informácie sú vzhľadom na ich prijímateľov vylúčené spod obsahu slobody prejavu (napr. štátne, bankové, alebo obchodné tajomstvo, prejavy ohrozujúce mravnú výchovu detí). Druhou evolučnou tendenciou je, že od štátu sa vyžaduje, aby zaručil politický pluralizmus.

Vzhľadom na skutočnosť, že ide o tak významnú slobodu, ktorú je nutné vyvažovať s inými základnými právami, je rozhodovanie o slobode prejavu veľmi náročné. Ochrana slobody prejavu je nevyhnutná z viacerých dôvodov. Sloboda prejavu je dôležitá pre tvorbu slobodnej verejnej mienky v otvorenej spoločnosti. Taktiež je nástrojom hľadania pravdy, nástrojom súťaže a konfrontácie rôznych myšlienok a názorov. Napokon sloboda prejavu môže byť aj nástrojom osobnej sebarealizácie spravidla v podobe rôznych umeleckých foriem.[4]

Sloboda prejavu je chránená nezávisle od toho, či je vyjadrenie racionálne alebo emotívne, odôvodnené alebo bezdôvodné, respektíve, či je ostatnými prijímané ako užitočné alebo škodlivé, hodnotné alebo bezcenné. Ústavná ochrana sa neobmedzuje iba na názory, ktoré sú politicky korektné, prípadne, ktoré zdieľa väčšina obyvateľstva alebo väčšinová časť mediálneho priestoru.[5] Toto právo sa uplatňuje nielen vo vzťahu k informáciám alebo myšlienkam, ktoré sú prijímané priaznivo alebo sú považované za neškodné či neutrálne, ale aj vo vzťahu k tým, ktoré urážajú, zraňujú, šokujú či znepokojujú štát alebo skupinu obyvateľstva.[6] V demokratickej spoločnosti je neprijateľné, aby sa kriminalizovali určité prejavy (či skôr výroky vytrhnuté z kontextu prejavu), a to len z dôvodu, že s nimi iná osoba zásadne nesúhlasí, respektíve, že ich podľa svojho subjektívneho presvedčenia považuje za urážlivé či zasahujúce do práv a slobôd iných osôb. Výsledkom nesúhlasu určitej osoby s výrokom inej osoby nemôže byť au-

[4] Nález Ústavného súdu SR z 15. 12. 2009, sp. zn. II. ÚS 152/08-52.

[5] Dostupné na: http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a452-predseda-vlady-sloboda-prejavu-a-ucelena-moslimska-komunita.

[6] Macejková, I. Sloboda prejavu v ústavných prameňoch práva a v judikatúre súdov. In: MAJERČÁK, T. (ed.) *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni.* Košice: UPJŠ, 2016, s. 9. Dostupné na: https://www.upjs.sk/public/media/17625/05_SlobodaPrejavu.pdf
K tomu pozri aj rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo 7. 12. 1976 vo veci Handyside proti Spojenému kráľovstvu, rozhodnutie vo veci Klein proti Slovensku z 31. 10. 2006.

tomatická (mechanická) kriminalizácia takéhoto výroku, pretože proti výrokom, s ktorými nesúhlasíme, sa má v demokratickej spoločnosti v zásade bojovať protiargumentom, a nie trestným stíhaním.[7] Ochota pripustiť u druhých odlišné názory, je pritom považovaná za jednu zo základných hodnôt demokratickej spoločnosti, ktorej cieľom celkom určite nie je uniformita myslenia, ale pluralizmus, znášanlivosť a otvorenosť.

I napriek uvedenému, môže byť z principiálneho hľadiska nevyhnutné aj v demokratických spoločnostiach postihovať, alebo dokonca brániť takým formám prejavov, ktoré sú založené na netolerancii, ktoré šíria, podnecujú, podporujú alebo ospravedlňujú nenávisť za predpokladu, že akékoľvek uložené formálne požiadavky, podmienky, obmedzenia alebo sankcie sú primerané legitímnemu sledovanému cieľu. (*Erbakan proti Turecku*, rozsudok zo 6. júla 2006, ods. 56).[8] Výzvou, ktorej orgány musia čeliť, je teda nájsť ten správny pomer medzi konkurujúcimi si právami a záujmami.

Sloboda prejavu je právne zakotvená v najvýznamnejších medzinárodných dokumentoch. Na regionálnej európskej úrovni je právo na slobodu prejavu garantované predovšetkým Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Sloboda prejavu zaručená čl. 10 predstavuje jeden z nevyhnutných základov demokratickej spoločnosti, jednu zo základných podmienok jej pokroku a rozvoja každého človeka. Podľa čl. 10 ods. 1: *„Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam."*

Treba ale zdôrazniť, že akokoľvek rozsiahla je sféra slobody prejavu, nejde o absolútne právo. Uplatňovanie tejto slobody so sebou prináša určité povinnosti a určitú zodpovednosť a podlieha určitým obmedzeniam. Ide predovšetkým o obmedzenia, ktoré sa týkajú ochrany práv druhých a sú definované v čl. 10 ods. 2 Dohovoru: *„Výkon týchto slobôd, pretože zahŕňa povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré stanovuje zákon a ktoré*

[7] Dostupné na: http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a452-predseda-vlady-sloboda-prejavu-a-ucelena-moslimska-komunita.

[8] Nenávistné prejavy – prehľad judikatúry ESĽP. In: *Bulletin oddelenia dokumentácie, analytiky komparatistiky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.* 2017, ročník VI. č. 2, s. 23. Dostupné na: https://www.nsud.sk/data/files/1829_bulletin_odak_2_2017.pdf.

sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti alebo verejnej bezpečnosti, na predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochranu zdravia alebo morálky, ochranu povesti alebo práv iných, zabránenia úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.“

Niektoré práva, ktoré sú rovnako chránené Dohovorom, si môžu v tomto prípade navzájom konkurovať, napr. právo na slobodu prejavu môže byť obmedzené právom na slobodu myslenia, svedomia a vierovyznania. Za určitých okolností môže tiež sloboda prejavu ohrozovať právo na rešpektovanie súkromia alebo právo na ochranu dobrej povesti. V prípadoch, kde sa uplatňovanie tejto slobody používa na podnecovanie nenávisti a vykazuje známky nenávistného prejavu, je medzi slobodou prejavu a zákazom všetkých foriem diskriminácie riziko konfliktu.[9]

Signatárska krajina Dohovoru je podľa jeho čl. 10 ods. 2 oprávnená obmedziť nenávistný prejav, ak sú splnené predpísané podmienky jej obmedzenia, avšak súčasne má v zmysle jeho čl. 10 ods. 1 aj pozitívny záväzok, a to povinnosť chrániť zákonný nenávistný prejav ako výraz slobody prejavu. Ide o taký prejav, ktorý síce vzbudzuje obavy z netolerancie, ale nemá povahu (obsah a intenzitu), ktorá by príslušný štát nútila či oprávňovala tento nenávistný prejav zakázať alebo obmedziť. Význam týchto záväzkov štátu sa najlepšie ukazuje v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj „ESĽP“), týkajúcej sa konfliktu nenávistného prejavu so slobodou prejavu.[10]

Európsky súd považuje nenávistný prejav za autonómny pojem, a nie je teda viazaný klasifikáciou vnútroštátnych súdov. V dôsledku toho môže niekedy Európsky súd odmietnuť klasifikáciu prijatú vnútroštátnymi súdmi alebo, naopak, klasifikovať niektoré výroky ako nenávistný prejav aj vtedy, keď vnútroštátne súdy tak neurobili. Pojem nenávistný prejav môže zahŕňať množstvo situácií. Môže sa týkať podnecovania rasovej nenávisti alebo nenávisti z náboženských dôvodov. Môže však tiež zahŕňať homofóbne prejavy a podnecovanie všetkých foriem nenávisti založenej na netolerancii.

[9] Dostupné na: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992088/Prispevok_SJ.pdf/4a9ae481-17c9-4418-9e23-970d488fd706.

[10] KUNA, M. Sloboda prejavu verzus nenávistný prejav, s. 13. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/327112297_Sloboda_prejavu_verzus_nenavistny_prejav.

Pri riešení prípadov týkajúcich sa podnecovania k nenávisti a slobody prejavu ESĽP posudzuje oprávnenosť štátu obmedziť konkrétny nenávistný prejav a používa na to dva prístupy, ktoré poskytuje Dohovor:

- Prístup vylúčenia z ochrany poskytovanej Dohovorom, stanovený v článku 17 (zákaz zneužitia práva), v prípadoch, v ktorých dotknuté komentáre predstavujú nenávistné prejavy a negáciu základných hodnôt Dohovoru. Úplne vylúči sporný prejav, odmietne sťažnosť sťažovateľa ako neprijateľnú a následne už vôbec neskúma, či bolo obmedzenie slobody prejavu v súlade s čl. 10 ods. 2 Dohovoru.
- Prístup stanovenia obmedzení poskytovanej ochrany, uvedený v článku 10 ods. 2 Dohovoru (tento prístup je používaný v prípadoch, keď dotknutý prejav síce je nenávistným prejavom, nie je však pravdepodobné, že by ničil základné hodnoty Dohovoru). Podľa článku 10 ods. 2 Dohovoru ESĽP postupne skúma, či existuje zásah do práva na slobodu prejavu, či tento zásah je v súlade s právom a či sleduje jeden alebo viacero legitímnych cieľov a nakoniec aj to, či zásah je v demokratickej spoločnosti na naplnenie týchto cieľov nevyhnutný.[11]

Z judikatúry ESĽP pre štáty Dohovoru záväzne vyplýva dôležitý normatívny princíp pre vnútroštátnu tvorbu a aplikáciu legislatívy týkajúcej sa nenávistného prejavu – princíp, že nie je možné každý prípad nenávistného prejavu automaticky zakázať či legitímne obmedziť len preto, že vzbudzuje obavy z netolerancie. Na jeho obmedzenie nestačí, že ho umožňuje zákon a je ním sledovaný uznaný legitímny dôvod. Ešte stále môže dôjsť k porušeniu čl. 10 Dohovoru, ak sa nepreukáže, že prijaté opatrenie bolo nevyhnutné v demokratickej spoločnosti. Preto treba starostlivo a komplexne posúdiť každý jednotlivý prípad nenávistného prejavu tak, aby bolo možné správne identifikovať povahu konkrétneho prípadu nenávistného prejavu, resp. adekvátne identifikovať povahu jeho konfliktu s inými legitímnymi právom chránenými záujmami. Toto posúdenie sa má realizovať vo svetle stabilnej judikatúry ESĽP. Táto povinnosť vyplýva zo skutočnosti, že signatársku krajinu Dohovoru nezaväzujú len rozhodnutia ESĽP vo veciach, kde je sama žalovanou stranou, ale tiež rozhodnutia voči iným signatárskym štátom. Súd totiž v zmysle princípu právnej istoty musí posudzovať rovnaké prípady rovnako, z čoho vyplýva, že štát je povinný sle-

[11] Nenávistné – prehľad judikatúry ESĽP. In: *Bulletin oddelenia dokumentácie, analytiky komparatistiky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.* 2017, roč. VI. č. 2, s. 23. Dostupné na: https://www.nsud.sk/data/files/1829_bulletin_odak_2_2017.pdf.

dovať judikatúru ESĽP aj voči iným štátom, lebo v opačnom prípade sa ľahko môže stať, že **štát nereagujúci na rozhodovaciu činnosť ESĽP, judikatúrou vnútroštátnych súdov alebo legislatívnymi zásahmi spôsobí porušenie ľudských práv v Dohovore**.[12]

Judikatúra ESĽP je prameňom práva s potenciálnou prednosťou pred zákonmi Slovenskej republiky. Ak priznáva väčší rozsah slobody prejavu, ale aj práva na informácie či ďalších základných práv, má prednosť pred zákonmi. Praktický význam judikatúry ESĽP je o to väčší, že množstvo významných otázok nedostalo dosiaľ vnútroštátnu interpretáciu v rozhodnutiach Ústavného súdu, a tak judikatúra ESĽP vypĺňa „vákuum" v domácom právnom poriadku. Prostredníctvom judikatúry ESĽP sa z Dohovoru stal účinný a dynamický nástroj na riešenie nových výziev a upevňovanie právneho štátu a demokracie v Európe.

Ústava Slovenskej republiky[13] (ďalej aj „ústava") zaručuje právo na slobodu prejavu spolu s právom na informácie v čl. 26 ods. 1, ktorý ustanovuje: *„Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené."* Ustanovenie čl. 26 ods. 4 ústavy následne upravuje podmienky možného obmedzenia slobody prejavu a práva vyhľadávať a šíriť informácie: *„Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti."*

Obmedziť slobodu prejavu môže orgán verejnej moci iba pri splnení troch podmienok:

- takýto zásah sa musí urobiť zákonnou cestou,
- zásah musí spĺňať kritérium nevyhnutnosti, ktorá je podľa Európskej komisie pre ľudské práva a Európskeho súdu pre ľudské práva daná stupňom intenzity zásahu a proporcionálnym charakterom použitého opatrenia,
- zásahom musí byť dosiahnutý legitímny cieľ, ktorým je ochrana práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejný poriadok, verejné zdravie a morálka.[14]

[12] FRIDRICH, B. a kol. *Ústavné garancie ľudských práv.* Bratislava: PraF UK, 2013, s. 222.

[13] Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

[14] ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky.* Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1997, s. 149.

Prvá podmienka je formálna. Vyžaduje, aby obmedzenie bolo zakotvené v právnom predpise so silou zákona. Obmedzenie teda nemôže byť stanovené predpisom nižšej právnej sily a ani rozhodnutím orgánu verejnej moci bez existencie zákonnej úpravy. Ďalšie dve podmienky sú materiálne a spočívajú jednak v existencii nevyhnutnosti obmedzenia v demokratickej spoločnosti a súčasnej potreby ochrany jedného z taxatívne stanovených záujmov.[15] Pokiaľ ide o pojem nevyhnutnosť obmedzenia Ústavný súd SR konštatoval: „*V súlade s medzinárodným štandardom termín ‚nevyhnutný v demokratickej spoločnosti' možno vysvetliť ako naliehavú spoločenskú potrebu prijať obmedzenie základného práva alebo slobody. Obmedzenie práv a slobôd je nevyhnutné, keď možno konštatovať, že cieľ obmedzenia inak dosiahnuť nemožno. Predpokladom teda je, že obmedzenie je nutné aj v demokratickej spoločnosti.*"[16]

Tieto tri podmienky sú identické s podmienkami podľa čl. 10 Dohovoru a ich naplnenie je štandardným testom v konaní pred Ústavným súdom, ako aj pred Európskym súdom pre ľudské práva.

2 Trestné činy z nenávisti

Liberálny kapitalizmus a globalizačné procesy spojené s prístupom k novým technológiám uvoľnili cestu šírenia sa nielen novým myšlienkam a hnutiam, ale i vyčlenenia sa celých sociálnych skupín inklinujúcich k určitým modelom správania, myslenia a cítenia. Toto nové uvoľnenie je potrebné dôkladne pozorovať a analyzovať, aby vzniknuté formy nesmerovali k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd.[17] Jedným z takýchto fenoménov sú aj rôzne prejavy nenávisti. Pod pojmom **prejavy**[18] **nenávisti** sa rozumejú všetky formy prejavu, ktoré rozširujú, podnecujú, podpo-

[15] VOZÁR, J. *Sloboda prejavu v rozhodnutiach súdov.* Bratislava: Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2015, s. 156.

[16] PL. ÚS 15/98.

[17] MÚKA, O., KRUTINA, M., RAMEŠ, F., ŠPAČEK, J. *Kriminalita motivovaná nenávistí ve světle právních a faktických opatření v ČR. Combating hate crime in the Czechrepublic.* Praha: Český helsinský výbor, 2008, s. 66.

[18] Podľa Slovníka slovenského jazyka prejavom rozumieme verejnosti určené vyslovenie názorov, postojov a pod. Za prejav sa považuje aj vyjadrenie, prejavenie niečoho, obyčajne citového, myšlienkového stavu rečou alebo správaním, napr. aj umelecký prejav (poznámka autora).

rujú alebo ospravedlňujú rasovú nenávisť, xenofóbiu, antisemitizmus, či iné formy diskriminácie a nenávisti, založené na neznášanlivosti vrátane neznášanlivosti prejavujúcej sa agresívnym nacionalizmom a etnocentrizmom, diskrimináciou a nevraživosťou voči menšinám, migrantom a ľuďom prisťahovaleckého pôvodu.[19]

Jednotlivé druhy „nenávisti" možno vnímať v ich hierarchickom usporiadaní. Najmenej závažná je bežná zaujatosť či predsudok voči niekomu, pričom takéto skutky sú mimoprávne alebo nanajvýš sankcionovateľné prostredníctvom práva na ochranu osobnosti vyvažovaného slobodou prejavu. Na druhej priečke v stupnici závažnosti možno vnímať akty preskúmateľné antidiskriminačným zákonom, pričom tieto akty už môžu mať nenávistnú povahu. Na ešte vyššej priečke si možno predstaviť skutky už povzbudzujúce či smerujúce k fyzickému násiliu proti dotknutým skupinám. Pred takýmito nenávistnými prejavmi sa už spoločnosť chráni prostriedkami trestného práva. Ešte nebezpečnejšie sú už priamo násilné akty a na vrchole stojí trestný čin genocídy.[20]

Vo viacerých dokumentoch a odporúčaniach medzinárodných organizácií, ktorých je Slovenská republika členom, sa používa pojem trestné činy z nenávisti (v anglickom jazyku *hate crimes*). V súčasnosti existuje viacero definícií **trestných činov z nenávisti**, ktoré však majú určité **spoločné črty**. Trestný čin z nenávisti musí spĺňať znaky trestného činu podľa právneho poriadku daného štátu. Musí ísť o taký trestný čin, pri ktorom si páchateľ vybral predmet útoku (ktorým môže byť jednotlivec, skupina osôb alebo majetok) na základe skutočnej alebo domnelej príslušnosti či vzťahu k niektorej z takzvaných chránených charakteristík. Za chránené charakteristiky sa pritom považujú základné, kľúčové charakteristiky, ktoré sú buď vrodené, alebo je ich zmena zásadným zásahom do identity človeka. Najčastejšie uvádzanými chránenými charakteristikami v súvislosti s trestnými činmi z nenávisti sú pohlavie, rasa, etnická príslušnosť, národnosť, jazyk, vierovyznanie, sexuálna orientácia a telesné či mentálne postihnutie.[21]

V slovenskom Trestnom zákone nie je pojem trestné činy z nenávisti definovaný. Trestné činy z nenávisti sa pojmovo prekrývajú s trestnými

[19] Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy o nenávistných prejavoch č. R (97) 20 z 30. 10. 1997.

[20] PL. ÚS 5/2017.

[21] MILO, D. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike.* Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2005, s. 48.

činmi extrémizmu. Za **trestné činy extrémizmu** sa **v slovenskom Trestnom zákone** v zmysle § 140a[22] považujú trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421, prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422, výroby extrémistických materiálov podľa § 422a, rozširovania extrémistických materiálov podľa § 422b, prechovávania extrémistických materiálov podľa § 422c, popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa § 422d, hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424, apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. e).

Mnohé z uvedených skutkových podstát sú kdesi v polohe povzbudzovania k násiliu, resp. tesne pod ním. Sú takmer násilné, ale nie sú násilím. Podľa teórie a judikatúry fyzické násilie nepatrí do rozsahu slobody prejavu. Nemožno niekoho udrieť a argumentovať, že tým bol vyjadrený nejaký názor. Delikátnosť dotknutých skutkových podstát spočíva v tom, že priamo násilím nie sú, takže spadajú pod ochranu slobody prejavu, ale do násilia môžu vyústiť.[23]

V § 140 písm. e) TZ je vymedzený **osobitný motív, ktorým je nenávisť** voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie.

Legislatívny vývoj extrémistických trestných činov v aktuálne platnom Trestnom zákone z roku 2005 ovplyvnilo ešte vo vtedajšom režime tretieho piliera prijaté Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva. V roku 2009 prijala Národná rada Slovenskej

[22] Podľa názoru autorov učebnice (MENCEROVÁ, I. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín: Heuréka, 2018, s. 31) trestné činy extrémizmu (§ 140a TZ) a trestné činy terorizmu (§ 140b TZ) nie sú osobitným kvalifikačným pojmom a predmetné zákonné ustanovenie nie je, z hľadiska systematiky Trestného zákona správne zaradené do druhého dielu piatej hlavy Trestného zákona. Výpočet trestných činov extrémizmu a terorizmu mal byť správne zaradený do prvého dielu piatej hlavy Trestného zákona pod § 122 TZ, ktorý upravuje trestný čin a spôsoby jeho spáchania.

[23] PL. ÚS 5/2017.

republiky rozsiahlejšiu protiextrémistickú novelu, a to zákon č. 257/2009 Z. z. Novela zaviedla koncepčné zmeny tykajúce sa extrémizmu. Zmeny a doplnenia Trestného zákona touto novelou zahŕňali definíciu extrémistickej skupiny (§ 129 ods. 2 TZ), extrémistického materiálu (§ 130 ods. 8 a 9 TZ), osobitného extrémistického motívu [§ 140 písm. d) a f) TZ], definíciu trestných činov extrémizmu ich výpočtom a súvislosťou s extrémistickým motívom (§ 140a TZ), úpravy v skutkových podstatách trestného činu násilia proti skupine obyvateľov podľa § 359 TZ a výtržníctva podľa § 364 TZ a v dotknutých skutkových podstatách dvanástej hlavy osobitnej časti (§ 421 až § 424 TZ) a prijatie nových skutkových podstát v tejto hlave – § 422a až § 422c a § 424a TZ. Novela z roku 2009 transponovala do Trestného zákona jednak rámcové rozhodnutie a taktiež dodatkový protokol k Dohovoru o počítačovej kriminalite s tým, že prevzatie týchto noriem sa prelína – konkrétny text ustanovenia preberá dve normy zároveň. Diskriminačné kvalifikačné kritéria sú však zhodou okolnosti v oboch uvedených dokumentoch zhodné. Tieto kvalifikačné kritériá boli prenesené do skutkových podstát podľa § 423 TZ a § 424 TZ. Novela z roku 2016 niektoré pôvodné koncepčné zmeny z roku 2009, napríklad extrémistický materiál a osobitný motív zmenila. Taktiež zaviedla do skutkovej podstaty podľa § 421 TZ a § 422 TZ diskriminačné kvalifikačné kritériá, ale rozdielne ako tie podľa novely z roku 2009.

3 Prekročenie limitov obmedzenia slobody prejavu v Trestnom zákone

Čo sa týka legislatívnych zásahov do skutkových podstát trestných činov, ktoré postihujú nenávistné prejavy na Slovensku, rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 9. 1. 2019[24] potvrdilo, že zákonodarca prekročil limity obmedzenia slobody prejavu. Skupina poslancov Národnej rady Slovenskej republiky 21. 12. 2016 doručila na Ústavný súd Slovenskej republiky návrh, v ktorom namietala ústavný nesúlad časti „protiextrémistickej" novely Trestného zákona (účinnej od 1. januára 2017), ktorou sa kriminalizuje nielen nenávistný prejav proti rasovej, etnickej, národnostnej a náboženskej skupine, ale aj **nenávistný prejav proti „inej" bližšie**

[24] Nález ÚS SR č. 38/2019 Z. z.

nedefinovanej podobnej skupine, a to so slobodou prejavu a so zásadou *nullum crimen sine lege*. Zároveň navrhovatelia namietali, že **politické presvedčenie ako dôvod pre trestný čin hanobenia presvedčenia je ústavne nesúladný so slobodou prejavu**.

Podľa názoru navrhovateľov *„doplnenie objektívnych stránok skutkových podstát aj o ochranu nijako nedefinovaných ‚iných skupín osôb' nenapĺňa požiadavku určitosti zákona, ktorá je prvou podmienkou právnej úpravy obmedzujúcej slobodu prejavu. Samotné znenie skutkových podstát v inkriminovanej časti nedáva žiadnu odpoveď na otázku, o aké iné skupiny osôb by mohlo ísť. Principiálny výklad tohto textu evokuje, že môže ísť o akúkoľvek inú skupinu osôb, ktorá je definovaná na základe jedného spoločného kritéria. Mohlo by ísť teda o skupinu fajčiarov, veteránov, recidivistov, prokurátorov, smetiarov či pedofilov. Tak vágny a neurčitý pojem celkom jednoznačne nenapĺňa ústavné požiadavky na určitosť zákonnej úpravy obmedzenia slobody prejavu"*. Navrhovatelia tiež uviedli, že *„je samozrejmé, že nenávistný prejav môže v jednotlivcoch, ktorí sa identifikujú s určitou skupinou, spôsobiť emocionálnu bolesť. Je však sporné, či samotná táto skutočnosť je dostatočným dôvodom na obmedzenie slobody prejavu, keďže veľká časť prejavov, či už v politike, alebo v iných oblastiach spoločenského života spôsobuje emocionálnu bolesť. Ak by sa však pripustil trestnoprávny postih za akýkoľvek výrok, ktorý je určitej spoločenskej skupine spôsobilý vyvolať emocionálnu bolesť, stala by sa sloboda prejavu závislá od vôle momentálnej parlamentnej (jednoduchej) väčšiny. Navyše, ak by sa priznala možnosť obmedziť slobodu prejavu aj na základe práv nepriznaných ústavou, ale zákonom, mohol by sa čl. 26 z ústavy vyškrtnúť. Základným cieľom tohto ústavného článku je totiž zabrániť zákonodarcovi obmedziť slobodu prejavu nad rozsah, ktorý explicitne pripúšťa ústavná úprava"*.[25]

Ústavný súd pri svojom rozhodovaní posudzoval, či na jednej strane mohla NR SR ústavne súladne prostredníctvom napadnutých ustanovení Trestného zákona demokraticky demonštrovať snahu o potieranie nenávistného prejavu s tým, že na druhej strane by rozšírila kriminalizáciu a zásah do slobody prejavu.

Ústavný súd 9. 1. 2019 rozhodol,[26] že ustanovenie § 421 ods. 1 Trestného zákona v časti „alebo nenávisť voči inej skupine osôb" a ustanove-

[25] PL. ÚS 5/2017.

[26] Nález ÚS SR č. 38/2019 Z. z.

nie § 422 ods. 1 Trestného zákona v časti „alebo nenávisť voči inej skupine osôb" nie je v súlade s čl. 1 ods. 1, čl. 26 ods. 4 a čl. 49 Ústavy Slovenskej republiky. Podľa názoru Ústavného súdu napadnuté ustanovenie nateraz neobstojí z hľadiska princípu legality, pretože prináša do skutkovej podstaty viac otázok, než unesú ústavné kritéria na Trestný zákon. Z týchto dôvodov považuje napadnutú časť ustanovení § 421 TZ a § 422 TZ za nesúladnú pre svoju otvorenosť s princípom legality, pretože *„sloboda prejavu nemôže byť obmedzená tak neurčito a trestný čin nemôže byť formulovaný tak otvorene a štát musí mať riadny titul na zásahy do slobôd a občan musí mať jasne stanovené povinnosti"*.[27] Ide teda o nedodržanie princípu legality, a to z perspektívy slobody prejavu (čl. 26 ods. 4 ústavy), z perspektívy trestného práva (čl. 49 ústavy) a napokon z perspektívy právneho štátu (čl. 1 ods. 1 ústavy), pretože legalita je oporným bodom právneho štátu.

Rovnako tak je Ústavný súd toho názoru, že ustanovenie § 423 ods. 1 písm. b) Trestného zákona v časti „politické presvedčenie" a ustanovenie § 424 ods. 1 Trestného zákona v časti „politické presvedčenie" nie je v súlade s čl. 26 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky. Napadnutá časť ustanovenia § 423 TZ a § 424 TZ teda podľa názoru Ústavného súdu *„nespĺňa požiadavky na kvalitu zákona obmedzujúceho slobodu prejavu (čl. 26 ods. 4 ústavy), čo zároveň znamená nesplnenie štandardov právneho štátu platných pre férovú normotvorbu (čl. 1 ods. 1 ústavy)"*.[28]

4 Záver

Európsky súd pre ľudské práva opakovane zdôraznil, že aj keď sloboda prejavu môže byť za výnimočných okolností obmedzená, tieto okolnosti musia byť interpretované reštriktívne a potreba akýchkoľvek obmedzení musí byť presvedčivo preukázaná. Nález ÚS SR č. 38/2019 Z. z. naznačuje, že je potrebné uvažovať aj o subtílnejších formách reakcie na nenávisť a opakovane upozorňuje na nutnosť koncepčnej práce pri novelách Trestného zákona a zdržanlivosť k trestnoprávnej represii.

[27] PL. ÚS 5/2017.
[28] PL. ÚS 5/2017.

Literatúra:

[1] ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky.* Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1997. ISBN 80-7090-444-5.

[2] FRIDRICH, B. a kol. *Ústavné garancie ľudských práv.* Bratislava: PraF UK, 2013. ISBN 978-80-7160-338-2.

[3] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI Wolters Kluwer ČR, 2008. ISBN 978-80-7357-311-9.

[4] MENCEROVÁ, I. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín: Heuréka, 2018. ISBN 978-80-8173-057-3.

[5] MILO, D. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike.* Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2005. ISBN 80-89149-03-0.

[6] MÚKA, O., KRUTINA, M., RAMEŠ, F., ŠPAČEK, J. *Kriminalita motivovaná nenávistí ve světle právních a faktických opatření v ČR. Combating hate crime in the Czech republic*. Praha: Český helsinský výbor, 2008. ISBN 978-80-86436-22-7.

[7] VOZÁR, J. *Sloboda prejavu v rozhodnutiach súdov.* Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2015. ISBN 978-80-224-1470-8.

[8] VÝBORNÝ, Š. *Nenávistný internet versus právo.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. ISBN 978-80-7357-766-7.

[9] WILFING, P. *Nenávistné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva.* Banská Bystrica: VIA IURIS, 2017. ISBN 978-80-89805-01-3.

Právne predpisy:

[10] Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy o nenávistných prejavoch č. R (97) 20 z 30. 10. 1997.

[11] Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva (Ú. V. EÚ L 330, 9. 12. 2008).

[12] Ústavný zákon č.460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

[13] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Judikatúra:

[14] Nález ÚS SR č. 38/2019 Z. z.

[15] Nález Ústavného súdu SR z 15. 12. 2009, sp. zn. II. ÚS 152/08-52.

[16] PL. ÚS 15/98.

[17] PL. ÚS 5/2017.

Internetové a iné zdroje:

[18] *Bulletin oddelenia dokumentácie, analytiky komparatistiky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.* 2017, roč. VI., č. 2. ISSN 2453-7705. Dostupné na: https://www.nsud.sk/data/files/1829_bulletin_odak_2_2017.pdf

[19] KUNA, M. *Sloboda prejavu verzus nenávistný prejav,* s. 13. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/327112297_Sloboda_prejavu_verzus_nenavistny_prejav

[20] MACEJKOVÁ, I. Sloboda prejavu v ústavných prameňoch práva a v judikatúre súdov. In: Majerčák, T. (ed.). *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni.* Košice UPJŠ, 2016. ISBN 978-80-8152-392-2. Dostupné na: https://www.upjs.sk/public/media/17625/05_SlobodaPrejavu.pdf

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Právnická fakulta
Komenského 20
974 01 Banská Bystrica
e-mail: ingrid.mencerova@umb.sk

EXTRÉMIZMUS A MOŽNOSTI JEHO KONTROLY PODĽA LEGISLATÍVY EURÓPSKEJ ÚNIE[1]

Peter Polák

Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave,
Ústav verejného práva

Abstrakt
Príspevok prináša charakteristiku extrémizmu ako negatívneho protispoločenského javu. Vymedziť pojem extrémizmus je vzhľadom na jeho rôznorodosť veľmi ťažké. Je to však dôležité pre činnosť bezpečnostných zložiek a justičných orgánov od okamihu získania informácií o plánovaných, pripravovaných či vykonaných extrémistických aktivitách, až po právoplatné odsúdenie zodpovedných páchateľov. Zároveň je z pohľadu možného postihu rasizmu a xenofóbie, ako najvýznamnejších prejavov extrémizmu, dôležité poznať aj požiadavky legislatívy Európskej únie v tejto oblasti. Aj k tomu sa príspevok vyjadruje.

Kľúčové slová:
extrémizmus, rasizmus, xenofóbia, pojem extrémizmus, postih prejavov extrémizmu.

Abstract
The article brings characteristics of the extremism, as a negative antisocial phenomenon. With respect to diversity of term extremism, it is very difficult to define it. However, it is very important for operations of the security forces and judicial authorities, from the moment the information related to planned, upcoming or carried out extremist activities, was obtained, until the final conviction of the responsible offenders. Simultaneously, from the perspective of possible sanction of racism and xenophobe, as the most important expression of the extremism, it is important to know European Union legislation requirements in this area. This article reflects this area as well.

Key words:
Extremism, racism, xenophobe, term extremism, sanction for expression of the extremism.

[1] Tento príspevok je podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0521.

Úvod

Extrémizmus, ako negatívny protispoločenský jav, sa vyskytuje po celom svete, a, žiaľ, v posledných rokoch aj vo všetkých štátoch Európy. Má rôzne formy a prejavy, v niektorých štátoch a regiónoch Európy je citeľnejší, v niektorých menej. Okrem iného – je spôsobený aj určitou benevolentnosťou v súčasnej politike, kde sa už „nacionalistické" tendencie nevnímajú ako bezprostredná hrozba. Je známou skutočnosťou, že k radikálnym postojom a k nárastu extrémistických prejavov, medzi ktoré v podmienkach Európy patria najmä rasizmus a xenofóbia, dochádza za určitých spoločenských podmienok. Za najzávažnejšie spoločenské podmienky, ktoré tieto prejavy vyvolávajú, je možné označiť najmä nárast a pretrvávanie sociálnych problémov, nárast kriminality a asociálneho správania u neprispôsobivej časti obyvateľstva, ako aj relikty historických skúseností a ich neobjektívne hodnotenie časťou spoločnosti. V posledných rokoch je to aj zvýšená, poväčšine nekontrolovaná migrácia osôb z oblastí so zásadne odlišnými kultúrami. Ťažko kontrolované množstvo migrantov z politicky nestabilných krajín severnej a severovýchodnej Afriky, ako aj z krajín, kde prebieha občianska vojna, ako sú Sýria, Irak a Afganistan, sa snaží dostať najmä do západoeurópskych krajín Európskej únie. Migranti teda pochádzajú z krajín s prevládajúcim islamským vplyvom. Aj keď sú Slovenská republika, Česká republika a iné stredoeurópske štáty uvedenou migráciou postihnuté len okrajovo, nemožno vylúčiť vplyv tohto javu na nárast extrémistických prejavov, predovšetkým rasizmu a xenofóbie zo strany časti domáceho obyvateľstva. Skúsenosti zo západoeurópskych krajín, v ktorých našlo už pred mnohými rokmi útočisko množstvo migrantov z týchto krajín nasvedčujú tomu, že sa nevedia a ani nechcú prispôsobiť životnému štýlu a kultúre európskych krajín, v ktorých žijú. Naopak, snažia sa o presadzovanie zvykov a spôsobu života z krajín pôvodu. To naráža na nepochopenie majoritného obyvateľstva, najmä pokiaľ ide o požiadavky, ktoré sú v priamom rozpore s európskym chápaním života, hodnotami slobody a národnými tradíciami. Tak sa potom vytvára priestor pre extrémne skupiny obyvateľstva, ktoré dávajú najmä demonštráciami a inými kolektívnymi formami najavo svoj nesúhlas s poskytovaním pomoci migrantom pri legalizácii ich pobytu. Nebezpečné sú tie prejavy týchto skupín, ktoré majú rasistický a xenofóbny charakter.

S touto situáciou, ale aj s inými, už spomínanými spúšťačmi extrémizmu, sa demokratická spoločnosť nemôže zmieriť, a preto musí byť schopná prijímať také opatrenia, ktoré prejavy extrémizmu eliminujú. Predpokladom toho je chápať podstatu extrémizmu a jeho jednotlivých prejavov, teda jeho pojmové vymedzenie, ako aj poznať relevantnú legislatívu Európskej únie a národnú legislatívu.

1 Vymedzenie pojmu extrémizmus a charakteristika jeho prejavov

Extrémizmus[2] a jeho najznámejšie prejavy v Európskych podmienkach, teda rasizmus[3] a xenofóbia,[4] sú jedným z najnebezpečnejších protispoločenských javov modernej demokratickej spoločnosti. Charakteristickým znakom každej demokratickej spoločnosti je rôznorodosť jej názorov a postojov. Určitá časť spoločnosti sa však prikláňa k extrémne idealistickým až radikálnym postojom a tieto svoje postoje sa snaží viac či menej razantne presadzovať s použitím legálnych aj nelegálnych prostriedkov, vrátane extrémistických činov. Hneď v úvode treba uviesť, že **pojem extrémizmus sa používa iba v našich zemepisných podmienkach, v rámci Európskej únie (ďalej len „EÚ“) sa častejšie používa označenie rasizmus a xenofóbia**.

Extrémizmus je veľmi frekventovane používaným pojmom v spoločnosti. Jeho stav a expanzia sú priamo závislé od usporiadania a stavu spoločnosti, v ktorej sa prejavuje, ako aj od vymožiteľnosti práva. Extrémistické aktivity sú bezprostrednou reakciou na narastajúce vnútorné rozpory v spoločnosti. Možno dokonca povedať, že extrémizmus je produktom – javom demokratickej spoločnosti. Demokracia má totiž obmedzené

[2] V najvšeobecnejšej rovine sa pod pojmom extrémizmus chápe „výrazné odchýlenie od všeobecne uznávaných a v aktuálnej dobe prijímaných noriem správania sa“. Pozri CHMELÍK, J. a kol. *Extremismus.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 20.

[3] Rasizmus možno vo všeobecnosti definovať ako „predsudky založené na sociálne významných fyzických rozdieloch, ktorých podstatu tvorí dogmatické tvrdenie o existencii vrodenej, geneticky danej a nemennej rasovej nerovnosti ľudí“. Pozri HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluver, 2007, s. 17.

[4] Xenofóbiu možno vo všeobecnosti definovať ako „nedôveru a odpor ku všetkému cudziemu, teda ku všetkým cudzincom, bez ohľadu na ich etnický pôvod“. Pozri HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluver, 2007, s. 19.

možnosti použitia účinných obranných mechanizmov, aby sa ubránila všetkému, čo jej škodí. Ak by takéto mechanizmy mala, prestala by byť demokraciou a stala by sa diktatúrou. Preto sa v každej demokratickej spoločnosti stretávame s prejavmi extrémizmu.[5] Vzhľadom na viacvrstvový charakter fenoménu extrémizmu je veľmi zložité presne vyšpecifikovať, kto je alebo kto nie je extrémistom, pretože hranice medzi radikalizmom, extrémizmom a „normalitou" sú zatiaľ veľmi tenké a nejasne formulované.

Extrémizmus vykazuje všeobecné znaky sociálnej patológie v súvislosti s prítomným násilím. V prípade, že členovia skupín, ktoré môžu byť v prvotných štádiách označené ako „subkultúry", hlásajú otvorený konflikt so spoločnosťou, prejavujú sa agresívne, násilne a svoju pozornosť zameriavajú na istú časť spoločnosti, sa stávajú hrozbou pre spoločnosť. K takémuto vývoju však dochádza aj z dôvodu straty dôvery v autoritu štátu a jeho noriem, ak dochádza k evidentnému zneužívaniu moci, vulgárnosti verejného života a beztrestnosti. Dôvodom vzniku a existencie extrémistických skupín alebo hnutí sú odlišné ideológie, ktoré vedú ku konfrontácii s politickým systémom a štátnym usporiadaním a narúšajú celkovú bezpečnosť demokratického štátu. Ako zjednocujúci prvok týchto ideológií vystupuje odmietanie základných demokratických hodnôt, spoločenských noriem a spôsobov správania sa formujúcich súčasnú spoločnosť.

Extrémizmus je fenomén súčasnej doby a jeho presné vymedzenie a opísanie, ktoré by bolo všeobecne akceptované, nebolo doteraz formulované. Pojem extrémizmus nie je pevne stanovený a jeho definícia nie je jednoznačná. Zároveň je potrebné dôsledne rozlišovať medzi politickým radikalizmom (hlboké zmeny v demokratickej spoločnosti, nie odstránenie demokracie) a politickým extrémizmom (nahradenie demokracie totalitným, autoritatívnym systémom bez rešpektu k ľudským právam).

Nie je možné vytvoriť jednu komplexnú definíciu pojmu „extrémizmus", pretože každá oblasť spoločenského života si vyžaduje modifikáciu tohto pojmu zodpovedajúcu oblasti, ktorej sa ten-ktorý pojem dotýka. Definícia pojmu „extrémizmus" by mala obsahovať zoznam, resp. popis hrozieb, ktoré sú zároveň spojené s protiprávnym konaním. Pri absencii protiprávnosti takejto hrozby by zrejme nebolo účelné zaraďovať takéto správanie pod pojem extrémizmus (nastane konflikt so základným a ústavne garantovaným princípom, že každý môže konať to, čo mu nie je zákonom zaká-

[5] VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 11.

zané). Postoj či názor možno spájať s extrémizmom až v momente porušovania práv.

Pojem „extrémizmus" je vysoko individuálny a existuje veľké riziko spochybňovania individuálneho výkladu opačnými stranami konania. Definícia pojmu extrémizmus by nemala byť morálnou poučkou, ale mala by stanoviť na jednej strane hranice, ktoré sú spoločnosťou ešte akceptované a na strane druhej tie, ktoré sú neakceptovateľné a zakladajú právnu zodpovednosť, vrátane trestnej zodpovednosti. Takéto vymedzenie pojmu extrémizmus je nevyhnutné pre činnosť bezpečnostných zložiek i orgánov činných v trestnom konaní od okamihu získania informácií o plánovaných, pripravovaných či vykonaných extrémistických aktivitách, až po právoplatné odsúdenie zodpovedných páchateľov. V tejto súvislosti treba povedať, že napriek tomu, že extrémizmus je prítomný vo všetkých demokratických štátoch, snahy o jeho elimináciu sa často významne líšia.

Etymologicky možno pojem „extrémizmus" odvodiť zo superlatívu latinského slova *„exter"* (vonkajší), teda od slova *„extremus"*, čo sa dá preložiť ako krajný, najvzdialenejší od začiatku. Tak isto ale možno pojem extrémizmus odvodiť aj od latinského podstatného mena *„extrémum"*, čo znamená koniec alebo krajnosť. V odbornej literatúre sa možno stretnúť aj s výkladom, že pojem „extrémizmus" sa etymologicky dá odvodiť aj z anglického slova *„extreme"*, ktoré sa dá voľne preložiť ako krajnosť, teda označenie čohosi, čo sa vymyká bežným zvyklostiam.[6]

Ako už bolo uvedené, všeobecne uznávaná definícia pojmu „extrémizmus", prípadne legislatívne vyjadrenie tohto pojmu, neexistuje. V odbornej literatúre sa však možno stretnúť s viacerými pokusmi o jeho definovanie. Chmelík na margo pojmu extrémizmus napríklad uviedol, že v tomto prípade ide **„o prevažne patologický jav, ktorý vznikol na základe konfrontácie odlišných ideológií a postojov, zjednocujúcim prvkom ktorých je odmietanie základných hodnôt, noriem a spôsobov chovania formovaných súčasnou spoločnosťou, pričom na presadenie týchto svojich postojov používajú extrémistické skupiny alebo jednotlivci a ich priaznivci nezákonné prostriedky, najmä násilie, ktoré majú často podobu trestných činov"**.[7] Iná definícia zdôrazňuje, že **„extrémizmus je súhrn sociálno-patologických aktivít prevažne organizovaných sku-**

[6] Porovnaj BRUNA, E. *Vybrané kapitoly z kriminologie.* 2. vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2014, s. 69.

[7] CHMELÍK, J. a kol. *Extremismus.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 20 – 21.

pín, spravidla s ideologickou motiváciou, ktoré vybočujú zo zákonných noriem a ktoré sa vyznačujú prvkami netolerancie, útokmi proti demokratickým princípom a spoločenskému usporiadaniu“.[8] Za zaujímavú a obsahovo výstižnú definíciu extrémizmu možno považovať definíciu, ktorú presadzuje Polícia Českej republiky. Pre jej potreby je extrémizmus definovaný ako **„verbálne, grafické, fyzické a iné aktivity spojené spravidla s vyhraneným ideologickým alebo iným kontextom, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo všeobecne uznávaných spoločenských noriem so zreteľnými prvkami netolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti a ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku“**.[9] S veľmi podobnou až identickou definíciou sa možno stretnúť aj v interných predpisoch Policajného zboru v Slovenskej republike, podľa ktorých sa **„extrémizmom rozumejú verbálne, grafické, fyzické alebo iné aktivity spojené spravidla s vyhraneným ideologickým alebo iným kontextom, zväčša s absenciou hmotnej pohnútky, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo všeobecne spoločensky uznávaných spoločenských noriem so zreteľnými prvkami netolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku“**.[10]

Za určitú formu vyjadrenia podstaty extrémizmu možno považovať aj slová uvedené v Koncepcii boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019.[11] Sú to tieto slová: **„Extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľ-**

[8] Porovnaj HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI, Wolters Kluver, 2007, s. 13 – 14.

[9] Záväzný pokyn policajného prezidenta zo dňa 6. júna 2002, č. 100/2002, ktorým sa upravuje činnosť príslušníkov polície Českej republiky na úseku boja proti extrémistickej kriminalite.

[10] Čl. 2 ods. 1 nariadenie ministra vnútra Slovenskej republiky č. 45/2004 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o úlohách monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie.

[11] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 až 2019 – programový dokument vlády Slovenskej republiky, schválený uznesením vlády SR č. 129 z 18. 3. 2015, ktorý obsahuje opatrenia na kontrolu prejavov extrémizmu v podmienkach Slovenskej republiky (pozn. autora).

skej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia či hrozba použitia násilia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku."

V súvislosti s vymedzením pojmu **„extrémizmus"** je potrebné sa vyrovnať aj s pojmom **„radikalizmus"**. Tieto pojmy sa niekedy zamieňajú, respektíve sú považované za synonymá. Ako už bolo uvedené, v prípade „extrémizmu" ide spravidla o vyhranené, nekompromisné politické postoje smerujúce jednoznačne k zmene, či priamo k odstráneniu demokratického zriadenia a na tento účel sú využívané všetky dostupné prostriedky vrátane tých, ktoré sú v rozpore s princípmi právneho štátu. Pod pojmom „radikalizmus" treba rozumieť kritické postoje, z ktorých síce vyplýva snaha zmeniť alebo zlepšiť existujúce politické pomery, ktoré ale nevedú k odstráneniu demokratického politického systému a pohybujú sa v jeho ústavnom rámci. Alebo inak povedané, v prípade radikalizmu ide o politiku obhajujúcu v porovnaní tradičným politickým postupom dôkladnejšie politické, ekonomické alebo sociálne zmeny, avšak v rámci právneho poriadku. Radikálom je v tomto zmysle ten, kto uprednostňuje alebo vykonáva ekonomické, politické alebo sociálne zmeny dôkladnejšie, mimo zaužívaných postupov a za každú cenu, pričom sa pohybuje často na hrane práva, ale jeho mantinely neprekročí. Typickým príkladom radikalizmu je napríklad presadzovanie požiadavky na znovuzavedenie trestu smrti, presadzovanie doživotných trestov pre dealerov drog alebo presadzovanie zákazu potratov.[12]

Samozrejme, že existuje viacero kategórií či smerov extrémizmu. Všeobecne ale možno konštatovať, že akákoľvek klasifikácia alebo kategori-

[12] VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 12.

zácia extrémizmu plní len určitú pomocnú funkciu. Žiaden zo subjektov extrémizmu pre rôznorodé zameranie, aktivity a presvedčenie, ktoré sú často spoločné pre viaceré extrémistické subjekty, nie je nezávislý od politickej situácie a spoločenského vývoja. Prejavy extrémistických subjektov sú často podobné a aj totožné, ale odlišujú sa cieľmi. Môže to byť aj opačne, viacero extrémistických subjektov má identický cieľ, zásadne sa ale odlišujú v spôsoboch, ako ich dosiahnuť. Napriek tomu podľa súčasnej teórie, ale aj praxe, v kontexte s európskymi podmienkami, možno existujúce extrémistické spektrum rozdeliť na tri základné smery:

a) politický extrémizmus, ktorý možno chápať ako politický program s výraznými prvkami názorovej neznášanlivosti a odmietaním kompromisných riešení, ktorý sa prejavuje radikálnym až militantným odmietaním politiky štátu a právneho poriadku, a to aj za pomoci použitia násilia. Možno sa stretnúť aj s názormi, podľa ktorých je politický extrémizmus totožný s politickým terorizmom. Tieto pojmy však nemožno stotožňovať. Pokiaľ v prípade politického extrémizmu ide skôr o ideovo-programové aspekty pôsobenia, v prípade politického terorizmu ide prevažne o stratégiu a metódy presadzovania programu. Aj napriek výhradám časti odbornej verejnosti sa stále možno stretnúť s názormi, podľa ktorých sa politický extrémizmus člení na:

aa) pravicový extrémizmus, pričom jeho základným myšlienkovým východiskom je rasizmus, prejavujúci sa ako presvedčenie o výnimočnosti a nadradenosti jedného etnika (napr. bieleho etnika). Jeho najtypickejšími formami, okrem rasizmu a xenofóbie, sú antisemitizmus a extrémny nacionalizmus,

ab) ľavicový extrémizmus, pričom základ jeho ideovej orientácie, a tým aj prejavov je založený na snahách vytvoriť spoločnosť založenú na absolútnej rovnosti všetkých jej členov, ako aj na princípe tolerancie, dobrej vôle a obetavosti. Typické je absolutizovanie rovnosti všetkých členov spoločnosti pred individuálnou slobodou. Jeho najtypickejšími formami sú rôzne smery komunizmu a neokomunizmu, ako aj anarchizmu.

b) náboženský extrémizmus – podstatu tvorí náboženský fundamentalizmus alebo sektárstvo a náboženská intolerancia. Prejavuje sa v podobe snáh o odstránenie demokracie a jej nahradenie teokraciou,

pričom využíva psychickú manipuláciu až psychické násilie a zastrašovanie alebo inú formu sociálno-patologického konania, vrátane fyzického násilia či zastrašovania.

c) **ekologický extrémizmus (enviromentalizmus**) – podstata spočíva v činnosti militantne orientovaných ekologických organizácií a občianskych združení, ktoré v záujme ochrany životného prostredia poškodzujú majetkové a iné hodnoty a snažia sa nelegálnymi postupmi zabrániť niektorým legálnym, najmä ekonomickým činnostiam, ktoré podľa nich škodia životnému prostrediu, ktoré považujú za najvyššiu hodnotu.[13]

Na základe analýzy predchádzajúcich názorov na definíciu pojmu extrémizmus, ako aj na základe analýzy charakteristiky jednotlivých smerov extrémizmu možno uviesť, že **„extrémizmus je širokospektrálny negatívny celospoločenský fenomén, spravidla druh politicky motivovanej aktivity, ktorá odmieta, spochybňuje a snaží sa odstrániť demokratické základy spoločnosti a pluralizmu a ktorej ideológia, ako aj konkrétne prejavy (verbálne, grafické, fyzické alebo iné) sú založené najmä na intolerancii – vrátane náboženskej, rasizme, xenofóbii, antisemitizme, anarchizme a ultranacionalizme s cieľom porušiť, ohroziť alebo sťažiť uplatňovanie primárnych hodnôt ľudských práv a základných slobôd"**.

V súčasnosti sa začína presadzovať nový pohľad na extrémizmus ako na **trestné činy z nenávisti (*hate crime*)**. Tieto sa dajú opísať ako akýkoľvek trestný čin zameraný tak proti osobe, ako aj proti majetku, kde obeť alebo objekt trestného činu sú vybrané na základe ich skutočnej alebo domnelej príslušnosti k určitej skupine určenej podľa spoločnej charakteristiky ako rasa, národnosť alebo etnický pôvod, jazyk, vierovyznanie, sexuálna orientácia a podobne. Pri posudzovaní takýchto trestných činov je v popredí preukázanie motívu, ktorý má vykazovať predmetné znaky. Takto definované trestné činy môžu nahradiť doteraz zaužívaný pojem „rasovo motivovaný trestný čin", respektíve „extrémistický trestný čin", ktorý je predsa len užšie vymedzený. Zároveň však trestný čin z nenávisti jasne pomenúva podstatu problému a je menej vágny ako pojem „extrémizmus".[14]

[13] Porovnaj: BRUNA, E. *Vybrané kapitoly z kriminologie.* 2. vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2014, s. 73; CHMELÍK, J. a kol. *Extremismus.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 21, ako aj VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 15 – 20.

[14] Porovnaj Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019, s. 4.

V tejto súvislosti treba ale upozorniť na dôležitú skutočnosť. **Uvedené definície extrémizmu majú význam kriminologický, sociologický a možno aj politologický. Vymedzenie pojmu extrémizmus má význam taktiež z hľadiska zisťovania prejavov extrémizmu, ktoré majú protiprávny, ba dokonca trestnoprávny charakter, a to príslušnými štátnymi inštitúciami. Z hľadiska trestnoprávneho vymedzenia možno extrémizmus a jeho prejavy v podmienkach Slovenskej republiky vymedziť len pomocou znakov skutkových podstát extrémistických trestných činov uvedených v Trestnom zákone a legálnym vysvetlením s nimi súvisiacich pojmov.** Preto z trestnoprávneho hľadiska treba pre vymedzenie pojmu „extrémizmus" akceptovať riešenie, ktoré použil zákonodarca, keď v ustanovení § 149a Trestného zákona vymenoval trestné činy extrémizmu, a to ich zákonným pomenovaním a paragrafovým číselným označením.[15] Jednotlivé prejavy extrémizmu teda možno definovať pomocou pojmových znakov skutkových podstát týchto trestných činov. Pokiaľ ide o legálne pojmy, ktoré sú z hľadiska vymedzenia pojmu „extrémizmus" dôležité, ide o ustanovenie § 130 ods. 7 Trestného zákona, v ktorom je definované, čo sa považuje za extrémistický materiál.[16]

[15] Podľa § 149a Trestného zákona trestnými činmi extrémizmu sú: trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 TZ, prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ, výroby extrémistického materiálu podľa § 422a TZ, rozširovania extrémistického materiálu podľa § 422b TZ, prechovávania extrémistického materiálu podľa § 422c TZ, popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa § 422d TZ, hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 TZ, apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a TZ a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. e) TZ.

[16] Podľa § 130 ods. 7 TZ extrémistickým materiálom sa na účely tohto zákona rozumie písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie
a) textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov, skupín a hnutí, ktoré smerujú alebo v minulosti smerovali k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,
b) programov alebo ideológií skupín a hnutí, ktoré smerujú alebo v minulosti smerovali k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,
c) obhajujúce, podporujúce alebo podnecujúce nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre predchádzajúce dôvody, alebo
d) ospravedlňujúce, schvaľujúce, popierajúce alebo hrubo zľahčujúce genocídium, zločiny proti mieru, zločiny proti ľudskosti alebo vojnové zločiny, ak bol páchateľ alebo účastník tohto činu odsúdený právoplatným rozsudkom medzinárodného súdu

2 Rasizmus a xenofóbia (extrémizmus) v legislatíve Európskej únie

V posledných dvoch desaťročiach sa v Európe môžeme stretnúť s nárastom extrémistických prejavov. Tieto prejavy súvisia najmä s prisťahovalectvom a rasovou neznášanlivosťou. Najčastejšie sa význam pojmu extrémizmus spája s politickými organizáciami a hnutiami, ktoré bývajú označované za ultrapravicové či ultraľavicové.[17] Ako už bolo uvedené, pojem extrémizmus sa používa iba v našich zemepisných podmienkach, v rámci EÚ sa častejšie používa označenie rasizmus a xenofóbia.

EÚ sa už koncom minulého storočia snažila reagovať na tieto prejavy rasovej neznášanlivosti a xenofóbie. Koncom 90. rokov minulého storočia boli prijaté viaceré rezolúcie.[18] Tieto postupy však nepriniesli želateľný výsledok. Potrebu zjednotenia postupu na potláčaní rasizmu a xenofóbie vyjadrila Rada Európy (Rada) v roku 1996, keď prijala **Jednotnú akciu 96/443/SVV o potlačení rasizmu a xenofóbie**.[19] V rámci tohto dokumentu sa členské štáty zaviazali zabezpečiť účinnú súdnu spoluprácu pri trestných činoch týkajúcich sa najmä verejného podnecovania k diskriminácii, násiliu alebo rasovej nenávisti, verejného rozširovania materiálov obsahujúcich prejavy rasizmu a xenofóbie.

---

zriadeného na základe medzinárodného práva verejného, ktorého právomoc uznala Slovenská republika, alebo právoplatným rozsudkom súdu Slovenskej republiky.

[17] Bližšie MAŠĽANYOVÁ, D., ZACHAR, A. Rekodifikácia a extrémizmus. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008 v Bratislave.* Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 50.

[18] Napr. Resolution on the Joint Declaration against racism and xenophobia and an action programme by the Council of Ministers. Ú. v., C 69/40, 20. 3. 1989; Resolution on the proposal from the Commission to the Council on a resolution concerning the fight against racism and xenophobia. Ú. v., C 69/43, 20. 03. 1989; Resolution on racist attacks and crimes and the handling of these incidents by the police and courts in the Member States of the Community. Ú. v., C 96/258, 17. 4. 1990; Resolution of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 29 May 1990 on the fight against racism and xenophobia. Ú. v., C 157/3, 27. 6. 1990; Resolution on measures to combat racism and xenophobia. Ú. v., C 175/178, 16. 7. 1990; Resolution on racism and xenophobia. Ú. v., C 342/19, 20. 12. 1993; Resolution on racism, xenophobia and anti-semitism. Ú. v., C 323/154, 21. 11. 1994.

[19] Jednotná akcia 96/443/SVV z 15. júla 1996 prijatá Radou na základe článku K.3 ZEÚ, ktorý sa týka akcie na potlačenie rasizmu a xenofóbie. Ú. v., L 185/5, 24. 7. 1996.

Následne v roku 1997 EÚ vyhlásila rezolúciu proti rasizmu, xenofóbii a antisemitizmu[20] a zároveň bol tento rok vyhlásený za Európsky rok boja proti rasizmu.[21] Pre zefektívnenie boja proti rasizmu v rámci EÚ bola v tomto roku vytvorená Európska sieť proti rasizmu.[22] Členmi sú mimovládne organizácie z jednotlivých členských štátov. Cieľom tejto siete je formulovať pozície EÚ vo vzťahu proti rasizmu a nediskriminácii. Na národnej úrovni je cieľom informovať členov o vývoji danej problematiky v rámci EÚ. V tomto roku bolo tiež zriadené *Európske stredisko pre monitorovanie rasizmu a xenofóbie*.[23] Hlavným cieľom strediska bolo poskytovať objektívne, spoľahlivé a porovnateľné údaje na európskej úrovni o javoch rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu Únii a jeho členským štátom, s cieľom pomôcť im pri prijímaní opatrení alebo formulovaní smerov činnosti v rámci ich príslušných oblastí pôsobnosti. Stredisko skúmalo aj rozsah a vývoj javov a prejavov rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu, analyzovalo ich príčiny, následky a účinky a skúma príklady dobrej praxe. V roku 2003 sa do pôsobnosti strediska – okrem iného – doplnila aj povinnosť zverejňovať výročné správy o situácii vzhľadom na rasizmus a xenofóbiu v spoločenstve.[24] V roku 2007 sa stredisko transformovalo na **Agentúru Európskej únie pre základné práva**.[25] Agentúra EÚ pre základné práva sa okrem iných otázok venuje aj monitorovaniu rasizmu a xenofóbie v podmienkach EÚ. Podľa poznatkov tejto agentúry sa v rámci štátov EÚ problematika

[20] Resolution on racism, xenophobia and anti-semitism and the European Year against Racism (1997). Ú. v., C 55/17, 24. 2. 1997.

[21] Bližšie BATELAAN, P., HOOF, C. *The European Year against Racism and other Issues.* In: *Intercultural Education*. 1998, Vol. 9, Issue 2, s. 179 – 183.

[22] The European Network Against Racism (ENAR). Dostupné na: <http://www.enar-eu.org>.

[23] Nariadenie Rady (ES) č. 1035/97 z 2. júna 1997, ktorým sa zriaďuje Európske stredisko pre monitorovanie rasizmu a xenofóbie. Ú. v., L 151/1, z 10. 6. 1997.

[24] Nariadenie Rady (ES) č. 1652/2003 z 18. júna 2003, ktorým sa mení a dopĺňa Nariadenie (ES) č. 1035/97, ktorým sa zriaďuje Európske stredisko pre monitorovanie rasizmu a xenofóbie. Ú. v., L 245/33, z 29. 9. 2003.

[25] Nariadenie Rady (ES) č. 168/2007 z 15. februára 2007, ktorým sa zriaďuje Agentúra Európskej únie pre základné práva. Ú. v., L 53/1, z 22. 2. 2007.

rasizmu a xenofóbie vyskytuje vo viacerých oblastiach spoločenského života, napr. v športe,[26] v oblasti bývania,[27] v zamestnaní, či vo vzdelávaní.[28]

Ďalším posunom v tejto oblasti bolo prijatie Amsterdamskej zmluvy.[29] Amsterdamská zmluva významne posilnila rámec spolupráce v oblasti trestného práva. Amsterdamská zmluva za cieľ tretieho piliera označila „priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti".[30] Zároveň posilnila právomoci EÚ na prijatie nástrojov na boj proti rasizmu a xenofóbii.[31] Mohli byť založené jednak na čl. 13 Zmluvy o Európskych spoločenstvách a novom čl. 26 Zmluvy o európskej únii (ZEÚ) vzťahujúceho sa na spoločný post v oblasti slobody bezpečnosti a práva.[32]

Prijatím Lisabonskej zmluvy sa zrušil tretí pilier EÚ. Právny rámec na kontrolu trestnej činnosti a extrémizmu je vytvorený v čl. 67 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ). Únia sa usiluje o zabezpečenie vysokej úrovne bezpečnosti prostredníctvom opatrení na predchádzanie trestnej činnosti, rasizmu a xenofóbie a na boj proti nim prostredníctvom opatrení na koordináciu a spoluprácu medzi policajnými a justičnými orgánmi a inými príslušnými orgánmi, ako aj vzájomným uznávaním rozsudkov

[26] Pozri *Racism, ethnic discrimination and exclusion of migrants and minorities in sport: the situation in the European Union: A comparative overview of the situation in the European Union*. Luxembourg: European Union Agency for Fundamental Rights, 2010.

[27] Pozri *Diskriminácia Rómov v súvislosti s bývaním vo vybraných členských štátoch EÚ: Analýza údajov EÚ-MIDIS*. Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev, 2010.

[28] *Policies, legislation and practices against racism, xenophobia and related intolerance*: *A compilation of opinions issued by the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) and its successor, the European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), related to the fight against racism*. European Union Agency for Fundamental Rights, 2008.

[29] Ú. v., C 340/1, z 10. 11. 1997.

[30] Bližšie IVOR, J. et al. *Trestné právo procesné.* 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 896 a nasl.

[31] Bližšie MONAR, J. The EU's Role in the Fight Against Racism and Xenophobia: Evaluation and Prospects After Amsterdam and Tampere. In: *Liverpool Law Review*. 2000, Vol. 22, Issue 1, s. 7 – 20.

[32] Bližšie MONAR, J. The EU's Role in the Fight Against Racism and Xenophobia: Evaluation and Prospects After Amsterdam and Tampere. In: *Liverpool Law Review.* 2000, Vol. 22, Issue 1, s. 7.

v trestných veciach a v prípade potreby aj aproximáciou trestnoprávnych predpisov.[33]

Významným krokom bolo v tejto oblasti spracovanie a predloženie návrhu rámcového rozhodnutia o boji proti rasizmu a xenofóbii v roku 2002.[34] Keďže legislatívny proces pri príprave účinných nástrojov nenapredoval želaným spôsobom, Európsky parlament v roku 2006 prijal uznesenie,[35] v ktorom vyjadril poľutovanie nad tým, že Rada ani po piatich rokoch rokovaní nedokázala prijať návrh rámcového rozhodnutia o boji proti rasizmu a xenofóbii, a naliehavo vyzvala predsedníctvo Rady, aby obnovilo prácu na tomto rozhodnutí a Radu, aby dosiahla dohodu, na základe ktorej sa rozhodnutie explicitne rozšíri o homofóbne, antisemitské a islamofóbne trestné činy a o iné typy činov motivovaných fóbiou či nenávisťou založenou na etnickom pôvode, rase, sexuálnej orientácii, náboženstve alebo iných iracionálnych dôvodoch. Zároveň parlament vyzval členské štáty, aby posilnili trestnoprávne opatrenia zamerané na aproximáciu sankcií za takéto trestné činy v rámci celej EÚ a vyzval členské štáty, aby účinne vykonávali antidiskriminačné smernice. Vzhľadom na to, že aj napriek prijatému uzneseniu sa nepodarilo prijať účinné právne prostriedky na pôde EÚ, Európsky parlament v roku 2007 prijal niekoľko právnych aktov na podporu prijatia účinných prostriedkov na boj proti rasizmu a xenofóbii.[36]

Po niekoľkoročnej snahe sa nakoniec podarilo prijať **Rámcové rozhodnutie 2008/913/SVV o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva** (Rámcové rozhodnutie), (Ú. v. L 328/55, 6. 12. 2008). Rámcové rozhodnutie bolo prijaté na

[33] Pozri ZÁHORA, J. *Európska únia a boj proti extrémizmu.* In: *Právny obzor*. 2010, roč. 93, č. 5, s. 454.

[34] Pozri IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky.* Žilina: EUROKÓDEX, 2013, s. 366.

[35] Uznesenie Európskeho parlamentu o náraste rasovo motivovaného a homofóbneho násilia v Európe. Ú. v., C 300/E/491, z 9. 12. 2006.

[36] Odporúčanie Európskeho parlamentu Rade z 21. júna 2007 o napredovaní rokovaní o rámcovom rozhodnutí o boji proti rasizmu a xenofóbii. Ú. v., C 146/E/361, z 12. 6. 2008; Legislatívne uznesenie Európskeho parlamentu z 29. novembra 2007 o návrhu rámcového rozhodnutia Rady o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva. Ú. v., C 297/E/125; Uznesenie Európskeho parlamentu z 13. decembra 2007 o boji proti vzrastajúcemu extrémizmu v Európe. Ú. v., EÚ C 323/E/494, z 18. 12. 2008; Uznesenie Európskeho parlamentu z 9. septembra 2010 o situácii Rómov a slobode pohybu v EÚ. Ú. v., C 308/E/73, z 20. 10. 2011.

základe vtedajšieho čl. 29 Zmluvy o EÚ[37] a pozostáva z Preambuly a trinástich článkov. V prvom článku rámcové rozhodnutie vymedzuje trestné činy súvisiace s rasizmom a xenofóbiou. Za základ trestných činov sa zobralo vymedzenie činov uvedených v Jednotnej akcii.[38] Zoznam trestných činov uvedených v rámcovom rozhodnutí sa líši od zoznamu trestných činov uvedených v Jednotnej akcii.[39] Ako príklad možno spomenúť, že rámcové rozhodnutie neobsahuje *„verejné podnecovanie k diskriminácii (public incitement to discrimination)"*. Rámcové rozhodnutie tiež neobsahuje požiadavku kriminalizácie členstva v rasistických organizáciách. Táto skutočnosť je v rozpore s čl. 4 Medzinárodného dohovoru **o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie**,[40] ktorý zaväzuje členské štáty *„vyhlásiť za nezákonné organizácie a tiež aj organizovanú a akúkoľvek inú propagandistickú činnosť podporujúcu a povzbudzujúcu rasovú diskrimináciu a vyhlásiť účasť v takých organizáciách alebo na takej činnosti za trestnú podľa zákona"*.[41]

Rámcové rozhodnutie zaväzuje každý členský štát prijať potrebné opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa za trestné činy považovalo:[42]

a) **verejné podnecovanie k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny** vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu;
b) **spáchanie takéhoto činu prostredníctvom verejného rozširovania** alebo distribúcie písomností, obrázkov alebo iných materiálov;

[37] Bez toho, aby boli dotknuté právomoci Európskeho spoločenstva, je cieľom únie poskytnúť občanom vysokú úroveň ochrany v oblasti voľného pohybu, bezpečnosti a práva rozvojom spoločných postupov členských štátov v oblastiach policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach a bojom proti rasizmu a xenofóbii. Prijatím Lisabonskej zmluvy sa čl. 29 nahradil ustanoveniami kapitol 1, 4 a 5 štvrtej hlavy, tretej časti ZFEÚ; pozri oznámenie MZV. č. 486/2009 Z. z.

[38] Jednotná akcia 96/443/SVV z 15. júla 1996 prijatá Radou na základe článku K.3 ZEÚ, ktorý sa týka akcie na potlačenie rasizmu a xenofóbie. Ú. v., L 185/5, z 24. 7. 1996.

[39] Má sa na mysli Jednotná akcia Rady 96/443/SVV z 15. júla 1996, Ú. v. L 185/5, z 24. 7. 1996.

[40] Vyhláška MZV č. 95/1974 Zb. o medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie.

[41] Bližšie BELL, M. *Racism and Equality in the European Union*. Oxford: University Press, 2009, s. 166.

[42] Pozri ZÁHORA, J. *Európska únia a boj proti extrémizmu.* In: *Právny obzor*. 2010, roč. 93, č. 5, s. 452.

c) **verejné schvaľovanie, popieranie alebo hrubé zľahčovanie** zločinov **genocídy**, **zločinov proti ľudskosti** a **vojnových zločinov**, tak ako sú vymedzené v čl. 6, 7 a 8 Štatútu Medzinárodného trestného súdu, ak sú tieto skutky vykonané tak, že môžu podnecovať násilie alebo nenávisť voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu;[43]

d) **verejné schvaľovanie, popieranie alebo hrubé zľahčovanie zločinov vymedzených v čl. 6 Charty Medzinárodného vojenského tribunálu,** priloženej k Londýnskej dohode z 8. augusta 1945, ak sú tieto skutky vykonané tak, že môžu podnecovať násilie alebo nenávisť voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu.[44]

Rámcové rozhodnutie na rozdiel od pôvodného návrhu neobsahuje definície rasizmu a xenofóbie a ani rasistickej alebo xenofóbnej skupiny. **Rasizmus a xenofóbia** boli v pôvodnom návrhu definované ako „viera (belief), v rasu, farbu pleti, pôvod, náboženské vyznanie alebo národnostný alebo

[43] Oznámenie MZV č. 333/2002 Z. z. o publikovaní Štatútu Medzinárodného trestného súdu.

[44] Na základe Londýnskej dohody z 8. 8. 1945 medzi vojnovými mocnosťami (Sovietsky zväz, USA, Veľká Británia, Francúzsko) bol zriadený Medzinárodný vojenský tribunál v Norimbergu (ďalej len MVT). Jeho súčasťou sa stala Charta medzinárodného vojenského tribunálu, ktorá prvýkrát v dejinách ľudstva kategorizovala medzinárodné zločiny. Podľa čl. 6 Charty MVT sa za medzinárodné zločiny považovali:

a) zločiny proti mieru: osnovanie, príprava, podnecovanie alebo podniknutie útočnej vojny porušujúcej medzinárodné zmluvy, dohody alebo záruky, alebo účasť na spoločnom pláne alebo spiknutí na účely uskutočnenia ktoréhokoľvek z uvedených činov;

b) vojnové zločiny: porušovanie zákonov vojny alebo vojnových zvyklostí. Medzi tieto porušenia patrí vražda, zlé zaobchádzanie alebo deportácia civilného obyvateľstva z obsadeného územia alebo v jeho rámci na otrocké práce, alebo akýkoľvek iný účel, vražda vojnových zajatcov alebo osôb na mori alebo zlé nakladanie s nimi, vraždenie rukojemníkov, plienenie verejného alebo súkromného majetku, svojvoľné ničenie miest a obcí, pustošenie neodôvodnené vojenskou nutnosťou a iné zločiny;

c) zločiny proti ľudskosti: vražda, vyhladzovanie, zotročovanie, deportácie alebo iné ukrutnosti spáchané proti civilnému obyvateľstvu pred vojnou alebo počas vojny, alebo prenasledovanie z politických, rasových či náboženských príčin pri páchaní akéhokoľvek zločinu spadajúceho pod právomoc MVT alebo v spojení s takýmto zločinom bez ohľadu na to, či bolo porušené právo krajiny, v ktorej boli zločiny spáchané (pozn. autora).

etnický pôvod ako faktor určujúci averziu k jednotlivcom alebo skupinám". **Rasistická alebo xenofóbna skupina** bola charakterizovaná „ako štruktúrovaná organizácia viac než dvoch osôb založená na určitý čas, ktoré koná na účely páchania trestných činov uvedených v článku 4". V texte prijatého rámcového rozhodnutia sa iba stavuje povinnosť kriminalizovať verejné podnecovanie k násiliu alebo nenávisti „voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu".

Niektoré pojmy sú definované v Preambule rámcového rozhodnutia. Pojem **„náboženské vyznanie"** by sa mal chápať ako všeobecný odkaz na osoby vymedzené podľa ich náboženského presvedčenia alebo viery. **„Rodový pôvod"** by sa mal chápať ako vzťah predovšetkým na osoby alebo skupiny osôb, ktoré sú potomkami osôb s určitými typickými vlastnosťami (ako napríklad rasa alebo farba pleti), avšak nie je nutné, aby všetky tieto typické vlastnosti naďalej existovali. Napriek tomu tieto osoby alebo skupiny osôb môžu byť pre svoj rodový pôvod vystavené nenávisti alebo násiliu. Pojem **„nenávisť"** by sa mal chápať ako odkaz na nenávisť založenú na rase, farbe pleti, náboženskom vyznaní, rodovom pôvode alebo na národnom alebo etnickom pôvode.

Rámcové rozhodnutie ďalej zaviedlo povinnosť sankcionovať návod, pomoc a podnecovanie na takéto činy a taktiež aj prijať účinné primerané a odradzujúce sankcie v minimálnom rozsahu jeden až tri roky. Rasistická a xenofóbna motivácia by sa mala považovať za priťažujúcu okolnosť.

Okrem zodpovednosti fyzických osôb sa stanovila povinnosť zaviesť aj zodpovednosť právnických osôb za uvedené konania a navrhnúť aj sankcie pre právnické osoby.[45]

Rámcové rozhodnutie v čl. 9 stanovuje prijať súdnu právomoc pre jednotlivé štáty, vo vzťahu k skutkom uvedeným v čl. 1 a 2 rámcového rozhodnutia, ak tieto skutky boli spáchané:

a) celé alebo čiastočne na jeho území,
b) jedným z jeho štátnych príslušníkov, alebo
c) v prospech právnickej osoby, ktorá má svoje ústredie na území tohto členského štátu.

[45] Trestné činy extrémizmu sú podľa § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb zaradené medzi trestné činy, na ktoré sa vzťahuje trestná zodpovednosť právnických osôb (pozn. autora).

Rámcové rozhodnutie nemení povinnosť rešpektovať základné práva a základné právne zásady vrátane slobody slova a združovania zakotvenú v Zmluve o EÚ. Rámcové rozhodnutie nevyžaduje od členských štátov, aby prijali opatrenia, ktoré odporujú základným zásadám vzťahujúcim sa na slobodu združovania a slobodu prejavu, najmä slobodu tlače a slobodu slova v iných médiách v podobe, v akej sú výsledkom ústavných tradícií alebo pravidiel, ktorými sa riadia práva a povinnosti tlače alebo iných médií a procesné záruky za ne, keď sa tieto pravidlá týkajú určenia alebo obmedzenia zodpovednosti (čl. 7 rámcového rozhodnutia). Rámcové rozhodnutie nebráni členským štátom, aby vo svojom vnútroštátnom právnom poriadku prijali ustanovenia, ktoré rozširujú čl. 1 ods. 1 písm. c) a d) na trestné činy namierené voči skupine osôb vymedzenej podľa iných kritérií ako rasa, farba pleti, náboženské vyznanie, rodový pôvod či národný alebo etnický pôvod, ako je napríklad spoločenské postavenie alebo politické presvedčenie.

V poslednom období sa v dokumentoch EÚ začína v spojitosti s extrémizmom spomínať aj pojem **radikalizácia**. Týmto pojmom sa označuje proces, v ktorom jednotlivci alebo skupiny pod vplyvom radikálnej politickej alebo náboženskej ideológie opustia hodnotový systém danej krajiny a osvoja si nový systém hodnôt, ktoré nie sú v súlade so základnými princípmi demokratickej spoločnosti, ako je vláda práva, vrodená ľudská dôstojnosť, rovnosť pred zákonom či univerzálny systém základných práv a slobôd. S takýmto osvojením radikálnej ideológie a oddelením jednotlivca od systému morálnych a právnych noriem existujúcich v demokratickej spoločnosti sa zvyšuje odhodlanie realizovať radikálnu ideológiu v praxi násilnými spôsobmi a toto môže niekedy viesť až k použitiu prostriedkov terorizmu.[46]

Podobne je to aj s pojmom **trestné činy z nenávisti** (v anglickom jazyku *hate crimes*), ktorý je v poslednom období používaný vo viacerých dokumentoch EÚ.[47] V týchto dokumentoch je používaná nasledujúca definí-

[46] Problematika radikalizácie je obsiahnutá vo viacerých dokumentoch na úrovni EÚ, napríklad oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: predchádzanie radikalizácii vedúcej k terorizmu a násilnému extrémizmu – posilnenie opatrení EÚ COM (2013)941 z 15. 1. 2014.

[47] Napr. závery Rady EÚ o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii prijaté 6. 12. 2013. Dostupné na: http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SK&f=ST%2017057%202013%20INIT.

cia tohto pojmu: „Trestný čin z nenávisti označuje taký trestný čin, ktorý je spáchaný z nenávisti alebo predpojatosti páchateľa voči určitej skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej skupinovej charakteristike, ako sú pohlavie, jazyk, národnosť, rasová a etnická príslušnosť, vierovyznanie, sexuálna orientácia, alebo zdravotné postihnutie."

Záver

Na základe skutočností uvedených v jednotlivých častiach príspevku možno konštatovať, že definovať pojem „extrémizmus" je náročná úloha. Zjednodušene možno povedať, že v prípade „extrémizmu" ide spravidla o vyhranené, nekompromisné politické postoje smerujúce jednoznačne k zmene, či priamo k odstráneniu demokratického zriadenia a na tento účel sú využívané všetky dostupné prostriedky vrátane tých, ktoré sú v rozpore s princípmi právneho štátu. Akákoľvek definícia „extrémizmu" má význam predovšetkým kriminologický, sociologický a možno aj politologický. Vymedzenie pojmu extrémizmus má význam taktiež z hľadiska zisťovania prejavov extrémizmu, ktoré majú protiprávny, ba dokonca trestnoprávny charakter, a to príslušnými štátnymi inštitúciami. Z hľadiska trestnoprávneho vymedzenia možno extrémizmus a jeho prejavy v podmienkach Slovenskej republiky vymedziť len pomocou znakov skutkových podstát extrémistických trestných činov uvedených v Trestnom zákone a legálnym vysvetlením s nimi súvisiacich pojmov. Preto z trestnoprávneho hľadiska treba pre vymedzenie pojmu „terorizmus" akceptovať riešenie, ktoré použil zákonodarca, keď v ustanovení § 149a Trestného zákona vymenoval trestné činy extrémizmu. Jednotlivé prejavy extrémizmu teda možno definovať pomocou pojmových znakov skutkových podstát týchto trestných činov.

Možno taktiež konštatovať, že príslušné štátne inštitúcie a odborná verejnosť Slovenskej republiky, ako členského štátu Európskej únie, poznajú všetky platné právne akty a záväzné dokumenty Európskej únie, ktorých ustanovenia zaväzujú postihovať prejavy rasizmu a xenofóbie, ako aj iné prejavy extrémizmu, normami trestného práva. V tejto súvislosti možno uviesť aj to, že bola vykonaná dôsledná transpozícia týchto európskych právnych aktov do právneho poriadku Slovenskej republiky.

Literatúra:

[1] BATELAAN, P., HOOF, C. The European Year against Racism and other Issues. In: *Intercultural Education*. 1998, Vol. 9, Issue 2, pp. 179 – 183. ISSN 1467-5986.

[2] BELL, M. *Racism and Equality in the European Union.* Oxford: University Press, 2009. ISBN 978-0-19-9297-84.

[3] BRUNA, E. *Vybrané kapitoly z kriminologie.* 2. vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2014. 117 s. ISBN 978-80-7408-099-9.

[4] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluver, 2007. 260 s. ISBN 978-80-7357-311-9.

[5] CHMELÍK, J. a kol. *Extremismus.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 425 s. ISBN 978-80-7380-376-6.

[6] IVOR, J. et al. *Trestné právo procesné.* 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Editon, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.

[7] IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky.* Žilina: EUROKÓDEX, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1.

[8] KROŠLÁK, D. Norimberský trestný tribunál a jeho vplyv na tvorbu medzinárodného práva. In: *Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings.* 1. Edition. Brno: Masaryk University, 2009. ISBN-978-80-210-4990-1. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_ prava_2009 /files/ prispevky/tvorba_ prava/kroslak_daniel_1238_pdf

[9] MAŠĽANYOVÁ, D., ZACHAR, A. Rekodifikácia a extrémizmus. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008 v Bratislave.* Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 56 – 63. ISBN 978-8089-363-03-2.

[10] MONAR, J. The EU's Role in the Fight Against Racism and Xenophobia: Evaluation and Prospects After Amsterdam and Tampere. In: *Liverpool Law Review.* 2000, Vol. 22, Issue 1, pp. 7 – 20. ISSN 0144-932X.

[11] ONDICOVÁ, M., MLÝNEK, J. *Príčiny radikalizácie a agresivity určitých skupín obyvateľstva.* Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2014. 220 s. ISBN 978-80-8054-613-7.

[12] VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 319 s. ISBN 978-80-7380-427-5.

[13] ZÁHORA, J. Európska únia a boj proti extrémizmu. In: *Právny obzor*. 2010, roč. 93, č. 5, s. 452 – 470. ISSN 0032 – 6984.

Právne predpisy:

[14] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 až 2019 – programový dokument vlády Slovenskej republiky schválený uznesením vlády SR č. 129 z 18. 3. 2015, ktorý obsahuje opatrenia na kontrolu prejavov extrémizmu v podmienkach Slovenskej republiky.

[15] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 až 2014 – programový dokument vlády Slovenskej republiky schválený uznesením vlády SR č. 379 z 8. 6. 2011, ktorý obsahuje opatrenia na kontrolu prejavov extrémizmu v podmienkach Slovenskej republiky.

Kontaktné údaje autora – e-mail:

Prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
Fakulta práva PEVŠ
Tomášikova 20
821 02 Bratislava
e-mail: peter.polak@paneurouni.com

PRAVICOVÝ EXTRÉMIZMUS A PRÁVNE NÁSTROJE NA JEHO POTLAČENIE V EXISTENCII SAMOSTATNEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Veronika Poliaková

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt

Extrémizmus ako spoločenský fenomén sa v dejinách ľudstva vyskytoval už od nepamäti. Každé obdobie je charakteristické osobitnou prezentáciou postojov skupín či jednotlivcov, ktoré ho v rámci názorového spektra na určitú tému alebo problém sprevádzali. Pravicový extrémizmus bol v Európe prítomný v podobe rôznych extrémistických formácií, ktoré vznikali ako bezprostredná reakcia na nespokojnosť s usporiadaním a stavom spoločnosti. Vzhľadom na rozsah problematiky pravicového extrémizmu sa v téme tohto príspevku zameriame na nenávistné prejavy voči rómskej komunite, na ktorých je založený pravicový extrémizmus na Slovensku. Svoje najotvorenejšie stanoviská k rómskej otázke prezentovala na politickej úrovni Ľudová strana Naše Slovensko a použila ju ako účinný nástroj volebnej mobilizácie občanov.

Kľúčové slová:

pravicový extrémizmus, extrémistické skupiny, extrémistické prejavy, radikalizácia.

Abstract

Extremism as a social phenomenon has existed in human history from the earliest recorded time. Each period is characterized by an individual presentation of the attitudes of groups or individuals that have been accompanied within a range of opinions on a particular topic or problem. Right-wing extremism was present in Europe in the form of various extremist formations that emerged as an immediate response to dissatisfaction with the organization and the state of society. According to the extent of the issue of right-wing extremism, the topic of this paper focuses on hate speech against the Roma community on which the right-wing extremism in Slovakia is based. The People's Party Our Slovakia presented its most open attitude on the Roma issue and used it as an effective instrument for the electoral mobilization of citizens.

Keys words:
Right-wing extremism, extremist groups, extremist manifestations, radicalization.

Úvod

za posledné roky sa zvýšila intenzita výrokov politikov a verejne známych osôb spôsobom, ktorý u väčšiny ľudí vyvoláva pocit krivdy a nespokojnosti. Úspechy takto prezentovaných postojov sa plne ukázali v parlamentných voľbách v Slovenskej republike v roku 2012 a 2016 a poukázali na prítomnosť extrémizmu v podobne intolerancie voči istým skupinám obyvateľstva. Opierajúc sa o historickú skúsenosť môžeme uviesť, že takéto prejavy v sebe ukrývajú potenciál hrozby, pretože môžu prerásť do celospoločenského konfliktu. Vzostup extrémistických postojov a nálad je potrebné pozorne sledovať a eliminovať ich okrem preventívnych programov, v odôvodnených prípadoch aj využívaním represívnych prostriedkov trestného práva.

1 Terminologické vymedzenie pravicového extrémizmu

Vychádzajúc z etymologického pôvodu slova extrém, pochádzajúceho z latinského *extremus,* čo znamená najvzdialenejší, najkrajnejší, prípadne hraničný, aktivity skupín či jednotlivcov útočia na fundamentálne demokratické princípy a proti základným ľudským právam a slobodám garantovaným tak Ústavou SR, ako aj medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi s cieľom obmedziť až znemožniť ich výkon určitým skupinám obyvateľstva definovaných ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku.

Historicky sa pojem pravicový extrémizmus viaže k obdobiu Veľkej francúzskej buržoáznej revolúcie, keď v roku 1789 počas zasadnutia Generálnych stavov aristokracie sedeli po pravici kráľa aristokrati jemu verní a po jeho ľavici radikáli reprezentovaní nastupujúcou strednou triedou, ktorá požadovala nahradenie monarchie republikou, likvidáciu privilégií cirkvi a šľachty a zrovnoprávnenie tretieho stavu.

Pojem „extrémizmus" nie je v právnom poriadku Slovenskej republiky terminologicky zakotvený. Definícia extrémizmu pre účely policajnej praxe vyplýva z Koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 Ministerstva vnútra SR, ktorá ho vymedzuje ako konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobí na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty.

Pravicový extrémizmus predstavuje „súhrn postojov, spôsobov správania a akcií, ktoré sú buď organizované, alebo nie, ktoré vychádzajú z rasisticky alebo etnicky podmienenej sociálnej nerovnosti človeka, vyžadujú etnickú homogenitu národa a odmietajú princíp rovnosti zakotvený vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, zdôvodňujú prednosť spoločenstva pred indivíduom, odmietajú pluralizmus hodnôt liberálnej demokracie a demokraciu chcú definovať ako spiatočnícku".[1]

Pravicový extrémizmus vo svojej podstate predstavuje aktivity vo forme politického programu, ktoré sú zamerané na ovplyvnenie sociálne ohrozených a nespokojných vrstiev spoločnosti s cieľom nahradiť existujúci politický systém vlastnou alternatívou neraz aj s použitím násilia. Podoby pravicového extrémizmu sa v Európe formovali predovšetkým začiatkom 20. storočia. Počas svetovej krízy v 30. rokoch 20. storočia frustrovaní občania Európy hľadajú východisko zo zlej sociálnej situácie v radikálnych myšlienkach z oboch strán politického spektra. Vyústením tých nálad je najprv nástup fašizmu v Taliansku a následne nacizmu a Adolfa Hitlera k moci a začiatok najkrvavejšieho konfliktu v dejinách ľudstva, ktorého počiatok pramenil práve z extrémnych ideí. Na týchto základoch v budúcnosti vzniká pravicový extrémizmus, ktorý sa vo forme neonacizmu snaží podrývať demokratické a humanistické základy modernej spoločnosti.

Extrémizmus sa v priebehu 20. storočia formuje a má viacero podôb, v jednotlivých štátoch, v ktorých bola historická stopa teritoriálnej rozpínavosti (napr. Maďarsko), sa vynárajú myšlienky nadradenosti nad ostatnými národmi, ktoré boli podrobené v ich sfére vplyvu, čo vyvoláva národnostné vášne aj v dotknutých národoch a to je živnou pôdou pre nacionalistické vášne. Plynutím času dochádza k radikalizácií obyvateľstva v strednej a východnej Európe a k nacionalizmu sa pridáva rasizmus voči

[1] Dostupné na: www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/osza/aktuality/31082016c.pdf.

menšinám, najmä proti Rómom. V západnej Európe sa hlavný dôraz kládol na výnimočnosť vlastnej rasy alebo nadraďovanie sa nad ostatné národy a v strednej Európe sa prejavoval nepriateľstvom predovšetkým voči Židom a Rómom, ktorý postupne prerástol až do negatívneho vzťahu voči cudzincom a menšinám a stal sa súčasťou antiimigračnej politiky.

2 Nástup extrémistických nálad proti rómskej menšine a príčiny radikalizácie obyvateľstva na Slovensku

Scéna pravicového extrémizmu existovala na území Slovenskej republiky aj pred rokom 1989, avšak tieto prejavy neboli pravdepodobne z ideologických dôvodov príslušnými orgánmi oficiálne evidované, napriek tomu, že občania extrémistické aktivity okrajovo registrovali. Ojedinelé prejavy boli zaznamenané najmä v Čechách, kam myšlienky krajnej pravice prenikali zo susedného Nemecka. Zmeny, ktoré u nás nastali po roku 1989, priniesli so sebou uvoľnenie pomerov, čím vytvorili priestor na slobodu prejavu rôznych ideológií, akceptáciu iných spoločenských hodnôt a vzorov správania a spolu s inými procesmi a javmi súčasného sveta tak vytvorili živnú pôdu aj pre rasistické postoje. Otvoril sa priestor na pôsobenie rôznych hnutí a skupín s rasistickým zameraním aktivít, ktorých subjekty sa začali zviditeľňovať a často protiprávnym konaním vymáhať presadzovanie svojich práv. Z pohľadu vývoja extrémistickej scény v podmienkach samostatnej Slovenskej republiky sa pravicový model extrémizmu prezentoval týmito formami: tzv. neonacistický skinheads, hooligans – divácke násilie a rasistický extrémizmus. Ide o skupiny, ktoré majú svoj spoločný cieľ, majú prirodzeného alebo vyhláseného vodcu, existuje v nich určité usporiadanie a ako skupina sa zviditeľňujú na Slovensku alebo v zahraničí buď protiprávnym konaním (fyzické útoky, zriadenie internetovej stránky s rasistickým obsahom a pod.), alebo ako skupina majú svoju symboliku, pravidelné miesto stretnutia a pod.[2] Symbolika je veľmi dôležitou súčasťou pravicového extrémizmu a možno ju rozdeliť do kategórií podľa farieb, čísel a písmen, krížov, grafiky a podobne, verejnosti viac či menej známym znakom. Špecifickým identifikačným znakom bola uniformita, jednotná

[2] MLÝNEK, J., ONDICOVÁ, M. *Príčiny rastu radikalizácie a agresivity určitých skupín obyvateľstva*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2014, s. 10.

forma obliekania, počúvanie rovnakej hudby, ktorá mala prívlastok *white rock music*, a spoločné záujmy najmä hlasné povzbudzovanie na futbalových zápasoch. V minulosti spravidla išlo o malé, politicky bezvýznamné subjekty, ktoré neprejavovali ambíciu politicky sa angažovať. Texty piesní hudobných skupín tvorili pôvodne základný korpus na výskum jazyka pravicového extrémizmu.[3]

Prvá vlna pravicového extrémizmu po rozpade komunistického bloku súvisela najmä s ochranou národa a vlastnou nezávislosťou, no postupne sa xenofóbne nálady obrátili proti rómskej menšine a neprispôsobivým občanom. V dejinách samostatného Slovenska bol zlomovým dátumom pre uvedomenie si existencie extrémistických skupín 21. 7. 1995, keď došlo k napadnutiu Mária Gorala, ktorý sa vo svojich 17 rokoch stal prvou obeťou rasovo motivovanej vraždy, keď ho na ulici v Žiari nad Hronom prepadla skupina približne 30 neonacistov. Pri tomto prepadnutí ho ťažko zranili a nakoniec zapálili, na následky ktorých zranení Mário Goral 10 dní po útoku zomrel. Slovenská vláda útok odsúdila až po jeho smrti. Hoci bolo v procese vyšetrovania zo 16 obvinených (9 z nich nemalo 18 rokov), odsúdené boli nakoniec len dve osoby.[4] **Verejnosť mohla byť na procese len pri prednese obžaloby a vyhlásení rozsudku.** Rozhodol o tom sudca v duchu vtedajšej vládnucej politickej garnitúry, ktorá nepotrebovala informáciami z procesu zviditeľniť Slovensko ako krajinu, v ktorej skíni útočia na Rómov.

Spomedzi najmedializovanejších útokov zaznamenaných na rómskych obyvateľov možno uviesť aj nasledujúce udalosti:

20. august 2000 – Traja muži vtrhli násilím v noci do domu rómskej rodiny v Žiline a bejzbalovými palicami napadli členov rodiny, vrátane detí vo veku od desať do 19 rokov. Jeden z útočníkov, vojak, udrel pálkou do hlavy matku ôsmich detí, ktorá o dva dni zraneniam podľahla. Súd až po odvolaní trestný čin prekvalifikoval na rasovo motivovaný a páchatelia boli odsúdení na trest odňatia slobody v rozmedzí od troch do siedmich rokov.

[3] TÓTHOVÁ, L., ŠLOSÁR, D. *„Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch. Recenzovaný zborník vedeckých prác*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018. Dostupné na: https://unibook.upjs.sk/img/cms/2018/ff/prejavy-radikalizmu-web.pdf.

[4] Dostupné na: http://amariluma.romanokher.sk/encyclopedia/goral-mario/.

27. apríl 2001 – Skupinka mladíkov v noci v Bratislave napadla 34-ročného Róma, ktorého jeden z nich bodol nožom priamo do hrudníka. Muž zraneniam podľahol.

29. júl 2001 – Pri čerpacej stanici v širšom centre Bratislavy skupina piatich neonacistov napadla palicami dvoch Rómov, ktorí si odbehli z neďalekej stavby kúpiť občerstvenie. Jeden z napadnutých skončil s polámanými rebrami v nemocnici.

14. september 2002 – Niekoľko skinhedov napadlo pred nákupným strediskom v Poprade 24-ročnú rómsku ženu a vzápätí aj dvoch Rómov, ktorí sa jej snažili pomôcť. Po ich útoku, ktorý zastavili až okoloidúci ľudia, skončila žena v nemocnici s krvácaním do mozgu a dvoma bodnými ranami.

29. máj 2007 – Maskovaní útočníci skoro ráno napadli v Záhorskej Vsi na západe Slovenska rómsku rodinu, ktorej členovia museli byť vyšetrení v nemocnici. Podľa mimovládnej organizácie Liga aktivistov pre ľudské práva útočníci spiacu rodinu napadli drevenými palicami a železnými tyčami.[5]

Na Slovensku sa negatívne nálady a postupy voči Rómom vystupňovali v rokoch 2004 a 2008, keď sa v dôsledku zníženia sociálnych dávok v hmotnej núdzi, na ktoré bola odkázaná väčšina obyvateľov, okolo sedemsto rómskych osád na Slovensku, spustila vlna nepokojov na strane rómskeho obyvateľstva a nastal nárast krádeží a iných kriminálnych činov. Reakciou na „rómsku kriminalitu" boli na druhej strane demonštrácie príslušníkov extrémistických neonacistických hnutí, ktoré získavajú sympatie aj niektorých členov majoritného obyvateľstva najmä v regiónoch s výskytom segregovaných rómskych osád a sociálne vylúčených komunít.[6]

Po konfrontáciách extrémistických skupín s policajnými zložkami prišlo k čiastočnému útlmu činnosti týchto zoskupení a ku vzniku nových ilegálnych skupín (Sladká pani Crew, Enerau Crew), časť aktivistov sa presunula do futbalových chuligánskych skupín a časť do konformných občianskych združení (Nové slobodné Slovensko, Slovenská pospolitosť, Slovenské

[5] Dostupné na: https://www.cas.sk/clanok/178609/v-devinskej-zomrela-romska-rodina-romov-uz-bili-bejzbalkami-aj-mucili/.

[6] ŠTEFANČÍK, R. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013, s. 93.

hnutie obrody). Zmena spôsobu prejavovania ultrapravicových postojov sa prejavila aj v odklone od tradičného „skinhead vzhľadu". Typickým sa stalo nosenie krátkych vlasov a športového oblečenia, najmä mikín a topánok športových značiek ako Fred Perry, Lonsdale, Thor Steinar či Adidas. Medzi rokmi 2005 – 2010 fungovali na Slovensku menšie, voľne organizované skupiny bez vodcu. Skupiny nemali vedenie, ale len aktivistov, ktorí pracovali buď samostatne, alebo v menších skupinách (Národný odpor, bunky národného nacionalizmu). Tieto neformálne skupiny sú dnes už takmer nečinné. Ich členovia sa presunuli do prostredia registrovaných skupín a politických strán. Časť sa presunula do futbalových chuligánskych skupín či do klubov bojového športu (Struhár, 2016).[7]

Poprední predstavitelia krajnej pravice si uvedomili, že širšie presadenie ich radikálnych myšlienok vedie jedine cez oficiálnu politiku, a preto zmierňujú svoje radikálne vyjadrenia a odkladajú uniformy. Stúpajúce negatívne nálady medzi majoritnou časťou obyvateľstva a rómskou menšinou sa odzrkadlili aj na našej politickej scéne a vyústili v roku 2010 vznikom strany Ľudová strana Naše Slovensko ako krajne pravicovou nacionalistickou a kritikmi často označovanou ako neonacistickou politickou stranou pôsobiacou na Slovensku. Predvolebným témam 2010 a 2012 dominovala ostrá kritika rómskej menšiny a cigánskeho extrémizmu, a kritika vlády a politikov etablovaných politických strán ako hlavných nepriateľov slovenského národa.

Prejavy pravicového extrémizmu v súvislosti s rasovo orientovanou činnosťou boli v minulosti presadzované prostredníctvom rôznych verejných, kultúrnych a športových podujatí, ako aj využívaním sociálnych sietí s cieľom zviditeľniť svoje ideológie a aktivizáciu sympatizantov. Marian Kotleba, zakladateľ Ľudovej strany Naše Slovensko, v novinách Naše Slovensko v decembri 2011 „O dokázaní nemožného" uviedol: *„Ak chcete vedieť, čo spravíme s peniazmi, ktoré dostaneme po zisku viac ako 3 % hlasov, to vám prezradím hneď teraz. V cigánskymi extrémistami najviac postihnutých oblastiach založíme výcvikové centrá domobrany, a tým dáme slušným ľuďom možnosť aktívne sa podieľať na ochrane života a zdravia svojich blízkych a svojho majetku. Ako začiatok toho, čo ostatní pokladajú za nemožné."* Ďalším typickým príkladom bolo protestné zhromaždenie ĽSNS, ktoré sa ko-

[7] Dostupné na: http://prevenciaad.sk/wp-content/uploads/2013/11/Politick%C3%BDextr%C3%A9mizmus-u-n%C3%A1s-z%C3%A1kladn%C3%A9-inform%C3%A1cie-os%C3%BA%C4%8Dasnom-extr%C3%A9mizme-na-Slovensku-2.pdf.

nalo v roku 2012 v Zlatých Moravciach pod sloganom „*Spoločne proti cigánskemu teroru!*“

Negatívne postoje voči Rómom sa naplno prejavili v parlamentných voľbách v roku 2012, keď Ľudová strana Naše Slovensko na čele s Marianom Kotlebom prekročila 5 % kvórum pre vstup do parlamentu, a rovnako bola úspešná aj vo voľbách v roku 2016. Prehľad výsledkov parlamentných volieb v roku 2012 ukázal, že ĽSNS sa darilo v tých okresoch stredného a východného Slovenska, kde osobitne rezonovala tzv. rómska téma.[8] ĽSNS už ako politický subjekt uskutočňovala mimo parlamentnej pôdy rozmanité aktivity – okrem iného – chcela vypravovať do vlakov vlastné „poriadkové hliadky, aby chránili ‚slušných ľudí', ktorých vraj ‚nechráni štát' pred ‚cigánskymi extrémistami'“.

Otázke príčin nepokojov a nárastu radikalizácie obyvateľstva bolo na Slovensku zrealizovaných niekoľko empirických výskumov. Výsledky reprezentatívneho sociologického výskumu otvorenosti slovenskej verejnosti ideám pravicového extrémizmu ako jednu z možných príčin označili názor prevládajúci vo verejnej mienke, že štát vychádza v oblasti sociálnych práv a sociálneho zabezpečenia v ústrety Rómom nepomerne viac ako k nerómskym obyvateľom. Pretrváva stereotypizácia Rómov ako sociálne neprispôsobivej skupiny zaťažujúcej sociálny systém a obraz rómskej populácie ako deviantov či páchateľov trestnej činnosti.[9]

Líder ĽSNS, Marian Kotleba, sa od roku 2009 snažil etablovať aj na regionálnej úrovni a v roku 2013 úspešne kandidoval na predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja. V predchádzajúcej volebnej kampani za banskobystrického župana v roku 2009 uverejnil vo svojom letáku, že „*odstráni nespravodlivé zvýhodňovanie nielen cigánskych parazitov*“, za čo bol trestne stíhaný za trestný čin hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 ods. 1 Trestného zákona, ale trestné stíhanie bolo súdom zastavené. Pôsobenie Mariana Kotlebu na pozícii najvyššieho predstaviteľa krajskej samosprávy sprevádzal škandál, keď v septembri 2015 bez udania dôvodu zrušil grantovú dotáciu pre Bábkové divadlo na rázcestí v zriaďovateľskej

[8] MESEŽNIKOV G., GYÁRFÁŠOVÁ O. *Súčasný pravicový extrémizmus a ultranacionalizmus na Slovensku, stav, trendy, podpora*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky – Nadácia Hannsa Seidela, 2016, s. 20. Dostupné na: http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Sucasny_pravicovy_extremizmus_IVO.pdf.

[9] ŠTEFANČÍK, R. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013, s. 95.

pôsobnosti kraja k projektu: STOP EXTRÉMIZMU! Cieľom tohto projektu bolo edukovať študentov stredných škôl o otázkach rasizmu a xenofóbie v spoločnosti. Projekt sa napokon vďaka mediálnej a finančnej podpore podarilo zrealizovať.

3 Trestnoprávne vymedzenie extrémizmu

Extrémistická trestná činnosť má svoje špecifiká v tom, že „bojuje" s presvedčením osôb, že tak konajú v súlade s ústavnou zásadou práva slobody prejavu zakotvenou v čl. 26 ods. 2 Ústavy SR takto: „*Každý má právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu.*" Prekročenie slobody prejavu z medzí ústavných noriem je však obmedzené trestným právom, kde prostredníctvom dotknutých skutkových podstát štát reguluje niektoré prejavy a ich prekročenie má reálne konzekvencie v podobe ukladania trestných sankcií.

Napriek tomu, že absencia definície pojmu extrémizmu bola v minulosti odbornou i laickou verejnosťou vytýkaná, trestnoprávne vymedzenie extrémizmu súčasná právna úprava doposiaľ nedefinuje. Tzv. protiextrémistickou novelou č. 257/2009 Z. z. s účinnosťou od 1. 1. 2009 bolo do Trestného zákona doplnené ustanovenie § 140a obsahujúce výpočet extrémistických prejavov. V zmysle tohto ustanovenia sa za trestné činy extrémizmu považujú:

§ 421 – založenie, podpora a propagácia hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd,
§ 422 – prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd,
§ 422a – výroba extrémistických materiálov,
§ 422b – rozširovanie extrémistických materiálov,
§ 422c – prechovávanie extrémistických materiálov,
§ 422d – popieranie a schvaľovanie holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti,
§ 423 – hanobenie národa, rasy a presvedčenia,
§ 424 – podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti,
§ 424a – apartheid a diskriminácia skupiny osôb,

a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. e) TZ, ktorým sa rozumie spáchanie trestného činu z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie.

Vychádzajúc z ustanovenia § 140a Trestného zákona možno extrémizmus z trestnoprávneho hľadiska definovať ako protiprávne konanie, ktoré smeruje proti hodnotám (napríklad rovnoprávnosť ľudí bez ohľadu na ich národnú, etnickú, rasovú, náboženskú alebo inú príslušnosť či ústavné zriadenie), ktorým Trestný zákon poskytuje ochranu, a je spáchaný z predsudku voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu alebo náboženské vyznanie. Z pohľadu trestného práva pritom nie je rozhodujúce, či niekto označil konkrétnu osobu za extrémistu, ale primárne postihuje až konkrétne konanie, resp. extrémistický prejav takejto osoby, pričom z hľadiska subjektívnej stránky sa vyžaduje aspoň nepriamy úmysel.

Komparáciou trestných zákonov v existencii samostatnej SR možno vidieť výrazný rozdiel trestného zákona účinného v roku 1993 a v súčasnosti. Trestný zákon č. 140/1961 Zb. účinný v roku 1993 postihoval extrémistické prejavy jednou skutkovou podstatou trestného činu hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 198 TZ. K doplneniu pojmu „etnická príslušnosť" ku skutkovej podstate uvedeného trestného činu došlo až zákonom č. 253/2001 Z. z., ktorým zákonodarca reagoval na nepriaznivý stav v štáte spôsobený pretrvávajúcimi útokmi na rómskych občanov. Napriek rozsiahlemu výpočtu extrémistických trestných činov, ktoré možno vnímať len v pozitívnom svetle reflektujúcom na aktuálne dianie v spoločnosti, modifikácia extrémistických trestných činov zaviedla aj pojmy, ktoré sa z hľadiska dokazovania ukázali ako problematické. Novelou z roku 2016 bolo rozšírené kritérium skupín hlásajúcich rasovú, etnickú, národnostnú alebo náboženskú nenávisť o *„nenávisť voči inej skupine osôb"* vo vzťahu ku skutkovej podstate trestného činu založenie, podpora a propagácia hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 TZ a trestného činu prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ. Skutkové podstaty trestného

činu hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 Trestného zákona a podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti v zmysle § 424 Trestného zákona obsahovali aj pojem *„politické presvedčenie"*. Vzhľadom na vágnosť definícií *„nenávisť voči inej skupine osôb"* a *„politické presvedčenie"*, Ústavný súd Slovenskej republiky na verejnom zasadnutí pléna 9. 1. 2019 na návrh 30 poslancov Národnej rady SR pod sp. zn. PL. ÚS 5/2017 rozhodol, že:

1. Ustanovenie § 421 ods. 1 Trestného zákona v časti „alebo nenávisť voči inej skupine osôb" a ustanovenie § 422 ods. 1 Trestného zákona v časti „alebo nenávisť voči inej skupine osôb" nie je v súlade s čl. 1 ods. 1, čl. 26 ods. 4 a čl. 49 Ústavy Slovenskej republiky.
2. Ustanovenie § 423 ods. 1 písm. b) Trestného zákona v časti „politické presvedčenie" a ustanovenie § 424 ods. 1 Trestného zákona v časti „politické presvedčenie" nie je v súlade s čl. 26 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky.

Z rozsiahleho odôvodnenia nálezu je zrejmé, že pojem *„nenávisť voči inej skupine osôb"* nateraz nemôže obstáť z hľadiska princípu legality, pretože prináša do skutkovej podstaty viac otázok, než unesú ústavné kritériá na Trestný zákon. Tento pojem je všeobecný, pretože zákonodarca nedefinoval skupinu, ktorá má byť chránená pred nenávistným prejavom, na rozdiel od skupín v ustanovení jednoznačne definovaných na základe rasy, etnického pôvodu, národnosti alebo náboženstva. Z týchto dôvodov je napadnutá časť ustanovení § 421 a § 422 Trestného zákona nesúladná pre svoju otvorenosť s princípom legality, pretože sloboda prejavu nemôže byť obmedzená tak neurčito a trestný čin nemôže byť formulovaný tak otvorene a štát musí mať riadny titul na zásahy do slobôd a občan musí mať jasne stanovené povinnosti. Ide teda o nedodržanie princípu legality, a to z perspektívy slobody prejavu (čl. 26 ods. 4 ústavy), z perspektívy trestného práva (čl. 49 ústavy) a napokon z perspektívy právneho štátu (čl. 1 ods. 1 ústavy), pretože legalita je oporným bodom právneho štátu.

Pojem *„politické presvedčenie"* je koncepčne nejasný, vzniká obava o demotiváciu k politickej diskusii z hľadiska čl. 31 Ústavy SR, zvlášť ak tu nie je náznak prítomnosti tendencie k porušovaniu verejného poriadku či násiliu. Z týchto dôvodov je napadnutá časť ustanovenia § 423 a § 424 Trestného zákona v časti *„politické presvedčenie"* nesúladná s princípom legality, ktorého súčasťou je aj kvalita právnej normy v zmysle stability trestnoprá-

nych noriem a nechaotického vzťahu medzi medzinárodnými trestnoprávnymi záväzkami a vnútroštátnou trestnou politikou. Posolstvom nálezu môže byť nutnosť koncepčnej práce pri novelách Trestného zákona a zdržanlivosť k trestnoprávnej represii. Nález naznačuje, že je potrebné uvažovať aj o subtílnejších formách reakcie na nenávisť. V niektorých krajinách sú tieto skutky v režime súkromnožalobných deliktov s účasťou občianskych združení. Ústavný súd je v prípade podaných ústavných sťažností pripravený kultivovať skutkové podstaty nenávistných trestných činov. Pri výklade ustanovení § 421, § 422, § 423 a § 424 Trestného zákona je vo vzťahu k § 10 ods. 2 a § 58 Trestného zákona potrebné zohľadniť, či skutky narušujú verejný poriadok alebo smerujú k vzbudzovaniu násilia.[10]

Judikatúra Najvyššieho súdu Slovenskej republiky

Spomenutý prípad týkajúci sa hesla v predvolebnej kampani, ktoré znelo „*S tvojou dôverou určite dokážem odstrániť nespravodlivé zvýhodňovanie nielen cigánskych parazitov pred slušnými ľuďmi!*" sa dostal až na Najvyšší súd SR, ktorý riešil otázku gramatického výkladu výrazu cigán a uviedol, že existujú dva veľmi podobné výrazy, a to „cigán" a „cigáň", pričom vychádzal z publikácie „Krátky slovník slovenského jazyka", ktorý výraz „cigáň" definoval ako klamár, luhár, zatiaľ čo výraz „cigán" označuje príslušníka rómskeho etnika, pričom do roku 1989 slovenský jazyk nepoužíval výraz „Róm". Pokiaľ teda obvinený použil vo svojom letáku na označenie príslušníkov etnickej menšiny prídavné meno „cigánskych" používané v kodifikovanej podobe štátneho jazyka, teda štátom uznanej a v spoločnosti používanej podobe, nemožno zo samotného použitia tohto výrazu vyvodzovať naplnenie objektívnej stránky prečinu hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 ods. 1 Trestného zákona. Navyše z kontextu predmetného výroku (použitie priraďovacej spojky „nielen") vyplýva, že autor vyjadruje odhodlanie odstrániť (podľa neho) nespravodlivé zvýhodňovanie všetkých parazitujúcich občanov a nezameriava sa výlučne na konkrétnu etnickú skupinu.[11]

Veľmi aktuálnym prípadom je rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 3. 9. 2019, ktorého trojčlenný senát odsúdil poslanca Národnej rady SR Milana Mazureka (ĽSNS) a zároveň člena Výboru pre ľudské práva, národnostné

[10] Nález Ústavného súdu SR PL. ÚS 5/2017-117 zo dňa 09. 01. 2019.
[11] Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4Tdo 49/2012.

menšiny a rodovú rovnosť za prečin hanobenia národa, rasy a presvedčenia v súbehu s prečinom podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti na peňažný trest vo výške 10-tisíc eur. Milan Mazurek v októbri 2016 v rámci živého vysielania relácie „Debata na telefón" Rádia Frontinus uviedol hanlivé výroky na adresu rómskeho etnika, viedol tiež xenofóbne reči voči cudzincom a migrantom. V rozhlasovom vysielaní – okrem iného – povedal, že: *„150 miliónov eur sa ide použiť na domy pre ľudí z cigánskych komunít. To jest pre ľudí, ktorí nikdy pre náš národ, pre náš štát nič neurobili, práve naopak, rozhodli sa žiť asociálnym spôsobom života a vyciciavať náš sociálny systém. My, ktorí žijeme slušným životom a pracujeme, tak na nás štát úplne kašle, zatiaľ čo týmto asociálom dá zadarmo úplne všetko."*[12] Mazurek počas procesu tvrdil, že je nevinný a ak hovoril o „cigánskom terore na východe Slovenska", myslel tým vysokú kriminalitu v osadách asociálov. A ak hovoril o kriminalite detí a trestnej zodpovednosti, myslel tým akékoľvek dieťa, nielen „cigánske".[13] Pojednávanie sprevádzalo skandovanie priaznivcov Milana Mazureka so slovami „Sloboda slova", o ktoré, ako už bolo spomenuté v tomto príspevku, extrémisti opierajú presvedčenie o správnosti svojho konania.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR ku dňu spracovania príspevku nebolo zverejnené, a preto nepoznáme úvahy súdu, ktoré ho v tomto prípade viedli k záveru o naplnení objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 ods. 1 Trestného zákona, aj vzhľadom na vyskytujúce sa identické označenie „cigánskych". Je evidentné, že výroky Milana Mazureka sú založené na negatívnych predsudkoch a súd sa pravdepodobne pri svojom rozhodnutí nevyhol ani úvahám o posudzovaní nenávistných prejavov tzv. („hate spech"). Nenávistnými prejavmi sa rozumie používanie takých prvkov, ktoré sú založené na negatívnych predsudkoch hovorcu voči určitým skupinám spoločnosti, ktoré vo svojich vyjadreniach uráža, napadá, ponižuje, vyzýva k obmedzeniu ich práv alebo k násilným činom voči nim, či inak pošliapava ich ľudskú dôstojnosť. Vyslovené slová nevplývajú iba na konkrétneho adresáta, ale zasahujú celú skupinu, ku ktorej sa obeť identifikuje (alebo bola aj chybne identifikovaná).[14]

[12] Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Milan_Mazurek.

[13] Dostupné na: https://slovensko.hnonline.sk/1999850-kotlebovho-poslanca-mazureka-odsudili-skoncil-v-parlamente-a-musi-zaplatit-este-vyssiu-pokutu.

[14] VÝBORNÝ, Š. *Nenávistní internet versus právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 22.

Bude veľmi zaujímavé v budúcnosti porovnať tieto dva judikáty Najvyššieho súdu SR, v ktorých zazneli na prvý pohľad rovnaké pojmy. Je zložité postihovať extrémistické konanie, keď je výkon trestnoprávnej represie znemožnený napr. výkladom slovenského jazyka. Práve pre takéto situácie navrhujem podrobnejší výklad relevantných znakov skutkových podstát trestných činov extrémizmu, ktorých absencia znižuje trestnoprávnu ochranu spoločenských vzťahov v tejto oblasti.

Záver

Extrémizmus je priamo závislý od usporiadania a stavu spoločnosti a napriek mnohým v súčasnosti prebiehajúcim opatreniam v boji proti extrémizmu nemožno vylúčiť vznik rozporov v oblasti, v ktorej bude jednotlivec či skupina občanov pociťovať nespravodlivosť. Preto je primárnou úlohou štátu zabezpečiť taký stav spoločnosti, aby občan vnímal predovšetkým ekonomickú istotu, a to najmä mladí ľudia. Je pozitívnou skutočnosťou, že v súčasnosti je pravicový extrémizmus na Slovensku menej výrazný a samotná rétorika na politickej scéne upustila od extrémistických prejavov. Keďže extrémistické subjekty svoje záujmy na politickej scéne výraznejšie nepresadili, tak extrémisti presúvajú svoje aktivity späť na futbalové štadióny, prípadne iné športové podujatia. Osobitne Ľudová strana Naše Slovensko preorientovala svoju predvolebnú rétoriku na tému migračnej politiky a tradičných kresťanských a národných hodnôt v duchu hesla „Za Boha a za národ!" Tieto témy sú veľmi citlivé a bez hlbšieho skúmania ľahko zneužiteľné na ovplyvnenie ľudí. Vzhľadom na uvedené, možno po voľbách v roku 2020 očakávať ďalší vývoj extrémizmu, ktorý so sebou prinesie nové výskumy a metódy v boji proti nemu. Dodržiavanie ľudských práv, budovanie porozumenia a tolerancie vo vzťahu k národným, etnickým, náboženským, jazykovým a iným menšinám sú piliere, ktoré by sme naďalej nemali podceňovať, ale na ich základe pokračovať vo vytváraní humanitne vyspelej spoločnosti.

Literatúra:

[1] ČERNÝ, P. *Právní ochrana před extremismem*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 270 s. ISBN 978-80-7400-053-9.

[2] ČERNÝ, P. *Politický extremismus a právo*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. 207 s. ISBN 80-86861-84-4.

[3] CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001. 172 s. ISBN 80-7201-265-7.

[4] MESEŽNIKOV G., GYÁRFÁŠOVÁ, O. *Súčasný pravicový extrémizmus a ultranacionalizmus na Slovensku, stav, trendy, podpora*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky – Nadácia Hannsa Seidela, 2016. 20 s. Dostupné na: http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Sucasny_pravicovy_extremizmus_IVO.pdf

[5] MLÝNEK, J., ONDICOVÁ, M. *Príčiny rastu radikalizácie a agresivity určitých skupín obyvateľstva*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2014. 231 s. ISBN 978-80-8054-613-7.

[6] SVOBODA, I., ŠIŠULÁK, S. *Vyšetřování extrémismu a forenzní metódy*. 1. vydání. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2016. 213 s. ISBN 978-80-8054-697-7.

[7] SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 246 s. ISBN 978-80-7380-691-0.

[8] ŠTEFANČÍK, R. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013. 231 s. ISBN 978-80-263-0516-3.

[9] TÓTHOVÁ, L. ŠLOSÁR, D. *Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch. Recenzovaný zborník vedeckých prác.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018. Dostupné na: https://unibook.upjs.sk/img/cms/2018/ff/prejavy-radikalizmu-web.pdf

[10] VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 320 s. ISBN 978-80-738-0665-1.

[11] VÝBORNÝ, Š. *Nenávistní internet versus právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2013. 164 s. ISBN978-80-735-7766-7.

Právne predpisy:

[1] Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Z. z.

[2] Zákon č. 140/1961 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[3] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Judikatúra:

[1] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4Tdo 49/2012.

[2] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 09. 01. 2019, sp. zn. PL. ÚS 5/2017-117.

Internetové zdroje:

[1] https://www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/osza/aktuality/31082016c.pdf

[2] https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/nptj/koncepcia%20extremizmus %202015-2019.pdf

[3] https://www.cas.sk/clanok/178609/v-devinskej-zomrela-romska-rodina-romov-uz-bili-bejzbalkami-aj-mucili/http://amariluma.romanokher.sk/encyclopedia/goral-mario/

[4] http://prevenciaad.sk/wp-content/uploads/2013/11/Politick%C3%BD-extr%C3%A9mizmus-u-n%C3%A1s-z%C3%A1kladn%C3%A9-inform%C3%A1cie-o-s%C3%BA%C4%8Dasnom-extr%C3%A9mizme-na-Slovensku-2.pdf

[5] https://sk.wikipedia.org/wiki/Milan_Mazurek

[6] https://slovensko.hnonline.sk/1999850-kotlebovho-poslanca-mazureka-odsudili-skoncil-v-parlamente-a-musi-zaplatit-este-vyssiu-pokutu

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

JUDr. Veronika Poliaková
Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
e-mail: veronika.poliakova@tvu.sk

DESATORO TÉZ K TRESTNOPRÁVNEJ REGULÁCII SOCIÁLNYCH SIETÍ SO ZAMERANÍM NA NENÁVISTNÉ PREJAVY[1]

Ivan Smieško

Okresné riaditeľstvo Policajného zboru v Trnave, Odbor kriminálnej polície

Abstrakt
Ktosi raz povedal, že súčasný kyberpriestor má podobu divokého západu z USA v 19. storočí. Pravidlá sú vymáhané len miestnymi šerifmi, teda administrátormi sociálnych sietí a fór. Neexistuje niečo ako centrálne pravidlá, ktoré by platili pre všetkých. To by sa však mohlo už v najbližších rokoch zmeniť, pretože EÚ plánuje legislatívnu reguláciu sociálnych sietí. V tomto príspevku sa dočítate o desiatich tézach, ktoré by, podľa mňa, mali byť v tejto legislatíve aplikované.

Kľúčové slová:
sociálna sieť, nenávistný prejav, extrémizmus, kyberpriestor.

Abstract
Someone once said, that current cyberspace is like the wild west of USA in 19th century. Rules are enforced only by local sheriffs, which are here administrators of social networks and forums. That could change in the next few years because EU plans regulation of social networks on the legislation level. In this paper you can read about ten theses which could be in my opinion applied in this legislation.

Key words:
Social network, Hate speech, Extremism, Cyberspace.

Úvod

Prostredníctvom projektu *„COMPACT – social media and convergence"* sa analyzuje v rámci EÚ problematika celoeurópskej spolupráce pri formovaní politík regulujúcich digitálne sociálne médiá. Uvedené sa realizuje

[1] Príspevok bol odprezentovaný na COMPACT Budapest Symposium on the liability of intermediaries konanom 11. 09. 2019 na Eotvos Lorand University.

prostredníctvom sérii sympózií európskeho formátu, pričom prvé sympózium sa konalo 20. – 21. februára 2019 v Bratislave, na ktorom som mal aj ja možnosť vystúpiť. Výsledkom tohto projektu má byť zhromaždenie poznatkov o tejto problematike, s ktorou bezprostredne súvisia aj témy ako „*fake news*" a „*hate speech*", ktoré bude slúžiť ako podklad pri rozhodovaní o právnej regulácii sociálnych sietí pripravovanou v rámci EÚ.[2]

V súčasnosti nemožno pri právnej regulácii sociálnych sietí opomenúť skutočnosť, že Facebook, Twitter a pod. sú nielen veľké nadnárodné spoločnosti, ale aj hráči, ktorí dokážu priamo ovplyvňovať dianie vo svetovej politike. Z uvedeného vyplýva, že je výhodnejšie pre všetkých sa s nimi dohodnúť a spolupracovať pri otázke právnej regulácie sociálnych sietí, pričom dôležité je dodať, že je treba sa s nimi dohodnúť na celoeurópskej úrovni. Aj keď, zjednodušene povedané, má EÚ potenciálne veľkú silu, spôsob regulovania sociálnych sietí v štýle skrotenia divokého zvieraťa môže priniesť v konečnom dôsledku viac škody ako osohu. Koordinovanou spoluprácou so samotnými sociálnymi sieťami tak skôr možno efektívne bojovať v tomto prípade proti nielen nenávistným prejavom na internete, ale aj proti ďalším formám počítačovej kriminality. Ako inšpirácia v spôsobe legislatívnej úpravy by mohlo slúžiť už predtým prijaté Rámcové rozhodnutie o boji proti rasizmu v stanovení minimálnych štandardov, čo by zároveň rešpektovalo právny pluralizmus a suverenitu členských štátov EÚ.

V ďalšej časti príspevku predkladám niekoľko téz, ktoré by sa dali aplikovať pri tvorbe európskych právnych noriem v súvislosti s trestnoprávnou reguláciou sociálnych sietí.

1 Každá sociálne sieť si vytvorí systém vlastných aspoň troch sankcií za porušenie podmienok používania

Pri každej registrácii na diskusné fórum, webovú stránku či sociálnu sieť užívateľ súhlasí s podmienkami používania (*terms of use*). Ich porušenie spravidla znamená udelenie sankcie. Z hľadiska druhov sankcií je to vo väčšine prípadov obmedzené, maximálne nejaká forma výstrahy a tzv. *ban*, čo je v podstate zákaz prístupu daného užívateľského účtu do danej sociálnej siete, web stránky či fóra, prípadne zmazanie užívateľského účtu.

[2] COMPACT – social media and convergence [online]. Dostupné na**:** <http://compact-media.eu/objectives-social-media-and-convergence/> [cit. 2019-08-20].

Sankcie, ktoré v tejto časti spomeniem, som videl aplikovať v súvislosti so známou MMORPG (Massively-Multiplayer Online Role-Playing Game, on-line hra na hrdinov pre veľké množstvo hráčov) hrou World of Warcraft, avšak myslím si, že môžu byť použiteľné nielen v tomto prípade, ale aj v prípade sociálnych sietí.

Mute – Ide o sankciu, ktorú možno udeliť hráčovi a ktorá má ten následok, že hráč nemôže vôbec komunikovať s ostatnými hráčmi. Hráč sa tak fakticky nemôže zúčastňovať časti hromadných aktivít, ktoré tvoria jadro činnosti hry, ale ani len neformálne komunikovať s ostatnými hráčmi. Čas trvania sankcie je rôzny, spravidla však 24 hodín, avšak ide o čas aktívneho hrania, teda tento čas plynie iba vtedy, pokiaľ je hráč aktívne prihlásený v hre. Analogicky by sa to dalo použiť aj napríklad na Facebooku, kde by užívateľ po vymedzený čas nemohol robiť absolútne nič, teda ani nahrávať fotky, obrázky, ani písať statusy či príspevky, ani komunikovať, ani používať reakčné tlačidlá, jednoducho nič. Samozrejme, aj v tomto prípade by mal čas sankcie plynúť iba počas aktívneho prihlásenia do účtu, či už bude užívateľ prihlásený cez počítač, alebo mobilnú aplikáciu Facebooku, prípadne cez mobilnú aplikáciu „Messenger", ktorá je v podstate iba chat cez súkromné a hromadné správy.

Huby – Ide o špecifickú sankciu vytvorenú len v rámci jedinej komunity hráčov hrajúcich World of Warcraft v Českej a Slovenskej republike. Išlo o miestnu špecifickosť, sankcia bola totiž vytvorená miestnymi správcami hry (*game masters*). Podstatou sankcie bolo, že postava hráča po prihlásení bola premiestnená do špeciálnej lokality, kde musel hráč za trest nazbierať určitý počet húb, pričom mohol zobrať len jednu hubu za minútu. Akýkoľvek pokus o útek z danej lokality bol trestaný permanentným banom. Samozrejme, podobne ako v prípade sankcie „Mute", aj tu je potrebné na vykonanie sankcie aktívne prihlásenie. Analogické použitie pre sociálne siete, napr. Facebook by však muselo vyzerať trochu inak. Nie je totiž možné transportovanie, ani zber húb. Namiesto zberania húb by ako alternatíva mohlo byť napísanie nejakej vety určitý počet-krát, tak ako kedysi dávali neposlušným deťom, teda napr. 100-krát „Už nikdy viac nebudem hejtovať". No a namiesto špecifickej lokality by v momente prihlásenia sa na účet užívateľ bol presmerovaný na špeciálnu webstránku, kde by užívateľ musel presne daný počet-krát napísať určitú vetu, aby ho to znovu presmerovalo na jeho užívateľský účet, pričom vetu by mohol napísať len

raz za určitý čas, napríklad raz za minútu. Rovnako tiež by platilo, že pokus o nevykonanie trestu by mal byť postihnutý zmazaním účtu.

Dočasný ban – tento druh banu je už čiastočne rozšírený na niektorých weboch, najmä on-line zoznamovanie, akým je www.pokec.sk, kde užívateľovi možno zakázať vstup do určitej skupiny (miestnosti) na určitý čas, v súvislosti s porušením podmienok používania v danej skupine. V rámci napr. Facebooku by teda správcovia skupín a stránok mohli mať právomoc udeliť dočasný ban užívateľovi na danú stránku, resp. ho na určitý čas zo stránky vylúčiť.

Za predpokladu, že by tieto menej intenzívne sankcie nemali žiaduci efekt, tak by páchateľovi, napr. v zmysle zásady trikrát a dosť bol uložený permanentný ban, teda zmazanie účtu. Možno sa to nezdá, ale v súčasnosti je zmazanie účtu, zvlášť na sociálnej sieti ako Facebook či Instagram pre mnohých veľmi závažnou sankciou, žiaľ, niekedy až porovnateľnou s trestom odňatia slobody. Užívatelia často nielenže trávia až neprimerane veľké množstvo na sociálnych sieťach, ale neraz do svojho účtu investujú veľa času a úsilia, uploadované fotografie do vytvorených albumov, vyplnené profily, získané kontakty na ďalších užívateľov, členstvo v rôznych skupinách, sledovanie obsahu rôznych **s**tránok (niekedy ide až o stovky stránok), prípadne ak v rámci napr. Facebooku hrajú nejaké hry a pod. Niekedy zmazanie takéhoto účtu môže vyvolať až hysterické záchvaty. Často však užívatelia do účtov investujú aj skutočné peniaze na získanie rôznych výhod a možností, ktoré ich môžu zvýhodniť pred ostatnými užívateľmi. Treba tiež uviesť, že keďže spôsob, miera a intenzita nenávistných prejavov je rôzna, je preto potrebné, aby bol aj pluralizmus sankcií, ktoré v rôznej miere postihujú užívateľa. Samozrejme, za takúto sankciu sa dá považovať aj permanentný ban.[3]

2 Súčasťou podmienok používania musí byť zákaz nenávistných príspevkov a možnosť nahlásiť nenávistný prejav administrátorovi sociálnej siete

Hoci to môže na prvý pohľad vyznieť ako samozrejmosť, nemusí to tak byť. Je potrebné, aby aj sociálne siete samy od seba mali povinnosť sankcionovať nenávistné prejavy v rámci svojich platforiem, ak užívatelia pri regis-

[3] SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 192 – 193.

trovaní do sociálnej siete (súhlasom s podmienkami používania) odsúhlasia, resp. budú si vedomí toho, že nesmú šíriť nenávistné prejavy. V tomto prípade vyvstáva už „tradičná" otázka definovania nenávistných prejavov, extrémizmu a pod. Vzhľadom na skutočnosť, že doposiaľ nie je jednotná definícia spomenutých pojmov a (podľa môjho názoru) ani nikdy taká jednotná definícia existovať nebude, je na samotných sociálnych sieťach, ako si spomenuté pojmy zadefinujú. Tieto definície by taktiež mali byť obsiahnuté v podmienkach používania. Je však na samotných užívateľoch, či budú s týmito definíciami súhlasiť, a teda odsúhlasia podmienky používania.

3 Sociálne siete si vytvoria verejne dostupný zoznam užívateľských účtov, ktorým bola uložená konkrétna sankcia spolu s náležitým odôvodnením uloženia danej sankcie

Realizácia uvedeného plní generálnu aj individuálnu preventívnu funkciu tak, ako ju poznáme z § 34 Trestného zákona, čo možno hodnotiť iba pozitívne. Z hľadiska realizácie pritom nejde o nič technicky náročné, hoci je pravda, že takýto zoznam v prípade napr. Facebooku bude obrovský, preto by bolo vhodné do takéhoto „black listu" vytvoriť rôzne filtre na vyhľadávanie, čo by tento proces zjednodušilo, plus by to malo pozitívum aj pre výskumníkov, ktorí by chceli získavať dáta pre svoje výskumy. V otázke kvalitatívnosti odôvodnenia uloženej sankcie užívateľovi to už bude jednak na samotnej sociálnej sieti, jednak na judikatúre členského štátu, v ktorom bude riešiť daný prípad miestne príslušný súd, čo úzko súvisí s nasledujúcou tézou.

4 Sociálne siete si vytvoria verejne dostupný zoznam užívateľských účtov, ktorým bola zrušená udelená sankcia alebo bola priznaná náhrada škody miestne a vecne príslušným súdom

Hlavnou myšlienkou tejto tézy je vyjadrenie verejného ospravedlnenia sa zo strany sociálnej siete, ktorá uložila užívateľovi sankciu. Existuje nezanedbateľné množstvo prípadov, keď boli užívatelia sankcionovaní za údajný nenávistný prejav na základe prehnane aktivistického prístupu administrátorov alebo neodborného posúdenia príspevku daného užívateľa, ktorý je ešte stále v intenciách slobody prejavu, ktorá je takýmto kona-

ním porušená. Vytvorenie takéhoto zoznamu „očistených užívateľov" je kompenzáciou za nesprávny zásah do slobody prejavu zo strany sociálnych sietí.

5 Užívateľ má právo podať odôvodnený opravný prostriedok proti rozhodnutiu o uložení sankcie, ktorý sa podáva priamo administrátorom danej sociálnej siete, pričom o opravnom prostriedku rozhodne iná osoba ako tá, ktorá udelila sankciu. Opravný prostriedok možno podať do 24 hodín od uloženia sankcie a jeho podanie má odkladný účinok. Lehota na podanie opravného prostriedku začína plynúť okamihom uloženia sankcie. Voči rozhodnutiu o zamietnutí opravného prostriedku možno podať žalobu o náhradu škody na vecne a miestne príslušný civilný súd iba v takom prípade, keď bola preukázateľne spôsobená rozhodnutiami sociálnej siete značná škoda

Právo podať opravný prostriedok proti rozhodnutiu je štandardným právom v rámci právneho štátu, preto nevidím dôvod, prečo by v tomto prípade nemalo byť inak, najmä s poukazom na možnú svojvôľu posudzovateľov príspevku a možnou diskrimináciou či zaujatosťou pre názor, ktorý prezentuje užívateľ, ktorého príspevok je posudzovaný. Rovnako je aj štandard, že opravný prostriedok sa podáva u toho, ktorý dané rozhodnutie vydal pre existenciu tzv. autoremedúry, mala by byť teda možnosť, aby administrátor aj sám zrušil sankciu, ktorú sám uložil. Z praktického hľadiska by bolo ideálne, aby sociálna sieť mala jednu adresu určenú na zasielanie opravných prostriedkov, pričom opravné prostriedky by bolo možné zaslať buď formou nejakej súkromnej správy, alebo prostredníctvom formulára, ktorý už teraz majú viaceré webové stránky, napr. na odoslanie rôznych žiadostí, podnetov a pripomienok. Opravný prostriedok by mal obsahovať aj odôvodnenie, aj keď len stručné, aby ten, kto bude o opravnom prostriedku rozhodovať, sa vedel vyjadriť lepšie k samotnej námietke a zároveň, aby sa tým aspoň čiastočne vylúčilo zneužívanie inštitútu podávania opravného prostriedku. O tom, kto má rozhodovať o opravnom prostriedku, sa bude hovoriť v ďalšej téze. Vzhľadom na skutočnosť, že v praxi by uložená sankcia nebola hneď účinná, ale musela by najprv uplynúť 24-hodinová lehota na podanie opravného prostriedku, je tiež vyriešená otázka nadobudnutia účinnosti uloženej sankcie. Podanie opravného prostried-

ku by malo mať odkladný účinok v otázke účinnosti sankcie, pretože sa dajú analogicky aplikovať argumenty v prípadoch súdnych rozhodnutí, teda najmä ochrana pred nepriaznivými účinkami. Odôvodnenie rozhodnutia o opravnom prostriedku by malo byť dostatočne vyčerpávajúce, aby sa vysporiadalo s argumentmi obsiahnutými v podanom opravnom prostriedku, tu tiež existuje priestor pre tvorbu judikatúry. Samotné rozhodnutie o opravnom prostriedku môže buď uloženú sankciu potvrdiť, alebo zrušiť. Nie je možné v súčasnosti stanoviť fixnú lehotu, do ktorej by bola povinnosť rozhodnúť, pretože nemôžeme poznať, aký veľký bude nápad opravných prostriedkov, pri ktorom navyše treba tiež zohľadniť rozdielnosť počtu užívateľov v jednotlivých sociálnych sieťach a taktiež aj personálne zabezpečenie osôb rozhodujúcich o opravných prostriedkoch. Taktiež treba uviesť, že *de facto* užívateľovi, ktorému bola sankcia uložená, viac vyhovuje, pokiaľ nie je o jeho opravnom prostriedku rozhodnuté, a tak ani sankcia nemôže byť vykonateľná. Je teda v záujme sociálnych sietí rozhodovať o opravných prostriedkoch čo najskôr. Určite sa vyskytnú prípady, keď užívateľ nebude súhlasiť s rozhodnutím o zamietnutí jeho opravného prostriedku. V takom prípade však sankcia už bude účinná, a preto jediná možnosť pre užívateľa je žiadať od sociálnej siete náhradu škody za následky spojené s uložením sankcie. Ide o rýdzo civilný spor, ktorý by sa mal riadiť civilným právom členského štátu, v ktorom sa o žalobe užívateľa bude rozhodovať. Podanie žaloby na náhradu škody možno považovať za určitý mimoriadny opravný prostriedok. Voči rozhodnutiu civilného súdu by tým (podľa môjho názoru) už nemal byť prípustný opravný prostriedok. Treba však stanoviť určitú hranicu, v akých prípadoch je prípustné žiadať o náhradu škody. V prvom rade treba uviesť, že táto hranica sa bude postupne vytvárať súdnymi rozhodnutiami a právnymi normami v jednotlivých členských štátoch, táto hranica teda nebude všade rovnaká. Osobne nevidím dôvod pre žiadanie o náhradu škody v prípadoch, keď užívateľovi v súvislosti s udelením sankcie vznikne minimálna škoda, resp. škoda len v rámci kyberpriestoru, teda značná škoda by mala užívateľovi vzniknúť v reálnom svete, najmä strata zamestnania, resp. strata pracovnej pozície, poškodenie v zamestnaní alebo v podnikaní, strata lukratívnej zákazky, ohrozenie politickej kariéry, úbytok zákazníkov, nepridelenie dotácií, rozpad rodiny, narušenie rodinných vzťahov a pod. Možno v tom vidieť podobnosť s výkladom skutkovej podstaty trestného činu ohovárania pod-

ľa slovenského Trestného zákona. Týmto oddelením sa zabráni neprimeranej záťaži súdov, ktoré by tak rozhodovali len o významných prípadoch, ktorým by tak mohlo venovať náležitú pozornosť.

6 Sociálne siete si zabezpečia personál s právnickým vzdelaním, ktorý bude rozhodovať o opravných prostriedkoch podaných voči udelením sankciám

V súčasnosti si netreba robiť ilúzie o odbornej zdatnosti osôb, ktoré posudzujú, či príspevky na sociálnych sieťach majú povahu nenávistných prejavov. Taktiež treba podotknúť, že podnetov na preverenie dostávajú administrátori vo veľkom množstve denne. Je však dôvodné predpokladať, že podaných opravných prostriedkov bude menej ako uložených sankcií. Preto aj vzhľadom na skutočnosť, že bude treba posúdiť daný sporný prípad dôslednejšie, teda samotný sporný prejav, odôvodnenosť uloženia sankcie, zdôvodnenie opravného prostriedku, rozhodnutie v danom prípade spolu s náležitým odôvodnením, je třeba, aby posudzovateľ bol z hľadiska odbornosti na vyššej úrovni, a keďže ide o právne otázky, je potrebné, aby disponoval právnickým vzdelaním. Taktiež treba uviesť, že nie je nevyhnutné, aby posudzovatelia opravných prostriedkov boli zamestnancami sociálnych sietí. Sociálne siete môžu uzavrieť dohodu napríklad s advokátskymi kanceláriami alebo rôznymi právnikmi ako individuálnymi osobami, ktorí budú o opravných prostriedkoch v mene sociálnej siete rozhodovať. Taktiež nie je vylúčený vznik rozhodcovských súdov zameraných práve na túto oblasť.

7 Sociálna sieť udeľuje sankciu užívateľskému účtu, to nebráni tomu, aby bol za nenávistný prejav alebo iný protiprávny čin stíhaný samotný užívateľ vecne a miestne príslušnými orgánmi činnými v trestnom konaní

Cieľom tejto tézy je odlíšiť dve paralelne prebiehajúce konania a predísť tak možnosti dezinterpretácie, že sa privatizuje trestnoprávna moc do rúk súkromných spoločností. Na jednej strane je totiž konanie vedené sociálnou sieťou voči užívateľskému účtu, prostredníctvom ktorého došlo k porušeniu interného predpisu sociálnej siete (ktorá je povinná sankcionovať nenávistné príspevky, pozri téza 2). Užívateľský účet možno chápať ako

avatara vytvoreného v počítačovej hre. Každý účet má svoje špecifiká, napríklad obsah profilu, miera verejnej prístupnosti a pod., avšak nie je vylúčené, že jeden užívateľský účet môže fakticky používať viacero fyzických osôb. Sú príklady, keď majú na Facebooku manželia jeden spoločný účet. Je však úlohou orgánov činných v trestnom konaní, aby vyvodili prípadnú trestnoprávnu zodpovednosť voči konkrétnej fyzickej osobe, ktorá sa prostredníctvom účtu na sociálnej sieti dopustila trestného činu.

8 Členské štáty zabezpečia svoju právnu úpravu tak, aby sa trestnosť trestných činov spáchaných prostredníctvom internetu posudzovala individuálne aj vzhľadom na vonkajšie a vnútorné prvky prípadu

Hlavnou myšlienkou tejto tézy je kompromis medzi slobodou prejavu a zásahmi už nielen orgánmi štátnej moci, ale aj sociálnymi sieťami do práv užívateľov, aby nedochádzalo k neprimeranému množstvu zásahov, ktoré by sa takto museli vždy posúdiť individuálne, vzhľadom na všetky okolnosti prípadu. Ústavný súd Českej republiky vo svojom náleze zo 30. 10. 2014 sp. zn. III. ÚS 3844/13 fakticky judikoval, že akákoľvek forma on-line komunikácie, ktorá je vykonávaná výlučne medzi dvomi osobami bez toho, aby sa tretie osoby mohli do nej samovoľne zapojiť, je súkromnej povahy. Súčasná úprava Trestného zákona je v tejto oblasti zastaraná a nereaguje na aktuálny spoločenský vývoj, teda nerozlišuje spáchanie trestného činu prostredníctvom médií a prostredníctvom internetu a niektoré trestné činy extrémizmu sú v súčasnosti zločinmi, čo je absolútne neprimerané, na čo podrobnejšie poukazujem už skôr (mnou) publikovanej monografii. V rámci súčasnej úpravy je preto potrebné, aby pri posudzovaní trestnosti extrémistických trestných činov spáchaných prostredníctvom internetu bola vždy zohľadňovaná aj tzv. materiálna stránka a princíp *ultima ratio.* Je totiž absurdné, aby akýkoľvek sporný príspevok bol *a priori* kvalifikovaný ako trestný čin, vzhľadom na obrovskú rozmanitosť možností spáchania trestných činov spáchaných prostredníctvom internetu najmä z hľadiska spôsobu, okolností, následku, miery zavinenia, pohnútky.[4]

[4] Podrobnejšie pozri: SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 88 – 109, (3. kapitola).

9 Sociálne siete poskytnú všetku potrebnú súčinnosť orgánom činným v trestnom konaní členských štátov potrebnú na objasnenie skutku

Jedným z najväčších problémov v rámci súčasnej trestnoprávnej aplikačnej praxe v otázke boja proti počítačovej kriminalite je neposkytovanie súčinnosti zo strany rôznych poskytovateľov internetových služieb, spoločností vlastniacich sociálne siete a pod., sídliacich najmä v USA, čo zahŕňa predovšetkým neposkytnutie údajov o telekomunikačnej prevádzke. Spoločnosti zväčša odôvodňujú neposkytovanie súčinnosti najmä obavou z možného zneužitia osobných údajov zo strany štátnych orgánov, resp. možného porušovania základných práv a slobôd zo strany štátu. Poskytovanie údajov o telekomunikačnej prevádzke (s poukazom najmä na § 116 Trestného poriadku) je absolútne kľúčovým dôkazným prostriedkom pri objasňovaní nielen nenávistných príspevkov na internete, ale aj prípadov detskej pornografie, vydieračských a podvodných správ a mnohých ďalších prípadov počítačovej kriminality. Pokiaľ máme zvýšiť efektívnosť boja proti počítačovej kriminalite, je aplikácia tejto tézy absolútne nevyhnutná. Akokoľvek sa tento argument môže v prípade tzv. západných demokracií zdať smiešny, plochý a alibistický, treba sa s ním vyrovnať, a práve preto by táto téza mala byť prijatá na minimálne európskej úrovni. Európska únia má vo svojich základoch zabudovanú povinnosť dodržiavať ľudské práva a právny štát, teda predchádzať tomu, aby nastali prípady, ktorých sa poskytovatelia toľko obávajú. EÚ má na to dokonca aj svoje mechanizmy. Dodržiavanie ľudských práv a slobôd je navyše jednou zo základných vstupných podmienok pre členstvo v nej. Je pravdou, že táto problematika má skôr politickú povahu. Tu by Európska únia mala zatlačiť a trvať na aplikácii tejto tézy a ukázať tak svoju silu. Koniec koncov značná časť užívateľov sociálnych sietí a internetu ako takého žije práve v Európe.

10 Členské štáty zabezpečia svoju právnu úpravu tak, aby bolo možné sankcionovať umožnenie spáchať trestný čin prostredníctvom užívateľského účtu inou osobou okrem vlastníka užívateľského účtu

V súčasnosti v Európe už väčšina populácie disponuje gramotnosťou v otázke užívania sociálnych sietí do takej miery, že majú vedomosť o tom, že užívateľský účet môže byť zneužitý na páchanie trestnej činnosti. Túto skutočnosť podporuje aj fakt, že ľudia majú tiež povedomie o hackingu,

teda, že sa niekto môže nabúrať do ich účtu (či už napr. mailového, bankového alebo na sociálnej sieti) a zneužiť ho na celú plejádu protiprávnej činnosti. Obdobne to platí aj o existencií vírusov, rôznych malwarov a následkov. Z toho vyplýva, že existuje (resp. aspoň by malo už existovať) aj povedomie o zabezpečení hardwaru, ako aj softwaru proti takýmto hrozbám najmä zabezpečením prístupových hesiel, inštaláciou antivírusových a antimalwerových programov, odhlasovaním sa z účtu, zvlášť pokiaľ k prihláseniu došlo na cudzom zariadení, a mnoho ďalších preventívnych opatrení, ktoré sú voľne dostupné na internete, o ktorých informujú aj média a vzdelávacie inštitúcie. Možno teda dôjsť záveru, že v súčasnosti by už mala existovať tzv. obvyklá miera opatrnosti v kyberpriestore, aby v ňom nedochádzalo ku škodám spôsobením ujmy na majetku alebo na iných právach a slobodách. Hlavnou myšlienkou tejto tézy je vymáhanie právnej zodpovednosti za nedodržanie obvyklej miery opatrnosti v kyberpriestore tým, že bude možné sankcionovať užívateľa za jej porušenie, keď úmyselne alebo aj z nedbanlivosti umožní, aby bol jeho užívateľský účet zneužitý na spáchanie trestného činu. O úmyselné porušenie by išlo, keď by napr. užívateľ ostal prihlásený na sociálnej sieti a umožnil by jemu známej osobe, aby použila jeho účet na napísanie nenávistného príspevku. O nedbanlivostné porušenie by išlo, keď by napr. užívateľ umožnil jemu známej osobe cez svoj účet vyhľadať nejaký článok (pričom táto osoba by ho však napísala bez vedomia užívateľa, ale z jeho užívateľského účtu), nenávistný príspevok alebo odoslal fotografiu alebo video s tematikou detskej pornografie. V prípade hackingu by taktiež bolo potrebné napríklad skúmať, aké ochranné a preventívne opatrenia užívateľ vykonal na zabezpečenie svojho účtu, napr. či mal aktivované automatické prihlasovanie zo zariadenia, ktoré mu bolo odcudzené, aké heslo použil na zabezpečenie routera, aké antivírusové a antimalwerové programy mal nainštalované a pod. Treba však zdôrazniť, že nemusí ísť výlučne o trestnoprávnu zodpovednosť. V rámci diskusie, ktorú je nevyhnutné na túto tému otvoriť, bude treba zodpovedať aj na otázku, ktoré konania, s akým následkom by mali byť kvalifikované ako priestupok a ktoré už ako trestný čin. Vyvodenie zodpovednosti voči vlastníkom účtu zároveň poslúži aj ako nástroj na boj proti častému argumentu, že vlastník účtu nespáchal trestný čin (napr. nie je autorom nenávistného príspevku alebo neodoslal fotografiu s tematikou detskej pornografie), lebo sa mu niekto dostal do účtu a ten daný čin spáchal. Argument

o nedostatku kybernetickej gramotnosti už v roku 2019 nemôže mať takú váhu. Je to argument pochádzajúci ešte z čias, keď sociálne siete a internet bol z globálneho hľadiska v plienkach. I napriek tomu však bude potrebné skúmať z hľadiska potenciálnej trestnosti aj reálnu kybernetickú gramotnosť užívateľa individuálne, a preto by prípadné trestné činy mali byť v prípade slovenskej trestnoprávnej regulácie prečinmi.

Záver

Legislatívna regulácia sociálnych sietí na európskej úrovni je témou pre viacero konferencií, publikácií či dokonca vedeckých projektov, ktoré by sa mali zamerať na konkrétnejšie aspekty danej problematiky. V tomto príspevku som načrtol 10 téz, ktoré by mali byť v rámci legislatívnej regulácie aplikované. Príspevok teda slúži skôr ako štartovacia čiara pre viac ciest, ktoré v rámci legislatívnej regulácie sociálnych sietí je potrebné absolvovať. Obsahuje totiž neveľa téz, ktoré ešte bude do budúcnosti potrebné hlbšie preskúmať, pretože mnohé z nich oficiálne zazneli možno prvýkrát. Dôležité však je, aby táto téma bola riešená diskusiami, ktorých sa zúčastnia všetky relevantné strany, teda aj zástupcovia sociálnych sietí. Sme pravdepodobne svedkami začínajúceho konca jednej éry, éry „Divokého západu" v kyberpriestore, pričom však začína tiež nová éra kyberpriestoru, ktorej utváranie máme teraz v rukách. Nedochádza tu však k žiadnej privatizácii trestného práva do rúk súkromných korporácií. Práve naopak, pointou je snaha aplikovať v kyberpriestore niektoré právne mechanizmy, ktoré sú už zažité aj v reálnom svete.

Literatúra:

[1] SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 246 s. ISBN 978-80-7380-691-0.

[2] COMPACT – social media and convergence [online]. Dostupné na: < http://compact-media.eu/objectives-social-media-and-convergence/> [cit. 2019-08-20].

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

JUDr. Ivan Smieško, PhD.
Okresné riaditeľstvo PZ v Trnave
Odbor kriminálnej polície
Starohájska ulica č. 3, 917 10 Trnava
e-mail: smieskoivan@gmail.com

KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY EXTRÉMIZMU[1]

Tomáš Strémy, Lukáš Turay

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt
Extrémizmus predstavuje tému, ktorá je aktuálna v každej krajine a v každej vekovej kategórii. Nemôžeme si nahovárať, že ide o fenomén, ktorý postihuje výsostne len Slovenskú republiku. V predmetnom príspevku sa autori venujú kriminologickým aspektom extrémizmu, upriamujú pozornosť na ich kriminologické hľadisko. Predstavujú štatistické ukazovatele a zameriavajú sa aj na legislatívnu činnosť, ktorá v poslednom období zažíva prudké zmeny.

Kľúčové slová:
trestný čin, extrémizmus, kriminológia, páchateľ.

Abstract
Extremism is a topic that is current in every country and age group. We cannot talk that this is a phenomenon that affects only the Slovak Republic. The authors deal with criminological aspects of extremism. In this paper we focused on its criminological aspects. We are introducing statistical indicators and focusing on legislative activity that has been undergoing rapid changes recently.

Key words:
Crime, extremism, criminology, offender.

Úvod

Oblasť extrémizmu sme sa rozhodli vyčleniť do samostatnej časti, pretože záujem o túto problematiku rezonuje nielen v našej spoločnosti a v akademickej obci, ale už dlhší čas je dôležitou témou záujmu aj našich zákonodarných a legislatívnych inštitúcii. Vláda SR vo svojom programovom vy-

[1] Príspevok je výstupom grantového projektu VEGA 1/0049/17 – Právne a ekonomické aspekty korupcie – príčiny, dôsledky, prevencia a ekonomická analýza právnej úpravy.

hlásení pojem extrémizmus v rôznych obmenách používa 14-krát. Niet sa čomu čudovať. Xenofóbia, nedôvera, predsudky, strach z odlišnosti alebo čohokoľvek, nie je v našom svete ničím novým. Už v samotných začiatkoch ľudskej civilizácie sme mohli byť svedkami takéhoto správania. V minulosti mali ľudia, rovnako ako napríklad psy alebo iné živočíchy viacero druhov. Medzi najznámejšie patria: *Homo sapiens* a *Homo neadertalensis.* Vedci sa do dnešných dní nedokážu zhodnúť, ako došlo k zániku neandertálcov. Jedna teória hovorí o tom, že *sapiens* a *neadertalis* sa prirodzeným spôsobom, vzhľadom na určitú dominanciu *homo sapiens* v rámci vývoja, spárili . Iná teória je však založená na predpoklade, že v tejto dobe sme mohli byť svedkami jednej z najväčších, ak nie najväčšej genocídy v dejinách našej planéty. Vzhľadom na diametrálne odlišnosti v telesnej stavbe *homo sapiens* a *neadertalis* títo neboli schopní spolu koexistovať a došlo k prirodzenému stretu, kde jeden druh (*homo sapiens*) vyhladil slabší druh (*homo neandertalis*).

Zámerne sme uviedli tento príklad z počiatkov vzniku ľudstva s cieľom poukázať na určitú paralelu so súčasnosťou, na skutočnosť, že určité formy extrémizmu a xenofóbie sú v histórii spoločnosti už od nepamäti. Termín extrémizmus je veľmi komplikované definovať. Legálnu definíciu tohto pojmu by sme v Trestnom zákone hľadali márne. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky definuje extrémizmus ako konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty.[2] Charakteristické črty kriminality súvisiacej s extrémizmom by sme mohli nájsť predovšetkým v tom, že extrémizmus sa svojím pôsobením snaží o ohrozenie a zabránenie uplatňovaniu základných práv a slobôd, a to na základe určitých kritérií. Ide najmä o rasu, pohlavie, vierovyznanie.

Vo svete sa rozšírili predovšetkým tri typy politického extrémizmu:

a) Pravicový extrémizmus – do tejto kategórie zaraďujeme predovšetkým nacizmus, fašizmus. Kľúčovú úlohu v rámci pravicového extrémizmu zohráva národ (príslušnosť k národnosti) a ideálny model predstavuje štát so silným vodcom, ktorý sa v rámci presadenia určitej ideológie nebráni použiť aj najkrajnejšie prostriedky, často násilie. Pre pravicový extrémizmus je typický rasizmus (nenávisť, resp. odpor k inej rase) alebo antisemitizmus

[2] Dostupné na: http://www.minv.sk/?extremizmus.

(neznášanlivosť voči Židom). Ďalšou jeho charakteristickou črtou je inklinácia k násilnému správaniu, prísne tresty a presadzovanie trestu smrti. Ľudské práva sa nevyznačujú rovnosťou, ale sú do určitej miery diferencované, respektíve niektoré časti obyvateľstva sú úplne pozbavené práv. V súčasnosti možno medzi typické prvky pravicového extrémizmu zaradiť popieranie, respektíve zľahčovanie holokaustu.

b) Ľavicový extrémizmus – pre ľavicový extrémizmus je príznačná predovšetkým rovnosť vo všetkých aspektoch života: politického, ekonomického alebo kultúrneho. Vo všeobecnosti popierajú hierarchiu v rámci spoločnosti. Do tejto skupiny patria predovšetkým komunisti a anarchisti. Aj keď sa autorstvo komunizmu pripisuje v prvom rade Karlovi Marxovi, určitá idea rovnej spoločnosti vznikla dávno pred Marxom. Platón navrhoval nahradenie súkromného vlastníctva určitou formou kolektívneho vlastníctva.[3] Karl Marx, nemecký sociológ, v rámci svojej filozofie požadoval koniec kapitalizmu a vychádzal z premisy, že dejiny všetkých doterajších spoločností sú dejinami triednych bojov.[4] Anarchistické hnutie sa stotožňuje s myšlienkou absolútnej slobody, ktorá nemá žiadne obmedzenie. Popiera vonkajšie autority (či už demokraticky zvolené alebo totalitné). V zásade komunizmus a anarchistické hnutia majú do určitej miery rovnaký cieľ, ale prostriedok na jeho dosiahnutie je odlišný. Zatiaľ čo anarchisti sa spoliehajú na človeka ako jednotlivca, podľa komunizmu je nutné, aby sa jednotlivec podriadil spoločnému záujmu všetkých.

c) Náboženský extrémizmus – ide o relatívne novú formu extrémizmu v porovnaní s ostatnými typmi. Medzi charakteristické črty náboženského extrémizmu patrí predovšetkým to, že jeho prejavy sú často násilného až brutálneho charakteru a sú ospravedlňované náboženstvom, respektíve Božou vôľou. Páchatelia trestnej činnosti, ktorá je motivovaná náboženstvom, svoje konanie ospravedlňujú vyššou Božou vôľou. V minulosti boli náboženské teroristické organizácie určitou zvláštnosťou. V súčasnosti však tvoria veľkú skupinu teroristických organizácií. Do veľkej miery sú tieto organizácie v laickej verejnosti spájané výlučne s islamom. To je však mylná predstava, pretože vo svete sú rozvinuté a pôsobia napríklad kresťanské, židovské alebo budhistické teroristické organizácie.[5]

[3] BROSTOL, A. *Foristerion.* Bratislava: Kalligram, 2009, s. 41.
[4] Dostupné na: https://www.marxists.org/slovak/marx-engels/1848/manifest/index.htm.
[5] GREŠKOVÁ, R. Náboženský extrémizmus. In: *Sociálna prevencia.* 2013, č. 1, s. 21.

Aj keď sa môže na prvý pohľad zdať, že pravicový a ľavicový extrémizmus stoja na opačných stranách barikády, v niektorých prvkoch sú si zásadným spôsobom podobné. V zahraničnej literatúre dostávajú často spoločné pomenovanie hate-crimes, tzv. trestné činy z nenávisti. Rôzne rasistické motívy alebo správanie spojené s nenávisťou je aj na našom území spájané s násilnou trestnou činnosťou. V súčasnosti trestné činy extrémizmu patria do vecnej pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu podľa § 14 ods. 1 písm. o) TP. V rámci nášho výskumu sme sa bližšie zamerali na rozsudky špecializovaného trestného súdu, ktoré sú zverejnené na stránke obcanjustice.sk. V súčasnosti je zverejnených 8 rozsudkov, ktoré sa týkajú trestných činov spáchaných spolu s osobitným motívom z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie podľa § 140 písm. e) TZ. V rámci týchto rozsudkov išlo predovšetkým o trestné činy výtržníctva podľa § 364 TZ (3-krát a 1-krát ako súbeh s trestným činom nebezpečného vyhrážania podľa § 360 TZ) a nebezpečného vyhrážania (2-krát a 1-krát v súbehu s trestným činom výtržníctva). Pri spáchaní trestných činov s osobitným motívom podľa § 140 písm. e) TZ sa často využíva inštitút dohody o vine a treste (4-krát z 8 prípadov).

1 Fenomenológia extrémizmu a trestná politika (2006 – 2018)

Vývoj legislatívy, ktorý sa týka problematiky extrémizmu bol turbulentný. Prvou novelou, ktorá zasiahla extrémizmus a trestnú politiku s ním súvisiacu, bol zákon č. 257/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. TZ v znení neskorších právnych predpisov a noviel. Táto úprava zaviedla definíciu extrémistickej skupiny, extrémistického materiálu, modifikoval sa osobitný motív a zaviedol sa taxatívny výpočet trestných činov extrémizmu. Odôvodnenosť prijatia týchto zmien vyplynula z určitej gradácie konaní, ktoré boli spájané s prejavmi nenávisti.[6] Druhou význam-

[6] Dôvodová správa. Dostupné na: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=312327.

nou novelou bol zákon č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Novela priniesla určité zjednodušenie a spresnenie znenia jednotlivých skutkových podstát extrémizmu. Tiež mala priniesť elimináciu „prekrývania" neželaných skutkových podstát. Spresnila sa aj definícia rasovo motivovaného trestného činu. Nová úprava však zaviedla aj niektoré kontroverzné inštitúty. V prvom rade ide o obrátené dôkazné bremeno, keď obvinený musí obhájiť skutočnosť, že ním nadobudnutý extrémistický materiál slúži na vedecké účely. Je otázne, do akej miery je takýto postup zlučiteľný s prezumpciou neviny. Táto novela následne tiež zaviedla vecnú pôsobnosť Špecializovaného trestného súdu na trestné činy extrémizmu. Zákon bol jedným zo zákonov, pri ktorom Ústavný súd Slovenskej republiky využil svoju derogačnú právomoc a uviedol, že niektoré časti tohto zákona nie sú v súlade s Ústavou Slovenskej republiky.

Ďalším problémom v tejto oblasti sú znalci. V súčasnosti MS SR eviduje dvoch znalcov na extrémizmus. Pri stave kriminality zistených trestných činov v Slovenskej republike je tento počet nedostačujúci.

Tabuľka 1 Počet zistených trestných činov extrémizmu v rokoch 2006 – 2018[7]

Rok	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Trestné činy extrémizmu	175	149	211	128	72	234	102	74	61

Rok	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Trestné činy extrémizmu	26	50	138	149

V rámci zostavovania fenomenológie trestnej činnosti sa ocitáme na pomyslenom rázcestí. Na jednej strane pozitívne možno vnímať skutočnosť, že TZ v § 140a taxatívne vymedzuje, ktoré trestné činy možno považovať za extrémistické, na strane druhej, žiaľ, narážame na problematiku dostup-

[7] Dostupné na: https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml.

nosti dát s možnosťou urobiť si celkový obraz o stave v SR. Zatiaľ čo údaje o trestných činoch podľa jednotlivých paragrafov sú prehľadne dostupné na stránke Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, v štatistikách však absentujú trestné činy spáchané s osobitným motívom. Uvedená tabuľka preto zobrazuje len údaje o extrémistických trestných činoch bez osobitného motívu.

2 Trestná politika

a) Ako sa zaoberať trestným činom?
Rôzne druhy trestov a samotné potrestanie páchateľov vždy bolo a bude najpopulárnejším spôsobom, ako odradiť potencionálnych páchateľov od spáchania trestných činov. Trestná politika je veľmi úzky pojem, ktorý nám predstavuje boj proti zločinnosti alebo odstrašujúci a preventívny postup, ktorý je zabezpečený trestným súdnictvom. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že trestné súdnictvo sa v minulosti týkalo len páchateľa. Ak chceme zdôvodniť tento prístup, musíme sa zamerať na vznik trestných činov.

b) Základné prvky trestných činov
Trestné činy sa odohrávajú v konkrétnom časovom, geografickom, sociálnom a právnom prostredí. Časové, geografické, sociálne a právne prostredie určuje právom akceptovanú formu správania právnických a fyzických osôb a takisto určuje, ktoré činy sú definované ako trestné činy v danom prostredí. Reforma trestnej politiky a diskusie o systéme trestného súdnictva sa týkali len právneho prostredia: mimosúdneho konania („diversion program") dekriminalizácie, vyhostenia, alternatív k väzeniu, nových sankcií, restoratívnej justície atď. Vzhľadom na tento rámec trestný čin je jednoduchou vecou, ako zdôraznil Marcus Felson, ktorá pozostáva z troch logických prvkov nevyhnutných pre spáchanie trestného činu: páchateľ, cieľ/obeť a nedostatočná kontrola.

Prvým prvkom je **páchateľ**. K spáchaniu trestného činu nemôže dôjsť bez zavinenia a trestnej zodpovednosti páchateľa, t. j. bez motivácie a spôsobilosti spáchať trestný čin. Výskumy a trestná politika sa väčšinou zamerali na tento faktor. Naše trestné právo a systém trestného súdnictva sa

sústreďuje na páchateľa a z tohto dôvodu existuje množstvo empirických a teoretických prác, ktoré sa zaoberajú trestnou činnosťou. Veľká časť existujúcich teórií sa venuje práve tejto zložke trestného činu, napríklad teórii príčin trestného činu (biologické, sociálne, psychologické). Toto nie je nesprávne. Je dôležité a potrebné skúmať páchateľov a ich správanie, ktorým porušujú pravidlá. Trestné právo sa zaoberá trestnými činmi a trestné súdnictvo známymi páchateľmi, zároveň predstavuje hrozbu pre potencionálnych páchateľov.

Druhým prvkom je **cieľ/obeť**. Hoci je potencionálny páchateľ motivovaný, zručný a trestne zodpovedný, nemôže sa trestného činu dopustiť, ak vhodná obeť/cieľ nie je k dispozícii. Vedomosti o cieľoch a obetiach a výskum na tento účel sú nevyhnutné, ak sa majú intervencie zlepšiť. Podobne aj výskum, ktorý sa zameriava na konjunkciu páchateľa a cieľa, je nevyhnutný pre lepšie pochopenie situácie. Lepšie pochopenie príslušných mechanizmov tiež vedie k rozšíreniu rozsahu príslušných právnych administratívnych systémov určených na zásahy a na predchádzanie trestnej činnosti a jej kontrolu.

Posledným prvkom je **nedostatočná kontrola**. V prípade, ak nastane stret páchateľa a obete, páchateľ nebude schopný spáchať trestný čin, ak je situácia alebo príležitosť primerane kontrolovaná. Kontrola môže byť buď formálna, alebo neformálna. Posledný prvok trestného činu predstavuje externú kontrolu. Sebakontrola a internalizácia noriem sú ďalšími záležitosťami, ktoré sú súčasťami prvku „motivovaný a trestne zodpovedný páchateľ". Externá kontrola sa príliš neskúmala, a rovnako nie je dostatočne rozpracovaná teória o vzájomnom pôsobení troch základných prvkov trestného činu.

c) Diskusia o trestnej politike, definícia

Trestná politika je často mylne považovaná za „boj proti trestnej činnosti". Tento pohľad je správny len z jedného uhla pohľadu: trestný čin tvorí súčasť sociálnej a právnej štruktúry. V tomto zmysle „boj proti trestnej činnosti" predstavuje určitú sebareflexiu, cez ktorú môžeme legitímne skúmať faktory ovplyvňujúce štruktúru trestnej politiky, ktoré sa objavia v čase spáchania trestného činu. Tento pohľad „boja proti trestnej činnosti" však nie je aplikovaný. Všeobecné použitie teórie „boja proti trestnej činnosti" predstavuje určitý vojnový stav, ktorý naznačuje existenciu von-

kajších a vnútorných nepriateľov a existenciu stále prebiehajúcej občianskej vojny.

Prečo je potrebné viesť túto diskusiu? Na základné skutočnosti sa zabúda opakovane z (najmenej) troch dôvodov:

- Medzigeneračná nerovnosť: každá generácia sa učí pohľadu na svet vlastným spôsobom. Nové generácie majú tendenciu interpretovať a riešiť problémy moderným spôsobom, ktorý často nie je založený na historickej perspektíve a kontinuite. Navyše zdanlivo „nové" metódy si zvyknú vyberať aj ľudia z predchádzajúcich generácií, čo tiež spôsobuje diskontinuity.
- Profesijné zázemie: kriminológovia netvoria homogénnu skupinu. Niektorí z nich sa zaoberajú tvorbou politiky bez sociologického vzdelania alebo sofistikovanosti. Chýba teda spoločná paradigma týkajúca sa trestnej politiky.
- Fenomén nárazu: ideologické kyvadlo sa skôr kolíše, než sa pohybuje iba jedným smerom. Po rôznych vývojových štádiách často dochádza k nárazu ideológií.

Užitočnú definíciu trestnej politiky navrhol filozof trestnej politiky Patrik Törnudd (1969, 1971). Zmysel trestnej politiky určil pomocou jej objektu.

Rozhodovanie týkajúce sa kontroly trestnej činnosti – trestná politika alebo politika kontroly trestnej činnosti – má dva základné ciele: 1. Regulovať/minimalizovať súčet sociálnych nákladov (vrátane utrpenia ľudí) spôsobených trestnou činnosťou a reakciou spoločnosti na trestnú činnosť (t. j. kontrola trestnej činnosti). 2. Spravodlivo rozdeliť tieto náklady medzi zúčastnené strany, t. j. páchateľov, obete trestných činov, daňovníkov atď.

Podľa tejto definície cieľom trestnej politiky je:

- minimalizácia súčtu sociálnych nákladov spôsobených trestnými činmi,
- minimalizácia nákladov kontroly trestnej činnosti,
- rozdelenie nákladov,
- rozdelenie spravodlivým spôsobom.

Prijatie návrhu filozofa si vyžaduje veľa výskumov, ktoré sa len zriedka vykonávajú. Túto úlohu ďalej komplikuje skutočnosť, že naše spoločnosti prechádzajú neustálymi zmenami.

d) Všetko sa zmení

Po prvé **spoločnosti** sa menia. V modernom svete čoraz viac vládne ekonomika. Súvisí to s rýchlou globalizáciou a integráciou. Súčasne sa demografia mení so starnutím populácie a v dôsledku zrýchľovania migrácie. Technologický vývoj výrazne ovplyvňuje každodenný život. Ideológie sa menia a miešajú. Explózia médií ovplyvňuje kultúry a ľudí. Hodnoty sa menia, čo je pozorovateľné napríklad pri zániku solidarity a pri atomizácii spoločností. Štát slabne v dôsledku privatizačných tendencií. Tradične riadená spoločnosť sa rozpadá na individuálne kariérne ciele, ako predvídal Max Weber pred viac ako sto rokmi. Nedávno Zygmunt Bauman túto víziu doplnil a poznamenal, že spoločnosti sú likvidované pod tlakom globalizácie. Za týchto okolností prostredie, v ktorom sa trestná činnosť objaví, musí zažívať radikálne zmeny.

Po druhé **kriminalita a kontrola kriminality** sa menia. Z geografického hľadiska sa lokálna spája s globálnou. Súčasne sa rýchlo mení fyzické a sociálne prostredie trestnej činnosti. Okolnosti, za ktorých boli spáchané trestné činy, sa výrazne zmenili, pokiaľ ide o kvalitu aj kvantitu. Rozsah motivácie trestnej činnosti sa tiež zmenil. Naša predstava o tom, čo znamená „trestný čin", podlieha neustálym zmenám. Objavili sa kontrolné technológie, ktoré umožňujú úplnú kontrolu. Súčasne sú tradičné kontrolné mechanizmy a techniky čoraz zastaralejšie, pretože príležitosti na spáchanie trestného činu a spôsoby trestnej činnosti podliehajú radikálnym zmenám.

e) Blízka budúcnosť: finančná kríza a trestná politika

Naše spoločnosti vstúpili do obdobia finančnej krízy, ktorá môže mať dlhotrvajúci charakter. Všeobecne je akceptovaná skutočnosť, že kríza v sebe zahŕňa negatívne spoločenské javy. Predpokladá sa, že zlé hospodárske časy spôsobujú zvýšenie kriminality. V skutočnosti medzi finančnou krízou a trestnou činnosťou neexistuje jednoznačný a lineárny vzťah. Následky hospodárskeho poklesu z hľadiska trestnej motivácie, cieľov trestných činov (príležitosti, trhy) a kontroly trestnej činnosti sú značné a je potrebné ich starostlivo zvážiť. Dôsledky môžu mať rôzne formy: pozitívne, negatívne a zmiešané.

f) Najlepší scenár
V najlepšom prípade si môžeme predstaviť budúcnosť, v ktorej sa finančnej kríze nakoniec podarí dosiahnuť to, čo humanisticky zaujatí experti nedosiahli. Môže sa teda stať, že rozsah deviantného správania sa zníži rozsiahlou dekriminalizáciou (napr. opätovne sa preskúma zákaz omamných látok). Zároveň je potrebné výrazne znížiť rozsah zdrojov polície. Okrem toho sa vo veľkom rozsahu bude znižovať počet trestných stíhaní, aby sa podporili ďalšie iniciatívy.

Pokiaľ ide o tresty, zákony sa podľa možnosti menia na podmienečné vety. Paralelne s tým budú trestné sankcie, pokiaľ je to možné, nahradené správnymi sankciami. Podporované budú aj neväzobné sankcie, ako napríklad verejnoprospešné služby, a podobne sa zavedú sankcie restoratívnej justície.

Včasný zásah spojený s pozitívnou diskrimináciou sa musí uplatňovať vo veľkom rozsahu, deti už nemôžu byť odsúdené na trest odňatia slobody. Páchatelia budú akceptovaní v spoločnosti a reintegrovaní späť do spoločnosti. Do reintegrácie budú zapojené mimovládne organizácie, občianska spoločnosť, rodinné a partnerské siete a takto sa výrazne zlepší súčasná neštandardná starostlivosť o bývalých odsúdených. Elektronické monitorovanie sa bude aplikovať dôsledne a najčastejšie. Súčasne budú vo veľkom rozsahu uložené ochranné opatrenia, primerané obmedzenia a povinnosti a účinne sa budú vymáhať, t. j. prostredníctvom účinného elektronického monitorovacieho systému.

Budúcnosť však môže vyzerať aj inak. Historické dôkazy naznačujú, že finančná kríza je pravdepodobnejšie sprevádzaná tvrdou trestnou politikou, ktorá verí skôr represii než integrácii.

g) Ďalšie alternatívy
Ak je finančná kríza dlhotrvajúca, môže spôsobiť významné zmeny najmä v oblasti kontroly trestnej činnosti. Kontrola sa zvýši motiváciou ľudí, aby informovali príslušné orgány, a udelením právomocí na presadzovanie práva. Akceptuje sa dobrovoľná práca občanov, aby mohli kompenzovať nedostatok policajných zdrojov. Tým sa podporuje bdelosť.

Podobné inovácie sú spojené s ďalšími dôsledkami. S takýmito inováciami sa privatizujú tie časti trestnoprávneho systému sankcií, v ktorých môže súkromný podnik dosiahnuť zisk či už prostredníctvom verejných dotácií, alebo za podmienok voľného trhu, čím sa zabezpečí bezpečnosť

pre tých, ktorí si to môžu dovoliť. Tí menej majetní budú musieť prijať verejné služby nízkej úrovne.

Mimovládne organizácie môžu byť zodpovedné za zavedenie menej ziskových trestov a nových druhov sankcií. Podobné sankcie existovali v minulosti. Môžu sa zaviesť nové druhy menej ziskových trestov založených na hanbe, fyzické a konfiškačné tresty. „Nebezpečné triedy", ktoré vznikajú so zväčšujúcimi sa nerovnosťami a rozdielmi v príjmoch a zhoršovaním kvality služieb sociálnej starostlivosti, sa musia úplne monitorovať.

h) Nové metódy: Pozitívna trestná politika a výskumy

Aj keď budúcnosť nevyzerá sľubne, nemusíme propagovať negatívnu trestnú politiku. Stále by bolo možné vytvoriť pozitívnu trestnú politiku, ktorá by zahŕňala a posilňovala pozitívne prvky našej spoločnosti: občiansku spoločnosť, mimovládne organizácie, sociálny štát, rodinu, spoločenskú politiku v širšom zmysle a dôveru. Výskum na tento účel sa považuje za nevyhnutný. Zapojenie mimovládnych organizácií je nevyhnutnosťou nielen pre ich bezplatné zdroje, ale z teoretických aj pragmatických dôvodov: v porovnaní s inými orgánmi je tretí sektor schopný vytvárať väzby a dôveru, ktoré sú potrebné na spoluprácu s občanmi a na občianske aktivity. Ak sa Franz von Liszt odvážil tvrdiť, že „dobrá sociálna politika je najlepšou trestnou politikou", mohli by sme byť o niečo modernejší a nahradiť „sociálny" za „spoločenský". To znamená, že sociálny štát musí byť chránený. Je to dobré pre všetkých, aj pre privilegovaných. Inak povedané, zvýšená polarizácia je nakoniec proti dlhodobému záujmu všetkých.

V takejto situácii trest by mal byť primeraný úlohe páchateľa pri spáchaní trestného činu. Ak je to nevyhnutné, trest by sa mal spájať skôr s konštruktívnymi prvkami, ktoré pomáhajú nájsť cestu von z nepríjemnej situácie a nezhoršujú ju. V tejto súvislosti by sme mali podrobnejšie skúmať pozitívne sankcie. Mali by sa podporovať metódy založené na dôvere, pretože bez spolupráce a participácie širokej verejnosti vrátane potenciálnych páchateľov sú orgány samy osebe úplne bezmocné. Celkovo sa dôvera stáva ústredným cieľom sociálneho rozvoja. V demokratickej spoločnosti nie sú sila a represie ľahko prijateľné a Durkheimova „organická solidarita", ktorá vládne, si vyžaduje pravidlá, ktoré zdieľajú a akceptujú všetci.

Požiadavka spravodlivého a rovnakého zaobchádzania s podozrivými osobami sa musí vzťahovať aj na obete trestných činov – spokojné obete zohrávajú dôležitú úlohu pri vytváraní a udržiavaní legitimity systému. Po-

dobne aj menšiny musia byť brané do úvahy, nie konfrontované a diskriminované ako „dobrí nepriatelia". Menšinám musí byť poskytnutá primeraná šanca na to, aby dostali svoj podiel na dobrých veciach, ktoré ponúka spoločnosť. Ak sa tak nestane, neexistujú ani etické dôvody, ktoré by sa dali očakávať a ktoré by od nich vyžadovali lojalitu k systému. Na to, aby sme sa mohli pokúsiť vytvoriť pozitívnu trestnú politiku, je potrebné brať vážne tézu Mahátma Gándhího „Oko za oko a svet bude slepý".[8]

Literatúra:

[1] AROMAA, K. Responsible criminal policy/Crime and criminal policy. In: *Kriminologijos studijos*. 2014, Vol 1, pp. 77 – 85.

[2] BRÖSTL, A. *Foristerion.* Bratislava: Kalligram, 2009. 328 s. ISBN 978-80-8101-179-5.

[3] DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ M. a kol. *Kriminológia.* 3 rozšírené vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 408 s. ISBN 978-80-7380-620-0.

[4] GREŠKOVÁ, R. Náboženský extrémizmus. In: *Sociálna prevencia.* 2013, roč. VIII., č. 1, s. 21. ISSN1336-9679.

[5] JACQUES FAGET, ANNE WYVEKENS. Urban Policy and proximity justice in France. In: *Crime and Justice in the City.* European Journal on Criminal Policy and Research. Kugler Publications. Amsterdam/New York, 1996.

Internetové zdroje:

[1] http://www.minv.sk/?extremizmus

[2] https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=312327

[3] https://www.marxists.org/slovak/marx-engels/1848/manifest/index.htm

[4] https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml

[8] AROMAA, K. *Responsible criminal policy/Crime and criminal policy*. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKEwiHydqF_qzkAhVNIVAKHaWuA2UQFjABegQIBBAC&url=http%3A%2F%2Fwww.zurnalai.vu.lt%2Fkriminologijos-studijos%2Farticle%2Fdownload%2F3677%2F2636%2F&usg=AOvVaw2-D4dMBtrZizpn-wmN-C99 [cit. 2019-08-30].

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

prof. JUDr. Tomáš Strémy PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
e-mail: tomas.stremy@flaw.uniba.sk

Mgr. Lukáš Turay
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
e-mail: lukas.turay@flaw.uniba.sk

POJÍMÁNÍ EXTREMISTICKÝCH HNUTÍ V ČESKÉM TRESTNÍM PRÁVU

Filip Ščerba

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

Abstrakt

Příspěvek se zabývá možnostmi trestněprávního postihu některých forem účasti na existenci a činnosti extremistických hnutí podle české právní úpravy. V prvé řadě je pozornost zaměřena na vymezení znaků hnutí v trestněprávním smyslu, resp. na odlišení hnutí od jiných sdružení osob, a následně i na identifikaci znaků typických pro hnutí extremistická. V další části příspěvku jsou pak definovány jednotlivé formy jednání, jež lze postihovat podle českého trestního zákoníku.

Klíčová slova:

hnutí; extremismus; založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka; projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka.

Abstract

The article deals with possibilities of penal repression of some forms participation on existence and activities of extremist movements (organizations) according to the Czech legal regulation. The attention is focused primarily on definition of signs of extremist movements, distinguishing of movements and other forms of associations of persons and consequently on identification of typical signs of extremist movements. Individual forms of action, which may be sanctioned according to the Czech Criminal code, are defined in next part of the article.

Key words:

Movement; extremism; founding, support and propagation of movement directing to suppression of human's rights and freedoms; manifestation of sympathy to the movement directing to suppression of human's rights and freedoms.

Úvod

Český trestní zákoník postihuje některé formy účasti na existenci a činnosti hnutí, která jsou označována termínem „hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka, nebo hlásá rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob". Pro zjednodušení budou tato hnutí dále označována zkratkovitým termínem „extremistická hnutí", popř. „zakázaná hnutí" (byť jde o označení do jisté míry nepřesné).[1]

Trestní postih různých forem účasti na takovýchto hnutích je odrazem mimořádně negativních historických zkušeností, které jsou spojeny s obdobím vlády politických subjektů, jejichž činnost vycházela z myšlenek, jež jsou v radikálním rozporu s principy humanity a demokracie; v prvé řadě se pochopitelně jednalo o éru fašismu, nacismu a komunismu. Právě tyto historické zkušenosti dokládají nebezpečnost podobných hnutí, jejichž představitelé měli po uchvácení moci na svědomí rozsáhlé potlačování lidských práv a svobod, jakož i obrovský počet obětí na životech. Z těchto důvodů české trestní právo dlouhodobě kriminalizuje v podstatě jakoukoli podporu takovým nepřijatelným myšlenkám, a omezuje tak do určité míry svobodu projevu garantovanou čl. 17 Listiny základních práv a svobod, respektive čl. 10 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, jakož i svobodu sdružování zaručenou čl. 20 Listiny základních práv a svobod. Legitimita trestního postihu v této oblasti však bývá předmětem odborných diskusí, a to právě s ohledem na kolizi se svobodou projevu.[2]

Účast na extremistických hnutích a jejich činnosti je postihována primárně jako trestný čin založení, podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka podle § 403 TrZ (zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník), ochranu daným zájmům pak doplňuje trestný čin projevu sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka podle § 404 TrZ. Do této skupiny deliktů dále ještě patří trestný čin popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia podle § 405 TrZ – jak je již z názvu patrné, tento trestný čin se sice netýká přímo účas-

[1] K pojmu „extremismus" srov. např. HERCZEG, J. Extremismus, tolerance a svoboda projevu. *Trestní právo*, 2003, č. 7–8, s. 2–4.

[2] Viz např. BARTOŇ, M. *Svoboda projevu: principy, garance, meze.* Praha: Leges, 2010, s. 216 a násl.

ti na aktivitách určitých extremistických hnutí, přesto však (jak bude dále vysvětleno) s projevy týkajícími se extremistických hnutí určitým způsobem souvisí.

Extremistické (zakázané) hnutí – základní charakteristika, aneb byli Rychlé šípy či Vontové hnutím?

Česká právní úprava (konkrétně skutková podstata uvedená v § 403 odst. 1 TrZ, na níž pak odkazuje i § 404 TrZ) rozlišuje dva druhy hnutí, jejichž založení, podpora či propagace jsou trestně postihovány, stejně jako je postihováno i veřejné projevování sympatií k těmto hnutím. Jde jednak o hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka, a jednak o hnutí, které hlásá rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob. Konkrétní hnutí samozřejmě může vykazovat znaky i obou těchto kategorií, což je ostatně častý případ.

Hnutím se v tomto smyslu rozumí alespoň částečně organizovaná skupina osob sdílejících určité politické postoje a názory, resp. postoje a názory na chod věcí veřejných. Může se jednat o postoje a názory ekonomického rázu, týkající se způsobu řízení státu, zahraniční politiky včetně činnosti mezinárodních organizací, mezinárodních konfliktů, způsobů zacházení s určitými skupinami osob, řešení různých celospolečenských problémů, náboženských či metafyzických záležitostí apod.

Hnutí nemusí mít určitou formální podobu, řídící orgány či vnitřní strukturu, nemusí být ani formálně registrováno; organizační struktura hnutí, jeho členská základna, vedoucí představitelé či další podobné okolnosti ani nemusí být v konkrétní věci dokazovány. Hnutí může mít podobu politické strany či politického hnutí ve smyslu zákona o sdružování v politických stranách a v politických hnutích (zák. č. 424/1991 Sb.), které se po svém vzniku odchýlilo od programu či činnosti deklarované při své registraci a změnilo svůj charakter tak, že se z něj vyvinulo hnutí zakázané. To však budou spíše výjimečné případy, a pravidlem tak bude to, že hnutí ve smyslu § 403 TrZ bude existovat na neformálním základě. Není podstatné, zda hnutí určitým způsobem formálně registruje své členy, resp. kdo patří mezi členy hnutí (členem hnutí tak mohou být např. i občané jiných států, osoby mladší osmnácti let apod.). Význam nemá ani to, zda dané hnutí vy-

víjí určitou konkrétní činnost, a pokud ji vyvíjí, zda se tak děje (mj.) v České republice, nebo výhradně v zahraničí.[3]

Právě neformálnost určité skupiny osob může být v konkrétním případě spojena s otázkou, zda skutečně určitá skupina osob má charakter hnutí. Tato otázka může vznikat typicky v počátečních fázích existence takové skupiny osob, neboť určení momentu, kdy se ze skupiny osob se stejnými či podobnými (extremistickými) názory stane hnutí, je někdy velmi obtížné, nebo spíše nemožné. Lze tak např. za hnutí považovat skupinu osob sdružených prostřednictvím sociální sítě, tedy osob spojených tím či oním způsobem (typickým pro danou sociální síť) s profilem hlásajícím extremistické myšlenky? Nebo jde jen o jedince, který takový profil vytvořil, a jeho přátele sdílející s ním (jak již to u přátel bývá) určité názory?

Jako klíčový prvek, jehož prostřednictvím lze uvedenou otázku řešit, se jeví možnost identifikace jedince s takovou skupinou osob, tedy způsob definování této skupiny navenek. Značný význam v tomto směru bude zpravidla hrát označení této skupiny a případně užívaná symbolika. Tak jako skupina přátel zpravidla nemá označení (nepočítáme-li případné obecné označování typu „Honzovi kamarádi") a zpravidla nepoužívá určitou symboliku, pro hnutí platí opačné závěry – hnutí navenek vystupuje pod určitým názvem a používá určitou symboliku.

Na druhou stranu však skutečnost, že se určitá skupina osob sdružuje pod společným názvem a používá případně společné symboly, neznamená automaticky, že je možné ji označovat za hnutí. Je třeba si totiž připomenout, že základní charakteristika hnutí spočívá ve sdílení určitých politických postojů a názorů, resp. názorů na chod věcí veřejných (viz výše). Právě tím se hnutí odlišují od obchodních firem, nadací, sportovních klubů a dalších podobných entit sdružujících lidi se stejnými či obdobnými cíli, které však nespočívají v prosazování politických postojů a názorů.

Je však zřejmé, že ani spojení uvedených kritérií nedokáže vždy poskytnout jednoznačnou odpověď na otázku, zda danou skupinu osob lze pokládat za hnutí. Jako příklad, na němž lze demonstrovat takové obtíže, lze zvolit v českém i slovenském prostředí všeobecně známou skupinu charakteristickou pro dílo Jaroslava Foglara, totiž Rychlé šípy.[4] Bylo by mož-

[3] K pojmu „hnutí" srov. též např. HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2007, s. 73–76.

[4] Srov. FOGLAR, J. *Záhada hlavolamu.* Praha: Albatros Media, 2019, 320 s.

no Rychlé šípy považovat za hnutí (pochopitelně nikoli extremistické)? Na první pohled se možná tato myšlenka může jevit jako zcela absurdní, zvažme však fakta. Rychlé šípy měly relativně stálou členskou základnu, používaly vnější označení (právě v podobě názvu „Rychlé šípy"), používaly vlastní symboliku (šlo o vlajku nejčastěji zobrazovanou jako žlutý kruh na červeném pozadí se třemi šípy), vydávaly dokonce vlastní periodikum (časopis TAM-TAM) a s určitou humornou nadsázkou by bylo možno hovořit i o specifické a téměř „kódované" terminologii užívané Rychlými šípy (vzpomeňme na výrazy „plantážníci" či „dej si placku na čelo"). Pravděpodobně by bylo možno identifikovat i společné morální postoje členů skupiny Rychlé šípy, nicméně zřejmě přece jen nešlo o názory politického rázu, o postoje týkající se celospolečenských a obdobných témat. Navzdory některým znakům charakteristickým pro hnutí by tedy zřejmě Rychlé šípy nemohly být považovány za hnutí (v trestněprávním smyslu).

Zůstaneme-li pro účely ilustrativního příkladu při vymezování charakteristických znaků hnutí ještě chvíli v díle Jaroslava Foglara, můžeme tímto způsobem poukázat ještě na jeden zvláštní znak, který v některých specifických případech může být považován za kritérium pro řešení výše nastíněné otázky, totiž zda určitou skupinu lze, či nelze považovat za hnutí. Tímto znakem je sebevnímání dané skupiny, tj. to, jak členové skupiny vnímají sami sebe, resp. tuto svou skupinu, a oním ilustrativním literárním příkladem mohou být Vontové.[5]

V případě této skupiny osob již lze nepochybně hovořit o organizaci, která sdružovala své členy na územním základě (muselo jít o obyvatele čtvrti Stínadla), a to dokonce s jednoznačně diskriminačním prvkem (šlo výhradně o chlapce, tedy zde byla diskriminace na základě pohlaví a v podstatě i na základě věku). Tato organizace měla dokonce svou strukturu (v čele stále Velký Vont, volený Vontskou radou) a její členové používali jednotnou symboliku (žlutý špendlík, ježek v kleci a hesla „Buďme svorni", „Žlutá je barva naše" apod.). Opět by však bylo možno pochybovat o tom, zda pro Vonty bylo charakteristické sdílení určitých politických a podobných názorů, i když v tomto případě už bychom o tom museli vážně uvažovat (pro Vonty je typická určitá nesnášenlivost ve vztahu k obyvatelům jiných čtvrtí, což by dokonce zavdávalo důvod uvažovat o Vontech jako o hnutí extremistickém).

[5] Srov. FOGLAR, J. *Záhada hlavolamu.* Praha: Albatros Media, 2019, 320 s.

Jako rozhodující faktor však lze vnímat právě skutečnost, že Vontové sami sebe jako hnutí v podstatě vnímali. Ctili tradice této organizace, již zmíněnou strukturu vedoucích orgánů a symboliku, jakož i základní ideje, které prezentovali navenek. Jinak řečeno, sami Vontové zřejmě vnímali svou organizaci jako ideovou (a nikoli třeba zájmovou či výdělečnou), což lze považovat za definitivní prvek pro závěr, že tuto organizaci za hnutí je možno považovat. Zbývá jen dodat, že na tomto příkladu lze ilustrovat, že je téměř nemožné od sebe rozeznat hnutí a sektu.

Na závěr těchto úvah je zřejmě vhodné zdůraznit, že oba výše zmíněné literární příklady, tj. skupina Rychlých šípů a organizace Vontů, byly použity skutečně toliko pro ilustraci charakteristických znaků pojmu „hnutí", tak, jak tento pojem používá v § 403 a v § 404 český trestní zákoník. Tyto příklady byly zvoleny právě proto, že dílo Jaroslava Foglara je všeobecně známé, takže jsou známé i charakteristické znaky obou uvedených skupin, což nelze vždy říct o reálně existujících extremistických (níže příkladmo uvedených) hnutích.

Aktuální existence hnutí

Má-li mít jednání pachatele formu podpory či propagace hnutí, je nezbytné, aby hnutí existovalo v době, kdy je pachatel podporoval či propagoval, a to byť v jeho modifikované podobě (např. neofašistické nebo neonacistické hnutí apod.). Propagace hnutí prokazatelně směřujícího k potlačení práv a svobod člověka, které v době jeho propagace pachatelem neexistovalo (např. by šlo o hnutí historické), může podle okolností případu naplňovat znaky pokusu trestného činu podle § 403 TrZ, pokud pachatel svým jednáním zamýšlel iniciovat vznik nebo obnovení takového hnutí, anebo znaky trestného činu popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia podle § 405 TrZ, hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob podle § 355 TrZ či trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 356 TrZ, které nejsou svou dikcí vázány na existenci tohoto hnutí (srov. č. 11/2007 Sb. rozh. tr.).[6]

[6] Srov. též HERCZEG, J. Extremismus, tolerance a svoboda projevu. *Trestní právo*, 2003, č. 7–8, s. 7.

Stejně jako v případě podpory a propagace ve smyslu § 403 odst. 1 TrZ se také veřejné projevování sympatií, jež je postižitelné podle § 404 TrZ, může vztahovat pouze k hnutí existujícímu, nikoli tedy výhradně k hnutí již zaniklému. Projevy sympatií k nacistickému, resp. fašistickému hnutí do porážky hitlerovského Německa v květnu 1945 (včetně např. oslavy výročí narozenin představitelů nacismu, typicky Adolfa Hitlera, Rudolfa Hesse a dalších válečných zločinců ve formě slavnostních shromáždění či pochodů) však mohou být postihovány podle § 405 TrZ, tedy jako trestný čin popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia. Jen těžko si lze totiž představit projevy oslavující tuto éru, aniž by tím současně nedocházelo k oslavování nacistického genocidia a zločinů proti lidskosti, které byly dominantním projevem existence tohoto hnutí v uvedeném období. Na druhou stranu nelze trestně postihovat projevy sympatií ke starověkým státním útvarům a v rámci nich působícím hnutím, praktikujícím, byť zcela nehumánní, otrokářský systém, který zjevně směřoval k potlačení práv a svobod příslušníků značné části tehdejší společnosti (č. 11/2007, Sb. rozh. tr., či usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 1122/2011). Stejně tak nelze trestně postihovat pouhé konstatování některých dílčích pozitivních rysů hnutí za současného objektivního uvedení jejich souvislosti s dominujícími rysy negativními, např. konstatování hospodářského rozvoje a zvýšení životní úrovně obyvatel Německa před 2. sv. válkou a v jejím úvodu, ovšem za cenu procesu arizace majetku a posléze i hospodářské exploatace násilně okupovaných zemí (srov. č. 11/2007 Sb. rozh. tr.).

I když konkrétní hnutí je zpravidla spojeno s určitou ideologií, je třeba zdůraznit, že pojmy „hnutí" a „ideologie" nesmí být zaměňovány. To lze ilustrovat na příkladu antisemitismu. Ten je nesporně zločinnou ideologií hlásající nenávist k Židům, nicméně nikoli antisemitismus jako takový, nýbrž určitou skupinu osob jej hlásající, případně i praktikující, bude možno za splnění dalších podmínek považovat za hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod a hlásá národnostní či náboženskou zášť vůči jiné skupině osob ve smyslu § 403 odst. 1 TrZ (č. 11/2007 Sb. rozh. tr.).

Na tomto místě je vhodné dodat, že extremistické hnutí může mít i povahu organizované zločinecké skupiny ve smyslu § 129 TrZ, popř. teroristické skupiny. V takových případech je představitelný souběh trestného činu založení, podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv

a svobod člověka podle § 403 TrZ s trestným činem účasti na organizované zločinecké skupině podle § 361 TrZ, resp. s trestným činem účasti na teroristické skupině podle § 312a TrZ.

Hnutí prokazatelně směřující k potlačení práv a svobod člověka, resp. hlásající rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob

Hnutí ve výše vymezeném smyslu směřuje k potlačení práv a svobod člověka, jestliže jeden (byť ne třeba jediný) z podstatných názorů či postojů, s nimiž je toto hnutí spojeno, má za cíl významné omezování základních lidských práv a svobod garantovaných českým ústavním pořádkem a mezinárodními smlouvami. Takový postoj či názor musí být skutečně s daným hnutím výrazně spjat, resp. musí být pro toto hnutí charakteristický. Nestačí tedy, jestliže jej zastává určitá menšinová část osob hlásících se k danému hnutí (např. tzv. radikální křídlo). To souvisí s tím, že znění § 403 odst. 1 TrZ vyžaduje, aby hnutí směřovalo k potlačení práv a svobod člověka *prokazatelně*.

Za zakázané hnutí ve smyslu § 403 TrZ nelze považovat takové, jež sice směřuje k určitému omezování lidských práv a svobod, avšak zároveň k takovému, které nelze považovat za významné, a to při zohlednění celého systému základních lidských práv a svobod, jakož i kontextu dalších postojů a názorů spojených s daným hnutím. Za hnutí, které směřuje k potlačení práv a svobod člověka, tak nelze např. považovat hnutí, které si klade za cíl např. obnovení trestu smrti, určitou redukci volebního práva (např. v podobě zvýšení věkové hranice aktivního volebního práva), vyvlastnění určitých typů podniků (např. uhelných dolů, energetických podniků apod.), zákaz činnosti určitého druhu církve apod.

Obdobně pak určité hnutí lze považovat za hlásající rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob, jestliže taková zášť, resp. nenávist je podstatným (popř. jediným) bodem ideového programu tohoto hnutí, kterým se hnutí projevuje navenek. Jelikož musí jít o hnutí *hlásající* uvedené nenávistné názory, je nezbytné, aby je prokazatelně projevovalo navenek. Nenávistné myšlenky a postoje musí

být charakteristické pro hnutí jako takové, nepostačí tedy, jestli je projevují jen někteří členové, resp. stoupenci daného hnutí, popř. jejich menší část.

Příkladem hnutí prokazatelně směřujících k potlačení práv a svobod člověka (a zároveň hnutí hlásajících rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob) mohou být předně neonacistická, resp. neofašistická a rasisticky zaměřená hnutí jako např. Národní odpor, Blood & Honour, Ku-Klux-Klan aj. (srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. Tdo 1014/2017). Dále může jít o hnutí propagující a prosazující myšlenky komunistických hnutí, a to nejen v jejich stalinistické podobě či podobě hlásané hnutím Rudých Khmérů, ale i jiných komunistických hnutí, která ve své historické podobě směřovala nebo naopak v současnosti prokazatelně směřují k potlačení práv a svobod anebo hlásají národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť, resp. zášť vůči jiné skupině osob apod. (srov. č. 11/2007 Sb. rozh. tr.).

Formy trestněprávně postižitelného jednání souvisejícího s činností extremistického hnutí

Objektivní stránka trestného činu založení, podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka podle § 403 TrZ předpokládá (jak již název tohoto trestného činu napovídá) tři formy jednání pachatele, kterými jsou založení, podpora či propagace extremistického hnutí (v níže specifikovaném významu). V konkrétním případě může jednání pachatele vykazovat i více těchto forem současně, typicky se může jednat jak o podporu hnutí, tak o jeho propagaci. Podle § 404 TrZ je pak postihováno veřejné projevování sympatií k takovému hnutí.

Lze tedy konstatovat, že trestněprávně postižitelné je téměř jakékoli jednání přímo související s existencí a činností zakázaného (extremistického) hnutí, ovšem s výjimkou samotné účasti na takovém hnutí. Samotné přihlášení se k ideám určitého (již existujícího) extremistického hnutí, popř. i formální přijetí členství v takovém hnutí tedy trestně postihováno být nemůže, nicméně by se muselo jednat v zásadě pouze o pasivní účast, bez projevování jakékoli podpory tomuto hnutí, jeho propagace, popř. veřejného projevování sympatií.

Za *založení* zakázaného hnutí je třeba považovat veškeré aktivity směřující ke vzniku takového hnutí jako skupiny osob sdílejících určité postoje a názory. Konkrétní forma založení se bude odvíjet od charakteru daného hnutí. Může tak mít podobu registrace daného hnutí zákonem předvídaným způsobem, má-li hnutí formální charakter např. politické strany nebo politického hnutí podle zákona o sdružování v politických stranách a v politických hnutích (zák. č. 424/1991 Sb.), spolku, církevní či náboženské společnosti, nadace apod. V případě hnutí s méně formálním či neformálním charakterem může mít založení podobu veřejného prohlášení, provolání, výzvy apod. Taková iniciativa může být přitom realizována jak ústní formou (byť spíše jen výjimečně), písemně, prostřednictvím internetových stránek či sociálních sítí apod.

Podpora zakázaného hnutí poskytovaná pachatelem může mít jak podobu finanční či materiální, tak i podobu nemateriální (morální), přičemž obě tyto podoby se mohou v konkrétním případě prolínat. Může jít tedy typicky o poskytování finančních prostředků potřebných pro činnost hnutí, poskytování prostor či materiálního vybavení pro tuto činnost, lobbování ve prospěch hnutí, poskytování osob (např. odborníků v určité oblasti) pro aktivity hnutí, utvrzování stávajících příslušníků hnutí v jejich počínání, resp. o získávání příslušníků nových apod.[7] Za podporu zakázaného hnutí by však zřejmě neměly být považovány projevy v podstatě marginálního významu (např. tzv. „lajknutí" profilu zakázaného hnutí na sociální síti apod.).

Za *propagaci* hnutí je třeba považovat jakoukoli formu šíření idejí tohoto hnutí a pozitivního povědomí o tomto hnutí. Může mít podobu přímou (otevřenou), spočívající ve vychvalování hnutí a jeho představitelů či hlásání jeho tezí a cílů, anebo formu nepřímou (skrytou) například v podobě tvorby či prezentace literárního, dramatického, výtvarného či filmového díla, které glorifikuje hnutí či jeho představitele (srov. č. 11/2007 Sb. rozh. tr.). Může jít rovněž o rozšiřování informací o hnutí, o postojích a názorech s ním spojených či o jeho činnosti, jestliže jsou takové informace spojeny s kladným hodnocením hnutí, jakož i o různé formy upozorňování na dané hnutí, typicky prostřednictvím rozličných forem reklamy (včetně té, která je prováděna např. formou nelegálního vylepování plakátů, samole-

[7] Srov. též ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421.* Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3500–3501.

pek, prodejem či jinou distribucí oblečení a jiných předmětů s vyobrazenými nenávistnými motivy apod.), vytvořením internetových stránek za účelem sebeprezentace hnutí apod. Na rozdíl od pouhého projevu sympatií, postihovaného podle subsidiárního ustanovení § 404 TrZ, musí být propagace spojena s úmyslem pachatele daným jednáním ovlivnit další osoby, tj. získávat danému hnutí další přívržence či jinak posilovat jeho pozici (srov. č. 11/2007 Sb. rozh. tr.).

Forma propagace není z hlediska naplnění znaků trestného činu podle § 403 odst. 1 TrZ rozhodná. Může být prováděna jak za pomoci masmédií, internetu či sociálních sítí, tak i veřejnými vystoupeními, šířením propagačních letáků apod.

Jedním z poměrně rozšířených způsobů propagace zakázaných hnutí (zejména hnutí neonacistických) je pořádání koncertů (popř. distribuce nahrávek) tzv. white power music, na nichž vystupují hudební skupiny, jejichž texty písní oslavují a propagují existující neonacistická a rasistická hnutí, jejich složky a čelní představitele, a šíří extrémně pravicové myšlenky neonacismu, extrémního nacionalismu, rasismu, xenofobie, vyzývají k násilí proti lidem jiné barvy pleti, jiného vyznání či politického smýšlení a hanobí je (srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn Tdo 1014/2017).

Specifickou formou propagace zakázaného hnutí (zejména hnutí neonacistického, resp. neofašistického) může být prodej či jiné šíření tzv. militárií, tedy nášivek vojenských uniforem a výstrojních součástí německé či italské armády z dob 2. světové války, vojenských odznaků, vyznamenání, výstrojních součástí a nášivek a praporků zločinecké organizace SS a Hitlerjugend a dalších věcí obsahujících nacistické nebo fašistické symboly (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn 3 Tdo 651/2002 či 5 Tdo 262/2007).[8] V takovém případě je však třeba posuzovat, zda takové předměty koupí či jinak obdrží nezúčastněný zájemce pro vlastní potřebu, či reprezentant nebo příznivec hnutí uvedeného v § 403 odst. 1. se záměrem využít díla či předmětu pro potřeby podpory či propagace hnutí, a to při zvážení všech konkrétních okolností případu (č. 11/2007 Sb. rozh. tr.).

Propagaci je třeba odlišovat od poskytování informací o hnutí, jeho idejích, představitelích a činnosti, které pochopitelně trestně postihováno není. Určité výroky či projevy je proto třeba posuzovat v kontextu a s ohle-

[8] K problematice šíření militárií viz též např. HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2007, s. 87–89.

dem na účel, s jakým jej daná osoba činí. Jestliže tedy jednání pachatele směřuje k nestrannému poskytnutí informací o hnutí, popř. uváděné informace doprovází kritickým hodnocením.

Projevem sympatií ve smyslu § 404 TrZ je nutno rozumět vyjádření pozitivního vztahu či obdivu k zakázanému hnutí.[9] Na rozdíl od podpory či propagace takového hnutí ve smyslu § 403 TrZ při projevu sympatií na straně pachatele absentuje úmysl získávat tomuto hnutí další přívržence či jinak posilovat jeho pozici (srov. č. 11/2007 Sb. rozh. tr. či usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 7 Tdo 634/2011).

Projevování sympatií může být učiněno výslovně, tedy v podobě pochvalného, obdivného nebo i jen kladného hodnocení daného hnutí, jeho představitelů a činnosti. Může být ale učiněno i jinými způsoby, takže za projev sympatií k zakázanému hnutí lze považovat např. nošení oděvu či jiných předmětů se symboly charakterizujícími takové hnutí, vystavování takových předmětů (srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn 4 Tdo 758/2016), vystavování (odhalování) tetování znázorňujícího uvedené symboly apod. Jako projev sympatií je hodnoceno také tzv. hajlování, tedy nacistický pozdrav v podobě šikmo vztyčené pravice s otevřenou dlaní a napnutými prsty, vykřikování hesel typických pro určité zakázané hnutí (např. „Sieg Heil", „Heil Hitler" apod. – srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn 8 Tdo 1616/2017 či 6 Tdo 1122/2011), anebo třeba jednání, kdy se pachatel nechá vyfotografovat se specifickými symboly charakteristickými pro některá historicky nedemokratická hnutí (např. s vlajkou nacistického Německa obsahující hákový kříž – svastiku), jestliže je však z okolností nepochybné, že tak činí právě kvůli obdivu či sympatiím k danému hnutí (např. při tomto fotografování současně hajluje – srov. č. 25/2013 Sb. rozh. tr.). Ne každé používání symbolů typických pro určité zakázané hnutí totiž lze považovat za projev sympatií k takovému hnutí – např. zobrazení hákového kříže na modelech či replikách německých letounů, lodí nebo bojové techniky není projevem sympatií k nacismu, ale snahou o věrné zobrazení historické předlohy. Za projevování sympatií k zakázanému hnutí nelze považovat ani nošení rudé hvězdy, neboť nejde jen o symbol reprezentující výlučně komunistický totalitní režim, jde i o symbol mezinárodního dělnického

[9] Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3506.

hnutí (rozsudek ESLP ze dne 8. 7. 2008, 33629/06, *Attila Vajnai proti Maďarsku*).

Zejména v souvislosti s projevováním sympatií k neonacistickým a neofašistickým hnutím pachatelé někdy využívají skrytou (kódovanou) symboliku. Mezi nejznámější patří např. využívání čísla 88 jako označení pro dvakrát osmé číslo abecedy, tj. HH, čili zkratku pro nacistický pozdrav „Heil Hitler", popř. čísla 18 jako označení prvního a osmého čísla abecedy, tj. AH čili iniciál Adolfa Hitlera. Jedná se ale i o celou řadu dalších symbolů spojených např. s nacistickými organizacemi SS, Hitlerjugend apod. V takových případech je třeba zejména zkoumat zavinění, tedy vědomost pachatele o významu daných symbolů, což může být patrné nejen z výslovných prohlášení pachatele, ale i z okolností, jež prezentaci takových symbolů provázejí (srov. č. 25/2013 Sb. rozh. tr., usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 11 Tdo 409/2010 či usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2613/10).[10]

Závěr

Interpretace pojmu „hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka, nebo hlásá rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob" ve smyslu § 403 a § 404 TrZ, tedy hnutí extremistického charakteru, v současné trestněprávní praxi nečiní žádné zvláštní potíže. Je tomu však zřejmě především proto, že česká extremistická scéna je (zdá se) relativně stabilní, a zejména různá neonacistická či rasistická hnutí (viz výše) jsou poměrně dobře známa.

Na druhou stranu si je však třeba uvědomit, že v současné době jsou ve společnosti patrné výrazné xenofobní nálady, což logicky bohužel vytváří úrodné podhoubí pro vznik hnutí nových. Toto nebezpečí je pak výrazně znásobováno možností využívání sociálních sítí a dalších hromadně účinných způsobů k šíření a sdílení extremistických myšlenek. Z tohoto důvodu není nereálná představa, že v budoucnu bude nutno v konkrétním případě řešit, zda určitá skupina osob vykazuje znaky hnutí, zda jde o hnu-

[10] K trestněprávnímu postihu používání nacistické symboliky viz též např. CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty.* Praha: Linde, 2001, s. 95–97.

tí extremistické a zda jednání konkrétního subjektu související s existencí a činností takové skupiny je trestně postižitelné.

Výše uvedená analýza potvrzuje, že řešení takového problému vůbec nemusí být jednoduché. V konkrétním případě může být sporné již to, zda daná skupina osob vůbec sdílí společné postoje a názory a zda je o postoje a názory politického či obdobného charakteru. Vnější znaky takové skupiny lidí (např. existence formální struktury dané organizace) nemusí hrát rozhodující roli. Pokud už budou takové společné politické a obdobné postoje a názory identifikovány, stejně obtížné může být hledání odpovědi na otázku, zda jde o postoje a názory extremistického charakteru (ve výše popsaném smyslu). Je přitom logické, že při hledání odpovědí na tuto otázku musí být mimořádně pozorně posuzována proporcionalita mezi zájmem na ochraně společnosti před extremistickými hnutími a jejich činností na jedné straně a svobodou projevu na straně druhé.

Literatura:

[1] BARTOŇ, M. *Svoboda projevu: principy, garance, meze.* Praha: Leges, 2010. 384 s. ISBN 978-80-87212-42-4.

[2] FOGLAR, J. *Záhada hlavolamu.* Praha: Albatros Media, 2019. 320 s. ISBN 978-80-00-05417-9.

[3] HERCZEG, J. Extremismus, tolerance a svoboda projevu. In: *Trestní právo.* 2003, č. 7–8, s. 2–4. ISSN 1211-2860.

[4] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2007. 260 s. ISBN 978-80-7357-311-9.

[5] CHMELÍK, J *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty.* Praha: Linde, 2001. 172 s. ISBN 80-7201-265-7.

[6] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421.* Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

Kontaktní údaje na autora – e-mail:

doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D.
Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta
17. listopadu 8, 771 11 Olomouc
Česká republika
e-mail: filip.scerba@upol.cz

TRESTNOPRÁVNE ASPEKTY A LIMITY ZÁKONNEJ ÚPRAVY EXTRÉMISTICKÉHO MATERIÁLU[1]

Lenka Vráblová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt
Extrémizmus je fenomén, ktorý je jednou z najvážnejších problémov demokratickej spoločnosti. Čoraz viac sa možno stretnúť s prejavmi nenávisti zodpovedajúce extrémizmu. Od roku 2017 je účinná nová právna úprava extrémistického materiálu. Cieľom príspevku je podrobiť túto právnu úpravu analýze v kontexte pôvodnej právnej úpravy a konštatovať, či možno považovať súčasnú právnu úpravu za vhodnú. Príspevok sa zameriava predovšetkým na vhodnosť zmeny definície extrémistického materiálu podľa § 130 ods. 8, ktorý doplňuje celkovú definíciu extrémistického materiálu v kontexte zásady prezumpcie neviny a jej partikulárnych pravidiel. Príspevok sa tiež snaží poukázať na prípadné nedostatky a problém s aplikáciou daného ustanovenia v praxi.

Kľúčové slová:
extrémizmus, extrémistický materiál, prezumpcia neviny, extrémistický úmysel, Trestný zákon, negatívna definícia extrémistického materiálu.

Abstract
Extremism is a phenomenon, which is one of the most serious problems of a democratic society. Increasingly, the society can encounter hate acts corresponding to extremism. Since 2017, new legislation in Slovak republic about extremist material has been in force. The aim of the contribution is to analyze this legislation in the context of the previous legislation and figure out if the current legislation can be considered as appropriate. The contribution focuses mainly on the appropriateness of amendment of the definition of extremist material under section 130 para. 8, which completes the whole definition of extremist material in the context of the principle of the presumption of innocence and its particular rules. The contribution also seeks to point out possible problems with the application of the provision in practice.

[1] Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0585/17 – Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu.

Key words:
Extremism, extremist material, presumption of innocence, extremist intent, Criminal Code, negative definition of extremist material.

Analýza právnej úpravy extrémistického materiálu v Slovenskej republike

Extrémistická trestná činnosť predstavuje pre demokratickú spoločnosť vážny problém. Svedčia o tom aj policajné štatistiky kriminality, z ktorých možno vyvodiť záver, že v posledných troch rokoch došlo k výraznému nárastu zistených trestných činov extrémizmu. Podľa policajných štatistík kriminality oproti roku 2015, keď bolo zistených 30 trestných činov extrémizmu a trestných činov s rasovým motívom, sa v roku 2016 tento počet takmer zdvojnásobil a takýchto zistených trestných činov už bolo 58. Narastajúca tendencia pokračovala naďalej, pričom v roku 2017 došlo k rapídnemu nárastu, a to až na 145 zistených trestných činov extrémizmu a trestných činov s rasovým motívom. V roku 2018 naďalej narastajúci trend pokračoval, pričom takýchto zistených trestných činov už bolo 159. Podľa posledných štatistík ku dňu písania tohto príspevku bolo v Slovenskej republike za prvých 8 mesiacov roku 2019 zistených 66 trestných činov extrémizmu.[2] Od 1. 1. 2017 je v účinnosti zákon č. 316/2016 o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý podstatným spôsobom novelizoval znenie legálnej definície extrémistického materiálu podľa Trestného zákona. Najpodstatnejšími zmenami tejto novely sú rozšírenie skupín a hnutí, na ktoré sa viaže vyhotovenie extrémistických materiálov o skupiny a hnutia, ktoré v minulosti smerovali k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd a druhou kľúčovou zmenou definície extrémistického materiálu je zmena „doplňujúcej" definície extrémistického materiálu z pozitívnej definície na negatívnu. Podľa dovtedajšej právnej úpravy sa za extrémistický považoval ten materiál, ktorý spĺňal podmienky definované v § 130 ods. 7 písm. a) až e),[3] ak sa vyrábal, rozširoval, uvádzal do

[2] Policajné štatistiky Ministerstva vnútra SR. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml> [cit. 2019-10-05].

[3] § 130 ods. 7 (pred novelou): Extrémistickým materiálom sa na účely tohto zákona rozumie písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie

obehu, robil verejne prístupným alebo prechovával v úmysle podnecovať nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak bol zámienkou pre predchádzajúce dôvody a tiež replika extrémistického materiálu alebo jeho napodobenina, ktorá by bola zameniteľná s originálom. Po nadobudnutí účinnosti zákona č. 316/2016 sa pozitívna definícia, ktorá špecifikovala, kedy je možné materiál považovať za extrémistický, zmenila na negatívnu definíciu a už nedefinuje, kedy materiál spĺňajúci podmienky extrémistického materiálu možno za extrémistický skutočne považovať, ale definuje, ktorý materiál nemožno za extrémistický považovať aj v tom prípade, ak spĺňa podmienky podľa § 130 ods. 7.[4] Podľa dikcie zákona sa za extrémistický nepovažuje materiál spĺňajúci zá-

a) textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov, skupín a hnutí, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,
b) programov alebo ideológií skupín a hnutí, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,
c) obhajujúce, podporujúce alebo podnecujúce nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre predchádzajúce dôvody,
d) ospravedlňujúce alebo schvaľujúce čin považovaný článkom 6 Štatútu Medzinárodného vojenského súdneho dvora pripojeného k Dohode z 8. augusta 1945 o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osi a príslušnými článkami štatútu iného medzinárodného trestného súdu zriadeného na základe medzinárodného práva, ktorého právomoc uznala Slovenská republika, za genocídium alebo zločin proti ľudskosti, ak bol páchateľ alebo účastník tohto činu odsúdený právoplatným rozsudkom medzinárodného súdu zriadeného na základe medzinárodného verejného práva, ktorého právomoc uznala Slovenská republika, ak takýto rozsudok nebol v predpísanom konaní zrušený, alebo
e) popierajúce alebo vážne zľahčujúce čin považovaný článkom 6 Štatútu Medzinárodného vojenského súdneho dvora pripojeného k Dohode z 8. augusta 1945 o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osi a príslušnými článkami štatútu iného medzinárodného trestného súdu zriadeného na základe medzinárodného práva, ktorého právomoc uznala Slovenská republika, za genocídium alebo zločin proti ľudskosti, ak bol páchateľ alebo účastník tohto činu odsúdený právoplatným rozsudkom medzinárodného súdu zriadeného na základe medzinárodného verejného práva, ktorého právomoc uznala Slovenská republika.

[4] § 130 ods. 7: Extrémistickým materiálom sa na účely tohto zákona rozumie písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie
a) textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov, skupín a hnutí, ktoré smerujú alebo v minulosti smerovali k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,

konom vymedzené podmienky vtedy, ak sa preukázateľne vyrába, rozširuje, uvádza do obehu, robí verejne prístupným alebo prechováva na účely realizácie vzdelávacích, zberateľských alebo výskumných aktivít. Takto vymedzená definícia vyčleňuje spod trestnej zodpovednosti manipuláciu s extrémistickým materiálom za striktnej podmienky dodržania legitímneho účelu, ktorým je realizácia vzdelávacích, výskumných alebo zberateľských aktivít.[5]

Spoločnými znakmi úpravy pred uvedenou novelou je, že pozitívnu definíciu extrémistického materiálu podľa prvého odseku je nevyhnutné vykladať v jednote s doplňujúcou definíciou podľa druhého odseku, ktorá samotnú reguláciu extrémistického materiálu modifikuje a spresňuje. Kľúčovým znakom doplňujúcej definície extrémistického materiálu podľa pôvodnej úpravy bol účel, ktorým sa s materiálom malo manipulovať, pričom tento účel bol vyjadrený zákonodarcom dikciou, že sa s extrémistickým materiálom nakladá v úmysle podnecovať nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak bol zámienkou pre predchádzajúce dôvody. Dôležité pritom bolo, aby bol naplnený aspoň nepriamy úmysel, teda aby osoba, ktorá s takýmto materiálom nakladala, musela byť aspoň uzrozumená s podnecovaním inej osoby podľa doplňujúcej definície extrémizmu. Ak by mala osoba takýto materiál výlučne pre seba a nebola by ani uzrozumená (vrátane stavu ľahostajnosti so skutočnosťou, že týmto materiálom môže pôsobiť na inú osobu), neboli by naplnené znaky extrémistického materiálu, čím bolo *de facto* zabezpečené

b) programov alebo ideológií skupín a hnutí, ktoré smerujú alebo v minulosti smerovali k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,

c) obhajujúce, podporujúce alebo podnecujúce nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre predchádzajúce dôvody, alebo

d) ospravedlňujúce, schvaľujúce, popierajúce alebo hrubo zľahčujúce genocídium, zločiny proti mieru, zločiny proti ľudskosti alebo vojnové zločiny, ak bol páchateľ alebo účastník tohto činu odsúdený právoplatným rozsudkom medzinárodného súdu zriadeného na základe medzinárodného práva verejného, ktorého právomoc uznala Slovenská republika, alebo právoplatným rozsudkom súdu Slovenskej republiky.

[5] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné II. Osobitná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 616.

právo osoby na slobodu myslenia.[6] Zároveň je potrebné zdôrazniť, že podľa pôvodnej právnej úpravy bolo nevyhnutné, aby nakladanie s extrémistickým materiálom bolo motivované nenávisťou a zákonnými dôvodmi. Iné, akékoľkvek úmyselné nakladanie s materiálom, ktoré by spĺňalo podmienky podľa prvej definície, no nebolo by motivované zákonnými dôvodmi, teda podnecovať nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie, by nebolo trestným v zmysle extrémistických trestných činov, pretože takýto materiál by nebol extrémistický, čím sa vlastne eliminovala možnosť postihu osôb, ktoré nemali extrémistické zmýšľanie.[7]

Ako už bolo uvedené, dikcia zákona doplňujúcej definície extrémizmu sa zmenila. Na základe aktuálne platnej definície extrémistického materiálu podľa § 130 ods. 8 možno konštatovať, že v prípade extrémistického materiálu sa prezumuje skutočnosť, že je takýto materiál extrémistický do momentu, kým sa nepreukáže negatívna podmienka práve podľa ods. 8, teda že sa preukázateľne vyrába, rozširuje, uvádza do obehu, robí verejne prístupným alebo prechováva na účely realizácie vzdelávacích, zberateľských alebo výskumných aktivít. Dôvod prečo možno konštatovať, že sa prezumuje extrémistický charakter daného materiálu, je práve slovo „preukázateľne". Je na mieste zamyslieť sa nad správnosťou daného ustanovenia. Podľa dôvodovej správy k novele zákona má nové znenie doplňujúcej definície extrémistického materiálu (ods. 8) „ambíciu diferencovať zákonom povolenú manipuláciu s extrémistickým materiálom od jej pôvodného vymedzenia za striktnej podmienky dodržania legitímneho účelu: realizácie vzdelávacích, zberateľských alebo výskumných aktivít".[8] Nič bližšie k danej novele zákonodarca v dôvodovej správe neuvádza, pričom ani nekonkretizuje ako konkrétne by touto zmenou mala byť spomínaná ambícia naplnená.

[6] BURDA, E. et al. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 984.

[7] BURDA, E. et al. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 985.

[8] Dôvodová správa k zákonu č. 316/2016 Z. z., k bodom 6 – 8.

Zmena právnej úpravy extrémistického materiálu a prezumpcia neviny

Zákonná úprava doplňujúcej definície extrémistického materiálu (podľa nášho názoru) môže „narážať" na základnú zásadu trestného konania, a to prezumpciu neviny a jej partikulárne pravidlá, konkrétne na pravidlo *in dubio pro reo* a pravidlo, že dôkazné bremeno znášajú orgány činné v trestnom konaní. Podľa odbornej literatúry „zo skutočnosti, že obvinený svoje tvrdenia nevie, nemôže alebo nechce preukázať, nemožno automaticky vyvodzovať záver, že obvinený nemá pravdu, že jeho tvrdenie nezodpovedá skutočnosti alebo že opak je pravdou. Takýto záver by musel orgán činný v trestnom konaní hodnoverne dokázať".[9] Do akej miery možno takéto tvrdenie aplikovať aj v prípade naplnenia definície extrémistického materiálu, je otázne. Skutočnosť, že obvinený nevie, nechce alebo nemôže preukázať jednu zo zákonných výnimiek, ktoré vylučujú posudzovanie materiálu ako extrémistického, by podľa aplikovania názorov odbornej literatúry vo vzťahu k danému partikulárnemu pravidlu prezumpcie neviny nemala spôsobovať, že sporný materiál bude považovaný za extrémistický. Avšak v danom prípade by nebola splnená podmienka, podľa ktorej je nevyhnutné, aby sa materiál preukázateľne vyrábal, rozširoval, uvádzal do obehu, robil verejne prístupným alebo prechovával na účely realizácie vzdelávacích, zberateľských alebo výskumných aktivít. V zmysle Trestného poriadku orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie.[10] V kontexte daného ustanovenia Trestného poriadku upozorňujeme na názor, podľa ktorého v súvislosti s prechodom na kontradiktórny proces treba brať do úvahy skutočnosť,

[9] KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia.* Šamorín: Heruéka, 2013, s. 122.

[10] § 2 ods. 10 Trestného poriadku: Orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie.

že orgány činné v trestnom konaní budú prednostne zisťovať usvedčujúce dôkazy, keďže oprávnene budú predpokladať, že obvinený a jeho obhajca vyvinú potrebné úsilie na vyhľadanie a obstaranie ospravedlňujúcich dôkazov.[11] V tomto prípade možno mať pochybnosti o tom, ako budú orgány činné v trestnom konaní obstarávať dôkazy o vzdelávacom, zberateľskom alebo výskumnom charaktere aktivít, na účel, ktorým sa s extrémistickým materiálom nakladá. Možno teda oprávnene predpokladať, že záujem na dokázaní zákonnej výnimky bude mať hlavne obvinený, čím je vlastne dotlačený dokazovať svoju nevinu a jeho právo obstarávať dôkazy sa mení na povinnosť, ktorá priamo súvisí s vyslovením jeho viny alebo neviny. Ak by zostal v tomto smere pasívny a nedošlo by k dokázaniu, že materiál sa preukázateľne využíva na vedecké, výskumné alebo zberateľské aktivity, prezumovalo by sa, že materiál má extrémistický charakter. V danom prípade je namieste zamyslieť sa nad skutočnosťou, či v prípade extrémistického materiálu a extrémistických trestných činov, ktoré ho zakotvujú ako zákonný znak, nie je dôkazné bremeno na strane obvineného.

Ďalším partikulárnym pravidlom prezumpcie neviny, pri ktorej súladnosti so zákonnou úpravou extrémistického materiálu možno mať pochybnosti, je *in dubio pro reo,* teda v pochybnostiach v prospech páchateľa. Podstata *in dubio pro reo* reflektuje požiadavku na prokurátora a súd, aby rozhodoval len na základe pevného vnútorného presvedčenia o vine obžalovaného, a to len na podklade dôkazov. Z princípu prezumpcie neviny ako takej vyplýva, že ak po vykonaní a zhodnotení všetkých dôkazov zostanú pochybnosti o niektorej skutkovej okolnosti, ktorá je dôležitá pre posúdenie zavinenia obvineného, nemožno rozhodnúť v jeho neprospech.[12] Do akej miery možno aplikovať princíp *in dubio pro reo* v prípade, ak sa prezumuje chrakater materiálu ako extrémistického až do momentu, kým sa preukázateľne nedokáže opak? V spojení s predchádzajúcou analýzou partikulárneho pravidla o dôkaznom bremene možno vytvoriť situáciu, keď obvinený len konštatuje, že sporný materiál nemá charakter extrémistického materiálu, lebo je využívaný pre výskumné účely. Svoje tvrdenie však nijako bližšie neodôvodní, ani neposkytne dôkazy o pravdivosti svojho tvrdenia či už z objektívnych, alebo subjektívnch dôvodov. Založí takéto

[11] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I.* Bratislava, Wolters Kluwer, 2017, s. 82.

[12] KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia.* Šamorín: Heruéka, 2013, s. 123.

tvrdenie pochybnosť spôsobujúcu skutočnosť, že obvinený nebude za konkrétny extrémistický trestný čin priamo súvisiaci s extrémistickým materiálom odsúdený, aj napriek skutočnosti, že Trestný zákon prezumuje extrémistický charakter materiálu spĺňajúceho podmienky podľa § 130 ods. 7 až do momentu, kým sa nepreukáže charakter jeho použitia na vedecké, výskumné alebo zberateľské aktivity? Domnievame sa, že aj v tomto prípade zjavne dochádza ku konfliktu, ktorý zákonodarca pred novelizáciou extrémistického materiálu nezvážil.

Dôvod prečo možno pochybovať o vhodnosti novej právnej úpravy je aj samotný charakter extrémistického materiálu a charakter trestných činov extrémizmu. Ak sa pozrieme na charakter extrémistického materiálu podľa prvej definície (§ 130 ods. 7), je nesporné, že sa buď týka hnutí a skupín smerujúcich (či už aktuálne alebo v minulosti) k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd, podnecujúce nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné správanie, alebo zločinov podľa medzinárodného práva. V danom prípade je nepochybné, že extrémizmus ako taký má násilný charakter. Podľa Koncepcie boja proti extrémizmu pre roky 2015 – 2019 sa za „extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia či hrozba použitia násilia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku“.[13] Podľa inej definície možno pod pojmom extrémizmus chápať aktivity, ktoré sú spravidla ideologicky motivované a vybočujú z rámca zákonných noriem, vyznačujú sa prvkami netolerancie a útočia proti demokratickým princípom a spolo-

[13] Koncepcia boja proti extrémizmu pre roky 2015 – 2019, s. 3.

čenskému usporiadaniu.[14] Takéto vymedzenie extrémizmu upozorňuje na jeho násilnú povahu a samotnú motiváciu konania zameranú na nenávisť, nesúhlas a často krajné nepriateľstvo voči jednotlivcovi alebo skupine osôb pre ich špecifické názory alebo inú skutočnosť konkretizovanú zákonom, hlavne rasa, národnosť, sexuálna orientácia či náboženské vyznanie. Práve samotná motivácia spôsobuje odlišný charakter extrémizmu.

Z tohto dôvodu sme toho názoru, že absencia motívov nakladania s materiálom, ktorý sa javí ako extrémistický v legálnej definícii podľa Trestného zákona, nie je tak úplne vhodná a pôvodná zákonná úprava vhodnejšie vystihovala charakter extrémistického materiálu a lepšie reflektovala záujmy spoločnosti v prípade ochrany pred extrémistickou trestnou činnosťou. Zákonodarca v dôvodovej správe taktiež nedostatočne opísal túto konkrétnu zmenu v definícii extrémistického materiálu, čo by sa pri tak zásadnej zmene očakávalo. Nehovoriac o skutočnosti, že zákonné výnimky považujeme za nepresné a je možné dospieť k príkladom, keď by materiál spĺňal všetky znaky podľa definície extrémistického materiálu v zmysle Trestného zákona, no nakladanie s ním by nemalo extrémistický motív. Takýmto prípadom sú napr. filmy z obdobia druhej svetovej vojny, ktoré autenticky vyobrazujú nacistické symboly, heslá, uniformy a podobne. Zostáva otázkou, pod ktorú zákonnú výnimku možno takéto filmy subsumovať. Voľnočasový celovečerný film zjavne nespĺňa ani zberateľský, ani vedecký, ani výskumný charakter. Zároveň však možno absolútne vylúčiť (pri veľkej väčšine takýchto filmov), že bol vytvorený, resp. rozširovaný prostredníctvom televízie s cieľom podnecovať násilie, nenávisť či nedôvodnene odlišné zaobchádzanie, či inak napĺňal extrémistický motív. Možno preto konštatovať, že napr. takéto filmy z obdobia druhej svetovej vojny sú extrémistickým materiálom? Domnievame sa, že takto nastavená právna úprava extrémistického materiálu vytvára – okrem iného – priestor pre založenie trestnej zodpovednosti aj v prípadoch, keď v konaní absentuje motív, resp. úmysel charakteristický pre extrémizmus. Tak je to napríklad v prípade spomínaných filmov alebo iných diel vyobrazujúcich napr. obdobie 2. svetovej vojny. Okrem filmov môže ísť o divadelné hry či literárne diela. Takto nastavená definícia extrémistického materiálu by nemusela predstavovať problém v prípade, ak by súd musel zohľadniť aj nebezpečnosť daného konania pre spoločnosť. Po rekodifikácii trestného práva v roku 2005,

[14] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2007, s. 13.

keď materiálny znak v modifikovanej forme zostal zachovaný len v prípade materiálneho korektívu v prípade prečinov, nemožno zohľadniť evidentnú absenciu extrémistického motívu. O tento prípad pôjde predovšetkým v súvislosti s trestným činom podľa § 422a, teda v prípade výroby extrémistického materiálu, ktorý je vzhľadom na výšku trestnej sadzby zločinom. V danej situácii, ak dôjde k naplneniu znakov skutkovej podstaty, je potrebné vyvodiť trestnú zodpovednosť bez ohľadu na nebezpečnosť konania pre spoločnosť, a to vzhľadom na formálne chápanie trestného činu.[15] Ak zoberieme do úvahy skutočnosť, že dochádza k prezumpcii skutočnosti, že ide o extrémistický materiál až do momentu, kým sa nepreukáže jedna zo zákonných výnimiek, možno konštatovať, že sa prezumuje bez adekvátneho dokazovania skutočnosť tvoriaca znak základnej skutkovej podstaty trestného činu, čím (podľa nášho názoru) dochádza k zásadnému porušeniu zásad prezumpcie neviny.

Záver

V súvislosti so zmenou legálnej definície extrémistického materiálu sme v tomto príspevku poukázali na niekoľko problémov a konfkliktov so základnými zásadami trestného práva a na praktické prípady, keď formalistické vyvodenie trestnej zodpovednosti podľa Trestného zákona by nebolo vhodné, dokonca v niektorých prípadoch rozporné so spravodlivosťou. Cieľom príspevku bolo zistiť vhodnosť aktuálnej právnej úpravy. Vzhľadom na predtým odôvodnený konflikt so zásadou prezumpcie neviny, predovšetkým vo vzťahu k jej partikulárnym pravidlám *in dubio pro reo* a pravidlu, že dôkazné bremeno znáša prokurátor, nepovažujeme aktuálne účinnú právnu úpravu za vhodnú. Na základe uvedených skutočností v rámci analýzy danej právnej úpravy si myslíme, že aktuálne účinná právna úprava extrémistického materiálu nie je vhodnou a nereflektuje dostatočne povahu extrémizmu ako sociálneho a právneho fenoménu aj

[15] R 96/2014 zverejnené v Zbierke rozhodnutí a stanovísk NS SR: Ak páchateľ svojím konaním naplní zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvodiť trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku. Pravidlo „*ultima ratio*" možno uplatniť jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 ods. 2 Tr. zák., teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy, len pri prečinoch.

vzhľadom na skutočnosť, že v definícii extrémistického materiálu opomína práve extrémistický úmysel, ktorý je často signifikátorom, či ide o extrémistický trestný čin, alebo nie. Z daných dôvodov považujeme predchádzajúcu doplňujúcu definíciu extrémistického materiálu za vhodnejšiu v kontexte extrémizmu. Zároveň však nevylučujeme možnosť, že aplikačné problémy, ktoré môžu vzniknúť, prípadne časom reálne vzniknú v súvislosti s negatívnym vymedzením extrémistického materiálu, môžu byť judikatúrou preklenuté a vyriešené. Otáznym by však naďalej zostával konflikt so zásadou prezumpcie neviny ako jednou zo základných zásad trestného práva. Preto za najvhodnejší spôsob nápravy považujeme zmenu daného ustanovenia, ktorá by reflektovala extrémistický úmysel, ktorý zákonodarca pri zmene definície extrémistického materiálu vynechal, hoci ani v dôvodovej správe dostatočne neuviedol dôvod takejto zmeny.

Literatúra:

[1] BURDA, E. et al. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár.* Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

[2] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I.* Bratislava, Wolters Kluwer, 2017. 526 s. ISBN 978-80-8168-593-4.

[3] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné II. Osobitná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 646 s. ISBN 978-80-8168-585-9.

[4] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2007. 260 s. ISBN 978-80-7357-311-9.

[5] KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia.* Šamorín: Heruéka, 2013. 141 s. ISBN 978-80-89122-91-2.

[6] Dôvodová správa k zákonu č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

[7] https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml

[8] Rozhodnutie R 96/2014 zverejnené v Zbierke rozhodnutí a stanovísk NS SR.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

JUDr. Lenka Vráblová
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
e-mail: lena.vrablova@gmail.com

SANKCIONOVANIE PÁCHATEĽOV EXTRÉMISTICKÝCH TRESTNÝCH ČINOV[1]

Miroslava Vráblová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt
Autorka v príspevku popisuje stav a vývoj extrémizmu v Slovenskej republike, spôsoby páchania extrémistických trestných činov, skladbu páchateľov z hľadiska veku. Oficiálne štatistické údaje hodnotí v kontexte legislatívnych zmien v oblasti trestného práva (kriminalizácie extrémistických trestných činov, dekriminalizácie menej závažných foriem protiprávnych konaní), trendov uplatňovaných v trestnej politike či metodologických problémov a rozdielov v spôsobe štatistického vykazovania. Predmetom príspevku je i sankčná politika uplatňovaná voči páchateľom extrémistických trestných činov.

Kľúčové slová:
extrémizmus, radikalizmus, extrémistické trestné činy, trestné činy z nenávisti, sankčná politika, stav extrémizmu v Slovenskej republike.

Abstract
The author describes the state and development of extremism in the Slovak Republic, the forms of committing extremist crimes, the structure of perpetrators according their age. Official statistics are evaluated in the context of legislative changes in the area of criminal law (criminalization of extremist crimes, decriminalization of less serious forms of unlawful acts), trends in criminal policy, methodological problems and differences in the way of statistical reporting. The subject of the paper is also the sanction policy applied against perpetrators of extremist crimes.

Key words:
Extremism, radicalism, extremist crimes, hate crimes, sanction policy, state of extremism in the Slovak Republic.

[1] Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0585/17 – Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu.

Úvod

Extrémizmus je negatívny, dynamicky rozmáhajúci sa celospoločenský fenomén, ktorý je hrozbou pre spoločnosť, pre demokratické princípy a ústavné hodnoty. Ohrozuje primárnu hodnotu ľudských práv a základných slobôd, pôsobí deštruktívne na existujúci demokratický systém a jeho usporiadanie, na základy právneho štátu, na riadny výkon štátnej moci, pričom môže ohrozovať aj územnú celistvosť jednotlivých štátov či nedotknuteľnosť ich štátnych hraníc. Nevyhnutným predpokladom eliminácie extrémizmu je monitorovanie, odhaľovanie a objasňovanie trestných činov extrémizmu, dôkladná analýza právnej úpravy, identifikovanie aplikačných problémov a následné formulovanie právnych i mimoprávnych opatrení.

1 Vymedzenie extrémizmu v odbornej literatúre

Extrémizmus skúmajú viaceré vedné disciplíny, politológia, sociológia, kriminológia, právna veda či historická veda, preto v odbornej literatúre nachádzame rôzne podoby vymedzenia extrémizmu. V sociologickej rovine možno ***extrémizmus*** vymedziť ako súhrn sociálno-patologických javov, ktoré sú vytvárané organizovanými skupinami osôb a priaznivcami týchto osôb, s dominantným odmietaním základných hodnôt, noriem a spôsobov správania platných v spoločnosti.[2]

Z politologického hľadiska sa vedľa pojmu extrémizmus používa aj pojem radikalizmus. A. Bötticher uvedené pojmy jednoznačne odlišuje. Extrémizmus charakterizuje ideologické smerovanie, ktoré zastávajú tie hnutia, ktoré chápu politiku ako boj o nadvládu, a nie ako mierovú konkurenciu medzi stranami s rôznymi záujmami, usilujúcimi sa o získanie podpory pri presadzovaní spoločného dobra. Extrémizmus existuje na okraji spoločnosti a snaží sa dostať do jej centra tým, že v spoločnosti i mimo nej vytvára strach z nepriateľov. Rozdeľuje spoluobčanov a cudzincov na priateľov a nepriateľov, kde nie je priestor pre rozmanitosť názorov a alternatívnych životných štýlov. Extrémizmus je pre svoj dogmatizmus netolerant-

[2] CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty.* Praha: Linde Praha, 2001, s. 13.

ný a nechce robiť kompromisy. Extrémisti v snahe získať a udržať politickú moc, majú tendenciu zapojiť sa i do agresívnej militantnosti a masového násilia. Tam, kde extrémisti získavajú štátnu moc, majú tendenciu ničiť sociálnu rozmanitosť a snažia sa o úplnú homogenizáciu spoločnosti. Na spoločenskej úrovni sú extrémistické hnutia autoritárske a ak sú pri moci, extrémistickí vládcovia majú tendenciu stať sa totalitnými. Extrémisti považujú násilie za mechanizmus riešenia konfliktov a sú proti ústavnému štátu, demokracii založenej na väčšine, právnemu štátu a ľudským právam pre všetkých.[3] Na strane druhej ***radikalizmus*** sa vzťahuje na politickú doktrínu, ktorú prijali sociálno-politické hnutia v záujme slobody pre jednotlivcov a spoločnosti, ktorá vedie k oslobodeniu od vlády autoritárskych režimov. V tomto zmysle radikalizmus obhajuje rozsiahlu politickú zmenu, ktorá predstavuje formu nepriateľstva voči súčasnému stavu a jeho zriadeniu. Počiatočné prostredie sa často nachádza medzi mladými ľuďmi, ktorí sa stotožňujú a usilujú sa zlepšiť sociálne podmienky väčšej časti obyvateľstva. Z historického hľadiska boli práve radikálne politické strany kľúčovými hnacími silami na ceste k demokracii vo viacerých štátoch. Radikalizmus ako ideologické myslenie má tendenciu byť kritické voči existujúcemu súčasnému stavu a sleduje cieľ reštrukturalizácie a/alebo zvrhnutia zastaraných politických štruktúr. Radikáli sú otvorení racionálnym argumentom o prostriedkoch na dosiahnutie svojich cieľov. Na rozdiel od extrémistov radikáli nemusia byť pri výbere prostriedkov na dosiahnutie svojich cieľov nevyhnutne extrémni.

Z kriminologického hľadiska ide o konkrétne formy a prejavy extrémizmu, ktoré sú trestnými činmi alebo sociálno-patologickými javmi, tzn. porušením právnych alebo sociálnych noriem. Z policajného hľadiska možno pod extrémistickú kriminalitu zahrnúť verbálne, grafické, fyzické a iné aktivity spojené s vyhraneným ideologickým alebo iným kontextom, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb, pričom ich názory výrazne vybočujú zo všeobecne uznávaných spoločenských noriem, s jednoznačnými prvkami rasovej, národnostnej, náboženskej netolerancie alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločen-

[3] BÖTTICHER, A. Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism. In: *Perspectives on Terrorism.* 20178, Vol. 11, No. 4, s. 73 – 77. ISSN 2334-3745 [online]. Dostupné na: https://www.jstor.org/stable/26297896 [cit. 2019-10-066].

skému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku.[4] ***Kriminalitou s extrémistickým podtextom*** sa rozumie protiprávne konanie páchané v súvislosti s extrémizmom, pôsobením siekt alebo diváckym násilím, ktoré napĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu alebo priestupku.[5] Z právneho hľadiska ***kriminalitou extrémistov a kriminalitou extrémistických skupín*** sa vo všeobecnosti rozumejú trestná činnosť a iná protispoločenská činnosť s extrémistickým prvkom vrátane trestných činov a priestupkov motivovaných rasovou, národnostnou neznášanlivosťou alebo spáchaných priaznivcami extrémistických skupín, a to bez ohľadu na konečnú trestnoprávnu kvalifikáciu jednotlivých prípadov.[6]

Slovenský Trestný zákon[7] upravuje široký okruh trestných činov, ktoré sa vyznačujú prejavmi rasizmu, xenofóbie a tzv. diváckeho násilia. Prejavy nenávisti smerujú voči príslušníkom iných rás, národov, národnostných menšín a etnických skupín alebo majú svoj pôvod v neznášanlivosti jednotlivcov či skupín osôb pre ich pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie či náboženské vyznanie. Trestný zákon vymedzuje v zákonnom ustanovení § 140a ***trestné činy extrémizmu***. K trestným činom extrémizmu patrí trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 TZ, prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ, výroby extrémistického materiálu podľa § 422a TZ, rozširovania extrémistického materiálu podľa § 422b TZ, prechovávania extrémistického materiálu podľa § 422c TZ, popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa § 422d TZ, hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 TZ, apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a TZ a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. e) TZ.

[4] MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminologické a právní aspekty extremismu.* Praha: IKSP, 1999, s. 111.

[5] Zhodne definujú HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluver, 2007, s. 14; CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty.* Praha: Linde Praha, 2001, s. 9.

[6] MAŠĽANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 580.

[7] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Trestný zákon").

J. Herczeg hovorí o tzv. ***trestných činoch z nenávisti*** (z angl. Hate Crime), ktoré definuje ako protiprávne konanie, ktoré napĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu a jeho pohnútkou je vopred daná nenávisť páchateľa vyplývajúca z príslušnosti obete útoku k určitej rase, národnosti, etnickej skupine, náboženstvu, triede či inej sociálnej skupine.[8] Pojem nenávisť chápe ako silný, ťažko prekonateľný citový odpor, v tomto prípade voči skupine osôb či jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej z uvedených kategórií, ktorý môže ostať len v rovine osobného prežívania, ale môže sa prejavovať aj nebezpečnými opatreniami, ktoré nenávidiaca osoba vykoná proti nenávidenému subjektu.

2 Stav extrémizmu v Slovenskej republike

Základným a najčastejšie využívaným oficiálnym zdrojom informácií o registrovanej kriminalite, v našom prípade kriminality s extrémistickým podtextom, sú kriminálne štatistiky získavané a spracovávané orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi. Pri popise o rozsahu skúmanej kriminality vychádzame z policajnej štatistiky. Súhlasíme s Válkovou a Kuchtom, že práve policajné štatistiky podávajú najpresnejší obraz o stave kriminality, pretože policajné štatistiky obsahujú informácie o všetkých (políciou registrovaných) trestných činoch, resp. činoch inak trestných, bez ohľadu na to, či bol zistený a trestne stíhaný páchateľ.[9] Zverejnené štatistické údaje policajnej štatistiky zachytávajú počet trestných činov spáchaných s rasovým motívom, extrémizmus. Do tejto skupiny trestných činov zahŕňa Ministerstvo vnútra SR tie formy trestnej činnosti, ktoré boli motivované alebo ovplyvnené extrémistickými postojmi. V praxi môže ísť o širokú škálu trestných činov (napr. trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 TZ, násilie proti skupine obyvateľov podľa § 359 TZ, výtržníctvo podľa § 364 TZ, vražda podľa § 145 TZ, ublíženie na zdraví podľa § 155, § 156 TZ, vydieranie podľa § 189 TZ, porušovanie slobody združo-

[8] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluver, 2007, s. 11 – 12.

[9] VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. et al. *Základy kriminologie a trestní politiky.* 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 140.

vania a zhromažďovania podľa § 195 TZ, poškodzovanie cudzej veci podľa § 245 TZ a iné).[10]

Tabuľka 1 Počet trestných činov spáchaných s rasovým motívom, extrémizmus v období rokov 2012 – 2018 v Slovenskej republike

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Registrované trestné činy	90 351	89 677	81 245	73 163	69 635	66 215	61 392
z toho s rasovým motívom, extrémizmus	104	78	66	30	58	145	159
%	0,12	0,10	0,10	0,04	0,10	0,22	0,26

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva vnútra SR (www.minv.sk)

Zo štatistických údajov vyplýva, že podiel skúmaných trestných činov spáchaných s rasovým motívom sa v rokoch 2012 až 2018 pohyboval v rozmedzí 0,10 % – 0,26 % z celkovej kriminality. Hoci ide o veľmi nízky percentuálny podiel, predsa isté znepokojnenie vyvolávajú rastúce tendencie páchania týchto trestných činov.

Stav a vývoj extrémizmu ovplyvňuje politické, spoločenské a ekonomické prostredie danej krajiny, ako aj platná legislatíva a činnosť bezpečnostných zložiek. Tento fenomén nie je statický, práve naopak, aktivity extrémistov a spôsoby ich pôsobenia sa vyvíjajú a pomerne pružne transformujú a adaptujú na nové podmienky.[11] V podmienkach Slovenskej republiky išlo o tieto spôsoby páchania trestnej činnosti na úseku extrémizmu: používanie symboliky pravicového extrémizmu a prejavy sympatií na internete, fyzické násilie, hanlivé pokriky alebo vyjadrenia na verejnosti, „hajlovanie" na verejnosti, nenávistné prejavy a útočné vyjadrenia na internete namierené proti zraniteľným skupinám, ako sú napr. Rómovia, iné menšiny a ľu-

[10] Bližšie pozri aj MLÝNEK, J., ONDICOVÁ, M. *Príčiny rastu radikalizácie a agresivity určitých skupín obyvateľstva.* Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2014, s. 20.

[11] VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 29.

dia LGBT, prechovávanie extrémistického materiálu, odhalené tetovanie s pravicovo-extrémistickými symbolmi na verejnosti, používanie pravicovo-extrémistickej symboliky a prejavov na verejnosti.

Tabuľka 2 Počet stíhaných a vyšetrovaných osôb za trestné činy s rasovým motívom, extrémizmus s dôrazom na podiel maloletých a mladistvých osôb

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Stíhané a vyšetrované osoby s rasovým motívom, extrémizmus	49	64	40	20	23	39	82
z toho maloletí	2	2	3	0	0	0	0
%	4,1	3,1	7,5	0	0	0	0
z toho mladiství	10	18	8	0	2	1	3
%	20,4	28,1	20,0	0	8,7	2,6	3,7

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva vnútra SR (www.minv.sk)

V roku 2018 bolo políciou registrovaných 159 činov s rasovým motívom, extrémizmus. Stíhaných a vyšetrovaných bolo v danom roku 82 osôb. Na margo rozdielnych počtov registrovaných trestných činov a podstatne nižších počtov stíhaných a vyšetrovaných osôb dodávame, že uvádzané údaje sa líšia, pretože jeden páchateľ môže spáchať viacero trestných činov. Rovnako tak sa môže stať, že v policajných štatistikách sú evidované ako trestné činy aj skutky, v prípade ktorých sa v priebehu trestného konania ukáže, že nie sú trestnými činmi. Samozrejme, pri komentovaní kriminálnych štatistík je potrebné zobrať do úvahy aj ďalšie skutočnosti, ktoré môžu obmedzovať ich vypovedaciu schopnosť. Nami sledované údaje môžu byť skresľované demografickými vplyvmi, legislatívnymi zmenami v oblasti trestného práva (kriminalizáciou extrémistických trestných činov,[12] de-

[12] Pozn. autora: Trestný zákon bol zmenený a doplnený zákonom č. 257/2009 Z. z., účinným od 1. 9. 2009, o nové skutkové podstaty trestných činov extrémizmu: *výroba extrémistických materiálov (§ 422a TZ), rozširovanie extrémistických materiálov (§ 422b TZ), prechovávanie extrémistických materiálov (§ 422c TZ), podnecovanie, hanobenie a vyhrážanie osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu (§ 424 TZ).* Neskoršou novelou Trestného zákona, vykonanou

kriminalizáciou menej závažných foriem protiprávnych konaní[13]), trendmi uplatňovanými v trestnej politike[14] či metodologickými problémami a rozdielmi v spôsobe štatistického vykazovania.

Zo štatistických údajov týkajúcich sa obvinených osôb z trestných činov extrémizmu z hľadiska pracovného zaradenia vyplýva, že najväčšie zastúpenie mali nezamestnaní (17 osôb), podnikatelia (5 osôb), ďalej poslanci NR SR (3 osoby) a študenti (3 osoby).[15] Ostatné profesie boli zastúpené minimálne alebo neboli zastúpené. Z hľadiska kriminálnej minulosti obvinených išlo prevažne o osoby v minulosti trestané (26 osôb). Pokiaľ ide o vzdelanie páchateľov, prevažovali osoby so stredoškolským vzdelaním. Z hľadiska rodinného stavu a pohlavia prevažovali slobodní muži.

Tabuľka 3 Prehľad o ukončených trestných stíhaniach známych osôb za trestné činy extrémizmu v období rokov 2015 – 2018 v Slovenskej republike

	2015	**2016**	**2017**	**2018**
Ukončené trestné stíhania	51 904	46 234	44 503	42 477
z toho – trestné činy extrémizmu	36	19	14	63
%	0,07	0,04	0,03	0,15
Obžalované osoby	31 932	28 612	28 365	29 789
z toho – trestné činy extrémizmu	19	12	4	24
%	0,06	0,04	0,014	0,08

Zdroj: Štatistické ročenky Generálnej prokuratúry SR (www.genpro.gov.sk)

zákonom č. 316/2016 Z. z., účinnou od 1. 7.2017, boli preformulované mnohé skutkové podstaty trestných činov extrémizmu a doplnené ďalšie trestné činy k trestným činom extrémizmu, ako je *apartheid a diskriminácia skupiny osôb (§ 424a TZ).*

[13] Pozn. autora: Zákonom č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, účinným od 1. februára 2014, bol novelizovaný aj zákon SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch a bolo doplnené nové ustanovenie *§ 47a priestupky extrémizmu*.

[14] Pozn. autora: Ide o centrálne (vládou, príslušnými ministerstvami, v rámci polície) zvýšený záujem na stíhaní trestných činov súvisiacich s extrémizmom.

[15] Analýza vybraných štatistických ukazovateľov vyplývajúcich z činnosti NPTJ – extrémizmus.

Uvedená tabuľka 3 dokazuje, že v roku 2018 bolo ukončené trestné stíhanie v 63 prípadoch extrémistických trestných činov, čo predstavovalo 0,15 % zo všetkých ukončených trestných stíhaní. V roku 2018 bolo 24 obžalovaných osôb za trestné činy extrémizmu, čo predstavovalo len 0,08 %. Uvedené údaje dokazujú, že trestné stíhanie bolo ukončené aj iným spôsobom ako podaním obžaloby (napr. podmienečným zastavením trestného stíhania, návrhom na dohodu o vine a treste).

Tabuľka 4 Skladba obžalovaných osôb za trestné činy extrémizmu s dôrazom na mládež

	2015	2016	2017	2018
obžalované osoby	19	12	4	24
z toho mladiství	11	0	0	0
%	57,9	0	0	0
z toho mladí dospelí	2	0	1	1
%	10,5	0	25,0	4,2
z toho osoby 22 – 30 rokov	4	4	2	8
%	21,1	33,3	50,0	33,3
spolu mládež[16]	17	4	3	9
%	89,5	33,3	75,0	37,5

Zdroj: Štatistické ročenky Generálnej prokuratúry SR (www.genpro.gov.sk)

Údaje obsiahnuté v tabuľke č. 4 odzrkadľujú vekové zloženie osôb obžalovaných z extrémistických trestných činov. Z údajov je zrejmé, že na extrémistických trestných činoch sa v prevažnej miere podieľajú mladí ľudia. Alarmujúca situácia týkajúca sa obžalovaných osôb vo veku do 30 rokov bola v roku 2015, keď ich podiel predstavoval takmer 90 % a v roku 2017 to bolo 75 %. Hoci v roku 2018 podiel obžalovaných osôb z radov mládeže klesol, predsa viac ako 1/3 obžalovaných osôb bola vo veku do 30 rokov. Zistené údaje potvrdzujú závery výskumov realizovaných v minulosti zamerané na typológie členov a priaznivcov extrémistických hnutí a ich

[16] Pozn. autora: Tabuľka označuje pod pojmom mládež vekovú skupinu osôb od 14 do 30 rokov (t. j. mládež zo sociologického hľadiska).

prejavov.[17] Výskumy dokazujú, že väčšinu extrémistov, členov a priaznivcov extrémistických hnutí, tvoria mladí ľudia; radoví členovia a priaznivci hnutí sú väčšinou mladí ľudia, nachádzajúci sa na okraji spoločnosti, hoci aj dočasne, v dôsledku straty zamestnania, rodinného zázemia a pod.; najrizikovejšou skupinou je mládež, ktorá, prirodzene, vzhľadom na svoj vek má tendencie k radikálnemu riešeniu chýb a nedostatkov spoločnosti; mladým ľuďom vyhovuje čiernobiele videnie sveta, najmä koncentrácia problému v jednoduchých heslách či hľadanie nepriateľa, ktorý je za všetko zodpovedný.

3 Sankčná politika za extrémistické trestné činy

Významnou súčasťou trestnej politiky je oblasť sankčnej politiky. V záujme dosiahnutia cieľov trestnej politiky, akým sú kontrola kriminality a vytvorenie vhodných riešení na jej elimináciu a represiu, je nutné nielen monitorovať legislatívne zmeny zákonov, ale aj analyzovať štatistické údaje svedčiace o výkone a funkčnosti sankčnej politiky. Kľúčovým ukazovateľom sankčnej politiky sú údaje o počte stíhaných, obvinených a odsúdených osobách. V našom príspevku sme zamerali pozornosť aj na osoby odsúdené za extrémistické trestné činy a tresty, ktoré boli súdmi za spáchané trestné činy uložené.

Sankčnú politiku je potrebné vnímať v kontexte trestnej politiky uplatňovanej v Slovenskej republike. Z hľadiska závažnosti extrémistických trestných činov, je prevažná väčšina extrémistických trestných činov prečinmi (založenie, podpora a propagácia hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 TZ, prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ, rozširovanie extrémistického materiálu podľa § 422b TZ, prechovávanie extrémistického materiálu podľa § 422c TZ, popieranie a schvaľovanie holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa § 422d TZ,

[17] CHMELÍK, J. Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty. Praha: Linde, 2001, s. 14. In: *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999.

hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ),[18] s výnimkou trestného činu výroba extrémistického materiálu podľa § 422a TZ a trestného činu apartheid a diskriminácia skupiny osôb podľa § 424a TZ, čím je daný široký okruh trestov, ktorými môže sudca na spáchaný trestný čin reagovať.

Vzhľadom na povahu extrémistických trestných činov – prečinov, súd pri kvalifikácii skutku je povinný zhodnotiť závažnosť trestného činu. Aplikáciou materiálneho korektívu podľa § 10 ods. 2 Trestného zákona súd zvažuje spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchateľa. Následne po zhodnotení všetkých kritérií určujúcich závažnosť skutku, súd pri rozhodovaní o vine a treste môže dospieť k záveru, že nejde o trestný čin z dôvodu nízkej závažnosti skutku. V uvedených prípadoch je možné vyvodiť administratívnoprávnu zodpovednosť za priestupok extrémizmu (§ 47a TZ priestupky extrémizmu, zák. č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších zákonov), za ktorý je možné uložiť pokutu do 500 EUR.

Tabuľka 5 Sankčná politika uplatňovaná voči páchateľom extrémistických trestných činov v roku 2017

2017	§ 422	§ 422b	§ 422c	§ 423	§ 424
Odsúdení	6	2	3	0	0
NEPO	2	1	1	0	0
PO	3	1	1	0	0
Prepadnutie veci	2	2	2	0	0
Peňažný trest	1	0	1	0	0
Iné tresty	5	2	2	0	0
Upustenie od potrestania	0	0	0	0	0

Zdroj: Štatistické ročenky Generálnej prokuratúry SR (www.genpro.gov.sk)

[18] Pozn. autora: skupina trestných činov extrémizmu, akými sú trestné činy spáchané z osobitného motívu podľa § 140 písm. e) TZ, je z hľadiska závažnosti rôznorodá (prečiny, zločiny, obzvlášť závažné zločiny).

Z hľadiska štruktúry extrémistických trestných činov bolo v roku 2018 najviac odsúdených osôb za trestný čin prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ (24 osôb), nasledoval trestný čin prechovávanie extrémistického materiálu podľa § 422c TZ (9 osôb) a rozširovanie extrémistického materiálu podľa § 422b TZ (7 osôb). V štruktúre sankcií dominoval trest odňatia slobody, ktorého výkon bol podmienečne odložený, a iné tresty. Vzhľadom na spôsob spáchania trestnej činnosti často bol ukladaný i trest prepadnutia veci. Pozitívnym zistením je záver, že nepodmienečný trest odňatia slobody ako najprísnejší druh trestu bol za spáchané trestné činy extrémizmu súdom ukladaný len vo výnimočných prípadoch. Vychádzajúc z filozofie alternatívnych trestov považujeme za vhodné, aby sa v prípade spáchaných prečinov ukladali alternatívne tresty v širšej miere.

Tabuľka 6 Sankčná politika uplatňovaná voči páchateľom extrémistických trestných činov v roku 2018

2018	§ 422	§ 422b	§ 422c	§ 423	§ 424
Odsúdení	24	7	9	1	2
NEPO	3	0	1	0	0
PO	15	3	5	0	1
Prepadnutie veci	9	5	9	1	2
Peňažný trest	2	0	0	0	0
Iné tresty	11	6	8	1	2
Upustenie od potrestania	1	0	0	0	0

Zdroj: Štatistické ročenky Generálnej prokuratúry SR (www.genpro.gov.sk)

Záver

Autorka v príspevku analyzovala sankčnú politiku uplatňovanú voči páchateľom extrémistických trestných činov. Významným východiskom bolo poznanie súčasného stavu extrémizmu v Slovenskej republike. Na základe štatistických údajov Ministerstva vnútra SR zistila, že podiel trestných či-

nov spáchaných s rasovým motívom na celkovej kriminalite sa v rokoch 2012 až 2018 pohyboval v rozmedzí 0,10 % – 0,26 %. Napriek nízkemu percentuálnemu podielu, oprávnené obavy vyvolávajú rastúce tendencie páchania týchto trestných činov. Z hľadiska vekového zloženia osôb obžalovaných z extrémistických trestných činov bolo zistené, že skúmaných trestných činov sa v prevažnej miere dopúšťajú mladí ľudia. Alarmujúca situácia týkajúca sa obžalovaných osôb vo veku do 30 rokov bola v roku 2015, keď ich podiel predstavoval takmer 90 % a v roku 2017 to bolo 75 %. Hoci v roku 2018 podiel obžalovaných osôb z radov mládeže klesol, predsa viac ako 1/3 obžalovaných osôb bola vo veku do 30 rokov.

Z hľadiska štruktúry extrémistických trestných činov bolo v roku 2018 najviac odsúdených osôb za trestný čin prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ (24 osôb), nasledoval trestný čin prechovávanie extrémistického materiálu podľa § 422c TZ (9 osôb) a rozširovanie extrémistického materiálu podľa § 422b TZ (7 osôb). V štruktúre sankcií dominoval trest odňatia slobody, ktorého výkon bol podmienečne odložený a iné tresty. Vzhľadom na spôsob spáchania trestnej činnosti často bol ukladaný i trest prepadnutia veci. Pozitívnym zistením je záver, že nepodmienečný trest odňatia slobody ako najprísnejší druh trestu bol za spáchané trestné činy extrémizmu súdom ukladaný len vo výnimočných prípadoch.

Literatúra:

[1] BÖTTICHER, A. Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism. In: *Perspectives on Terrorism.* 2017, Vol. 11, No. 4, s. 73 – 77 [online]. ISSN 2334-3745.

[2] DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. *Kriminológia.* 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0.

[3] HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti.* Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2007. 260 s. ISBN 978-80-7357-311-9.

[4] CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty.* Praha: Linde, 2001. 172 s. ISBN 80-7201-265-7.

[5] MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminologické a právní aspekty extremismu.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999. 131 s. ISBN 80-86008-59-2.

[6] MAŠĽANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 623 s. ISBN 978-80-7380-618-7.

[7] MLÝNEK, J., ONDICOVÁ, M. *Príčiny rastu radikalizácie a agresivity určitých skupín obyvateľstva.* Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2014. 231 s. ISBN 978-80-8054-613-7.

[8] VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. 664 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

[9] VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 319 s. ISBN 978-80-7380-665-1.

Právne predpisy:

[1] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Iné zdroje:

[1] Štatistické údaje Ministerstva vnútra SR o stíhaných osobách.

[2] Štatistické údaje Generálnej prokuratúry SR o obžalovaných osobách.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
e-mail: miroslava.vrablova@truni.sk

POTREBUJEME ŠPECIÁLNE DÔKAZNÉ PROSTRIEDKY NA ODHAĽOVANIE A VYŠETROVANIE EXTRÉMIZMU?[1]

Jozef Záhora

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola v Bratislave

Abstrakt

V poslednom období sa stretávame s nárastom extrémistických trestných činov. Tieto prejavy súvisia najmä s prisťahovalectvom a rasovou neznášanlivosťou. Vzhľadom na vysokú latenciu takýchto prejavov a nedostatočné odhaľovanie a postihovanie takéhoto konania, sa postupne do trestného konania dostávajú špecifické vyšetrovacie a iné opatrenia súvisiace s trestným konaním vo veci extrémizmu. Autor sa zamýšľa nad opodstatnenosťou a adekvátnosťou takýchto opatrení. Dochádza k záverom, že vzhľadom na charakter zásahov a závažnosť trestných činov extrémizmu, nemožno dospieť k záveru, že použitie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky a agenta pri odhaľovaní a dokumentovaní trestných činov extrémizmu zodpovedá legitimite a proporcionalite týchto zásahov.

Kľúčové slová:

extrémizmus, rasizmus, rasová neznášanlivosť, odpočúvanie, agent, legalita, proporcionalita.

Abstract

In the last period we encounter an increase crime of extremism. These acts relate mainly to immigration and racial intolerance. In view of the high latency of such performances and the insufficient detection and prosecution of such crimes, specific investigative and other measures relating to the criminal procedure for extremism have been brought into the criminal procedure. The author intends to legitimacy and adequacy of such measures. It is concluded that, given the nature of these interventions and the seriousness of extremism offences, it cannot be considered that the use of the wiretapping and recording of telecommunications and the cover investigation in detecting and evidence gathering of the crime of extremism corresponds to the legitimacy and proportionality of these interventions.

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-15-0272/ This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract no. APVV-15-0272.

Key words:
Extremism, racism, racial intolerance, wiretapping, covert investigation, legitimacy, proportionality.

Úvod

V posledných desaťročiach sa v Európe môžeme stretnúť s nárastom extrémistických prejavov. Tieto prejavy súvisia najmä s prisťahovalectvom a rasovou neznášanlivosťou. Pojem extrémizmus pochádza z latinského termínu *„extremus"* a označuje najďalej ležiacu pozíciu, a preto ho možno vnímať ako krajný, premrštený, výstredný postoj. Najčastejšie sa jeho význam spája s politickými stranami a hnutiami, ktoré bývajú označované za ultrapravicové či ultraľavicové.[2] Pojem extrémizmus sa však používa iba v našich zemepisných podmienkach, v rámci Európskej únie sa častejšie používa označenie rasizmus a xenofóbia.[3]

Európska únia sa už koncom minulého storočia snažila reagovať na tieto prejavy rasovej neznášanlivosti a xenofóbie. Koncom 90. rokov minulého storočia boli prijaté viaceré rezolúcie.[4] Tieto iniciatívy však nepriniesli želateľný výsledok.[5]

[2] Bližšie MAŠĽANYOVÁ, D., ZACHAR, A. Rekodifikácia a extrémizmus. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008 v Bratislave.* Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 50.

[3] Racism and xenophobia. Rasizmus je nespravodlivé zaobchádzanie s členmi iných rás. Xenofóbia je extrémna antipatia alebo strach z cudzincov, ich zvykov, jazyka a náboženstva.

[4] Napr. Resolution on the Joint Declaration against racism and xenophobia and an action programme by the Council of Ministers, *U. V. C 069, 20/03/1989 s. 40*; Resolution on the proposal from the Commission to the Council on a resolution concerning the fight against racism and xenophobia, *U. V. C 069, 20/03/1989 s. 43;* Resolution on racist attacks and crimes and the handling of these incidents by the police and courts in the Member States of the Community, *U. V. C 096, 17/04/1990 s. 258;* Resolution of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 29 May 1990 on the fight against racism and xenophobia, *U. V. C 157, 27.6.1990, s. 1–3;* Resolution on measures to combat racism and xenophobia, *U. V. C 175*, 16/07/1990 s. 178; Resolution on racism and xenophobia, *U. V. C 342, 20/12/1993 s. 19*; Resolution on racism, xenophobia and anti-semitism, *U. V. C 323, 21/11/1994 s. 154.*

[5] Pozri: ZÁHORA, J. Európska únia a boj proti extrémizmu. In: *Právny obzor*. 2010, roč. 93, č. 5, s. 454.

Významným krokom Európskej únie v tejto oblasti bolo spracovanie a predloženie návrhu rámcového rozhodnutia o boji proti rasizmu a xenofóbii[6] v roku 2002. Legislatívny proces však nenapredoval požadovaným spôsobom. Rada Európskej únie (ďalej „Rada") ani po štyroch rokoch rokovaní nedokázala prijať návrh rámcového rozhodnutia, preto Európsky parlament v roku 2006 prijal uznesenie,[7] v ktorom naliehavo vyzval predsedníctvo Rady, aby obnovilo prácu na tomto rozhodnutí a Radu, aby dosiahla dohodu, na základe ktorej sa rozhodnutie explicitne rozšíri o homofóbne, antisemitské a islamofóbne trestné činy a o iné typy činov motivovaných fóbiou či nenávisťou založenou na etnickom pôvode, rase, sexuálnej orientácii, náboženstve alebo iných iracionálnych dôvodoch. Zároveň parlament vyzval členské štáty, aby posilnili trestnoprávne opatrenia zamerané na aproximáciu sankcií za takéto trestné činy v rámci celej Európskej únie a vyzval členské štáty, aby účinne vykonávali antidiskriminačné smernice. Po niekoľkoročnej snahe sa nakoniec podarilo prijať Rámcové rozhodnutie 2008/913/SVV o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva.[8]

Historické súvislosti

V podmienkach Slovenskej republiky do roku 2008, s výnimkou niekoľko mála trestných činov,[9] absentovali v právnom poriadku špecifické skutkové podstaty na postih extrémistických prejavov. Obdobne Trestný poriadok vo vzťahu k trestným činom extrémizmu neobsahoval žiadne špecifické vyšetrovacie postupy a dôkazné prostriedky na odhaľovanie a vyšetrovanie extrémizmu.

[6] Proposal for a Council Framework Decision on combating racism and xenophobia. COM(2001) 664 final.

[7] Uznesenie Európskeho parlamentu o náraste rasovo motivovaného a homofóbneho násilia v Európe. *Ú. v., C 300/E, z 9. 12. 2006, s. 491 – 495.*

[8] Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva, *Ú. v. EÚ L 328, zo 6. 12. 2008, s. 55 – 58.*

[9] Hrubý nátlak (§ 190 ods. 2 Trestného zákona), Podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd (§ 421, § 422 Trestného zákona), Hanobenie národa, rasy a presvedčenia (§ 423 Trestného zákona), Podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti (§ 424 Trestného zákona).

Skoro súbežne so schvaľovaním citovaného rámcového rozhodnutia v Slovenskej republike prebiehal legislatívny proces novely Trestného zákona týkajúcej sa postihu extrémizmu a návrh bol do Národnej rady SR doručený v decembri 2008.[10] Podľa dôvodovej správy naliehavosť potreby zmeny dotknutých ustanovení vyplýva z gradácie násilných aktov spojených aj s trestnou činnosťou, ku ktorým dochádza v súčasnosti vo zvýšenej miere a za okolností, ktoré v predchádzajúcich obdobiach nenastali alebo nastali len v menšej intenzite. Ide najmä o výtržnícke správanie sa skupín divákov na športových podujatiach, ktoré je spojené s prejavovaním názorov, resp. s propagáciou hnutí smerujúcich k potláčaniu základných práv a slobôd osôb, taktiež o podnecovanie k násiliu alebo nenávisti z dôvodu rasy, farby pleti alebo národa, verejné ospravedlňovanie genocídy, zločinov proti ľudskosti alebo vojnových zločinov, resp. ich verejné popieranie alebo vážne zľahčovanie, a to bez ohľadu na to, či už ide o holokaust alebo akékoľvek iné obdobné činy. Pokiaľ mohli byť aj doposiaľ niektoré z týchto konaní považované za trestné činy, postih sa sprísňuje.[11]

Po skončení legislatívneho procesu bol návrh zákona schválený 28. apríla 2009. V rámci legislatívneho procesu sa okrem navrhovaných zmien, napr. definícia extrémistickej skupiny, extrémistického materiálu, extrémistických trestných činov či zavedenia trestných činov výroby, rozširovania a prechovávania extrémistických materiálov do návrhu na základe spoločnej správy výborov zmenila skutková podstata trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia v zmysle prijatého rámcového rozhodnutia.

Prezident Slovenskej republiky využil svoje právo a vrátil zákon do Národnej rady.[12] Ako dôvod nepodpísania zákona prezident uvádza, že zákon zavádza pojmy extrémizmus, extrémistická skupina, extrémistický materiál bez toho, aby ich presne definoval. Z toho dôvodu prezident Slovenskej republiky navrhol pre závažnosť nedostatkov zákona a rozsah úprav, ktoré si vyžaduje, zákon neprijať ako celok. 16. júna 2009 bol tento zákon v par-

[10] Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, číslo parlamentnej tlače 858.

[11] Bližšie pozri: Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, číslo parlamentnej tlače 858, s. 1.

[12] Rozhodnutie prezidenta SR č. 1999-2009-BA o vrátení zákona z 28. apríla 2009, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

lamente opäť schválený a uverejnený v Zbierke zákonov.[13] Účinnosť zákona bola stanovená od 1. septembra 2009.

Následne bola právna úprava extrémistických trestných činov menená zákonom o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii.[14] Predmetným zákonom bola opravená nedostatočná transpozícia rámcového rozhodnutia Rady 2008/913/SVV.

Ostatným zásahom do problematiky extrémistických trestných činov bol nález,[15] ktorým prehlásil časti ustanovení § 421, § 422, § 423 a § 424 nesúladné s Ústavou SR.

Okrem hmotnoprávnych ustanovení sa do právneho poriadku postupne dostávali určité procesné špecifiká vo vzťahu k extrémistickým trestným činom.

Novelou z roku 2013[16] s účinnosťou od 1. augusta 2013 sa implementovali opatrenia prijaté na základe Koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 schválenej uznesením vlády SR č. 379 z 8. júna 2011, ktoré vyplynuli z návrhov Medzirezortnej pracovnej skupiny odborníkov zameranej na elimináciu rasovo motivovanej trestnej činnosti a extrémizmu s cieľom posilniť boj proti extrémizmu prostredníctvom efektívnejšieho potierania a vyšetrovania extrémistickej trestnej činnosti. Okrem hmotnoprávnych zmien, napr. rozšírenie osobitného motívu v § 140 Trestného zákona či rozšírenia katalógu trestných činov extrémizmu (§ 140a Trestného zákona) sa viacero zmien vykonalo aj v Trestnom poriadku.

Snáď za najväčšie zmeny možno považovať rozšírenie katalógu trestných činov pre použitie informačno-technických prostriedkov, konkrétne odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky (§ 115 ods. 1 Trestného poriadku) a použitie prostriedku operatívno-pátracej činnosti – agenta (§ 117 ods. 1 Trestného poriadku) o trestné činy extrémizmu vymenované v § 140a Trestného zákona.

Podľa dôvodovej správy, dôvodom pre takúto zmenu bolo, že trestné činy extrémizmu sú v poslednom období charakteristické vysokým stup-

[13] Zákon č. 257/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[14] Zákon č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

[15] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 9. januára 2019 sp. zn. PL. ÚS 5/2017 uverejnený pod číslom 38/2019 Z. z.

[16] Zákon č. 204/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

ňom latencie spôsobeným sofistikovaným spôsobom ich páchania najmä pri organizovaných formách. Prejavy páchateľov týchto trestných činov na verejnosti (verbálne aj fyzické) sú z ich strany dôsledne kontrolované, aby nevybočovali z rámca zákonnosti, pričom dôležitými prejavmi z hľadiska trestnosti sú práve skryté prejavy a príprava na konanie zasahujúce výrazne negatívnym spôsobom do základných ľudských práv a slobôd početných skupín obyvateľstva. Takéto skryté a sofistikované prejavy majú za cieľ ovplyvniť všetky oblasti života spoločnosti, a tým tieto prejavy predstavujú nebezpečné zásahy proti základom demokratického a právneho štátu. Odhaľovanie a dokazovanie takéhoto druhu kriminality prostredníctvom klasických dôkazných prostriedkov sa čoraz častejšie **ukazuje ako neúčinné**, výsledkom čoho je vznik stále nových extrémistických zoskupení, stupňovanie extrémistických trestných činov, a to tak z hľadiska kvantity, ako aj „kvality" (nebezpečnosti), a s tým súvisiaceho stupňujúceho sa napätia v sociálnom prostredí. Trestné činy extrémizmu výrazným spôsobom zasahujú do základných ľudských práv a slobôd nielen jednotlivcov, ale spravidla početných skupín obyvateľov, a preto musí byť takýto zákonný zásah do základných ľudských práv a slobôd jednotlivca na účely ochrany základných ľudských práv a slobôd početných skupín obyvateľstva považovaný za prípustný. Návrh vyplynul z citovanej Koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014.

Uvedenou novelou sa rozšírili aj dôvody na vykonávanie vyšetrovania (§ 200 Trestného poriadku) aj na trestné činy extrémizmu. Podľa dôvodovej správy s ohľadom na doterajšiu aplikačnú prax stíhania trestných činov extrémizmu, pri ktorých bola identifikovaná zvýšená časová a odborná náročnosť vedenia vyšetrovania tohto osobitého druhu trestnej činnosti, sa v záujme posilnenia boja proti extrémizmu navrhuje, aby o týchto trestných činoch bolo vždy vedené štandardné vyšetrovanie, ktoré vykoná vyšetrovateľ Policajného zboru. Uvedená zmena má ambíciu prispieť k zvýšeniu kvality a efektívnosti prípravného konania vyšetrovania extrémistickej trestnej činnosti.

Citovaným zákonom o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia sa **pôsobnosť Špecializovaného trestného súdu** od 1. januára 2017 rozšírila na všetky trestné činy extrémizmu podľa § 140a Trestného zákona. Podľa dôvodovej správy uvedená zmena bola vykonaná vzhľadom na narastajúce prejavy extrémizmu, rasizmu, či xenofóbie v spoločnosti s cieľom dôklad-

ne a náležite objasniť tieto trestné činy, ktoré predstavujú závažné konanie proti hodnotám spoločnosti chráneným Trestným zákonom. Z dôvodu vysokej závažnosti trestných činov extrémizmu sa preto javilo ako nevyhnutne potrebné zaradiť tieto trestné činy do pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu. Keďže od pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu sa odvíja aj pôsobnosť Úradu špeciálnej prokuratúry (§ 55b zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov), uvedenou zmenou súčasne došlo k rozšíreniu pôsobnosti Úradu špeciálnej prokuratúry aj na trestné činy extrémizmu.

Od rovnakého dátumu bola určená vecná príslušnosť Národnej kriminálnej agentúry Prezídia Policajného zboru na vykonávanie vyšetrovania trestných činov extrémizmu. Národná kriminálna agentúra Prezídia Policajného zboru je organizačnou zložkou Prezídia Policajného zboru a vznikla 1. decembra 2012. Je nástupníckym útvarom samostatných úradov boja proti korupcii a boja proti organizovanej kriminalite Prezídia Policajného zboru. Vykonáva činnosť na úseku boja proti trestnej činnosti, ktorá svojím charakterom predstavuje najzávažnejšie formy trestných deliktov. Výkonnými pracoviskami národnej kriminálnej agentúry sú: Národná jednotka finančnej polície, národná protizločinecká jednotka, národná protikorupčná jednotka, národná protidrogová jednotka, národná protiteroristická jednotka.[17] Vecná príslušnosť Národnej kriminálnej agentúry je vymedzená pre trestné činy patriace do pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu.[18]

V nadväznosti na účinnosť citovanej novely Trestného poriadku sa rozšírila **sústava znaleckých odborov** a odvetví aj o osobitný znalecký odbor pre oblasť extrémizmu, keďže prax ukazovala, že aj jeho absencia bráni dôslednému vyšetrovaniu týchto trestných činov. Nový znalecký odbor 52 00 00 – **Spoločenské a humanitné vedy** sa delí na dve odvetvia: **politický extrémizmus** a **náboženský extrémizmus**. Súdni znalci zapísaní v uvedenom odbore sa majú zaoberať charakteristikou skupín a hnutí, ktoré možno zaradiť pod pojem politický extrémizmus a pod pojem nábo-

[17] Bližšie: IVOR, J. et al. *Optimalizácia prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2017, s. 173.

[18] Porovnaj: Nariadenie ministra vnútra Slovenskej republiky č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchateľov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

ženský extrémizmus. Možno za zmienku stojí fakt, že k dnešnému dňu sú do zoznamu znalcov pre tento znalecký odbor zapísaní iba dvaja znalci, z toho jeden z Českej republiky, obidvaja sú však pre odvetvie politický extrémizmus, pre odvetvie náboženský extrémizmus **nie je zapísaný žiadny znalec**.

Rozširovanie špecifických vyšetrovacích jednotiek zrejme nemožno považovať za konečné. Zo strany Ministerstva vnútra SR sú stále snahy rozširovania špecifických dôkazných prostriedkov aj na trestné činy extrémizmu.

V rámci mimorezortného pripomienkového konania k už schválenej novele č. 214/2019 Z. z. bola zo strany Ministerstva vnútra SR vznesená požiadavka na rozšírenie využitia agenta „nepolicajta" (§ 10 ods. 20 Trestného poriadku) aj na trestné činy extrémizmu. Podľa odôvodnenia návrhu „Použitie agenta v trestnom konaní je upravené v § 117 ods. 1 [*Trestného poriadku – pozn. autora*], kde je výslovne uvedené, že na odhaľovanie a usvedčovanie páchateľov zločinov, korupcie, trestných činov extrémizmu, trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa alebo trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti možno použiť agenta. Uvedenú zmenu právnej normy v jej texte dávame do pozornosti nielen v súvislosti s odstránením nesúladu s § 117, ale aj z dôvodu, že väčšina trestných činov extrémizmu sú prečinmi."

Ďalším návrhom vzneseným Ministerstvom vnútra SR v rámci pripomienkového konania bolo aj zavedenie možnosti vyhotovovať obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové záznamy aj pri trestných činoch extrémizmu (§ 114 Trestného poriadku). Odôvodnenie predkladateľa bolo veľmi stručné. Zámerom je rozšírenie použitia tohto informačno-technického prostriedku na všetky trestné činy extrémizmu.

Diskusia

Legalita, legitimita a proporcionality špecifických vyšetrovacích opatrení

Vzhľadom na to, že pri použití špecifických vyšetrovacích opatrení sa zásadne zasahuje do základných práv a slobôd jednotlivca, predovšetkým práva na súkromie a práva na spravodlivý proces, je potrebné rešpektovať

určité minimálne záruky. Štandardom pre „špeciálne vyšetrovacie techniky", medzi ktoré môžeme zaradiť aj odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky a použitie agenta, je odporúčanie Výboru ministrov o špeciálnych vyšetrovacích technikách.[19] Ako všeobecné princípy pre používanie takýchto techník sú v odporúčaní uvedené tieto zásady:

1. Členské štáty by mali v súlade s požiadavkami Európskeho dohovoru[20] definovať vo svojich vnútroštátnych právnych poriadkoch **okolnosti a podmienky**, za ktorých príslušné orgány sú splnomocnené na použitie špeciálnych vyšetrovacích techník.
2. Členské štáty by mali prijať vhodné legislatívne opatrenia, ktoré umožnia použitie špeciálnych vyšetrovacích techník príslušným orgánom v rozsahu, v akom je to **nevyhnutné v demokratickej spoločnosti a vhodné pre efektívne trestné stíhanie a obžalobu**.
3. Členské štáty by mali prijať vhodné legislatívne opatrenia na zabezpečenie **primeranej kontroly realizácie špeciálnych vyšetrovacích techník súdnymi orgánmi alebo inými nezávislými orgánmi** prostredníctvom predchádzajúceho povolenia – dohľad počas vyšetrovania alebo *ex post facto* preskúmanie.[21]

Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva v rámci špecifickej oblasti týkajúcej sa zásahov do základných práv a slobôd, predovšetkým práva na súkromie, kladie mimoriadny dôraz na kritérium **zákonnosti** takéhoto zásahu, s ktorým je spojená požiadavka riadneho zákonného podkladu na realizáciu zásahu a zároveň dostatočná kvalita právnej úpravy. Európsky súd pre ľudské práva pre všetky spôsoby „tajného sledovania" aplikuje **rovnaké princípy** bez toho, aby rozlišoval medzi jednotlivými druhmi použitých operatívno-pátracích prostriedkov (rozhodnutia Khan proti Spo-

[19] Recommendation Rec(2005)10 of the Committee of Ministers to member states on "special investigation techniques" in relation to serious crimes including acts of terrorism, *Adopted by the Committee of Ministers on 20 April 2005 at the 924th meeting of the Ministers' Deputies*.

[20] Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich, *oznámenie MZV č. 209/1992 Z. z. v znení oznámení č. 102/1999 Z. z., 143/2001 Z. z., 480/2005 Z. z., 208/2010 Z. z.*

[21] Bližšie: ZÁHORA, J. et al. *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer 2018, s. 26.

jenému kráľovstvu z 12. mája 2000; Copland proti Spojenému kráľovstvu z 3. apríla 2007).[22]

Ako už bolo uvedené, špeciálnymi vyšetrovacími opatreniami sa zasahuje do základných práv a slobôd jednotlivca, predovšetkým práva na súkromie. V zmysle ustálenej rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva, resp. Ústavného súdu, zásah do práva na súkromie sa skúma v určitej postupnosti. V prvom rade skúma, či daný skutkový stav možno *ratione materiae* považovať za súčasť práva na súkromie. Po kladnej odpovedi na túto otázku Európsky súd pre ľudské práva následne pristupuje k posúdeniu ďalších hľadísk, pričom doktrína štrasburských orgánov ochrany práva uvádza tri základné kritéria posudzovania – **legalita**, **legitimita** a **proporcionalita**. Stačí, ak Európsky súd pre ľudské práva dospeje k negatívnej odpovedi pri niektorom z uvedených kritérií, ďalej už v posudzovaní zásahov štátu do práva na súkromie nepokračuje.[23]

Zásada **legality** je vymedzená tromi podmienkami, podľa ktorých sa zásah musí opierať o zákonnú platformu obsiahnutú vo vnútroštátnom zákonodarstve (ktorá právna úprava je zároveň prístupná) a musí byť predvídateľný a súladný s princípom právneho štátu.[24] S ohľadom na **legalitu** súd najskôr pripomína **minimálne záruky**, ktoré musia byť obsiahnuté vo vnútroštátnom práve, ak má byť vylúčené riziko zneužitia právomoci orgánmi, ktoré špecifické vyšetrovacie opatrenia používajú.

Zákonná úprava musí:[25]

a) určiť **kategórie trestných činov**, vo vzťahu, ku ktorým je možné nariadiť tajné sledovanie,
b) vymedziť **kategórie osôb**, ktoré môžu byť vystavené tajnému sledovaniu,
c) stanoviť **lehoty trvania** sledovania,

[22] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 20. novembra 2012*, sp. zn. III. ÚS 97/2012-124.*

[23] Bližšie: IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné 1*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 116.

[24] Porovnaj: Case Kruslin vs. France. *Application no. 11801/85, 24 April 1990, § 27.*

[25] Napr. Case Kruslin vs. France, *no. 11801/85*, *24 April 1990*, § 35; Case of Roman Zakharov vs. Russia, *no. 47143/06, 4 December 2015, § 231*; Case of Szabó and Vissy vs. Hungary, *no. 37138/14, 12 January 2016, § 56;* Case of Akhlyustin vs. Russia, *no. 21200/05, 7 November 2017, § 41;* Case of Centrum för Rättvisa vs. Sweden, *Application no. 35252/08, 19 June 2018, § 103.*

d) stanoviť postup, ktorým sa môže dotknutá osoba domôcť **preskúmania zákonnosti** použitého opatrenia a uchovania zhotovených záznamov,
e) určiť podmienky, za ktorých možno zistené okolnosti **oznámiť tretím osobám**,
f) upraviť postup, ktorým sa možno domôcť **odstránenia a zničenia záznamov**.

Európsky súd pre ľudské práva pripomenul, že pri hľadaní spravodlivej rovnováhy medzi záujmom štátu na ochrane národnej bezpečnosti a záujmami dotknutých osôb do práv, ktorých bolo zasiahnuté, štáty požívajú určitý priestor na uváženie. Ten je však podriadený dohľadu zo strany Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý sa musí presvedčiť, či vnútroštátna právna úprava poskytuje dostatočné účinné záruky proti zneužitiu. Systém špecifických vyšetrovacích opatrení je síce vytvorený na účely ochrany národnej bezpečnosti, obsahuje v sebe aj riziko podkopania či zničenia demokracie, ktorú má v skutočnosti brániť. Súd preto musí predovšetkým overiť, či vnútroštátny mechanizmus dohľadu pri nariaďovaní a vykonávaní takýchto opatrení je spôsobilý udržať zásahy do práv jednotlivcov len v rozsahu, ktorý je nevyhnutný v demokratickej spoločnosti.[26]

Legitimita zásahu do práva na súkromie vyplýva z čl. 8 ods. 2 Európskeho dohovoru a znamená, že do práva na súkromie možno zasiahnuť len vtedy, keď je to v záujme štátu z dôvodov ochrany národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojov a zločinnosti, v záujme spoločnosti z dôvodu ochrany zdravia a morálky, zabezpečenia hospodárskeho blahobytu krajiny a v záujme jednotlivcov z dôvodu ochrany ich práv a slobôd. **Nevyhnutné v demokratickej spoločnosti** vyjadruje, že nevyhnutnosť tohto zásahu zodpovedá naliehavej sociálnej potrebe a je primeraný legitímne zamýšľanému cieľu. V otázke, či uvedený zásah je nevyhnutný v demokratickej spoločnosti súd uvádza, že štáty, ktoré ratifikovali dohovor, sa môžu rozhodnúť, že takýto zásah je nevyhnutný na získanie dôkazu v konkrétnom trestnom čine.[27] Európsky súd pre ľudské práva vo svojej rozhodovacej činnosti zdôraznil, že pri zásahoch do práva na súkromie v súlade s dohovorom sa štát nemôže dovolávať iba akejsi **„všeobecnej**

[26] Case of Roman Zakharov vs. Russia, *no. 47143/06, 4 December 2015, § 232.*

[27] Bližšie: ZÁHORA, J. *Zaistenie vecí pre účely trestného konania*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2005, s. 8.

nevyhnutnosti“. Termín „nevyhnutný“ nie je pritom podľa názoru Európskeho súdu pre ľudské práva až taký flexibilný, aby sa mohol interpretovať ako „užitočný“, „primeraný“ alebo „žiaduci“, ale musí sa spájať s existenciou **„naliehavej spoločenskej potreby“** vykonať daný zásah.[28]

Proporcionalita zásahu znamená, že k zásahu možno prikročiť len vtedy, keď je to nevyhnutné (sledovaný cieľ nemožno dosiahnuť miernejšími prostriedkami) a iba v duchu požiadaviek, ktoré sa kladú na demokratickú spoločnosť vyznačujúcu sa pluralizmom, toleranciou a voľným duchom.[29] Európsky súd pre ľudské práva v prípade Camenzind vs. Switzerland[30] podal výklad k článku 8 ods. 2 Európskeho dohovoru. Súd sa vyjadril, že štáty, ktoré ratifikovali dohovor, môžu rozhodnúť o opatreniach na získanie dôkazu o spáchaní určitého trestného činu, ak to považujú za nevyhnutné. Európsky súd pre ľudské práva posúdi, či uvedený dôvod, ktorý oprávnil vykonanie takéhoto úkonu, je významný a dostatočný a či bol dodržaný **princíp primeranosti**. Súd garantuje to, že náležitá legislatíva a prax musia umožniť jednotlivcom adekvátnu a efektívnu ochranu pred zneužitím.

Test proporcionality uskutočňovaný v rámci rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky je klasicky založený na troch po sebe nasledujúcich krokoch:[31]

1. Prvým krokom je jednak test ústavou nevylúčeného a dostatočne **dôležitého cieľa** (*test of legitimate aim/effect*) a tiež test racionálnej väzby medzi napadnutou právnou úpravou a ňou sledovaným cieľom [*účelom (conduciveness)*], teda hľadisko vhodnosti (*Geeignetheit*).
2. Druhým krokom je zisťovanie kritéria **nevyhnutnosti**, resp. potrebnosti či použitia najmenej drastických, resp. šetrnejších prostriedkov (*Erforderlichkeit, test of necessity, test of subsidiarity, least intrusiveness*) na dosiahnutie cieľa sledovaného napadnutou právnou úpravou.
3. Napokon tretím krokom je hľadisko **proporcionality v užšom zmysle** slova (*Angemessenheit, test of proportionality in the strict sense, proporcionate effect; not overly onerous*), ktorého obsah tvorí **porovnanie**

[28] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 29. apríla 2015, *sp. zn. PL. ÚS 10/2014.*
[29] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, *sp. zn. I. ÚS 117/07 zo 4. februára 2009, § 13.*
[30] Case of Camenzind vs. Switzerland. 16 December 1997, *Application no. 21353/93.*
[31] Nález ústavného súdu Slovenskej republiky z 22. októbra 2014, *sp. zn. PL. ÚS 11/2013.*

miery zásahov do ústavou chránených hodnôt vyvolaných uplatnením napadnutej právnej úpravy.[32]

Vzhľadom na charakter zásahov a závažnosť trestných činov extrémizmu, **nemožno dospieť k záveru**, že použitie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky a agenta pri odhaľovaní a dokumentovaní trestných činov extrémizmu zodpovedá legitimite a proporcionalite zásahov.

Čo sa týka zásady legitimity (podľa môjho názoru) v tomto prípade nemôže byť odôvodnená iba požiadavkou vyplývajúcou z Koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014, ktorá pri týchto opatreniach uvádza **aj hodnotový rámec koncepcie**, uvedené zmeny – t. j. rozšírenie katalógu trestných činov pre použitie informačno-technických prostriedkov, konkrétne odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky (§ 115 ods. 1 Trestného poriadku) a použitie prostriedku operatívno-pátracej činnosti – agenta (§ 117 ods. 1 Trestného poriadku) o trestné činy extrémizmu vymenované v § 140a Trestného zákona **nie sú v uvedenej koncepcii explicitne uvedené,** ako to uvádza dôvodová správa.

Ako už bolo uvedené, čl. 8 Európskeho dohovoru na takéto zásahy vyžaduje, aby to bolo „*nevyhnutné v demokratickej spoločnosti*", čím vyjadruje, že nevyhnutnosť tohto zásahu zodpovedá naliehavej sociálnej potrebe a je primeraný legitímnemu zamýšľanému cieľu. Termín „nevyhnutný" nie je pritom podľa názoru Európskeho súdu pre ľudské práva až taký flexibilný, aby sa mohol interpretovať ako „užitočný", „primeraný" alebo „žiaduci", ale musí sa spájať s existenciou „naliehavej spoločenskej potreby" vykonať daný zásah. Preto zastávam názor, že použitie uvedených prostriedkov ako nevyhnutných pri odhaľovaní a dokumentovaní trestných činov extrémizmu nemožno odôvodňovať len tým, že je to zo strany orgánov činných v trestnom konaní **„žiaduce"**, ale nie nevyhnutné.

Čo sa týka **proporcionality** v zmysle uvádzaného testu proporcionality, tretím krokom je porovnanie miery zásahov do ústavou chránených hodnôt a závažnosťou činu, pri odhaľovaní ktorého bol uvedený prostriedok použitý. Vzhľadom na to, že prevažná väčšina trestných činov extrémizmu je v základnej skutkovej **podstate prečinom**, považujem použitie takýchto invazívnych vyšetrovacích metód za neproporcionálne pri vyšetrovaní ta-

[32] K testu proporcionality bližšie pozri: napr. ONDŘEJEK, P. *Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha: Leges, 2012, s. 94 a nasl.

kýchto prečinov a je potrebné uvedené trestné činy odhaľovať a dokumentovať „menej invazívnymi prostriedkami".

Hospodárnosť a účelnosť trestného konania

Poslednou otázkou, ktorej by som sa chcel venovať, je hospodárnosť a účelnosť trestného konania vo veciach trestných činov extrémizmu. Je otázne, či je vhodné, aby trestné činy extrémizmu spadali pod pôsobnosť Špecializovaného trestného súdu. Účelom zriadenia „špecializovaných" súdnych orgánov – bolo predovšetkým vytvoriť špecializované orgány na odhaľovanie, vyšetrovanie a trestné stíhanie korupcie a **organizovaného zločinu**. Cieľom bola lepšia špecializácia a zároveň ochrana a v prípade korupčných trestných činov prelomenie niektorých miestnych väzieb, ktoré môžu ovplyvniť odhaľovanie, vyšetrovanie a prípadne aj samotné súdne konanie v týchto prípadoch.[33] Cieľom zriadenia Špecializovaného trestného súdu s agendou v oblasti trestného práva je ochrana pred korupciou a organizovaným zločinom. Jeho pôsobnosť má byť zameraná na ochranu pred korupciou, organizovaným zločinom a dôsledkami trestných činov **vyššej spoločenskej nebezpečnosti**.[34]

Domnievam sa, že „zaťažovať" Špecializovaný trestný súd trestnými činmi extrémizmu, ktorých väčšina je v základnej skutkovej podstate prečinmi, je vysoko **nehospodárne** a **neúčelné**. Podobne je to aj s odvodenou pôsobnosťou Úradu špeciálnej prokuratúry, resp. Národnej kriminálnej agentúry. Hoci sa všeobecne deklaruje vysoká závažnosť trestných činov extrémizmu, nekorešponduje to s výškou trestnej sadzby za uvedené trestné činy v Trestnom zákone ani s trestami, ktoré za uvedené skutky ukladá Špecializovaný trestný súd.

Zo zverejnených rozsudkov na webovom sídle Ministerstva spravodlivosti SR určenom na zverejňovanie právoplatných rozhodnutí bolo zverejnené 26 právoplatných rozhodnutí Špecializovaného trestného súdu týkajúcich sa trestných činov extrémizmu. Súd za uvedené trestné činy ukladá

[33] Pozri dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona o zriadení Špeciálneho súdu a o zmene a doplnení niektorých zákonov, NR SR, 3. volebné obdobie, číslo parlamentnej tlače 263.

[34] Pozri dôvodová správa k vládnemu návrhu o vládnom návrhu zákona o Špecializovanom trestnom súde a o zmene a doplnení niektorých zákonov, NR SR, 4. volebné obdobie, číslo parlamentnej tlače 1100.

prevažne tresty odňatia slobody s podmienečným odkladom výkonu trestu,[35] s podmienečným odkladom výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom,[36] peňažný trest 300 EUR,[37] 350 EUR[38] či 500 EUR.[39] Iba v dvoch prípadoch uložil nepodmienečný trest odňatia slobody. V jednom prípade bol uložený nepodmienečný trest odňatia slobody na šesť mesiacov[40] a v druhom prípade trest odňatia slobody na tri roky.[41]

Vyvoláva to určité pochybnosti, či závažnosť uvedených trestných činov je taká vysoká, aby patrili do pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu, Úradu špeciálnej prokuratúry či Národnej kriminálnej agentúry. Snáď len pre porovnanie, keď súd za extrémistické trestné činy ukladá peňažné tresty, do **500** EUR, je to rovnaký trest, ako môže byť uložená pokuta za priestupok extrémizmu v zmysle § 47a zákona o priestupkoch.[42]

Dokonca, ak ide o priestupok diváckeho násilia v zmysle § 26 ods. 1 písm. c) zákona o organizovaní verejných športových podujatí[43] spáchaného porušením zákazu vnášať na podujatie písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov skupín alebo hnutí a ich programov alebo ideológií, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd, možno uložiť pokutu do **1 500** EUR, ak bol tento priestupok spáchaný na rizikovom podujatí, možno uložiť pokutu do **3 000** EUR, čiže je to pokuta niekoľkonásobne vyššia ako peňažné tresty ukladané za trestné činy extrémizmu.

Záverom možno konštatovať, že dôvody ktoré viedli k rozšíreniu pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu a Úradu špeciálnej prokuratúry aj na trestné činy extrémizmu (pre vysokú závažnosť trestných činov extré-

[35] Napr. rozsudok 3T/41/2018, rozsudok 2T/40/2018, rozsudok 4T/40/2018, rozsudok 4T/39/2018, rozsudok 3T/4/2019, rozsudok 2T/5/2019, rozsudok 2T/6/2019, rozsudok 2T/8/2019.

[36] Napr. rozsudok 3T/31/2018, rozsudok 5T/8/2018.

[37] Napr. rozsudok 3T/3/2019.

[38] Napr. rozsudok 1T/24/2018.

[39] Rozsudok 2T/14/2018.

[40] Rozsudok 4T/20/2018.

[41] Rozsudok 4T/34/2017.

[42] Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

[43] Zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

mizmu sa javilo ako **nevyhnutne potrebné** zaradiť tieto trestné činy do pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu), sa ukázali ako neadekvátne.

Literatúra:

[1] IVOR, J. et al. *Optimalizácia prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2017. 608 s. ISBN 978-80-7502-216-5.

[2] IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vyd. Žilina: Eurokódex, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1.

[3] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 528 s. ISBN 978-80-8168-593-4.

[4] MAŠĽANYOVÁ, D., ZACHAR, A. Rekodifikácia a extrémizmus. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008 v Bratislave.* Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 50 – 63. ISBN 9788089363032.

[5] ONDŘEJEK, P. *Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha: Leges, 2012. 232 s. ISBN 978-80-87576-31-1.

[6] ZÁHORA, J. *Zaistenie vecí pre účely trestného konania*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2005. 181 s. ISBN 80-8054343-7.

[7] ZÁHORA, J. Európska únia a boj proti extrémizmu. In: *Právny obzor*. 2010, roč. 93, č. 5, s. 448 – 456. ISSN 0032-6984.

[8] ZÁHORA, J. et al. *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. 284 s. ISBN 978-80-8168-957-4.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.
Fakulta práva PEVŠ
Tomášikova 20
821 02 Bratislava
e-mail: jozef.zahora@paneurouni.com